T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
BÖLÜMÜ

KIBRIS CUMHURİYETİNİN ÇÖZÜLÜŞÜ

(1963-1967)

Yüksek Lisans Tezi

Ömer Alper ALTUNAY

100016415

İstanbul, Temmuz 2020

KIBRIS CUMHURİYETİNİN ÇÖZÜLÜŞÜ

(1963-1967)

Yüksek Lisans Tezi

Ömer Alper ALTUNAY

100016415

T.C. İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

SİYASET…BİLİMİ…ULUSLARARASI…İLİŞKİLER…ANABİLİM…DALI/SİYASET…BİLİMİ…VE… ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ Yüksek Lisans Programı öğrencisi…ÖMER…ALPER…ALTUNAY.'IN KIBRIS…CUMHURİYETİ'NİN…ÇÖZÜLÜŞÜ…(1963-1967) başlıklı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulu **19.08.2020** tarih ve **2020-512/14** sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından o.ybirliği/oyçokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir..

	UNVANI, ADI SOYADI	ÜNİVERSİTE
TEZ DANIŞMANI	: PROF. DR. OYA DAĞLAR MACAR ……	İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ …….
JÜRİ ÜYESİ	: PROF.DR. ELÇİN MACAR……	YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ…….
JÜRİ ÜYESİ	: DR. UĞUR YASİN ASAL……	İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ…… …….

(*) Yüksek lisans tez savunma jürileri en az biri kurum dışından olmak üzere danışman dahil en az üç öğretim üyesinden oluşur. Jürinin üç kişiden oluşması durumunda eş danışman jüri üyesi olamaz. Eş tez danışmanının jüri üyesi olması durumunda asıl jüri beş üyeden oluşur.

ETİK KURALLARA UYGUNLUK YAZISI

Hazırlamış olduğum tez, özgün bir çalışma olup YÖK ve İTİCÜ Lisansüstü Yönetmeliklerine uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, bu çalışmayı yaparken bilimsel etik kurallarına tamamen uyduğumu; yararlandığım tüm kaynakları gösterdiğimi ve hiçbir kaynaktan yaptığım ayrıntılı alıntı olmadığını beyan ederim. Bu tezin ihtiva ettiği tüm hususlar şahsi görüşüm olup, İstanbul Ticaret Üniversitesi'nin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

Ömer Alper ALTUNAY

Öz

Bu çalışmanın amacı, toplumların ve onları yöneten liderlerin, akılcılık temelinde toplumsal refahı hedeflemek yerine, aşırı milliyetçiliğin ve ütopik ideallerin peşine düştüklerinde, ne tür olumsuz sonuçlarla karşılaşabileceklerine dikkat çekmektir. Bunun en güzel örneklerinden birisi olan ve 1960'da neredeyse tüm dünyanın ve uluslararası sistemin mutabakatı ile kurulan bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, kendi çoğunluk gücü olan Rum toplumu ve onun liderliği tarafından niçin istenmediğini ve içselleştirilmediğini ve bu devletin niçin yaşatılmak yerine kendi kurucu dinamikleri tarafından yok edilmeye çalışıldığını anlamaya çalışmaktır. Sorunu doğru bir şekilde algılayabilmek ve analiz edebilmek için, önce olayların tarihsel gelişimine kronolojik olarak yer verilmiş, sonra süreç sebep sonuç ilişkileri ile analiz edilmeye gayret edilmiştir.

Abstract

This academic research has been carried out in order to bring out the truth that the nations and those who have recently been governing them could obligated to endeavor to come through some particular adverse effects and devastating consequences on the nations, unless either the nations or their political leaders do not opt for going after to put into practise some sort of national utopias which is not only always arise from historical backround but also definately based on ultranationalism. Despite of the fact that given countenance by the goverments on purpose of distracting their nation's attention on the recent internal matters such as economic issues without being taking up with real internal matters. The most effective way to corroborate this fact is striving to find out justifications regarding the Independent Cyprus Republic that founded thanks to the global acceptance and encouraged by the Global political system, has never been embraced as the national state belongs to the Greeks from Cyprus and has done the best to abrogate it maintaining it's existance instead, by the Greeks from Cyprus and the Greek Government of the Cyprus. In the first instance it has been dwelled on the each of the incidents had taken place within the process in chronological order so as to comprehend theissue adequately and then the whole process concerning to the matter has been analysed in every aspect.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

Öz (Abstract) iii

Kısaltmalar Listesi. viii

GİRİŞ..... 1

I. Çalışmanın Analitik Yapısı 1

II. Literatürde Kıbrıs Sorunu 4

III. Teorik Çerçeve 8

1. BÖLÜM..... 16

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ

1.1. Dünyada Soğuk Savaş Dönemi ve Uluslararası Siyasal Sistem 16

1.2. Türkiye'nin Soğuk Savaş Döneminde Genel Siyasi Durumu.28

2. BÖLÜM..... 36

KIBRIS SORUNU

2.1. Kıbrıs Sorununda 1960'a Kadar Olan Tarihsel Süreç.....36

2.1.1. Kıbrıs Sorununun Ortaya Çıkışı ve Kısa Tarihçesi.....36

2.1.2. Kıbrıs Sorununda 1950-60 Dönemine Genel Bir Bakış 41

2.1.3. Kıbrıs Sorununda 1960'a Kadar Yaşanan Süreç 43

2.1.3.1. I. Londra Konferansı 52

2.1.3.2. İngiltere'nin Önerileri ve Türkiye'nin Taksim Tezi 53

2.1.3.3. Radcliffe Anayasa Taslağı 57

2.1.3.4. Yeniden BM Süreci..... 58

2.1.3.5. . İngiltere'nin Yeni Önerileri, Foot ve Macmillan Planları 60

2.1.3.6. Bağımsız Kıbrıs Çözümü… 63

2.1.3.7. Zürih ve Londra Konferansları 66

2.1.3.8. Londra Antlaşmaları ve İmzalanan Metinlerin İçeriği... 69

2.1.3.9. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurulması… 73

2.2. 1960'lı Yıllardan İtibaren Kıbrıs Sorunu 74

2.2.1. Akritas Planı..... 79

2.2.2. Aralık 1963 Olayları ve Kanlı Noel..... 86

2.2.3. III. Londra Konferansı 92

2.2.4. Yeniden BM Süreci..... 94

2.2.5. ABD'nin Tavrı ve Johnson Mektubu..... 96

2.2.6. Acheson Planı ve Cenevre Görüşmeleri… 97

2.2.7. Erenköy Katliamı 101

2.2.8. Galo Plaza Raporu ve BM Genel Kurul Kararı 107

2.2.9. Bağlantısız Ülkelerin Tavrı..... 110

2.2.10. Bir Kez Daha BM Süreci 111

2.2.11. Demirel ile Kollias Arasında Keşan-Dedeağaç Görüşmeleri 114

2.2.12. 1967 Olayları, Geçitkale ve Boğaziçi Çatışmaları……116

2.2.13. Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi'nin Kurulması 119

2.3. Türkiye'nin Olaylara Karşı Dış Politikadaki Tutumu.....124

2.3.1. Sorunun Başlangıcında Türkiye'nin Kıbrıs Politikası 124

2.3.2. Türkiye'nin Kıbrıs Politikasında Değişiklikler.....126

3. BÖLÜM.....131

KIBRIS SORUNUNUN ULUSLARARASI POLİTİKADAKİ YANSIMALARI

3.1. Kıbrıs Sorunu ve Türk-Yunan İlişkileri 131

3.1.1. Türk-Yunan İlişkilerine Genel Bir Bakış.....131

3.1.2. Türkiye ve Yunanistan'ın Birbirlerine Karşı Politik Bakışları 133

3.1.3. Kıbrıs Sürecinde Türk-Yunan İlişkileri 136

3.2. Kıbrıs Sorunu ve Türkiye-ABD İlişkileri 144

3.2.1. 1964 Krizi ve ABD 147

3.2.2. Johnson Mektubu ve Türk Dış Politikasına Etkileri 152

3.2.3. Cenevre Konferansı ve ABD'nin Acheson Planı.....161

3.2.4. 1967 Krizi ve ABD 165

3.3. Kıbrıs Sorunu ve Türkiye-NATO İlişkileri 169

3.4. Aynı Süreçte Türkiye Batı Avrupa ve AET İlişkileri 171

3.4.1. Avrupa Konseyi ve Türkiye.....171

3.4.2. Türkiye'nin Batı Avrupa Ülkeleri İle Gelişen İlişkileri...173

3.4.3. Türkiye ile AET Arasındaki Kurumsal İlişki Süreci……174

3.5. Kıbrıs Devlet Modeli Niçin İşletilemedi.....183

SONUÇ.....197

KAYNAKÇA 202

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e. : Adı Geçen Eser

AKEL : Anorthotiko Komma Ergazomenou Laou

AET : Avrupa Ekonomik Topluluğu

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

BM : Birleşmiş Milletler

CHP : Cumhuriyet Halk Partisi

C. : Cilt

çev. : Çeviren

der. : Derleyen

DP : Demokrat Parti

EOKA : Ethniki Organosis Kyprion Agoniston

KGTY : Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi

NATO : North Atlantic Treaty Organization

S. : Sayı

s. : Sayfa

SALT : Strategic Arms Limitation Treaty

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği

TMT : Türk Mukavemet Teşkilatı

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

GİRİŞ

I.Çalışmanın Analitik Yapısı

Bu çalışmanın amacı, 1960'da kurulan bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin neden yaşamadığı ya da yaşatılamadığı, olayların niçin bu şekilde geliştiği ve bunun altında yatan temel güdü ve nedenlerin neler olabileceği, tarihsel bir fırsat ve tüm dünyanın onayladığı, uluslararası bir mutabakat olan bağımsız Kıbrıs Devleti'nin, üzerinde yaşayan halklara niçin mutluluk ve refah getirmek yerine, yeni ve daha şiddetli anlaşmazlıkların ve çatışmaların kaynağını oluşturduğuna dair sorulara, sebep sonuç ilişkileri ile cevap ya da cevaplar aramaya çalışmaktır.

Tarihsel kaderin, küçük bir ada üzerinde bir arada yaşamaya mahkum ettiği, birbirinden farklı iki toplumun ve bunların koruyucusu ve kollayıcısı konumundaki ülkeler olan Yunanistan ve Türkiye'nin bu süreçte niçin çatışmacı bir ilişki geliştirdiklerini ve bunun altında yatan temel dinamiklerin neler olabileceğini anlamaya ve analiz edilmeye gayret edilmiştir.

Çalışmanın sonucunda, uluslararası ilişkilerde aşırı milliyetçi ve her durumda ulusal çıkarı maksimize etmeye yönelik, esneklikten uzak, tavizsiz tutum ve politikaların, devletleri ve yönetimleri, olgusal gerçeklikten uzaklaştırıp, hedefledikleri sonuca ulaşmaktan alıkoyabildiği ve olayların kendileri açısından hiç de istemedikleri yönde gelişmesine yol açabildiği sonucuna varılmıştır.

Bilindiği üzere uluslararası ilişkiler teorilerinden Realist yaklaşıma göre insan faktörünün uluslararası politika üzerinde öncelikli ve belirleyici sonuçları olmaktadır. Realistler insanın her durumda sadece kendi çıkarını düşünen, güce dayalı ilişki geliştiren, agresif, doğuştan açgözlü, hırslı ve genel olarak negatif karaktere sahip olduklarını varsaymaktadırlar. Devletler arası politikayı da insan doğasına benzeterek açıklayan realistlere göre, insana egemen olan doğal özellikler anlaşılmadan devletler

arası politikanın anlaşılması imkansızdır. Tıpkı insanların kendi aralarındaki ilişkilerinde güç odaklı davranması ve güce dayalı çıkar mücadelesini benimsemesi gibi, devletler de dış politikada güce dayalı egemenlik ve menfaat peşindedirler. Sürekli güç artırma prensibi ile hareket eden devletler, imkanları ölçüsünde diğer devletleri domine etmeye çalışırlar.[1]

Başından bu yana Kıbrıs sorununda yaşanan olayları ve bu süreçte Rumların ve Yunanistan'ın tavır ve eylemlerini incelediğimizde, ileri sürülen bu güdülerin büyük ölçüde etkin ve belirleyici olduğu görülmektedir.

Süreci biraz daha geriye götürerek başlarsak, Yunanistan Başbakanı Venizelos'un Mart 1919'da dile getirdiği şu sözlerde belirtilen amaçlar, Yunan politik elitinin Kıbrıs'a bakış açısını yansıtması bakımından hayli çarpıcıdır;

> *"Yunanistan, içimizden en iyimserlerin tasarlayabileceğinden çok daha büyük ve güçlü bir devlet olacaktır. Trakya'nın tümünü ele geçireceğiz ve büyük devletlerle birlikte İstanbul'un yöneticisi olacağız. Anadolu'ya çıkacağız ve umut ediyorum ki Yunanlıların yaşamakta oldukları tüm bölgelere ilerlememiz önlenemeyecektir. Henüz 12 adalar ve Kıbrıs'ta ne elde edebileceğimiz konusunda emin değilim, kesin olarak ifade edebilirim ki, Yunanistan dört denizce yıkanan ve Karadeniz'i kendi penceresinden seyredebilen bir ülke olacaktır".*[2]

Venizelos tarafından 1919'da ifade edilen bu görüş, aslında kökeni 1844 yılına kadar uzanan ve ilk kez Yunanlı politikacı Ioannis Kolettis tarafından ortaya atılan *"Megali İdea"* (Büyük Ülkü) fikrine dayanmaktadır. Kolettis 1844 yılında bir konuşma yaparak, Helenizmin iki merkezi bulunduğunu bunlardan birinin, krallığın başkenti olan Atina, diğerinin de Yunanlıların düşü ve umudu olan Konstantinopolis olduğunu ifade ederek, devamında şunları söylemiştir:

> *"Yunan Krallığı tüm Yunanistan değil, yalnızca onun en küçük ve en eksik parçasıdır. Doğma büyüme Yunan olan kimse yalnızca bu krallık içinde*

[1] Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma Hegemonya İşbirliği**, 8.Baskı, İstanbul, MKM Yayıncılık, 2003, s.138

[2] Oral Sander, **Türkiye'nin Dış Politikası**, Ankara, İmge Kitabevi, 2000, s.173

yaşayan değil, aynı zamanda İyonya'da, Teselya'da, Serez'de, Adrianopolis'de (Edirne), Konstantinopolis'te (İstanbul), Trabzon'da, Girit'te, Samos'ta (Sisam) ve Yunan tarihi ya da Yunan ırkıyla ilişkili herhangi bir toprakta yaşayandır…"[3]

Kolettis'in konuşmasında da anlaşılacağı üzere *"Megali İdea"* genel anlamda bütün Yunanları tek bir devlet altında toplamayı öngören bir fikirler bütünüdür ve uzun süre Yunanistan devletinin resmi ideolojisi olmuştur. Bu çerçevede hedef, Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'nu yeniden kurmaktı.

Bu bağlamda 1919'da Venizelos'un dile getirdiği bu görüş ve politik idealin, aslında yakın tarihsel süreçte gelmiş geçmiş tüm Yunan başbakanlarında ve yöneticilerinde de bir şekilde var olduğu görülmektedir. Sadece zamana ve şartlara bağlı olarak, ifade ediliş tarzında küçük değişiklikler olabilmektedir.

1919-1922 yılları arasında İzmir'i ve Batı Anadolu'yu işgal eden Yunanistan, kendi deyimiyle "Küçük Asya Felaketi" olarak tanımladığı yenilginin ardından Anadolu topraklarından çekilmek zorunda kaldıktan sonra, gözlerini bu kez Kıbrıs'a çevirmiştir.

Kıbrıs'a baktığımızda ise şunu görmekteyiz; Tarihin hiçbir döneminde Rumlar adanın yönetimine egemen olmamışken, ilk kez 1960'da bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasıyla birlikte, nüfusça çoğunluk olmanın da avantajıyla, Türk toplumuna tanınan % 30 oranında yönetime katılma hakkı bir yana, Kıbrıs Devleti'ni dominant ve çoğunluk güç olarak yönetme imkanını elde etmişlerdir.

Bu fırsatı değerlendirerek, adadaki Türk toplumu ile birlikte ortak bir Kıbrıslılık bilinci inşa ederek, ortak bir geleceğe ve ortak bir refaha doğru birlikte yol almak yerine, aşırı Helen milliyetçiliğinin yarattığı politik körlük içerisinde, *"Megali İdea"* adını verdikleri, hayali büyük Yunan imparatorluğunun bir parçası olmak adına, adanın Yunanistan ile birleşmesi anlamına gelen *"enosis"* davasının peşine düşmeyi tercih etmişlerdir.

[3] Richard Clogg, **Modern Yunanistan Tarihi,** (Çev. Dilek Şendil), İstanbul, İletişim Yayınları, 1997, s.66

Bu bağlamda belki de dünyada ilk kez, kurucusu ve çoğunluk yöneticisi oldukları bir devleti kendi elleriyle yok ederek, başka bir devletin egemenliği altına girmeyi istemişler, hatta sadece istemekle kalmayıp, kendi devletlerini yok etmek için çatışmayı ve iç savaşı tercih etmişlerdir.

II. Literatürde Kıbrıs Sorunu

Literatürde Kıbrıs sorunu ve Türk-Yunan ilişkileri üzerine çok sayıda değerli çalışma bulunmaktadır. Sayıca bu zenginliğin doğal bir sonucu olarak da, bazıları birbiri ile benzeşen çalışmalar da ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada, konuya farklı biçimlerde yaklaşan ve farklı yönleriyle ele alan, belli başlı yazarlardan ve bunların çalışmalarından faydalanılmaya gayret edilmiştir.

Çalışma kapsamında faydalanılan belli başlı eserler şu şekilde özetlenebilir;

Şükrü Sina Gürel, "Kıbrıs Tarihi 1878-1960 Kolonyalizm Ulusçuluk ve Uluslararası Politika " kitabında, II. Dünya Savaşı içinde Kıbrıs'ın siyasal durumu, Kıbrıs solu, AKEL'in kuruluşu ve politikaları, İngiliz stratejilerinde Kıbrıs'ın yeri ve önemi, *"enosis"* hareketinin hız kazanması ve bu süreçte AKEL'in rolü, Kıbrıs Türk toplumunun *"enosis"* girişimlerine karşı tepkisi, Türkiye'nin Kıbrıs ile ilgilenmeye başlaması, sonrasında sorunun uluslararası nitelik kazanması, Yunanistan'ın sorunu sürekli BM gündemine taşıması, EOKA şiddet eylemlerinin organize edilmesi gibi, aslında Kıbrıs sorunu dediğimiz olaylar zincirini hazırlayan ve özellikle 1960'lardan sonraki gelişmelerin şekillenmesine temel teşkil eden etmenleri ele almıştır.

Mehmet Sarıca, Erdoğan Teziç, Özer Eskiyurt, "Kıbrıs Tarihi" adlı ortak eserlerinde, 1960 Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren gelişen süreçleri ele almış, Kıbrıs devleti ve bağımsızlık kavramı, Kıbrıs devletinde yargı mekanizmasının işleyişi, 1960 Anayasası ile getirilen statükonun değiştirilmesine yönelik Rum iddialarının hukuki dayanakları ve idari gerekçeleri, ayrıca Kıbrıs Rum yöneticilerinin anayasa dışında yapmak istedikleri diğer değişiklikler, Kıbrıs Devletini meydana getiren kurucu antlaşmaların, BM şartına aykırı olduğuna dair argümanlar, bu dönemde Türkiye ve Yunanistan'daki iç siyasi gelişmeler ve bunların Kıbrıs'a yansımaları, BM'nin tüm bu sürece dair girişim ve katkıları, NATO'nun

tutumu ve Kıbrıs sorunu nedeniyle Türk-ABD ilişkileri ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır.

Fen Olser Hampson, "Nurturing Peace : Why Peace Settlements Succeed or Fail" adlı kitabında, bazı barış antlaşmalarının niçin imzalanır imzalanmaz ortadan kalkarak şiddet eylemlerine dönüşürken, bazılarının geçerliliğini koruduğunu irdelemiştir. Bir barış antlaşmasının kalıcı olabilmesi ve taraflara gerçekten barışı ve huzuru getirebilmesi için tarafların karşılıklı olarak hem müzakere sürecinde hem de uygulama sürecinde antlaşmanın gerekliliklerine uyması gerektiği gerçeğinden hareketle, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni meydana getiren kurucu antlaşmaların neden uygulanmadığını, neden Ada'ya barış ve huzur getirmek bir yana, yeni ve daha şiddetli çatışmaların kaynağını oluşturduğunu açıklamaya çalışmıştır.

Faruk Sönmezoğlu, "Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler Kıbrıs Ege ve Diğer Sorunlar" kitabında Kıbrıs sorunu ekseninde Türk-Yunan ilişkilerini, tarafların karşılıklı olarak tutumlarını, her iki ülkenin iç kamuoylarındaki algı ve yönelimlerin Kıbrıs politikaları üzerindeki etkilerini, Yunanistan'ın Kıbrıs üzerindeki iddialarına dair tezleri ve argümanları, BM Yasası'nın 103. Maddesine aykırılık ve Eşitsiz Antlaşmaların Geçersiz Olacağına dair görüşler, uluslararası platformlarda Kıbrıs sorunu, ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği'nin Kıbrıs sorununa dair görüş, tutum ve tavırları konularını ele almıştır.

H.W.J. Brands, "American Enters the Cyprus Tangle 1964" adlı eserinde, Kıbrıs sorununun ABD için etnik bir sorun değil stratejik bir sorun olduğu ve ABD'nin Kıbrıs sorunu ile ilgilenmesinin temel nedeninin bölgedeki siyasi ve askeri dengenin Sovyetler Birliği lehine değişmesinden duyduğu kaygı ve Sovyetler'in bu bölgeye nüfuz etmesini önleme çabaları olduğunu irdelemiştir.

Baskın Oran, "Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular Bulgular Yorumlar 1919-1980" kitabında, 1960-70 aralığında dünyadaki konjonktürel gelişmeleri ve bu dönemde Türkiye ve Yunanistan'daki iç siyasetin durumunu incelemiş, yine aynı dönemde Kıbrıs'ta yaşanan olayları ayrıntılı bir şekilde ele almış, Türkiye'de 27 Mayıs askeri yönetiminin Kıbrıs politikalarını ve takip eden yıllarda Kıbrıs'ta yaşanan 1963-64-67 bunalımlarını, bu süreçte BM ve ABD'nin çözüm arayışlarını, Bağlantısızlar'ın Kıbrıs sorununa bakış açılarını, Kıbrıs

sorununun iki ülkedeki azınlıklar üzerindeki olumsuz etkilerini, dönemin özelliklerini, uluslararası ortamı, Türkiye'nin 1960'lı yıllar boyunca siyasal ve ekonomik yapısında meydana gelen değişiklikleri, aynı dönemde Yunanistan'daki siyasal ve ekonomik gelişmeleri ayrıntılı bir şekilde ele almıştır.

Charles Foley, The Memories of General Grivas, adlı ederinde EOKA lideri Grivas'ın anılarını derleyerek, Kıbrıs sorununun en yoğun ve canlı olduğu yıllarda yaşanan olayları Rum tarafının perspektifinden detaylı bir şekilde anlatmıştır.

Faruk Sönmezoğlu, "Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası 1945- 1991" kitabında Türk-Yunan ilişkilerini ele almış, Kıbrıs sorununda tarafların karşılıklı tutumlarını, Sovyetler Birliği'nin Kıbrıs konusundaki tutumunu ve zaman içerisinde meydana gelen tavır değişikliklerini, uluslararası platformlarda Kıbrıs sorununu, Kıbrıs antlaşmalarının geçersiz sayılması gerektiğine dair Yunan-Rum tezlerini incelemiştir.

Thomas Adams ve J. Arvin Cottrell, "Cyprus Between East and West" adlı eserinde, 1960 Kıbrıs Anayasası'nı irdeleyerek, söz konusu anayasanın toprak ayrımına dayanmayan bir federasyon benzeri bir sistem öngördüğünü, Zürih, Londra, Kuruluş, İttifak ve Garanti Antlaşmaları ile bağımsız Kıbrıs Devleti'nin oluşturulmasında ABD'nin oynadığı önemli rolü anlatmış, ABD'nin Kıbrıs sorununda tarafsız olmakla birlikte, sorunun BM gibi etkiye açık bir platform yerine niçin NATO içinde tartışılıp sonuca bağlanmasını tercih ettiğini analiz etmiştir.

Haralambos Athanasopulos, "Greece, Turkey and Aegean Sea: A Case Study in International Law" adlı kitabında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temelini oluşturan, Kuruluş Antlaşması, Garanti ve İttifak Antlaşmaları ve Kıbrıs Anayasası üzerine inceleme yaparak, metinlerin hukuksal içeriği ve bu metinlerin yorumlanış biçimindeki farklı görüşleri ele almıştır.

Niyazi Kızılyürek, "Glafkos Klerides" kitabında, dönemin Kıbrıs Cumhuriyeti Temsilciler Meclisi Başkanı ve popüler Rum siyasetçi Glafkos Klerides ile yıllar sonra yaptığı bir dizi görüşme ve röportajlara, Klerides'in o döneme ve yaşanan olaylara ait önemli itiraflarına ve Rumların kendi hatalarına dair samimi açıklamalarına yer vermiştir.

Micheal Stephan, “The Cyprus Question” adlı kitabında, Kıbrıs sorunu kapsamında yaşanan süreçleri detaylı bir şekilde ele almış, özellikle 1960 Cumhuriyet sonrası dönemde, antlaşmalarla Türk toplumuna tanınan hakların, Rum tarafında yarattığı rahatsızlığı ve bu hakların fiilen ve hukuken ortadan kaldırılmasına yönelik olarak yapılan Rum girişimlerini ve bunun arka planını ayrıntılı bir şekilde ele almıştır.

Kemal Akmaral, “Akritas Planı ve Kıbrıs” kitabında, Kıbrıs’ta Rumların ani bir saldırı ile Türkleri imha ederek, *“enosis”*i gerçekleştirme planı olarak, Rum ve Yunan siyasi kadroları tarafından birlikte hazırlanan ve uygulanan Akritas Planı ve bu plan çerçevesinde gerçekleştirilen eylemler, planın ana hatları, ince detayları, iç cephe, dış cephe, izlenecek eylem planı, gibi son derece ayrıntılı bir şekilde ele alınmış ve bu konuda Rum-Yunan gizli belgelerine ve yazışmalarına yer verilmiştir.

Niyazi Kızılyürek, “Doğmamış Bir Devletin Tarihi Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti” kitabında, Kıbrıs’ta devlet ve siyaset, Osmanlı egemenliğinin sona ermesiyle adada Helen ulusal bilincinin oluşması ve güçlenmesi süreci, 1960’ta zorlamayla kurulan iki toplumlu Kıbrıs Devleti’nin yapaylığı, etnisite temelli siyasi kültür, mukaddes siyaset ve milliyetçilik, Makarios ve dinsel milliyetçilik, Kilisenin etkisi, olayların “Milli Dava” dan “Kıbrıs Soruna” na evrilme süreci, 1960’ta Kıbrıs’ta bir devlet değil, sorun doğdu, Kıbrıs sürecinde Yunanistan’da iktidara gelen hükümetler ile Kıbrıs’ın değişmez aktörü Makarios’un ilişkileri ve bu ilişkilerde yaşanan iniş çıkışlar, kilise ve siyaset gibi konular ele alınmıştır.

Nazım Güvenç, “Kıbrıs Sorunu Yunanistan ve Türkiye” kitabında Kıbrıs Cumhuriyeti’nin yapay bir devlet olması ile ilgili yorum ve analizlere yer vermiş, Kıbrıs sorununda Sovyetler Birliği’nin etkileri, Makarios faktörü, ABD’nin Kıbrıs sorununa bakış açısı, Makarios, EOKA, Yunanistan’daki Albaylar Cuntası, ABD çelişkileri gibi konuları incelemiştir.

Ahmet An, Angelos Kalodukas, Mehmet Uğur, Mihalis Mihailidis, Niyazi Kızılyürek, Stavros Tombazos, “Kıbrıs Dün ve Bugün” (Derleyen, Masis Kürkçügil) kitabında, Kıbrıs Cumhuriyeti’ne dair, kuruluş iradesinden yoksun bir kuruluş öyküsü, Cumhuriyet’in mevsimsizlikleri, milliyetçilik duygularının coştuğu bir

dönemde kurulan devletin durumu, Kıbrıs'ta iki toplumun ortak sorumluluğu, Kıbrıs Rum Apartheid'ı, emperyalizm ve Makarios'un siyaseti gibi konular ele alınmıştır.

Sabahattin İsmail, "İtiraflar" adlı derlemesinde, Rum televizyonunda Klerides ile Kipriyanu'nun katıldığı açık oturumda yapılan özeleştiriler, Makarios'un *"enosis"* tutkusu, Klerides'in 1990-92 tarihleri arasında Rum basınında çıkan demeçleri ve kendisi ile yapılan söyleşiler, eski Rum yüksek yargıçlarının beyanatları, Kıbrıs'ta Makarios hükümetlerinde yıllarca çeşitli bakanlık görevlerinde bulunan (sonrasında 2003-2008 yılları arasında Güney Kıbrıs Rum Devleti'nin Cumhurbaşkanlığı görevini de yerine getirecek olan) Tassos Papadopulos ve komünist AKEL partisinin eski liderlerinden (2008-2013 tarihleri arasında Güney Kıbrıs Rum Devleti'nin Cumhurbaşkanlığı görevine seçilecek olan) Dimitris Hristofyas gibi Rum siyasetçilerin 1980'li yılların ikinci yarısındaki basın röportajları, o dönemde Lefkoşa'nın Rum Belediye Başkanı Lellos Dimitriadis 'in görüş ve eleştirileri, Rum Temsilciler Meclisi Başkanı Lissarides'in basındaki görüş ve beyanatları, Rum Dışişleri Bakanı Nikos Rolandis'in görüşeri, 1990'lı yıllar boyunca Simerni, Alithia gibi gazetelerde Klerides'in Kıbrıs'a dair beyanatları, 23.09.1990 tarihli Fileleftheros gazetesinde yine Klerides'in "En büyük hatamız Zürih ve Londra antlaşmalarını değiştirmeye kalkışmaktı" şeklinde kapsamlı özeleştiri ve itirafları, Alekkos Konstantinidis'in 4.12.1985'te "Makarios'u Kıbrıs Cumhuriyeti'ni yıkmak için sürekli olarak gizli planlar yapmakla" suçlayan yazıları.

III. Teorik Çerçeve

Uluslararası ilişkilerde realist teori şu beş soruya verdiği cevaplarla kendini ayrıştırır. Uluslararası ilişkilerin doğası nedir? Uluslararası ilişkilerin gerçekleştiği ortamın en temel özelliği nedir? Uluslararası ilişkilerin temel aktörü kimdir? Bu temel aktörün en öncel amacı nedir? Bu temel aktörün amacına ulaşmak için kullandığı araç nedir?[4]

[4] Eyüp Ersoy, **Uluslararası İlişkiler Teorileri,** Der. Ramazan Gözen, 4.Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2017, s.161

Realist teorinin ilk soruya verdiği cevap, "rekabet ve mücadele"dir. Bu mücadele, güç elde etmek veya gücü artırmak için yapılan mücadeledir. [5] İkinci sorunun cevabı, devletlerin birbirleri ile olan ilişkilerinde, onları bağlayıcı nitelikte hiyerarşik bir yapının ya da daha üst ve emredici konumda bir aktörün olmaması nedeniyle, ortamın "anarşik" olarak tanımlanmasıdır.[6] Bu nedenle de aktörlerden her biri kendi başının çaresine bakabilecek konuma sahip olmak zorundadır ve bunun için kendileri dışında güvenebilecekleri başka kimse yoktur. [7] Realist teoriye göre üçüncü sorunun cevabı "devlet" tir. Realistler, uluslararası ilişkilerin, devletlerarası ilişkiler tarafından belirlendiğini söylerler. Waltz'a göre devlet tek uluslararası aktör değildir. Devlet-altı ve devlet-üstü başka aktörler de vardır ve bunlar çeşitli faaliyetlerde bulunurlar. Ancak Max Weber'e göre devleti diğer aktörlerden ayıran temel özellik, belli bir toprak parçası üzerindeki egemenlik durumudur. Bu egemenlik, kanun yapma, uygulama, gerektiğinde yasal fiziki şiddet kullanma tekeli ve en üst düzeyde hükümran olmayı içerir.[8] Realistler dördüncü sorunun cevabının, anarşik ortamda "hayatta kalma" güdüsü olduğunu söylerler. Onlara göre devletler için en önemli motivasyon "beka" dır. Devlet yöneticileri öncelikli olarak devletin bağımsızlığını, egemenliğini ve toprak bütünlüğünü devam ettirme amacındadırlar. Realistlere göre bekanın birincil amaç olmasının nedeni, diğer tüm amaçlara ulaşabilmek için hayatta kalmanın zorunlu bir ön şart olmasından kaynaklanmaktadır. [9] Realistlere göre beşinci sorunun cevabı "güç"tür. Güç, bir devletin kullanımına elverişli maddi kaynakların toplamıdır veya daha spesifik olarak ifade etmek gerekirse, etkinlik bağlamında nihai güç, o devletin askeri silahlı gücü ve bunun rakip devletlerin askeri gücü ile olan kıyaslamasıdır.[10] Güç politikasının temel

---

[5] Hans J. Morgenthau, **Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace.** 5.Baskı, New York, Alfred A. Knoph Inc., 1973, s. 27'den Eyüp Ersoy, Uluslararası İlişkiler Teorileri**,** Der. Ramazan Gözen, 4.Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2017, s.161

[6] G Lowes Dickinson, **The European Anarchy**, New York, The Macmillan Company, 1917, s.13'den Eyüp Ersoy, Uluslararası İlişkiler Teorileri**,** Der. Ramazan Gözen, 4.Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2017, s.161

[7] Kenneth N. Waltz, **Theory International Politics,** Long Growe, Waveland Press, 1979, s.88'den Eyüp Ersoy, Uluslararası İlişkiler Teorileri**,** Der. Ramazan Gözen, 4.Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2017, s.162

[8] Weber, **Political Writings,** der. Peter Lasman ve Ronald Speirs, Cambridge, Cambridge University Press, 2002, s.310-311'den Eyüp Ersoy, Uluslararası İlişkiler Teorileri**,** der. Ramazan Gözen, 4.Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2017, s.162

[9] Waltz, **a.g.e.,** s.91'den Ersoy, **a.g.e.**, s.163

[10] John J. Mearshimer, **The Tragedy of Great Power Politics**, New York, W.W. Norton, 2001, s.55 ve 57'den Eyüp Ersoy, Uluslararası İlişkiler Teorileri**,** Der. Ramazan Gözen, 4.Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2017, s.164

dinamiklerinden biri de dengeleme kavramıdır. Güvenlik kaygılarının bir sonucu olarak, karşıda tehdit yaratıcı bir şekilde güçlenen veya en azından tehdit algısı oluşturan ve de mevcut durumun değişmesinden yana olan bir devlete karşı, mevcut durumu korumaya çalışan diğer devletler ittifaklar şeklinde bir araya gelerek askeri koruma tedbirleri oluşturabilirler.[11]

Realistlere göre beka güdüsü ile güvenliklerini sağlama ve sürdürme amacında olan devletler bir yandan askeri güç ve imkanlarını artırırken diğer yandan birbirlerinin niyetinden de emin olamazlar. Niyetler zaman içerisinde değişebilir. Bu durum ilk kez John H. Herz tarafından ortaya atılan güvenlik ikilemi sorununu ortaya çıkarır.[12] Karşı devletlerin niyetleri ile ilgili belirsizliğin yoğun olduğu ortamlarda, bir devletin aldığı ilave güvenlik tedbiri, öteki devlet ya da devletlerce tehdit olarak algılanabilir. Bu durumda diğerleri de kendilerini korumak için adımlar atarlar ve onlar da ilave tedbirlere başvurabilirler. Bu kez de bu adımlar ilk devlet tarafından tehdit olarak algılanır ve başlangıçtaki varsayımını doğrular nitelikte yorumlanır.[13] Bu şekilde hiçbir devletin kendini tam olarak güvende hissedemeyeceği bir ortamda güç biriktirme mücadelesi kısır döngü bir daire şeklinde devam eder. Bu paradigma bize II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan Soğuk Savaş dönemindeki çılgınca ve hesapsızca olarak nitelendirilebilecek nükleer silahlanma yarışını anlamamızda ışık tutabilir. Bu dönemde karşılıklı olarak

Doğu ve Batı Bloku ve daha özelde ABD ve SSCB, bütün dünyayı birden fazla kez yok etmeye yetecek kadar fazla sayıda nükleer silahı üretip depolamışlar ve birbirlerine karşı her an ateşlenmeye hazır bir şekilde konuşlandırmışlardır.

Önceki bölümde ifade edildiği gibi, Kıbrıs sorunu incelendiğinde, süreç içerisinde yaşanan olayların, uluslararası ilişkilerdeki "Realizm" teorisi ile önemli ölçüde örtüştüğü görülmektedir.

---

[11] Ersoy, **a.g.e.**, s.165

[12] John H. Herz, **İdealist Internationalism and the Security Dilemma**, World Politics, Cilt 2, No.2, 1950, s.157-180'den Eyüp Ersoy, Uluslararası İlişkiler Teorileri**,** Der. Ramazan Gözen, 4.Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2017, s.163

[13] Glen H. Snyder, **Alliance Politics**, New York, Cornell University Press, 1997, s.17'den Eyüp Ersoy, Uluslararası İlişkiler Teorileri**,** Der. Ramazan Gözen, 4.Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2017, s.164

1940'lı yıllardan 1970'li yıllara kadar geçen süreçte devletlerarası politikanın ağırlık merkezini oluşturan klasik realizm yaklaşımında güç faktörü ve insan unsuru politikanın temel ögelerini oluşturmuştur. Politik gerçekçilik olarak da anılan realist paradigmaya göre devletler arasındaki çatışmaların sonuçlarının belirlenmesinde ve karşıdaki devletin karar ve davranışlarını etkileme ve belirleme noktasında devletlerin sahip oldukları güç ve kapasiteler belirleyici nitelikte öneme sahiptir. Devletin kapasitesinden kastedilen büyük ölçüde askeri güç ise de, askeri olmayan unsurlar da ulusal gücün ögeleri arasında sayılmaktadır.[14]

Realistlere göre askeri ve politik konular en öncel ve en kritik konulardır ve her devlet kendi ulusal çıkarını maksimize etmek için uğraşır. Bunu yaparken de kullandığı temel enstrüman güçtür. Bu noktadan hareketle realistlere göre devletlerarası ilişkilerin temelinde güç mücadelesi vardır. Gücü elde etme, sürdürme ve artırma her devletin varlığının teminatını oluşturmaktadır.[15]

Kıbrıs sorunu sürecinde tarafların birbirlerine karşı üstünlük sağlama ve görüşlerini karşı tarafa kabul ettirme mücadelelerinde kendi askeri ve siyasi güç ve kapasitelerini sürekli olarak ön planda tuttukları ve mücadeleyi güç ekseninde sürdürdükleri açık bir şekilde görülmektedir. 1950'den 1960'a kadar olan dönemde siyasi gücün, 1960'dan 1970'lere kadar olan dönemde ise daha çok askeri gücün belirleyici unsur olarak ön plana çıktığı görülmektedir. Özellikle 1963-1967 aralığında Türkiye ve Yunanistan, Kıbrıs sorunu yüzünden birkaç kez savaşın eşiğine gelmiştir. Rumların, Yunanistan'dan aldıkları askeri ve siyasi destekle, adada Türklere karşı sistematik saldırılar düzenlediği bu dönem aralığında, Türkiye, Yunanistan'a karşı olan askeri güç üstünlüğü sayesinde isteklerini kabul ettirebilmiş ve adadaki Türk toplumunun siyasi ve fiziki varlığını koruyabilmiştir.

Diğer yandan realizm genel olarak uluslararası ilişkilerde tek gerçek oyuncu olarak devleti dikkate alır. Realistlere göre uluslararası kurumların, devletler arasındaki işbirliğinin gelişmesine katkısı oldukça sembolik düzeydedir. Bu nedenle uluslararası kurumları ve örgütleri oyuncu olarak kabul etmezler. Örneğin Birleşmiş Milletler ve NATO gibi uluslararası kurumlar, kendisini oluşturan katılımcı

[14] Arı, **a.g.e**., s.137

[15] Jack Donnelly, **Realism and International Relations**, Cambridge, Cambridge University Press, 2009

devletlerden bağımsız bir egemenliğe sahip olmadıkları gerekçesiyle oyuncu olarak dikkate alınmazlar. Sadece bağımsız ve egemen karar alabilme ve uygulayabilme yetisine sahip kabul ettikleri devleti uluslararası politikanın tek oyuncusu olarak dikkate alırlar.[16]

Bu bağlamda Kıbrıs sorunu sürecine baktığımızda, gerek NATO'nun gerekse BM'nin pek çok kez devreye girdiği ancak çözüme yönelik somut bir etkilerinin ve katkılarının olmadığı görülmektedir. Özellikle Yunanistan ve Kıbrıs Rumları, konuyu defalarca BM platformuna taşımışlar ve sorunun Rum-Yunan görüş ve istekleri doğrultusunda çözümüne yönelik olarak BM'nin inisiyatif almasını sağlamaya çalışmışlardır. Ancak bu kurumun kendi iç işleyiş mekanizmalarındaki uluslararası güç dengeleri nedeniyle her defasında başarısız olmuşlardır. NATO'da süreç içerisinde birkaç kez kurumsal olarak devreye girmeye çalışmış ancak kendi varlığı ile bir şey yapamamıştır. Ancak NATO'nun kurucusu ve dünyanın süper gücü olan ABD, kendi inisiyatifi ile süreci domine ettiğinde somut gelişmeler ve ilerlemeler sağlanabilmiştir.

Realist paradigmanın bir diğer ön kabulü ise tüm devletlerin güvenliğini sağlayacak merkezi ve her devletin tabi olduğu bir uluslararası otoritenin bulunmadığıdır. Realistlere göre uluslararası yapı anarşiktir ve bu anarşik yapının içinde her bir devlet kendi ulusal güvenliğini kendisi sağlamak zorundadır. Devletler muhtemel dış tehditlere karşı destek elde etmek için kendi aralarında ittifak yapabilir, antlaşmalar imzalayabilirler ancak kendi güvenliklerini sağlamak için bu ittifak ve oluşumlara fazla güvenemezler. Bu nedenle de kendi güvenliklerini kendi başlarına sağlayabilecek kapasiteyi ve gücü elde etmeye ve sonrasında da sürdürmeye çalışırlar.[17]

Bu teoremin doğruluğu da yine Kıbrıs sorunu sürecinde yaşanan ve çalışmamın ilerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak ele alınmış olan "Johnson Mektubu" olayında somut olarak sınanmıştır. Kıbrıs'ta Rum milislerin, Türkleri sistematik bir şekilde öldürmeye ve adada etnik temizliğe giriştiği 1963-64 yıllarında Türkiye adaya birkaç kez askeri müdahalede bulunmak istemiş, bu girişimlerin sonuncusunda, ABD Başkanı Lyndon Johnson, Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'ye 5

[16] Arı, a.g.e., s.140
[17] **a.g.e**., s.141

Haziran 1964'te bir mektup göndererek, Türkiye'nin Kıbrıs'a yapmayı kararlaştırdığı askeri harekat için Amerika ile istişarede bulunmasını istedikten ve yapılacak harekatın getireceği problemlerden söz ettikten sonra tehdit edici bir üslupla şöyle demiştir;

> *"Türkiye tarafından Kıbrıs'a yapılacak askeri bir müdahale, Sovyetler Birliği'nin benzer bir müdahalesine yol açabilir. NATO müttefiklerimizin tam rıza ve muvafakatları olmadan Türkiye'nin girişeceği bir harekat neticesinde ortaya çıkacak Sovyet müdahalesine karşı, müttefiklerimizin Türkiye'yi savunmak mükellefiyetleri olup olmadığını müzakere etmek fırsatını bulamamış olduklarını takdir buyuracağınız kanaatindeyim. Ayrıca mevcut şartlar altında Türkiye'nin Kıbrıs'a yapacağı askeri bir müdahalede, Amerika tarafından verilmiş olan askeri malzemenin kullanılmasına Amerika Birleşik Devletleri'nin muvafakat edemeyeceğini size bütün samimiyetimle ifade etmek isterim. Bu itibarla aramızda en geniş ve en samimi istişarelerde bulununcaya kadar sizin, meslektaşlarınızın tasarladığınız her türlü kararı geri bırakmanızı bilhassa rica ediyorum."*[18]

O zamana kadar bütün dış politikasını ve ulusal güvenlik stratejisini NATO ittifakı ve ABD eksenine oturtmuş olan Türkiye, bu olay sayesinde Sovyetler Birliği'nden gelebilecek bir saldırıya karşı, NATO tarafından korunmayabileceğini ilk kez öğrenmiştir. NATO'nun özellikle Sovyet tehdidine karşı kurulmuş askeri bir ittifak olduğu göz önüne alındığında, Sovyetler Birliği'nden Türkiye'ye yapılacak bir saldırı durumunda, NATO'nun Türkiye'yi koruyup korumayacağı, ABD'nin isteğine ve inisiyatifine kalmış görünüyordu. Demek ki NATO kurumsal bir yapı olarak kendiliğinden bir iradeye ve güce sahip değildi. Harekete geçebilmesi için, kurucusu, finansörü ve patronu olan ABD'nin onayı gerekmekteydi. Bu da uluslararası kurum ve ittifakların, kendi başlarına birer siyasi aktör olmadıklarına ve üyesi bulunan devletlerin iradesinden bağımsız olarak hareket edemeyecekleri şeklindeki realist paradigmayı haklı kılan somut tarihsel bir olay olarak karşımıza çıkmaktadır.

Realist öngörüde karar alıcı konumundaki siyasal lider, ülke içindeki ortama hiç benzemeyen, merkezi bir otoritenin ve devletleri bağlayıcı nitelikte yasal

[18] Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih**, Ankara, Hv.Bs.ve Neşr.Md.lüğü, 1979, s.531-532

müeyyidelerin bulunmadığı ve tüm devletlerce kabul görmüş ilkesel standartların söz konusu olmadığı bir uluslararası ortamda faaliyetlerini yürütmektedir.[19]

Klasik realizme göre devleti yöneten lider, ülkesinin menfaatini korumak mecburiyetindedir ve bu nedenle de, bireysel ilişkilerinde uyduğu ahlaki normlara uluslararası ilişkilerde uymak zorunda değildir. Çünkü her devletin lideri, öncelikle kendi ülkesinin ulusal çıkarını ön plana almak ve ülkesini dışardan gelecek tehdit ve tehlikelerden ne pahasına olursa olsun daima korumak zorundadır. Tüm devletleri bağlayan merkezi bir otorite bulunmadığından bu anarşik uluslararası ortamda bunu gerçekleştirmenin tek yolu ise devletin sahip olduğu güçtür.[20]

Dolayısıyla bireysel etik kurallara aykırı sayılabilecek pek çok uygulama devletin lideri için zorunlu olarak yapılması gereken bir davranış olarak görülebilmektedir. Çünkü devlet liderini yönlendiren şey ahlaki kriterlerden çok, kendi devletinin çıkarı için alınması gereken kararlar ve yapması gereken eylemlerdir. Bu gereklilik ve zorunluluk hali, temel amaç olan, devletin gücünü maksimize etmek, güvenliğini sağlamak ve varlığını sürdürmek için kullanılan araçların ahlaki normlara uygun olma zorunluluğunu ortadan kaldırmaktadır.[21]

Realizme göre, şayet devlet kendi yaşamsal çıkarlarını korumakta başarılı olamazsa, içinde bulunduğu uluslararası ortam tarafından acımasızca cezalandırılırlar. Anarşik uluslararası ortamda, devlet lideri kendi devletini düşmanlardan korumak mecburiyetinde olduğu için, uygar bir toplumda bireyler ve gruplar arasındaki ilişkilerde geçerli olan ahlaki standartlara aykırı veya çirkin olarak görülen bazı yöntemleri benimsemek zorunda kalabilir. [22]

Bu noktadan bakıldığında Kıbrıs sorunu sürecinde, başta Makarios olmak üzere tüm Kıbrıs Rum siyasi eliti ve Yunan devlet adamları ve politikacıları, uluslararası hukukun işletilmesi ve hayata geçirilmesinin temeli olan *"Pacta Sund Servanda"* (Ahde Vefa; Devletlerin imzaladıkları antlaşmaların kurallarını kendi iradeleri ile kabul etmiş olmaları gerçeği) ilkesini hiçe sayarak attıkları imzalara

[19] Arı, **a.g.e**., s.139
[20] **a.g.e**.
[21]**a.g.e.**
[22] a.g.e.

bağlı kalmamışlar, Kıbrıs Devleti'nin uluslararası nitelikteki kurucu antlaşmalarını, Kıbrıs anayasasını ve devlet mekanizmasını işletmemişledir.

1959 yılında Zürih ve Londra Konferanslarında kabul edilen ve altında kendilerinin de imzası bulunan "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna İlişkin Temel Antlaşma", "Garanti Antlaşması" ve "İttifak Antlaşması" gibi uluslararası antlaşmalara ve 1960 yılı Ağustos ayında kurulan Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin omurgasını oluşturan ve yine altında imzaları bulunan Kıbrıs Anayasası'na bağlı kalmamışlar, söz konusu anayasa ile Kıbrıs'ta yaşayan Türk toplumuna tanınan, kurucu eşit halk ve eşit vatandaşlık statüsünü fiilen tanımamışlar, Türklerin nüfusları ölçüsünde devlet yönetim mekanizmasına, Temsilciler Meclisi'ne katılması, kamu görevlerinde yer alması, kendi belediyelerini kurması ve yönetmesi, yargı erkine katılması gibi pek çok anayasal ve yasal haklarını kullanmasını fiilen engelleyerek, Türkleri adada ikinci sınıf bir azınlık statüsüne indirgemek için her yolu kullanmışlardır.

Başlangıçta kendilerinin kabul ettikleri ve imzaladıkları, hukuken geçerli antlaşmaları sonradan tanımamak ve keyfi olarak uygulamamak, toplumlararası gerilimi ve çatışmayı teşvik etmek, adada yaşayan Türkleri abluka altına alarak ambargo uygulamak, temel gıda maddelerinin ve yaşamsal malzemelerin Türk bölgelerine girişini yasaklamak ve bu yolla Türkleri zor durumda bırakarak pes ettirmek gibi etik dışı uygulamaları, amaca giden yolda meşru saymışlardır.

Dolayısıyla Kıbrıs'ta yaşanan olaylar, baştan sona bir güç mücadelesi şeklinde gerçekleşmiş, adada Rumlar, Türklere karşı olan güç üstünlüklerini kullanarak sonuca gitmeye çalışmışlar, buna karşılık Türkiye'de Yunanistan'a karşı olan güç üstünlüğünü kullanarak, Rum-Yunan ortak *"enosis"* hedefinin gerçekleşmesini engellemiştir.

1. BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ

1.1. Dünyada Soğuk Savaş Dönemi ve Uluslararası Siyasal Sistem

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte, uluslararası siyasal sistemde çok büyük ve çok köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Savaş sonrasında ortaya iki süper güç çıkmış ve savaştan yıkık durumda çıkan Avrupa devletleri bu iki süper gücün liderliği etrafında kümelenmişlerdir.[23]

Bu kümelenme sonucunda politik bağlamda birbirine rakip iki blok oluşmuştur. Bu iki bloğun arasındaki ilişkiler de, karşılıklı güç dengeleri nedeniyle, sıcak bir çatışmaya girmeksizin, yıllarca çekişmeli bir soğuk savaş biçiminde cereyan etmiştir. Bir başka deyişle Soğuk Savaş, II. Dünya Savaşı sonrasında dünya güçler dengesinde meydana gelen boşluğun doldurulma yarışı olmuştur.[24]

Askeri ve siyasi bağlamda, her bloğun kendi içinde birbirine kenetlendiği ve karşı tarafa üstünlük sağlamaya yönelik rekabet ve tehdit eksenli ilişkilerin yaşandığı bu dönemin en belirleyici özelliği ise iki süper gücün kendi siyasal ve ekonomik modelini dünyanın geri kalanına empoze etme mücadelesi içine girmeleri[25] ve bunun bir sonucu olarak da karşılıklı silahlanma yarışı ve özellikle tüm dünyayı defalarca yok etmeye yetecek kadar nükleer silahın üretilmiş ve stoklanmış olmasıdır.

1945 yılı içerisinde ABD, SSCB ve İngiltere arasında gerçekleştirilen iki toplantı, savaş sonrasında dünyanın siyasi haritasının ve ilişkiler düzleminin yeniden belirlenmesi açısından çok büyük önem taşımaktadır. Bu toplantılardan ilki, 4-11 Şubat 1945 tarihleri arasında gerçekleşen Yalta Konferansı,[26] diğeri ise 17 Temmuz-2 Ağustos 1945 tarihleri arasında gerçekleştirilen Potsdam Konferansı'dır.[27]

---

[23] Oral Sander, **Siyasi Tarih: 1918-1994**, Ankara, İmge Kitabevi, 2014, s.201

[24] Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih 1789-1999**, 5. Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2000, s.616

[25] Kemal Girgin, **21. Yüzyıl Perspektifinde Dünya Siyaseti**, İstanbul, Okumuş Adam Yayıncılık, 2002, s.28

[26] Kamuran Gürün, **Savaşan Dünya ve Türkiye**,C.III, İstanbul, Tekin yayınları, 2000, s.528

[27] Ahmet Şükrü Esmer, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1996, s.195

Konferanslarda taraflar Almanya'nın işgal bölgelerine ayrılması ve paylaşılması başta olmak üzere, tüm Avrupa'nın siyasi geleceği ve sınırları ile ilgili kendi tezlerini dile getirmişler, görüşülen başlıkların bir kısmında anlaşmaya varılırken bir kısmında büyük görüş ayrılıkları meydana gelmiştir.

Bu konferansların en önemli sonucu, savaş sırasında ortak düşman konumundaki Nazi Almanya'sına karşı ittifak halinde hareket edebilen bu ülkelerin, savaş sonrası dünya düzeni hakkındaki düşüncelerinin ve çıkarlarının ne kadar farklı olduğunun ortaya çıkması ve bu farklılıkların, ileride ne tür çatışma ve çekişmelere yol açacağının ilk işaretlerini vermiş olmasıdır.[28]

II. Dünya Savaşı'nın bitmesinin ardından, Sovyetler Birliği, Amerika ve İngiltere arasında Almanya'ya karşı kurulan zorunlu ve karşılıklı çıkara dayalı askeri işbirliği sona ermiştir. Savaş sonunda Stalin, kazanılan askeri zafer ve Rus halkının çektiği acıların karşılığını toprak olarak almak istemiştir. [29] Bunun sonucunda, ABD'nin liderliğindeki Batı ile Sovyetler Birliği arasındaki mücadele olan Soğuk Savaş ortaya çıkmıştır.[30]

Doğu ve Batı Avrupa'nın siyasi şekillenmesi ile ilgili olarak, ABD ile SSCB arasında 1947 yılı başlarına kadar örtülü olarak devam eden anlaşmazlıklar, 12 Mart 1947 tarihinde Truman Doktrininin ilan edilmesiyle, iyiden iyiye görünür bir hal almıştır. Truman Doktrini, savaş sonrasında Avrupa'daki güç dengesinde Sovyetler Birliği'nin rakipsiz kalması üzerine, bu boşluğun Amerika tarafından doldurulacağının ilan edilmesidir.[31]

Savaş sonrası özellikle Yunanistan ve Türkiye, Sovyet tehdidine karşı fiziki yakınlık ve etki alanı bağlamında risk altındaki ülkeler konumundaydı. Truman Doktrini bu iki ülkeyi Sovyet tehdidine karşı daha güçlü hale getirmeyi ve

[28] Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2010, s. 492

[29] Henry Kissinger, **Diplomasi,** Çev. İbrahim Kurt, 10. Baskı, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011, s.404

[30] Emre Kongar, **Tarihimizle Yüzleşmek**, 55. Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2006, s.176

[31] Faruk Sönmezoğlu, **Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası 1945-1991**, İstanbul, Der Yayınları, 2016, s.21

Sovyetlerin bu ülkeleri kapsayacak şekilde genişlemesini engellemeyi hedefliyordu.[32]

Nitekim, Truman 12 Mart 1948 tarihinde Kongre'de yaptığı konuşmasının ilk kısmında, Yunanistan'daki iç savaşta komünistlere karşı sağcılara yardım yapılması gerektiğini, ikinci kısmında ise Türkiye'ye yardım yapılmasının Ortadoğu'nun mevcut yapısının korunması için gerekli olduğunu söylüyordu.[33]

ABD Kongresinde çeşitli tartışmalara neden olan doktrin 22 Mayıs 1947'de kabul edilerek yürürlüğe girdi.[34]

Truman Doktrini ile birlikte ABD ve Sovyetler Birliği arasında II. Dünya Savaşı sırasında var olan işbirliğinin konjonktürel olduğu ve artık işbirliğinin yerini bir Soğuk Savaş ortamının alacağı ilan edilmiş oldu.[35]

Yaklaşık on beş yıl devam eden sert ve keskin kutuplaşma, beraberinde hızlı bir silahlanma yarışını da getirmiş ve bu da tarafların sadece Avrupa kıtası üzerindeki rekabeti ile sınırlı kalmayıp, Güney Amerika ve Asya kıtalarını da kapsayacak şekilde, hemen hemen tüm dünyada etkinlik ve egemenlik tesis etmeye yönelik hızlı bir bloklar arası çekişmeyi ve mücadeleyi de beraberinde getirmiştir.

Soğuk Savaş döneminde dünyada ve Avrupa'da yeni bir güç dağılımı ve buna bağlı denge arayışları ortaya çıkmıştır. Savaşın galiplerinden olan SSCB, artık eskisi gibi sadece kendi ülkesinde sosyalizmi uygulamaya ve güçlendirmeye çalışan ve etrafı kapitalist ülkelerle çevrilmiş olduğu için de Avrupa'ya karşı daima savunma pozisyonunda kalan ve rejimini korumaya çalışan, içine kapanık bir ülke değil, tam tersine, Avrupa'ya ve dünyanın geri kalan bölgelerine sosyalist devrimi ihraç etmeye çalışan, bu amaç doğrultusunda, özellikle Doğu Avrupa'da ciddi kazanımlar elde eden, askeri ve ekonomik bir süper güç olarak kendini göstermiştir.

---

[32] John Spainer, **American Foreign Policy Since World War II**, New York, Praeger Publishers, 1973, s. 40-45

[33] **Recommentation for Assistance to Greece and Turkey**, House of Representtives, 80. Congress, I. Session, Document No. 171, March 12 1947

[34] Joseph C. Satterhwaite, **The Truman Doctrine: Turkey**, The Annals of the American Academy of Political and Social Science , 1974, Vol. 401, s.74

[35] Çağrı Erhan, **ABD ve NATO ile İlişkiler**, Baskın Oran (ed.), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular Belgeler Yorumlar, Cilt 1, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s.535

Yine bu dönemde uluslararası arenada nükleer silahlanmaya ilişkin gelişmeler ön plana çıkmış ve soğuk savaş döneminin en karakteristik özelliklerinden birisi olarak döneme damgasını vurmuştur. 1945-1953 yılları arasında ABD'nin nükleer silahlanma bağlamında, Sovyetler Birliği'ne karşı belirgin bir üstünlüğü söz konusudur. SSCB'nin henüz nükleer silaha sahip olmadığı 1945-1949 yılları arasında, ABD mutlak bir üstünlüğe ve tekel konumuna sahipti. 1949'da SSCB'nin de ilk atom bombasını yapmasıyla, bu durum değişti ve dengeye doğru ilk adımlar atılmaya başlandı. Fakat bu gelişmenin hemen ardından, bu kez de 1952'de, tahrip gücü atom bombasına kıyasla çok daha yüksek olan hidrojen bombasını yapan ABD, yine SSCB'ye karşı bu kez de göreli bir üstünlüğe sahip oldu. Nihayet bir yıl sonra 1953'de SSCB'nin de hidrojen bombası imal etmesiyle, yeniden bir denge durumuna gelinmiştir. [36]

1954-1957 yılları arasında, ABD'nin, SSCB'ye karşı bu kez de stratejik bir üstünlüğü söz konusu olmuştur. Henüz kıtalararası uzun menzilli fırlatma füzelerinin var olmadığı bu dönemde, çevreleme politikası ile SSCB'nin etrafına, bu ülkeyi vurabilecek kısa ve orta menzilli nükleer füzeler yerleştiren ABD, kendisine yönelik olarak bu kapasiteye sahip olmayan SSCB'ye karşı stratejik olarak nükleer üstünlüğe sahipti. Bu üstünlük durumu 1957 yılında SSCB'nin ilk insansız uzay aracı olan "Sputnik"i uzaya göndererek, ABD'yi direkt vurabilecek uzun menzilli füzelere sahip olduğunu göstermesiyle son bulmuş ve yine bir denge oluşmuştur.[37]

1958-1964 yılları arasında ise iki ülke arasında çılgınca olarak nitelendirebileceğimiz bir nükleer silahlanma yarışının yaşandığını görmekteyiz. Kullanılması durumunda sadece kullananları değil, tüm dünyayı yok edecek düzeye ulaşmış olan bu nükleer kapasiteye uluslararası literatürde "dehşet dengesi" adı verilmiştir.[38]

Siyasi taraftan baktığımızda ise, 1947'den itibaren, doğu Avrupa ülkelerinde komünist rejimler oluşmuş ve bu ülkeler Moskova'nın siyasi güdümü altına girmişlerdi. Aynı dönemde batı bloğuna dahil ülkelerin kendi aralarında ittifaklar

[36] Sönmezoğlu, a.g.e. s.21
[37] a.g.e., s.22

[38] A.J.C. Edwards, **Nuclear Weapons, The Balance of Terror**, The Quest for Peace, London, Macmillan Press Ltd., 1986, s.1

geliştirmeleri üzerine, SSCB de kendi bloğunun gücünü ve blok üzerindeki kontrolünü artırabilmek amacıyla, kendi grubundaki ülkelerle, saldırmazlık, dostluk ve işbirliği gibi adlar altında antlaşmalar yapmıştır.

29 Temmuz-15 Ekim 1946 tarihleri arasında, Paris'te 21 ülkenin katılımıyla, bir dizi konferanslar gerçekleştirildi. Konferansların sonucunda 10 Şubat 1947'de Paris Barış Antlaşması imzalandı. Doğu ve Batı blokları bu konferanslarda kesin çizgilerle birbirinden ayrıldı ve uluslararası düzen 1947'de "kapitalist" ve "komünist" dünya olarak ikiye ayrıldı. [39]

Aynı yıl, Avrupa ülkelerinin komünist partileri, SSCB Komünist Partisi'nin etkinliği ve egemenliği altında, uluslararası komünist etkinlikleri yeniden örgütlemek amacıyla Silezya'da bir konferans düzenlediler. Konferansın soncunda, 5 Ekim 1947'de Kominform kuruldu [40] ve bir bildiri yayınlanarak dünyanın iki bloğa ayrılmış olduğu ilan edildi.[41]

SSCB artık kendi kabuğundan çıkarak, sosyalist rejimi tüm dünyaya yaymak ve etkinlik merkezinde yine kendisinin olacağı, bir çeşit dünya sosyalist devleti oluşturmak üzere yeni bir strateji belirlemiş bulunmaktaydı.

Bu dönemde Yugoslavya ve Arnavutluk hariç Doğu Bloğundaki diğer ülkeler, Kızıl Ordu sayesinde, SSCB'nin etki alanı içinde tutuluyor ve bağımsız bir yönetim ve politika geliştirmelerine izin verilmiyordu.

Nitekim Macaristan, iktidardaki Sovyet güdümlü hükümeti devirip, yerine daha demokratik ve Moskova'dan bağımsız bir politika takip eden başka bir hükümeti iktidara getirince ve Varşova Paktı'ndan çıktığını ve artık tarafsız bir devlet olduğunu ilan edince[42] 1956'da Sovyet Kızıl Ordusu tarafından işgal edildi.

Çekoslovakya'da benzer bir şekilde "Prag Baharı" olarak bilinen demokratikleşme çabaları ve liberalleşme sürecinin ardından 1968'de yine Kızıl

[39] Robert J. Mcmahon, **Soğuk Savaş**, Çev. Sinem Gül, Ankara, Dost Kitabevi, 2013, s.233
[40] Oral Sander, **Siyasi Tarih: 1918-1994**, Ankara, İmge Kitabevi, 2014, s.234
[41] Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi Cilt 1-2 1914-1995**, İstanbul, Alkım Kitabevi, 2005,
s.437

[42] George Mikes, **The Hungarian Revolution**, London, Andre Deutsc, 1957, s.145

Ordu tarafından işgal edildi. [43] Sonraları, bu müdahaleler Sovyet resmi yaşantısında Brejnev Doktrini olarak anıldı.[44]

Doğu Avrupa ülkeleri, II. Dünya Savaşı'nda maruz kaldıkları Alman işgalinden, Sovyet Kızıl Ordusu tarafından kurtarılmışlar ancak bunun bedelini yine Kızıl Ordu'nun gücü ve tehdidi ile bu kez SSCB'nin hegemonyası ve işgali altına girerek ödemişlerdi. Bir diğer ifadeyle işgalden kurtaran kurtarıcılar, yeni işgalciler konumuna dönüşmüşlerdi.

Sovyetler Birliği bu şekilde hinterlandı üzerindeki komşu ülkelerde komünist rejimler kurarak, hem kendi çevresinde bir güvenlik çemberi oluşturmakta hem de komünist sistemi Avrupa'ya yayma konusunda, ileri adımlar atmış olmaktaydı.[45]

Savaş Avrupa ülkelerinin gerek yetişmiş insan gücü bakımından gerekse ekonomik bakımdan ağır kayıplar vermesine yol açmıştı. Savaş sonrasında hızla artan işsizlik ve enflasyon, ekonomik yapının tamamen çökmesine yol açmıştı. Avrupa ülkeleri, bozulan ekonomileri ve buna karşılık, önlerinde duran güçlü Sovyet profilinden dolayı, kısmen de olsa komünizme kayma eğilimi göstermişti.

Bu eğilimi gören Sovyetler de Batı Avrupa ülkeleri üzerindeki komünist propagandayı artırmış, Avrupalı komünist partilerle daha yakın ilişki içine girerek komünizmin iktidara gelmesini sağlamak üzere imkanlarını seferber etmişti. Özellikle Fransız ve İtalyan komünist partileri, kendi toplumları içerisinde bu yolda en fazla mesafe kat eden partiler olmuştur.

Bunun üzerine ABD, Haziran 1945 ile Aralık 1946 tarihleri arasında Batı Avrupa ve beraberindeki 16 ülkeye 15 milyar dolarlık ekonomik yardım yapmıştır. Fakat bu yardımlar söz konusu ülkelerin ithalat ihtiyaçlarının karşılanmasında ve bütçe açıklarının kapatılmasında kullanıldığı için, ekonomik kalkınmaya, üretimin artmasına ve işsizliğin azaltılmasına katkı sağlamamıştır. [46]

---

[43] **Doğu Avrupa'da İşçi Muhalefeti**, Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, Cilt 5, İstanbul, İletişim Yayınları, 1998, s.1492

[44] Robert Jones, **The Soviet Conceptof Limited Soverignty from Lenin to Gorbachev**: **Brezhnev Doctrine**, London, Macmillan, 1990, s.145-146

[45] Armaoğlu, a.g.e., s.435

[46] a.g.e., s.443

Oysa Batı Avrupa ülkelerinin Sovyet tehdidinden sürdürülebilir şekilde korunabilmesi için, ekonomik olarak kalkınmaları ve güçlenmeleri gerekmekteydi. Hızla büyüyen komünizm ideolojisini durdurmanın başka yolu yoktu. Bu amaçla ABD yeni bir plan arayışına girdi ve tarihe "Marshall Yardımı" olarak geçen geniş kapsamlı bir yardım programını devreye soktu. ABD Dışişleri Bakanı George C. Marshall, 5 Haziran 1947'de Harward Üniversitesi'nin mezuniyet töreninde yaptığı konuşmada planı ana hatlarıyla açıkladı.[47]

ABD'nin Avrupa için uygulamaya koyduğu bu paket, daha önceki ekonomik diplomasinin bir parçası olan kredi sisteminden farklı bir biçimde organize edildi. Kredi yerine, karşılıksız bağış sistemi uygulandı.[48]

Plan, parasal yardımın yanı sıra, makine ekipman ve malzeme tedarikini de içeriyordu. Türkiye'nin de içinde bulunduğu, 16 Avrupa ülkesi, Marshall Yardımı'nı bir plan dahilinde alabilmek için 16 Nisan 1948'de Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü'nü (OECD) kurdular. [49] Örgüt tarafından her ülkenin gereksinimleri belirlenerek ABD'ne rapor edildi. Marshall Yardımı, "Avrupa Kalkınma Projesi" adı altında yapıldı. Bu yardımların sonucunda Avrupa'da üç dört yıl içerisinde sanayi ve tarımda çok önemli iyileşmeler yaşandı.

ABD bu plan kapsamında, İtalya, Fransa, İngiltere, Belçika, İngiltere, İrlanda, Portekiz, Türkiye, Yunanistan, Lüksemburg, Hollanda, İzlanda, İsviçre, Norveç, Avusturya, İsveç ve Danimarka'ya ilk yıl 6 milyar dolar yardımda bulundu. İlerleyen yıllarda yardımın toplam miktarı 13 milyar dolara ulaştı. Marshall Yardımı sonucunda, Avrupa'da genel olarak enflasyon düşmüş, iç ve dış ticaret canlanmış, sanayi üretimi, savaş öncesine göre % 40, tarımsal üretim % 11, Batı Avrupa'nın toplam Gayri Safi Milli Hasılası ise % 32 oranında artış göstermiştir.[50]

---

[47] Marshall Planı'nın özgün metni için bkz: http://marshallfoundation.org/marshall/the-marshall-plan/marshall-plan-speech/ (Erişim Tarihi: 18.02.2020)

[48] Eric Hobsbawm, **Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı**, İstanbul, Everest Yayınları, 2008, s.294-295

[49] Armaoğlu, a.g.e., s.444

[50] Çağrı Erhan, **Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı**, Ankara Ünv. Siyasa Bilgiler Fakültesi Dergisi, S. 1-4, C. 51, Ankara, 1996, s.284

Marshall Planı kapsamında 1948-1952 yılları arasında Türkiye 352 milyon dolar yardım almış ve bu kaynak ağırlıklı olarak tarımın geliştirilmesi için kullanılmıştır. Ancak yine de Türkiye'nin beklentilerinin çok altında kalmıştır.[51]

Yardımlar Avrupa'nın ekonomik bakımdan kendi kendine yeterli hale gelmesi ve yeniden kalkınma sürecini başlatabilmesi için ihtiyaç duydukları ilk ivmeyi sağlamış ve ateşleyici rol oynamıştır. Ekonomik etkilerine paralel olarak yardımlar siyasal yönden de etki sağlamış ve rahatlayan ekonomik yapı sayesinde Batı Avrupa toplumlarında komünist fikirlerin taban genişlemesi ve komünist partilerin etkinliğini artırma süreci durmuştur.

ABD'nin Avrupa'daki Sovyet yayılmacılığına karşı aldığı önlemleri ekonomik ve askeri girişimler olarak ikiye ayırabiliriz. Ekonomik önlemler Marshall yardımları ile kendini gösterirken, bunun tamamlayıcısı olarak askeri tarafta da NATO (Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü) kurularak anti-Sovyet askeri ittifak oluşturuldu.[52] NATO'nun kurulmasını hızlandıran olay, Şubat 1948'de komünistlerin Çekoslavakya'da iktidara gelmiş olmalarıdır. Bir Orta Avrupa ülkesinde meydana gelen rejim değişikliği ABD'yi ve Batı Avrupa'yı tedirgin etmiş ve komünizmin Avrupa kıtasında yayılabileceğine dair endişeleri artırmıştır.

Bir yıl sonra, 4 Nisan 1949 tarihinde, İngiltere, Fransa, Belçika, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Danimarka, İzlanda, İtalya, Portekiz, Kanada ve ABD'nin katılımıyla Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü (NATO) kuruldu.[53]

NATO'nun kuruluşu, Doğu ve Batı Avrupa'nın askeri ve siyasi olarak en keskin ayrışması ve kutuplaşmasını ifade eder. NATO'nu kurulması ile caydırıcı bir güç yaratılmış, Avrupa'yı tehdit eden Sovyet askeri gücüne karşı Atlantik ötesi

[51] George S. Harris, **Troubled Alliance: Turkish-American Problems In Historical Perspective 1945-1971,** Washington DC, American Enterprise Institute for Public Policy Researc, 1972, s.157-160

[52] Hobsbawm, a.g.e., s.295

[53] Julian Lindley-French, **The North Atlantic Treaty Organisation, The Enduring Alliance**, New York, Routledge, 2007, s.21

katılımla denge sağlanmış, SSCB'nin Avrupa'daki yayılması durdurulmuş ve kalıcı nitelikte Batı güvenlik sistemi ortaya çıkmıştır.[54]

NATO'nun kuruluşundan kısa bir süre sonra, 23 Mayıs 1949'da ABD, İngiltere ve Fransa'nın işgali altındaki Almanya'nın batı topraklarında, Federal Almanya Cumhuriyeti kuruldu. Buna cevap olarak SSCB'de kendi işgali altındaki Doğu Almanya topraklarında 7 Ekim 1949'da Demokratik Almanya Cumhuriyeti'ni kurdu. Bu şekilde, bölünmüş Almanya, Soğuk Savaş döneminin en önemli sembollerinden bir tanesi olmuştur.[55]

Kuruluşundan beş yıl sonra, 23 Ekim 1954'de ABD, İngiltere ve Fransa, Federal Almanya ile antlaşma imzalayarak bu ülkenin işgal statüsünü sona erdirdi. Daha sonra da NATO Konseyi tarafından Federal Almanya NATO'ya davet edildi. İşlemlerin tamamlanmasından sonra, 5 Mayıs 1955'de Federal Almanya Cumhuriyeti NATO üyesi oldu.

Batı bloğunun NATO ile kurumsal kimlik kazanması ve sonrasında Federal Almanya'nın da NATO'ya dahil edilmesi SSCB'yi harekete geçirdi ve o da fazla zaman kaybetmeden, 14 Mayıs 1955'te, Polonya, Romanya, Macaristan, Bulgaristan, Doğu Almanya, Çekoslovakya ve Arnavutluk ile birlikte Varşova Paktı'nı kurdu. Varşova Paktı, üye ülkeler arasında dostluk, işbirliği ve ortak savunma yapılanmasını öngören, tam anlamıyla NATO karşıtı bir pakttı. [56] Varşova Paktı'nın ortaya çıkmasında elbette NATO'nun da etkisi olmuştur. Ancak Varşova Paktı, NATO'dan altı yıl sonra kurulmuştur. Varşova Paktı'nın ortaya çıkmasına yol açan asıl olay, Federal Almanya'nın (Batı Almanya) NATO'ya alınması olmuştur.[57]

Varşova Paktı'nın amacı bir NATO saldırısına karşı Doğu Avrupa ülkelerini korumak olarak belirlenmiştir. Bunu yapabilmek için de Sovyetler Birliği ordusu ve askerleri Doğu Avrupa ülkelerinin topraklarına yerleştirilmiştir. Bu durum, söz konusu ülkeler üzerinde Sovyetler Birliği'nin kontrolünün iyice artmasına ve bu

[54] Alpaslan Eker, **İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türk Dış Politikasındaki Gelişmeler ve Türkiye'nin NATO'ya Giriş Süreci 1945-1952**, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2007, s.36-37

[55] Armaoğlu, a.g.e., s.546

[56] Cemal Acar, **Soğuk Savaş: Süper Güçlerin Hakimiyet Kavgası**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 1991, s.171

[57] Türkkaya Ataöv, **Amerika-NATO ve Türkiye**, I. Baskı, İstanbul, İleri Yayınları, 2006, s.236

ülkelerin politik olarak neredeyse birer Sovyet uydusu devletlere dönüşmelerine yol açmıştır.[58]

Ancak şu ayrımı yapmak gerekir ki, Batı Avrupa ülkelerinin ABD ile olan ilişkileri, hiçbir zaman Doğu Avrupa ülkelerinin SSCB ile olan "tam bağımlılık ve mutlak etkinlik" şeklinde tanımlanabilecek uydu devletler haline gelmeleri şeklinde olmamıştır. Batı Avrupa ülkeleri savaş sonrasında ABD'den çok büyük miktarda ekonomik yardım alarak, çöken ekonomilerini ve yıkılan ülkelerini hızla yeniden ayağa kaldırmışlar, NATO şemsiyesi altında ABD'nin askeri koruması altına girerek güvenlik ihtiyaçlarını gidermişler ancak siyasi bağımsızlıklarını ve egemenliklerini korumuşlardır.

Stalin, 1953 yılındaki ölümüne kadar hem SSCB'yi demir yumrukla yönetti ve sosyalizmin dünyadaki en sert ve en acımasız uygulamalarından birini gerçekleştirdi hem de dünyada Soğuk Savaş sürecini tavizsiz ve sertlik yanlısı bir tutum ile kararlılıkla sürdürdü. Stalin'den sonra iktidara gelen Kruşçev ise hem içerde hem dışarıda daha ılımlı politikalar izledi.

Soğuk Savaş döneminde ABD ile SSCB iki kez nükleer savaşın eşiğine geldi. Bunlardan ilki, 1960 yılında meydana gelen U-2 casus uçağı krizi idi.

4 Ekim 1957'de dünyanın ilk yapay uydusu Sputnik-1 Sovyetler Birliği tarafından uzaya gönderilerek yörüngeye oturtuldu. Sovyetlerin böyle bir atılım yaparak uzaya uydu göndermesi ile bloklar arasında var olan yarışa bir yenisini eklemiş oldu. Uydunun fırlatılmasının en önemli noktası, Sovyetlerin uzaya uydu gönderebilecek kadar uzun menzilli bir füzeyi üretmiş olmasıdır. Bu hamle ile ABD'nin bu alandaki üstünlüğü sona eriyor ve stratejik üstünlük Sovyetler Birliği'ne geçiyordu.[59]

Bu durumdan rahatsız olan ABD, bu ve bunun gibi gelişmelerden haberdar olmak ve gerektiğinde engelleyebilmek için U-2 isimli bir casus uçak geliştirdi ve bu uçakların havalanabilmesi için Federal Almanya, İngiltere, Japonya ve Türkiye'de üsler inşa ettirdi.

[58] Cüneyt Akalın, **Soğuk Savaş ABD ve Türkiye** 1, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2003, s.145
[59] Armaoğlu, a.g.e., s.600

1 Mayıs 1960 günü Adana'daki İncirlik üssünden kalkan bir ABD U-2 casus uçağı SSCB hava sahasına girince radarlar tarafından tespit edildi ve vurularak düşürüldü.[60] İlk etapta ABD uçağın meteorolojik araştırmalar yaptığını iddia etse de U-2'lerin CIA tarafından kullanıldığı bütün dünya tarafından bilinmekteydi. Üstelik uçağın pilotu da sağ olarak ele geçirilmişti ve bu durum Sovyetlerin elini güçlendirmişti. [61] Bunun üzerine iki ülke arasında ilişkiler gerildi. SSCB Devlet Başkanı Nikita Kruşçev aralarında Türkiye'nin de bulunduğu Batılı devletleri, bu gibi girişimlerin sürmesi halinde, nükleer silahlarla vurabileceğini söyleyerek tehdit etti.

Bir diğer olay ise 1962 Küba Krizi'dir. ABD Sovyetler Birliği'nin stratejik üstünlüğünü dengelemek için Avrupa topraklarına orta menzilli nükleer füzeler yerleştirmek istedi. ABD'nin bu talebine NATO'nun üç ülkesi, Türkiye, İtalya ve İngiltere ve Türkiye olumlu yanıt verdi. Bu kapsamda İngiltere'ye 60 adet Thor füzesi, İtayla'ya 30, Türkiye'ye de 15 adet Jupiter füzesi yerleştirildi. [62] Aynı dönemde SSCB'de Küba'ya orta menzilli füzeler yerleştirmeye başladı. SSCB, ABD'nin İngiltere, İtalya ve Türkiye üzerinden kendisine yönelttiği tehdide, Küba'dan cevap vermeyi amaçlıyordu.

CIA 16 Ekim 1962'de Sovyetlerin Küba'ya füze yerleştirdiğini tespit etti. Bunun üzerine füzelerin ateşleme sistemini götüren Sovyet gemilerinin Küba'ya ulaşmasını engellemek için 22 Ekim günü Küba'yı ablukaya aldı. Bu olay zaten gergin olan ilişkileri iyice gerginleştirdi. SSCB gemileri geri çekmeyeceğini, ABD ise ablukayı kaldırmayacağını açıkladı. 22 Ekim günü ABD Başkanı John F. Kennedy, Küba karasularına girecek Sovyet gemilerinin batırılacağını ifade etti.[63]

Bu açıklamanın ardından, yürütülen gizli müzakereler sonrasında, ABD'nin Türkiye'ye yerleştirdiği Jupiter füzelerini kaldıracağını, SSCB'nin de Küba'ya füze yerleştirmeyeceğini açıklamasıyla bu kriz de nükleer bir savaş çıkmadan atlatıldı ve

---

[60] William R. Keylor, **The Twentieth Century World: An International History**, New York, Oxford University Press, 1992. S. 318-319

[61] Rose McDermott, **Risk-taking in International Politics: Prospect Theory in American Foreign Policy,** Michigan, The University of Michigan Press, 1998, s. 110

[62] Ayşegül Sever, **Yeni Bulgular ışığında 1962 Küba Krizi ve Türkiye**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt 52, Sayı 1, 1997, s.648

[63] Graham Allison and Philip Zelikow, **Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis,** New York, Addison-Wesley Longman, 1999, s.259

dünya rahat bir nefes aldı. Küba füze krizi, Soğuk Savaş içerisinde sıcak çatışma riskinin ve nükleer savaş ihtimalinin en yüksek olduğu krizdi. Bu olaydan sonra bloklar arası Soğuk Savaş sürecinde gözle görülür bir yumuşama dönemine girilmiştir.

İki kutupluluk yine devam etmekle birlikte, artık bu dönemde uluslararası sistem "gevşek iki kutuplu" olarak adlandırılmaktadır. Bloklar varlıklarını korumakla birlikte zayıflamışlar, blok içi katı disiplin ve aidiyet, yerini daha gevşek bir ilişkiye bırakmış, hatta zaman zaman blok içi ülkelerin kendi ulusal çıkarları, bloğun çıkarları ile bire bir örtüşmediği bazı durumlarda, bloktan bağımsız olarak hareket edebilme örnekleri yaşanmaya başlamıştır. Bir başka deyişle, blok içerisinde, blok liderine karşı tutum takınabilme ya da gerektiği durumda, bloğun genel politikalarına uymayan farklı eylemler geliştirebilme örnekleri görülmeye başlamıştır.

ABD ile SSCB'nin rekabeti yine sürmekle birlikte, iki ülkenin üzerinde çıkar birliği sağlayabileceği bazı alanlar ortaya çıkmıştır. Çin Halk Cumhuriyeti'nin yavaş yavaş hem ABD için hem de SSCB için rakip bir siyasi ve askeri güç olarak belirginleşmeye başlaması ve özellikle SSCB ile Çin Halk Cumhuriyeti arasında giderek derinleşen anlaşmazlık, uluslararası sistematik denge unsurları açısından yeni bir durumun doğmasına yol açmıştır.

Tüm bu süreçlerle birlikte, taraflar arasında nükleer silahların sınırlandırılması fikri yavaş yavaş bir görüş olarak belirginleşmeye başlamış, her iki süper gücün elindeki nükleer silah stokunun tüm dünyayı birkaç kez yok etmeye yetecek seviyeye ulaşmış olması gerçeği karşısında artık bu yarışı daha fazla ileri götürmenin anlamsızlığı [64] ve uluslararası ilişkilerdeki yumuşama havasının da zemini uygun hale getirmesiyle, 1964 yılında ABD ilk kez stratejik silahların sınırlandırılması teklifini yapmıştır. Teklifin prensip olarak SSCB tarafında da olumlu karşılık bulması üzerine, bu amaca yönelik olarak görüşmelere başlanmıştır. Hem ABD hem de SSCB, nükleer güçlerini caydırıcılık için yeterli olan minimum düzeye indirme noktasında prensip olarak mutabakata varmışlardır.

Görüşmelerin somut sonucu olarak, iki ülke arasında nükleer silahların üretiminin sınırlandırılması konusunda varılan ilk önemli antlaşma SALT 1'dir

[64] Mehmet Gönlübol, **Avrupa'da Yeni Nükleer Çekişme…,** Milliyet, 21 Aralık 1979

(Strategic Arms Limitation Treaty-Stratejik Silahların Sınırlandırılması Antlaşması). Görüşmeler 17 Kasım 1969 tarihinde Helsinki'de başlamış, 26 Mayıs 1972 tarihinde Moskova'da, Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri Leonid Brejnev ile ABD Başkanı Richard Nixon arasında atılan imzalarla sonuçlanmıştır.[65]

SALT 1'in imzalanmasında hemen sonra, aynı yıl SALT 2 ile ilgili çalışmalar başlamıştır.[66] 1974 yılında Viladivostok'ta ABD Başkanı Gerald Ford ile Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri Leonid Brejnev arasında başlayan müzakereler, 18 Haziran 1979 tarihinde sonuçlanmış ve ABD Başkanı Jimmy Carter ile Leonid Brejnev tarafından SALT 2 antlaşması imzalanmıştır.[67]

Bu antlaşmaların imzalanması ile birlikte, nükleer silahlanma yarışında yavaşlama dönemine girilmiş, dünyayı nükleer bir felaketin eşiğine getirecek gerginlikler azalmış, bloklar arası rekabet devam etmekle birlikte daha yumuşak ve müzakereye açık bir süreç yaşanmaya başlanmış ve dünya eskiye göre daha rahat nefes alabilir bir hale gelmiştir.

1.2. Türkiye'nin Soğuk Savaş Döneminde Genel Siyasi Durumu

İki dünya savaşı arasındaki dönemde genç Türkiye Cumhuriyeti ekonomik olarak mecburen devlet ağırlıklı bir kalkınma modelini uygulamaya çalışmıştır. Osmanlı Devleti'nde yüzyıllar boyunca ticaret ağırlıklı olarak gayrimüslimlerin elinde bulunduğundan, hatta son dönemde kapitülasyonlar sayesinde dış ticaret yabancılara özgü bir ayrıcalık haline geldiğinden, genç Cumhuriyet'in kuruluşunu takip eden yıllarda, ülke kalkınmasında etkili olabilecek güçte bir Türk girişimci sınıfından ve sermaye birikiminden söz etmek neredeyse imkansızdır. Bu dönemde ekonomik kalkınmanın sağlanması, üretimin ve istihdamın artırılması için gerekli tüm yatırımlar devlet eliyle gerçekleştiriliyordu.[68] Ancak 1940'lı yıllara doğru yavaş

[65] Armaoğlu, a.g.e., s.641

[66] Meral Tamer, **Başlangıçtan Buyana SALT Konusundaki Gelişmeler**, Cumhuriyet, 6 Aralık 1974

[67] Armaoğlu, a.g.e., s.646

[68] Tevfik Çavdar, **Türkiye Ekonomisinin Tarihi 1900-1960**, İstanbul, İmge Kitabevi, 2003, s.246

yavaş yerli ticaret sınıfı ve bunların elinde bir miktar sermaye birikimi oluşmaya başlamıştır.

Türkiye tercihini Batı dünyasından yana kullanmıştı ve doğal olarak da II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da başlayan demokrasi ve çok partili hayata geçiş sürecinden etkilenmekteydi. Batı dünyasına katılabilmek için ise iç politikada da Batı standartlarına uygun bir yönetim şekline ve anlayışına sahip olması gerekiyordu. Tek parti sistemi ve milli şefe dayalı bir yönetimle idare edilen, savaş yıllarının koşulları nedeniyle kişi hak ve özgürlüklerini kısıtlamış olan Türkiye'nin her şeyden önce bu konumunu değiştirmek üzere, çok partili ve özgürlükçü rejime geçiş yapması zorunluluktu.[69]

Bu gelişmeye paralel olarak, yavaş yavaş güçlenen ticaret burjuvazisi, Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana CHP'nin tekelinde bulunan, ülkeyi yönetme görevine talip olmaya başlamış, bu amaç doğrultusunda 7 Ocak 1946 tarihinde, bu gruplar tarafından desteklenen Demokrat Parti kurulmuştur.[70] Kurulduğu yıl yapılan ilk seçimlerde mecliste azınlıkta kalmasına rağmen, dört yıl sonra 14 Mayıs 1950'de yapılan seçimleri kazanarak iktidara gelmiştir.

O zamana kadar ülkeyi yöneten CHP de şüphesiz batılılaşmayı, Batı ile entegrasyonu savunuyor, ülkenin güvenliği ve savunması bağlamında NATO'ya girmek istiyordu. Ancak Demokrat Parti bu unsurların yanı sıra, bunu aynı zamanda, ülkede yeni geçilen çok partili hayatın devamının ve kendi iktidarlarının sigortası olarak da görüyor ve bu nedenle de istiyordu. [71] Kaldı ki Demokrat Parti dünya görüşü bakımından kendini kapitalist dünyaya daha yakın hissediyor, bu bağlamda NATO üyeliğini batı dünyası ile kurumsal entegrasyonun en önemli koşulu olarak değerlendiriyordu. [72]

II. Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra gündeme gelen NATO'ya üyelik ve Batı dünyası ile tam entegrasyon, Türkiye için sadece ilkesel bir hedef olmaktan öte,

---

[69] Osman Akandere, **Milli Şef Dönemi Çok Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan İç ve Dış Tesirler 1938-1945**, İstanbul, İz Yayıncılık, 1998, s.336

[70] Sönmezoğlu, a.g.e., s.32

[71] a.g.e., s.33

[72] a.g.e.

aynı zamanda, soğuk savaş döneminin iki kutuplu dünyasında, saf belirleme ve bir tercihte bulunma zorunluluğundan da kaynaklanmaktaydı. Bir diğer deyişle ideolojik bir tercih niteliğindeydi.[73]

Komünist fikirlerin Türk toplumunun çok büyük çoğunluğunda olumlu karşılık bulmadığı, hatta siyasi değerler bağlamında genel olarak antikomünist bir sosyal dokunun toplumda hakim görüş olduğu gerçeğini göz önüne aldığımızda, Türkiye'nin tercihinin Batı-NATO ekseni olması kaçınılmaz bir yöneliş olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun sonucu olarak da, o yıllarda Türkiye'nin dış politika çıkarı demek, Batı ile yakın ilişkiler ve Batı ülkeleri ile siyasi, askeri ve ekonomik düzeyde ittifaklar içinde olmak demekti.[74]

Konunun bir de dış yardım ve ekonomik kaynak yönü bulunmaktaydı. Türkiye II. Dünya Savaşı'na girmemiş ve savaşan devletlere hammadde satarak hazinede belli bir miktar döviz biriktirmeyi başarmıştı. Ancak aynı zamanda savaş yılları boyunca normal zamandan çok daha fazla (1.5 milyona yakın) sayıda askeri silah altında hazır tutmuş ve bunun da ekonomiye çok büyük maliyeti olmuştur.

Erkeklerin önemli bir bölümünün silahaltına alınarak üretim sürecinin dışında kalmış olmaları nedeniyle, üretimde büyük düşüşler meydana gelmiştir. Resmi rakamlar buğday üretiminin % 50 oranında gerilediğini söylemektedir. Toplam ülke nüfusunun % 10'a yakın kısmının silahaltında olması, üretim gücündeki azalmanın en önemli nedenidir.[75]

Daha makro düzeyde bakacak olursak, o yıllarda Türkiye tam bir sermaye yoksunuydu ve ekonomik kalkınmasını ve gelişimini finanse edecek kaynaklara sahip bulunmamaktaydı. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren yavaş yavaş palazlanmaya başlayan ve II. Dünya savaşı sırasında elinde sınırlı bir miktar sermaye biriktiren yerli ticaret burjuvazisi, belirginleşen ekonomik kalkınma ve refah

[73] a.g.e.

[74] a.g.e.

[75] Şevket Pamuk, **Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarih**i, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2015, s.199-200

arzusunu gerçekleştirebilmek için Amerikan sermayesini ve yardımını gerekli görüyordu.[76]

Bu yardım ve desteği sağlamanın yolu da ABD ile yakın ilişki ve işbirliği içinde olmak ve daha net bir ifade ile kendi siyasetimizi, ABD'nin empoze ettiği siyaset ile özdeşleştirmek olarak görülüyor ve o şekilde değerlendiriliyordu. Batı savunma konseptine ne kadar destek verir ve Amerikan güvenlik politikalarının ne kadar gönüllü uygulayıcısı olursak, o kadar dış yardım alabileceğimize inanılıyordu.

Ayrıca bu dönemde Sovyetler Birliği ile ilişkiler bozulmuştu. 19 Mart 1945 tarihinde SSCB, Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşmasını feshetmiş ve antlaşmanın yenilenebilmesi için Kars ve Ardahan illerinin kendisine verilmesini, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin gözden geçirilmesini ve boğazlarda askeri üs ve ortak savunma talep etmiştir.[77] Bu durum, Türkiye'nin gerek Kafkasya'da gerekse Balkanlar'da bu ülke tarafından kuşatılmışlık duygusuna ve ciddi bir tehdit algısının doğmasına neden olmuştur.

Başbakan İnönü liderliğindeki Türk Hükümeti, Sovyetlerin toprak ve üs taleplerinin kabul edilmeyeceğini, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin ise uluslararası bir antlaşma olduğunu ve bu nedenle diğer taraf devletlerin de görüşünün alınması gerektiğini ifade etmiştir.[78]

Somutlaşan Sovyet tehdidi, Türkiye'nin daha büyük bir savunma ve güvenlik finansmanı sorunu ile karşı karşıya kalmasına yol açmıştır. Bu finansmanı o dönemde Türkiye'nin kendi imkanları ile sağlaması mümkün görünmüyordu. Bunun tek çıkar yolu olarak da yine, o dönemde bütün Batı Avrupa'ya yardım etmekte olan ABD'nin desteğini sağlamak olarak değerlendiriliyordu.[79]

Ayrıca Sovyetler Birliği'ne askeri olarak karşı koyabilecek ve koruma sağlayacak tek güç ABD idi. Başka bir ifadeyle, yakındaki büyük tehdide karşı

[76] a.g.e.

[77] Mehmet Gönlübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1995,** 9. Baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1996, s.193

[78] Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih 1789-1999**, 5. Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2000, s.719

[79] Sönmezoğlu, a.g.e. s. 34

uzaktaki büyük güç ile denge sağlanacaktı. Türk siyasi eliti Türkiye'nin jeopolitik konumunu göz önüne alarak, iki kutuplu uluslararası sistemin getirdiği bloklaşmanın dışında kalınmasının mümkün olmadığını düşünüyordu.

14 Mayıs 1950 seçimleriyle iktidara gelen Demokrat Parti'nin ve Başbakan Menderes ile Dışişleri Bakanı Zorlu'nun dış politikaları da tamamen Batı ve ABD eksenliydi. Hükümet, Türkiye'nin ulusal çıkarlarının, ABD liderliğindeki NATO çıkarları ile adeta özdeş olduğu kanısındaydı. Hem dönemin iki kutuplu sisteminin zorlayıcı şartları nedeniyle, hem de kendi antikomünist ideolojik tercih ve dünya görüşlerinin bir sonucu olarak, SSCB daima uzak durulması gereken bir kötülük ve tehlike odağı olarak değerlendiriliyordu. Bu politik tutum 1960 askeri darbesine kadar devam etmiştir.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından toplanan bakanlar kurulunda NATO'ya girmek için çalışmaların hızlandırılması ve bütün yolların denenmesi kararı alınmıştır.[80]

Böylece Demokrat Parti iktidarı da Cumhuriyet Halk Partisi iktidarının yolundan giderek, Türkiye'nin NATO'ya üye olabilmesi için yoğun çaba göstermiştir. [81] Özellikle Başbakan Adnan Menderes kendi iktidarı döneminde NATO'ya girebilmek için son derece istekli olmuştur.[82]

Ancak 27 Mayıs 1960 askeri darbesinden sonra iç ve dış politikanın uygulanış biçiminde bazı farklar ortaya çıkmıştır. 1950'ye kadar dış politikanın yapımı hemen hemen tamamen Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün denetimindeyken, 1950 seçimlerinde Demokrat Parti iktidara gelince bu alan Başbakan Adnan Menderes ile Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın ortak kontrolleri altına girdi. Daha sonra Dışişleri Bakanlığına Fatin Rüştü Zorlu'nun getirilmesiyle, dış politika ağırlıklı olarak Menderes-Zorlu ikilisi tarafından belirlenmeye ve icra edilmeye başlandı.

[80] İsmet Bozdağ, **Bilinmeyen Yönleriyle Celal Bayar, Türk Milletine Vasiyet**, İstanbul, Emre Yayınları, 2005, s.151

[81] Durmuş Yalçın, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Cilt 2, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 2011, s.469

[82] Celal Bayar, **Başvekilim Adnan Menderes** (Der. İsmet Bozdoğan), İstanbul, Truva Yayınları, 2010, s. 179

1960 darbesinden sonra hazırlanan yeni anayasanın getirdiği özgürlük ve serbest tartışma ortamı, kamuoyunun genişlemesini ve etkinliğinin artmasını sağlamış, bu da insanların birçok konu ile olduğu gibi dış politika konuları ile de yakından ilgilenmeye başlamasının yolunu açmıştır.

Bu durum, dış politikada da ciddi tartışmaların ve kutuplaşmaların yaşandığı bir ortamı da beraberinde getirmiştir. Sol fikir akımlarının gençlik tabanında yaygınlaşması, TİP'in (Türkiye İşçi Partisi) TBMM'ne girmesi, *Yön* ve *Forum* dergilerinde sık sık Türk dış politikasına ilişkin farklı görüşlerin ortaya konulmaya başlanması, o güne kadar tartışma konusu olmayan Batı ittifaklar sistemi içerisinde bulunulmasının sorgulanmasını da beraberinde getirmekteydi. Böylece, dış politikanın "partiler üstü" bir konu olduğu şeklindeki klasik bakış açısı, geçerliliğini önemli ölçüde yitiriyordu.[83]

Özellikle 1950'li yıllar boyunca Türk dış politikasında Batı ve ABD ile ilişkilerin, önceki dönemlere göre çok daha abartılı bir biçimde ön plana çıkmasında, ABD'den alınan toplam 1 milyar 583 milyon Dolarlık borcun da şüphesiz büyük etkisi olmuştur. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren 1930'lu ve 40'lı yıllar boyunca uygulanan devlet eksenli ekonomi modelinden, özel sektör eksenli büyüme modeline geçiş için gereken finansal kaynak ABD'den borç olarak temin edilmiş ancak bu da Türkiye'yi siyasal olarak ABD müdahalesine daha açık bir hale getirmiştir.[84]

27 Mayıs 1960 darbesi ile iktidara gelen askeri yönetim de, tıpkı daha önceki sivil yönetimler gibi, dış politikanın ana ekseni olarak, NATO üyeliği çerçevesinde, başta ABD olmak üzere, Batı ülkeleri ile aynı safta bulunma konusunda herhangi bir farklı tutum ve duruş sergilememiştir. Darbenin daha ilk günlerinden itibaren, hareketin sadece iç politikaya yönelik olduğu, mevcut dış politikanın ana ekseninde ve uygulamalarında herhangi bir değişiklik düşünülmediği özellikle vurgulanmıştır.[85]

Bununla birlikte, darbeden kısa süre sonra, 11 Temmuz 1960 günü, askeri cuntanın resmi karar ve yönetim organı olan Milli Birlik Komitesi önünde okunan hükümet programı ve bu çerçevede yapılan tartışma ve değerlendirmeler, darbe sonrası askerler tarafından oluşturulan Kurucu Meclis'te dış konuların ele alınış

[83] Duygu Sezer, **Kamuoyu ve Dış Politika**, Ankara, Sevinç Matbaası, 1972, s.120
[84] Cem Eroğlu, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara, Yordam Kitap, 1998, s.269
[85] Sönmezoğlu, a.g.e., s.41

biçimleri dikkatle incelendiğinde, dış politika açısından geçmiş dönem uygulamalarından, en azından üslupta bazı farklılıkların söz konusu olduğu anlaşılmaktadır.[86]

Batı dünyasının kurumları ile olan yakın işbirliğinde, ilişkilerin eşitlik ve egemenlik zemininde gerçekleştirilmesinin gerekliliğine yapılan atıf, Türk milletinin ulusal çıkarlarından ilk kez söz edilmesi, farklılaşan bu üslubun ilk habercileri sayılabilirdi. Sovyetler Birliği ile ilişkiler bağlamında, konunun bloklar arası boyutu yine hatırlatılmakla birlikte, Türkiye ve SSCB'nin iki komşu ülke olduklarına değinilerek, iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesinin gerekliliğinden söz edilmektedir. Soğuk Savaş'ın ve buna bağlı olarak bloklar arası sıkı kenetlenmenin kendini iyiden iyiye hissettirdiği o yıllarda, bu önemli bir değişiklik sayılabilirdi. Askeri yönetimin, dış politikada, belli bir miktar da olsa çeşitlilikten yana olduğu söylenebilirdi.[87]

Özellikle 1962'den itibaren iki kutuplu uluslararası sistemde ortaya çıkan yumuşama eğiliminin, Türkiye'nin güvenlik algısı ve dış politika perspektifi üzerinde de etkili olduğunu söyleyebiliriz. Her iki blok içerisinde de blok üyelerinin, blok liderlerine karşı, kendi ulusal çıkarları söz konusu olduğunda, farklı tavırlar ortaya koyabildikleri bu dönemde, Türk dış politikasının da bu genel eğilime uyduğu görülmektedir. Özellikle Kıbrıs sorunu bağlamında ortaya çıkan "Johnson Mektubu" ile Türkiye, kendi ülke çıkarları ile blok çıkarlarının ya da daha öznel bir ifadeyle ABD çıkarlarının her zaman örtüşmeyebileceğini görmüştür.

Bu olaydan sonra Türk dış politikasında belirgin bir anlayış değişikliği olmuş, tamamen Batı'ya ve ABD'ye endeksli dış politika anlayışı terk edilerek, Sovyetler Birliği ve özellikle de komşu Balkan ülkeleri ve Orta Doğu ile de daha yakın ilişki kurmayı hedefleyen, yeni ve çok yönlü bir dış politika anlayışı benimsenmiştir. Varşova Paktı ülkeleri ile özellikle ekonomik ilişkiler geliştirilmiş ve bu ülkelerin bazı konularda Türkiye'nin dış politikasına nispeten yakın pozisyon almaları sağlanmıştır.

---

[86] Melek Fırat, **1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1997, s. 30-39

[87] Sönmezoğlu, a.g.e., s.42

Aynı dönemde, askerlerin iç politika üzerindeki etkinliklerinin giderek arttığını görmekteyiz. 27 Mayıs 1960 darbesi ile askerler mevcut partileri ve siyasetçileri tasfiye etmiş ve iç siyaseti tamamen ele geçirmişlerdir. Darbe sonrasında hazırlanan 1961 Anayasası ile o tarihe kadar Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı olan Genel Kurmay Başkanlığının doğrudan Başbakanlığa bağlanması, yine o tarihe kadar bulunmayan Milli Güvenlik Kurulu'nun oluşturulması, ardından 1962 ve 1963'te peş peşe gelen başarısız darbe girişimleri ile ordunun iç siyasete olan ilgisinin artarak devam ettiğini görmekteyiz.

Özetle şunu söyleyebiliriz ki, 1960 askeri darbesinden sonra Türkiye hem iç politikada hem dış politikada önemli değişimler yaşamış, içerde darbe sonrası kurulan yeni siyasi partiler ve yeni oluşumlar, yeni siyasi liderleri doğurmuş, dışarıda ise yine Batı ittifakı içinde kalınmakla birlikte, daha dengeleyici ve çok yönlü bir politik arayış içine girilmiştir.

2. BÖLÜM

KIBRIS SORUNU

2.1. Kıbrıs Sorununda 1960'a Kadar Olan Tarihsel Süreç

2.1.1. Kıbrıs Sorununun Ortaya Çıkışı ve Kısa Tarihçesi

Kıbrıs 1571 yılında Osmanlı Devleti tarafından fethedilmiş ve 300 yıl süreyle Türk egemenliği altında kalmıştır. Kıbrıs sorununun kökeni ise 19. Yüzyılın son çeyreğine kadar uzanmaktadır. Her bakımdan zayıflamış durumda olan Osmanlı Devleti, Rusya'nın Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki işgal ve egemenlik faaliyetlerine engel olamadığı için, 1878 yılında İngiltere'yle, kendisini Rusya'ya karşı koruması karşılığında, Osmanlı-İngiliz ittifak antlaşmasını imzalamıştır.[88]

İki maddeden oluşan bu antlaşmaya göre, Rusya, Kars, Ardahan ve Batum'u işgal altında tuttuğu sürece ve Osmanlı Devleti ile gelecekte yapılacak barış antlaşmasında belirlenecek sınırları ihlal ederek, bu devletin Asya topraklarından bir bölümünü işgal etme yoluna gittiği takdirde, İngiltere Osmanlı Devleti'ni savunmakla yükümlenmiştir. Bu antlaşma gereği, Osmanlı Devleti'nin de İngiltere'ye karşı iki yükümlülüğü bulunmaktadır: Osmanlı topraklarında yaşayan Hristiyan ve diğer azınlıklar için ıslahat yapmak ve İngiltere'nin antlaşmadan doğan yükümlülüğünü yerine getirebilmesi için Kıbrıs'a asker yerleştirmesine ve adayı yönetmesine razı olmak.[89]

Söz konusu antlaşma hükümleri gereği, adanın mülkiyeti Osmanlı'da kalmak kaydıyla, askeri, idari ve mali her bakımdan egemenlik hakkı İngilizlere verilmiş ve böylece Kıbrıs'taki 308 yıl süren Osmanlı yönetimi sona ermiştir. Antlaşma gereği Doğu Anadolu'daki Rus işgali sona erdiğinde, söz konusu ittifak anlaşması son bulacak, İngilizler adayı boşaltacak ve Kıbrıs adası tekrar Osmanlı egemenliğine geri dönecekti.

Bu konu 1 Ağustos 1878 tarihli Osmanlı-İngiliz Ek Protokolün 6.maddesinde şu şekilde düzenlenmiştir "*Rusya Kars'ı ve son savaşta Ermenistan'da işgal etmiş olduğu diğer*

[88] Rifat Uçarol, **1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı İngiliz Antlaşması**, 2.Baskı, İstanbul, Filiz Yayınevi, 1998, s.61

[89] a.g.e., s.65-68

yerleri Osmanlı Devleti'ne geri verdiği takdirde, Kıbrıs adası İngiltere tarafından boşaltılacak ve 4 Haziran 1878 tarihli sözleşmenin hükmü kalmayacaktır."[90]

İngiltere açısından bu hamle rastlantısal bir durum değildi. 1878'de İngiltere Başbakanı olacak ola Benjamin D'israeli, 1847 yılında yazmış olduğu "Tancred" adlı eserinde Kıbrıs'ın öneminden uzun uzun söz etmiş ve adanın İngilizlerin elinde bulunması gerektiğini belirtmiştir. Hatta bu konuda Kraliçe Viktorya'ya *"Kıbrıs'ın Ön Asya'nın anahtarı olduğunu ve İngilizlerin Kıbrıs'ı mutlak suretle alması gerektiğini"* ifade *etmiştir.*[91]

1877-1878 Osmanlı-Rus savaşında tarafsız kalan İngiltere, savaş sonrası oluşan yeni durumu kendi lehine kullanmak için hemen harekete geçti. İngiltere, Asya kıtasındaki en önemli rakibi olan Rusya'nın, Ayastefanos Antlaşması ile Osmanlı Devleti üzerinde elde ettiği etki ve hakların, bölgedeki güç dengesini kendi aleyhine bozmak üzere olduğunu fark ederek, bu etkiyi kırmak üzere askeri ve diplomatik girişimlerde bulunmaya başlamıştır.[92]

Bu kapsamda İngiltere'nin 1878'de Kıbrıs'ın yönetiminin kendisine devredilmesi için Osmanlı Devleti'ne baskı uygulamaya başlamış, İngiliz elçiler tehdit yollu olarak, Kıbrıs'ın yönetiminin İngiltere'ye verilmemesi durumunda Berlin Kongresi'nin toplanmayacağı, toplansa bile kongrede İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin haklarını savunmayacağı, hatta tüm bunların dışında, İngiliz donanmasının Kıbrıs'ı işgale teşebbüs edebileceği gibi hususları ileri sürmüşler ve sonunda Osmanlı Devleti'ni Kıbrıs'ın yönetimini devretmeye ikna etmişlerdir.[93]

Daha sonra, Osmanlı Devleti'nin 1. Dünya Savaşı'nda İngiltere'nin karşısında olan "İttifak Devletleri" arasında, bir başka deyişle Almanya'nın tarafında yer alması üzerine, İngiltere 5 Kasım 1914 tarihinde yayınladığı bir "Krallık Konseyi

---

[90] Faruk Sönmezoğlu, **Türkiye Yunanistan İlişkileri Büyük Güçler Kıbrıs Ege ve Diğer Sorunlar,** İstanbul, Der Yayınları, 2000, s.29

[91] Soyalp Tamçelik, **Kıbrıs Adası'nın Jeopolitik ve Stratejik Önemi**, Türk Kültürü, XXXIII, 1995, s.322

[92] Faruk Sönmezoğlu, **Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu**, İstanbul, Özel Baskı, 1991, s.9

[93] Soyalp Tamçelik, **Kıbrıs'ın Siyasi Tarihi ile İlgili Bir Belgenin Değerlendirmesi**, Belleten, Cilt LKIII, sayı 236, 1999, s.184

Emirnamesi" ile söz konusu 1878 İttifak Antlaşmasını feshederek, Kıbrıs'ı İngiliz Kralı'nın mülkü haline getirdiğini ilan etmiş, bir başka deyişle adayı ilhak etmiştir.[94]

Daha sonra Lozan'da Kıbrıs'ın statüsü ile ilgili düzenleme yapılmış, görüşmeler sonucunda konu Türkiye'nin aleyhine sonuçlanmış ve 1923'de imzalanan Lozan Antlaşması'nın 20. Maddesiyle Türkiye, İngiltere'nin "Krallık Konseyi Emirnamesini" yani ilhakı tanıyarak, Kıbrıs'tan hukuken de vazgeçmiştir.[95] Daha doğru bir ifadeyle Türkiye, Lozan'ın anlaşma şartları gereği kabul etmek zorunda kalmıştır.[96]

Bunun üzerine İngiltere 10 Mart 1925'te Kıbrıs'taki "Yüksek Komiserlik" makamını kaldırarak, "Valilik" makamını oluşturmuş ve adayı "Taç Kolonisine" (Crown Colony) dönüştürmüş ve Kıbrıs, bütün diğer İngiliz sömürgeleri gibi, İngiliz vali tarafından yönetilen resmi İngiliz toprağı olmuştur.[97]

İngiltere Doğu Akdeniz'deki ve buna bağlı olarak Orta Doğu'daki egemenliğini devam ettirebilmek bağlamında, Kıbrıs'a çok büyük bir stratejik önem atfetmiştir. Nitekim adanın kendisi dışında bir başka gücün eline geçmesi durumunda, Ortadoğu egemenliğinin el değiştireceğini anlamış ve Kıbrıs'taki hukuki ve fiili varlığını koruyabilmek için büyük gayret sarf etmiştir. Dönemin Dışişleri Bakanı Anthony Eden anılarında Kıbrıs'ın İngiliz Ortadoğu stratejisi içinde kazandığı konum ile ilgili olarak şu ifadelere yer vermiştir,

> *"Öncelikli olan adanın stratejik değeriydi. Askeri danışmanlarımız, Basra Körfezi de dahil Ortadoğu'daki durumumuzu koruyabilmek için adanın en önemli varlığımız olduğunu bildiriyorlardı. Coğrafi ve taktik düşünceler bakımından Türkiye'nin, ırk ve dil açısından Yunanlıların, stratejik açıdan ise*

[94] Şükrü Sina Gürel, **Kıbrıs Tarihi 1878-1960 Kolonyalizm Ulusçuluk ve Uluslararası Politika,** Cilt 1, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1984, s.68

[95] İsmet Türkmen, **Türk Dış Politikası 1830-1989**, Ankara, Berikan Yayınevi, 2017, s.555

[96] Emre Kongar, **21. Yüzyılda Türkiye-2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1999, s.463-464

[97] Murat Sarıca, Erdoğan Teziç, Özer Eskiyurt, **Kıbrıs Sorunu,** İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1975, s.7-8

hayatımız Basra Körfezi'nden gelen petrole bağlı olduğu sürece Kıbrıs ile ilgili iddialarımız güçlü oluyordu".[98]

Kıbrıs'la ilgili bu iddialı İngiliz yaklaşımına rağmen, 2. Dünya Savaşı yıllarında meydana gelen değişiklikler iki önemli sonucun doğmasına yol açmıştır. Sovyetler Birliği, Doğu Akdeniz'e inme stratejisi kapsamında Kıbrıs'taki İngiliz varlığını kendisi için bir engel olarak görüyordu. Bunun üzerine Rusya'da eğittiği komünist Rumları Kıbrıs'a göndererek adada yaşayan Rumlar Yunanistan'la birleşme yolunda kışkırtmaya başladı. Bu amaçla 1941 yılında Kıbrıs'ta AKEL (Anorthotiko Komma Ergazomenou Laou) isimli komünist bir parti kuruldu. Diğeri ise şöyle özetlenebilir; 1945'de İngiltere'de iktidara gelen İşçi Partisi, sömürgeler konusunda esnek bir politika izlemeyi tercih etmiştir. Bu esnek yaklaşım adada Rumlara alan açmış ve tüm milli ve dini törenlerinde Yunanistan'la birleşmek için gösteri yapma ortamı yaratmıştır. Bu sayede *"enosis*" fikri kamusal alanda açıkça dile getirilmeye ve bu konuda toplumsal ve kitlesel bilinç güçlendirilmeye ve yükseltilmeye başlanmıştır.

Ayrıca Rum tarafının tüm siyasi parti temsilcileri 1947 yılında Londra'ya gidip İngiliz Sömürgeler Bakanı ile görüşmüş ve Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesi için yardımını istemişlerdir. Ancak Kıbrıs Türkleri bu talebe şiddetle karşı çıkmış ve Rum talepleri İngilizler tarafından reddedilmiştir.

Aslında adanın Yunanistan'la birleşmesi fikri yani *"enosis"* ilk kez Sovyetler Birliği'nin girişimi ile ortaya çıkmış bir olgu değildir. Yunanlıların Megali İdea dedikleri, İstanbul'un geri alınması, Balkanların büyük bölümü, Yunanistan, Ege adaları, Girit, Rodos, Kıbrıs, Trakya ve Anadolu'nun yarıdan fazlası ve Büyük İskender'in ulaştığı İskenderiye'ye kadar olan topraklar fethedilerek eski Bizans İmparatorluğu'nun yeniden kurulması[99] hayalinin bir parçası olarak[100]bu idealin baş savunucusu konumundaki Filiki Eterya örgütüne kadar uzanmaktadır.[101]

---

[98] Türkmen, a.g.e., s.556

[99] Kemal Akmaral, **Aktitas Planı ve Kıbrıs**, İstanbul, Bilge Karınca Yayınları, 2004, s.46

[100] Sabahattin İsmail, **150 Soruda Kıbrıs Sorunu**, Lefkoşa, Kastaş Yayınevi, 1998, s.4

[101] Derviş Manizade, **Kıbrıs Sorununun Başı ve Sonu**, İstanbul, Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Bölgesi Yayınları, Sayı 8, 1975, s. 21

"Enosis" Rum milliyetçilerin hiç vazgeçmedikleri ve duygu ve fikir dünyalarında her zaman yer almaya devam eden potansiyel bir hedef olarak varlığını hep korumuştur. 1821'deki Yunan bağımsızlık savaşından bu yana, diğer Yunan adaları birer birer *Helen* anavatanları ile birleşmişlerdi ve Kıbrıs da aynı şeyi yapmayı umuyordu.[102]

Adanın Osmanlılar tarafından İngilizlere bırakılması sonrasında 22 Temmuz 1878'de Kıbrıs'a atanan ilk İngiliz valisi için yapılan karşılama töreninde konuşan Kition Piskoposu'nun adanın geleceği hakkındaki şu sözleri bize bunu göstermektedir: *"Büyük Britanya'nın tıpkı İyonyen adalarında olduğu gibi, Kıbrıs'ı da doğal bağları olan anavatan Yunanistan ile birleştirmek için kolaylık göstereceğine güvenimiz vardır".* [103]

Yunanistan artık diplomasisinin bir geleneği halini almış bir tavırla Kıbrıs'ı İngiltere'den resmen istemeye başlamıştır. Zira Yunanistan'ın ele geçirdiği pek çok toprak, hep yabancı büyük devletlerin, özellikle de İngiltere'nin yardımı, hatta başkalarından alıp ona bağışlamasıyla olmuştur. Yunanistan'ın Girit'ten başlayarak Balkanlar'da, Ege'de pek çok toprağa İngiltere sayesinde kavuşmuş olması, aynı umudu Kıbrıs için de beslemesine neden olmuştur.[104]

Sovyetler Birliği'nin yaptığı ise bu potansiyeli harekete geçirerek, elverişli ortamda adada kendi lehine pozisyon yaratmaya çalışmaktan ibarettir. Bu amaca yönelik olarak, ideolojik bağlamda din karşıtı olan komünist AKEL partisi ile komünizm karşıtı Hristiyan Rum Ortodoks Kilisesi'nin tuhaf *"enosis"* kardeşliği doğmuştur. Bu noktada başlayan hareketli süreç, özellikle 1950, 60 ve 70'li yıllar boyunca hız ve ivme kazanarak devam etmiş ve her iki ülkenin hem iç siyasetinde hem diplomasi ve uluslararası ilişkiler alanında hem de askeri alanda çok hareketli ve çatışmalı bir dönemin yaşanmasına neden olmuştur.

---

[102] Brendan O'Malley, Ian Craig, **Kıbrıs Komplosu,** Çev. Nalan Çeper, İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2012, s.33

[103] Uçarol, a.g.e., s.519

[104] Nazım Güvenç, **Kıbrıs Sorunu Yunanistan ve Türkiye**, İstanbul, Çağdaş Politika Yayınları, 1984, s.40

2.1.2. Kıbrıs Sorununda 1950-1960 Dönemine Genel Bir Bakış

2. Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra yaşanan iki önemli değişiklik, hem uluslararası sistemin yapısının hem de bu bütünlem içerisinde Türk Yunan ilişkilerinin yeniden şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Bunlardan biri Soğuk Savaş, diğeri sömürgelerin kendi kaderini tayin *"self determinasyon"* hakkına dayanarak bağımsızlıklarını ilan etmeleri.[105]

Bunlardan ilki olan soğuk savaşın ortaya çıkmasıyla birlikte, iki kutuplu uluslararası sisteme geçiş, Türkiye ve Yunanistan arasında kurulacak olan dostluğun temelini oluştururken, ikincisi olan kendi kaderini tayin *"self determinasyon"* hakkı, Kıbrıs sorununu gündeme getirerek, bu dostluğun bozulmasına yol açmıştır.[106]

1950'li yılların başından itibaren her iki ülkenin kamuoylarının gündemine gelmeye başlayan Kıbrıs sorunu ilk zamanlarda NATO müttefikliği ve Türk Yunan dostluğu çerçevesinde, her iki ülke hükümetlerince ön plana çıkarılmamaya gayret edildiyse de, 1955'den itibaren Türkiye'nin soruna aktif bir biçimde taraf olmasıyla, ilişkilerin gerildiğini ve gerilediğini görmekteyiz.[107]

Türkiye ile Yunanistan arasındaki gerilimin, soğuk savaş düzleminde NATO'ya zarar vereceği ve iki ülke arasındaki muhtemel bir savaşın NATO'nun güneydoğu kanadında büyük bir gedik açılmasına yol açacağı ve bundan istifade edecek olan Sovyetler Birliği'nin güneye yani Akdeniz'e inme stratejisini gerçekleştirmek için elverişli ortam elde edeceğinden endişe eden ABD'nin konuya ağırlığını koymasıyla, hem Türkiye hem de Yunanistan, NATO çıkarlarıyla özdeşleştirdikleri kendi ulusal çıkarlarını göz önüne alarak, ortak bir çözümde anlaşmayı başardılar.

Bu bağlamda, Kıbrıs sorununun ilk aşaması Türk Yunan dostluğu bozulmadan 1960 yılında bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Ancak bunun da nihai ve kalıcı bir çözüm olmadığının kısa süre sonra ortaya çıkmasıyla, Kıbrıs sorunu 1960'lardan itibaren tekrar ve daha şiddetli bir biçimde gündeme gelmiştir. Bu ikinci aşamada artık etkileşim tersine dönmüş ve

[105] Baskın Oran, **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular Bulgular Yorumlar 1919-1980**, Cilt 1, 1919-1980, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s.593

[106] a.g.e.

[107] a.g.e.

Türk Yunan ilişkilerindeki gelişmeler Kıbrıs'taki gelişmeleri değil, Kıbrıs'ta yaşananlar, Türk Yunan ilişkilerinin yönünü belirlemeye başlamıştır.

Peki 1960'lardan itibaren ne değişmişti de iki ülke NATO'nun ve ABD'nin güvenlik kaygılarına rağmen birbirleri ile daha sert ve daha çatışmalı bir ilişki dönemine girebilmişlerdi. Üstelik bu sadece Türk Yunan ilişkilerinde yaşanan bir durum değildi, tüm dünyada ikili anlaşmazlıklar ve çatışmalar birer birer ortaya çıkmaya başlamıştı bu dönemde.

Çünkü 1950'li yıllar dünyada soğuk savaş döneminin en keskin, en tehditkar ve en zor yıllarıydı. 2. Dünya Savaşı'nın bitimiyle dünya iki temel kampa ayrılmış ve herkes kendi kampının güvenlik şemsiyesi altında, bir yandan savaşın maddi yıkımını ve psikolojik travmasını iyileştirmeye çalışırken diğer yandan bir daha böyle bir yıkımı yaşamamak adına, aralarındaki ikili sorunları bir yana bırakarak, konsolide bir hayat yaşamaya başlamışlardı.

Ancak 1960'lardan itibaren tüm dünyada soğuk savaş ve uluslararası sistemde görece bir yumuşama dönemine girildi. Yumuşama ve tehdit algısında azalma olunca, blok içi anlaşmazlıklar da su yüzüne çıkmaya başladı. 1950'lerde herkes bir arada birbiri ile kenetleniyor ve blok içi sorunlar, güvenlik kaygılarının altında bastırılıyorken, bloklar arası tehdit ve güvenlik kaygısı azalınca, aynı blok içinde yer alan ülkelerin birbirleri ile olan sorunları görünür hale geldi. Hatta aynı blok içerisinde, blok önderlerine karşı milliyetçi ve özerk politikalar ortaya çıkmaya başladı.[108]

Batı bloğu içinde Fransa, doğu bloğu içinde Çekoslovakya ve Romanya, Washington ve Moskova'nın politikalarını sorgulamaya ve daha bağımsızlıkçı dış politika söylemleri geliştirmeye başladılar.[109] Bu sayede blok önderlerinin otoriteleri kısmen de olsa sarsılmaya başladı. Gerek karşı bloktan gelen tehdit algısının azalması, gerekse blok önderlerinin etkisinin azalması, blok içi anlaşmazlıkların çatışmaya dönüşmesinin engellenememesi sonucunu doğurdu. Doğu bloğunda milliyetçi çatışmaların en çarpıcı örneği Moskova-Pekin ilişkilerinde yaşanırken, batı bloğu içinde Türkiye ve Yunanistan, Kıbrıs sorunu nedeniyle karşı karşıya

[108] Oran, a.g.e., s.716
[109] a.g.e.

geldiler.[110] Uluslararası sistemde yaşanan bu değişim, 1960'lar boyunca süren Kıbrıs bunalımının, 1974'de askeri harekata yol açarak, iki ülkeyi savaşın eşiğine getiren önemli bir etken oldu. [111]

2.1.3. Kıbrıs Sorununda 1960'a Kadar Yaşanan Süreç

İkinci Dünya Savaşı'nın bitimiyle birlikte adada *"enosis"* faaliyetlerinin hızlandığını görmekteyiz. Başlangıçta davayı sahiplenen iki farklı liderlik vardı. Biri savaş döneminde gücünü artırmış olan işçi sınıfının desteğine sahip komünist AKEL, diğeri ise bütün bir tarih boyunca Kıbrıslı Rumların yöneticisi konumunda olan Ortodoks Kilisesi.

II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da ve dünyanın bazı bölgelerinde komünist akımların toplumsal tabanda güç kazanmasına paralel olarak, Kıbrıs'ta da işçi hareketleri güçlenmiş ve sendikacılık gelişmiş durumdaydı. Adanın sendikalarla organik bağ içerisinde olan güçlü sol siyasal partisi AKEL ise bu dönemde, Kıbrıslı Türkleri de kendine çekerek daha geniş bir toplumsal temsiliyet kazanarak, tüm adanın en güçlü siyasal oluşumu haline gelmek yerine tersine, Türkleri tamamen dışlayarak politika yapmayı seçmiş ve siyasal alandaki en güçlü rakibi Kilise ile *"enosisçilik"* yarışına girmiştir. İlk parti programının başına, en önde gelen hedeflerden biri olarak *"enosis"*i koyan AKEL zaman içerisinde gittikçe daha çok Sovyetler Birliği Komünist Partisi'ne bağlanan bir örgüt olmuş, bağlandıkça da daha çok *"enosisçi"* kesilmiştir.[112]

Bu da Sovyetler Birliği'nin Akdeniz'e inme stratejisi bağlamında, Kıbrıs'a egemen bir İngiltere'yi kendi önünde engel olarak gördüğü ve adayı İngiltere'den koparak bu amacını gerçekleştirme yolunda önemli bir engelden kurtulacağı düşüncesiyle *"enosisi"* desteklediği tezine haklılık kazandırmaktadır.

---

[110] a.g.e.

[111] a.g.e.

[112] Şükrü Sina Gürel, **Tarihsel Boyutu İçinde Türk Yunan İlişkileri 1821-1993**, Ankara, İmge Kitabevi, 2018, s.91

Savaştan sonra İngiltere'de iktidara gelen İşçi Partisi, yükselen *"enosis"* taleplerine kulaklarını tamamen tıkayamayacağını anlamıştı. Ancak diğer taraftan Ortadoğu'da Arap milliyetçiliğinin hızlı bir şekilde yükseliyor olması, İngiltere'nin Mısır'da daha uzun süre kalmasını imkansız kılıyordu. Bu nedenle, Doğu Akdeniz'deki varlığını sürdürebilmek için Kıbrıs adasının Londra için ifade ettiği önem artmıştı. Bu nedenle İngiliz hükümeti ara bir çözümü benimsedi ve *"enosis"*e karşı çıkan Kıbrıslı Türklerin varlığını bahane ederek, 23 Ekim 1946 tarihinde Kıbrıs'ta bazı ekonomik ve siyasi reformlar yapacağını ilan etti.[113]

II. Dünya Savaşı sonrasında 1947'de toplanan Paris Barış Konferansı'nda Ege Denizi'ndeki 12 Ada'nın İtalya'dan alınarak Yunanistan'a verilmesi Yunanistan'ı Kıbrıs konusunda cesaretlendirmiş ve kendi iç kamuoyundan ve Kıbrıslı Rumlardan gelen yoğun talep ve baskılar sonucunda Yunan parlamentosu 28 Şubat 1947'de, *"enosis"* i kabul ettiğine ilişkin bir karar alarak tüm dünyaya duyurmuş, bir başka deyişle *"enosis"* i resmi devlet politikası olarak ilan etmiştir.

Buna karşılık Türkiye, 12 Ada'nın Yunanistan'a verilmesiyle zaten Lozan Antlaşması ile kurulan Türk-Yunan dengesinin bozulduğunu, bir de Kıbrıs'ın Yunan toprağı olması durumunda, bu durumun Türkiye'nin güvenliği açısından olumsuz sonuçlar doğuracağını ifade etmiştir. [114] Yunanistan ise Lozan Antlaşması ile Türkiye'nin zaten geri alma imkanı bulunmayan Kıbrıs'ı bıraktığını ancak Yunanistan'ın bu antlaşmaya taraf olmasının Kıbrıs konusunda herhangi bir şeyden vazgeçmiş olduğu anlamına gelmeyeceğini savunmuştur.[115]

Ancak bu durum İngilizlerin tavrında bir değişikliğe yol açmadı. 27 Mart 1947'de Kıbrıs'a atanan İngiliz Valisi Lord Winster reform çalışmalarını başlattı. 1 Kasım1947'de Kurucu Meclis toplandı. Kilise bu kararı protesto etti ve meclis çalışmalarına temsilci göndermedi. Bunun üzerine 8 AKEL'den olmak kaydıyla 10 Rum, 7 Türk, 1 Maruni ve 1 İngiliz yargıçtan oluşan 19 kişilik meclis oluşturuldu.

---

[113] Oran, a.g.e., s.596

[114] Faruk Sönmezoğlu, **Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler: Kıbrıs Ege ve Diğer Sorunlar**, İstanbul, Der Yayınları, 2000, s. 40-41

[115] Sevin Toluner, **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk,** İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1977, s. 20-21

AKEL temsilcileri adaya kendini yönetme *"self government"* hakkının verilmesini talep ettiler. Türk temsilciler buna karşı çıktılar. Bu karşı çıkış elbette ki İngilizlerin de işine geliyordu. Çünkü zaten onların da adaya *"self government"* hakkı tanımak gibi bir niyetleri yoktu. 20 Mayıs 1948'de İngiliz Vali Winster, hazırlamış olduğu ve *"self government"* hakkını kapsamayan anayasa taslağını, müzakere edilmek üzere meclise getirdi. Bunun üzerine AKEL temsilcileri toplantıyı terk etti. Kalan diğer temsilcilerle müzakereleri sürdürmek ve bir karara varmak mümkün olamayacağından, 12 Ağustos 1948'de Kurucu Meclis feshedildi.[116]

Bu olaydan sonra AKEL aşamasız *"enosis"* doğrultusunda çalışmalara hızlandırmaya karar verdi ve 23 Kasım 1949'da BM Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyi'ne hitaben, kendi kaderini tayin hakkı *"self determinasyon"* isteyen *"Kıbrıs Halkı Büyük Britanya'yı Suçluyor-BM'ye Bir Başvuru"* konulu bir muhtıra verdi. AKEL'in bu girişimi ve inisiyatifi ele alma çabaları Kilise'yi hareketlendirdi ve Başpiskoposluk Konseyi 5 Aralık 1949'da bir karar alarak, eğer o güne kadar İngiliz yönetimi bir referandum düzenleme yönünde karar almazsa Kilisenin bir halk oylaması yapacağını ilan etti.[117]

Burada AKEL ile Kilise arasında, Kıbrıs davasında liderliği karşı tarafa kaptırmama yolunda ciddi bir iç mücadele olduğunu görmekteyiz. Liderlik mücadelesinin yanı sıra, bu iki kurumun siyaset, dünya görüşü ve ideoloji bakımından birbirine taban tabana zıt iki ayrı uçta olduğunu da unutmamak gerekir.

Oylama 15 Ocak Pazar günü başladı ancak yeterli sayıda katılan olmadı. Bu nedenle bir sonraki Pazar da devam ettirildi. Türklerden hiç katılımın olmadığı, sadece Rumların oy kullandığı plebisitin sonucunda, katılanların yüzde 96'sı *"enosis"*e evet yönünde oy kullandı.[118] Rumlar plebisite meşruiyet kazandırmak için Türklerin de katılarak oy kullanması için uğraştılar ancak Türkler bu tuzağa düşmediler. Tek tarafın katılımıyla gerçekleşen bu oylama Kıbrıslı Türkler ve İngilizler tarafından geçersiz olarak kabul edildi. [119] Kilise, oylamanın sonuçlarını Kıbrıs halkının iradesi olarak dünyaya lanse etmek ve destek istemek için pek çok

[116] Oran, a.g.e.
[117] a.g.e.
[118] Sabahattin İsmail, **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu ve Çöküşü ve KKTC'nin Kuruluşu 1960-1983**, İstanbul, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, 1992, s.39
[119] Aydın Olgun, **Kıbrıs Gerçeği 1931-1990**, Ankara, Demircioğlu Matbaacılık, 1991, s. 9

ülkeye heyet gönderdi.[120] Bu hamle ile Kıbrıs Rum Halkı'nın ve *"enosis"* davasının önderliği bağlamında, AKEL'i geri planda bırakarak, inisiyatifi ele almış oldu.

Kıbrıs Rum Kilisesi Piskoposu Makarios, 18 Ekim 1950'de yapılan seçimlerle Başpiskoposluğu üstlendi ve bundan sonra Kıbrıs sorununda ve bu çerçevede yaşanan tüm olaylarda ve meydana gelen tüm gelişmelerde baş aktör ve en etkin figür olarak her zaman adını duyurdu ve Rum davasının tartışmasız lideri haline geldi.

Makarios 1950'den sonra özellikle Yunanistan'da *"enosis"* faaliyetlerini artırdı. Bu durum Yunan hükümetini bir ikilem ile karşı karşıya bıraktı. Bir yandan Makarios'un ateşlediği Yunan halkının *"enosis"* coşkusunun yarattığı iç politik baskı, diğer taraftan da Batı dünyasının bir parçası olmayı en temel milli politika olarak benimsemiş olduğundan, Türkiye ve İngiltere ile ilişkilerini olumsuz bir noktaya taşımak istemiyor olması. 1954'e kadar Yunanistan'ın konuya yaklaşımı, bu sorunu İngiltere ile yapacağı ikili görüşmeler yoluyla çözmek şeklinde özetlenebilir.

14 Şubat 1951'de İngiliz Avam Kamarası'nda Devlet Bakanı Younger'in Yunan Hükümetinin Kıbrıs konusunda kendilerinden bir talebi olmadığını açıklayan demecine karşılık olarak, iki gün sonra 16 Şubat 1951'de Yunan Başbakanı Sofokles Venizelos parlamentoda yaptığı konuşmada, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edilmesi gerektiğini söylemiştir.[121]

Bu aynı zamanda *"enosis"* fikrinin Yunan resmi makamlarınca ilk kez açıkça dile getirilişidir. Bu doğrultuda, aynı yıl Yunanistan tarafından, İngiltere'ye Yunan toprakları üzerinde dört ayrı yerde 99 yıllığına üsler vermek karşılığında *"enosis"*e razı olma teklifi yapıldı. İngilizler bu teklife olumsuz yanıt verdi.

Yunanistan'da 19 Kasım 1952'deki seçimleri Papagos kazandı. Papagos ateşli bir *"enosis"* taraftarıydı ve iktidara geldiği takdirde Kıbrıs sorununu BM'ye götüreceğine dair söz veren tek politikacıydı. Ancak Papagos iktidara gelince de Yunanistan'ın Kıbrıs politikasında hızlı bir değişiklik meydana gelmedi. O da öncelikle İngiltere ile görüşmeler yaparak sorunu çözme politikasını tercih etti.

---

[120] Sadi Somuncuoğlu, **Kıbrıs'ta Sirtaki,** Ankara, Boyut Yayıncılık, 2002, s.41
[121] Derviş Manizade, **Kıbrısta Kara Günler**, Ankara, Altınok Matbaası, 1968, s.13

28 Temmuz 1954'de İngiliz Koloniler Bakanı Henry Hopkinson Avam Kamarası'nda bir konuşma yaptı. Bu konuşma, Yunanistan'ın Kıbrıs sorununu İngiltere ile karşılıklı görüşmeler yoluyla çözme politikasının sonu oldu; Hopkinson *"İngiliz Uluslar Topluluğu içinde öyle topraklar vardır ki, özel koşulları sebebiyle hiçbir zaman tam anlamıyla bağımsız olmayı bekleyemezler"* [122] diyerek Kıbrıs hakkında İngiltere'nin uzun vadeli düşüncelerini de açıklamış oluyordu.

İngiltere 1947'de en büyük sömürgesi olan Hindistan'ı ve Filistin'i terk etmek zorunda kalmıştı. 1952 yılında ABD'nin baskısıyla Mısır ile yapılan Süveyş Antlaşması gereği, İngiltere'nin bu ülkedeki askeri varlığı da sona eriyordu. İngiltere II. Dünya Savaşı'na kadar Ortadoğu'yu egemenliği altında tutmuştu. Ancak savaş sonrası ABD, o zamana kadar izlediği, Monroe Doktrini olarak bilinen ve kendisini eski dünya olarak nitelendirdiği Avrupa'dan ve onun sorunlarından uzak tutma ve izole etme esasına dayanan "yalnızcılık" politikasını terk ederek, Avrupa ve Ortadoğu başta olmak üzere, tüm dünyada Sovyet yayılmacılığına karşı alternatif süper güç olarak kendini ortaya koymaya başlamıştı.

Bu kapsamda ABD ile İngiltere'nin politikaları Batı'nın genel çıkarları bağlamında uyuşmakla birlikte, Ortadoğu bölgesinde uyuşmuyordu. Çünkü İngiltere Orta Doğu bölgesindeki kendine özgü ayrıcalıklarından vaz geçmek niyetinde değildi. [123] ABD'nin baskısı sonucunda Süveyş Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalan İngiltere'nin Akdeniz'de sömürge olarak elinde Malta'dan sonra bir tek Kıbrıs kalmıştı. Bu yüzden Kıbrıs'ın elinden çıkmasına yol açacak hiçbir anlaşmaya yanaşmıyordu.

İngiltere ile ikili görüşmeler yoluyla *"enosis"*i gerçekleştiremeyeceğini anlayan Yunanistan, bu politikadan vazgeçerek, konuyu uluslararasılaştırma politikasına geçecektir. Yunanistan'ın bu politika değişikliğine gitmesindeki asıl etken İngiltere'nin bu konudaki tavizsiz tutumu olmakla birlikte bir diğer ikincil etken de Türkiye'nin Kıbrıs sorunu konusunda takındığı pasif tavırdır.

Türkiye 2. Dünya Savaşı'nın bitimine kadar Kıbrıs Türkleri ile olan ilişkisini kültürel düzeyle sınırlı tutmuştur. Hatta, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Kıbrıslı

[122] a.g.e.
[123] Gürel, a.g.e., s.93

Rumların *"enosis"* taleplerini daha aktif ve daha canlı bir şekilde dile getirmeye başlamaları üzerine ilk eyleme geçen de Türk hükümeti değil, Türkiye'de eğitim gören Kıbrıslı Türk öğrenciler ve Türkiye'ye yerleşmiş olan Kıbrıslı Türk'lerdi.

1948'den sonra Ankara ve İstanbul'da Kıbrıs Türk Kültür Dernekleri kuruldu ve bu dernekler üzerinden, basınla temasa geçildi. Bu sayede gazetelerde Kıbrıs ile ilgili haberler ve yorumlar yer almaya ve bu şekilde yavaş yavaş kamuoyu oluşturulmaya başlandı.

Ancak İngiltere ve Yunanistan ile ilişkilerin bozulmasından endişe eden Türk hükümeti konuya temkinli yaklaşmayı sürdürdü. 23 Ocak 1950'de Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak Kıbrıs'la ilgili olarak yaptığı bir konuşmada

> "Beyler, Kıbrıs meselesi diye bir mesele yoktur. Çünkü bu ada Büyük Britanya'nın hükümranlığı altında ve yönetimindedir. İngiltere'nin ada üzerindeki bu haklarını başka bir güce devretmek için herhangi bir niyetinin olmadığını ve böyle bir temayülü de hiçbir zaman göstermeyeceğini biliyoruz. Bundan tamamen eminiz. Her ne çeşit olursa olsun, Kıbrıs'tan çıkacak herhangi bir kışkırtma bu durumu değiştirmez [124]

diyerek, kamuoyunu yatıştırmaya çalışıyordu. Ancak Kıbrıs'tan peş peşe heyetlerin Ankara'yı ziyaret etmesi zerine Türk hükümeti de nihayet konuya ilgi göstermek zorunda kaldı. Mart 1950'de Dışişleri Bakanı Selim Sadak, Kıbrıs'ta yaşayan Türklere imkanlar dahilinde gereken her türlü yardımı yapacaklarını ifade ederek sözle de olsa destek vermeye başladı.

1950 seçimleri ile iktidara gelen Demokrat Parti hükümetinin Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü de kendilerinden önceki dönemin politikalarını devam ettirerek, 20 Haziran 1950'de gazetecilerin sorularına verdiği cevapta Kıbrıs sorunu diye bir sorunun olmadığını söyledi.

1950'den sonra Kıbrıs sorununun giderek alevlenmesi de Türkiye'nin tavrını değiştirmedi. NATO dışında bir dış politika saptayamayan ve Batı ittifakı içinde

[124] Hüseyin Bağcı, **Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar**, Ankara, Halk Kitabevi, 2012, s.103

gerek İngiltere ile gerekse Yunanistan ile dostluğuna öncelikli yer veren Türkiye, Kıbrıs konusunda politikasızlığı yeğleyerek, İngiltere'nin politikasını desteklemekle yetindi. Adada mevcut statükonun korunmasını, eğer adanın statükosunda bir değişiklik olacaksa, Türkiye'nin de söz hakkı olması gerektiğini açıklamakla yetindi. Türkiye'nin Yunanistan'ı cesaretlendiren bu tavrı, İngiltere'nin Türkiye'yi soruna taraf yapmasına kadar sürdü.

İngiltere'nin uzlaşmaz tavrı üzerine, 16 Ağustos 1954'de Yunanistan Başbakanı Papagos BM'ye başvurarak, kendi kaderini tayin *"self determinasyon"* hakkının BM himayesi altında Kıbrıs adasına uygulanması maddesinin Genel Kurul gündemine alınmasını talep etti.[125]

İngiltere ise Kıbrıs'taki İngiliz egemenliğinin Lozan Antlaşması ile hukuki varlık kazandığını, Yunanistan'ın da bu antlaşmaya imza koyduğunu ve Kıbrıs'taki İngiliz egemenliğini, Oniki Ada'dan farklı olarak, herhangi bir çekince ileri sürmeden kabul ettiğini iddia etmiş, NATO bağlamında üstlenmiş olduğu yükümlülükleri yerine getirebilmek için adadaki egemenliğini korumanın kendileri açısından bir zorunluluk olduğunu ileri sürmüş ve sorunun görüşülmesinin iç işlerine müdahale anlamı taşıyacağını, böyle bir şeyin ise Birleşmiş Milletler Yasası'nın 2(7). Maddesine aykırı olduğunu savunmuştur.[126]

İngiltere bunun yanı sıra, *"self determinasyon"* kavramının her durumda uygulanabilecek mutlak bir ilke olmadığını, tarihi, hukuki, coğrafi, stratejik nedenlerle ve sadece uluslararası düzenin sağlanması amacına hizmet etmek için uygulanabileceğine vurgu yaparak, adanın, Anadolu Yarımadasının bir uzantısı olduğunu, üzerinde Türkçe konuşan Müslüman Türklerin de bulunduğunu, bu yüzden *"self determinasyonun"* adanın durumuna uygun olmadığını savunmuştur.[127]

Yunanistan ise Lozan Antlaşması'na imza atmış olmasının, bu antlaşmanın tüm hükümlerini kabul ettiği anlamına gelmeyeceğini, Müttefik Devletlerin 20. Madde ile İngiliz ilhakının Türkiye tarafından tanınmasını kabul ettiklerini ancak bu ilhakı kendileri bakımından tanımadıklarını ileri sürmüştür.

---

[125] Gürel, **Kıbrıs Tarihi…,** s.94

[126] Faruk Sönmezoğlu**, Kıbrıs Sorunu ve Birleşmiş Milletler: 1954-1975**, İ.Ü. İktisat Fakültesi, Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil'in Anısına Armağan 2, 1984, s.227

[127] a.g.e., s.228

Uzun tartışmalardan sonra Genel Kurul'da yeterli çoğunluk sağlanamadığından, Yunanistan'ın isteği doğrultusunda bir karar çıkmamış ve başvuru gündeme alınmamıştır. [128] Böylece Kıbrıs sorunu ilk kez uluslararası bir boyut kazanmış olmaktadır. Başbakan Adnan Menderes, BM'nin bu kararı ile Kıbrıs konusunun kapandığını ifade etmiş buna karşılık Yunanistan Dışişleri Bakanı Stefanopulos ise hükümet olarak Kıbrıs konusunda girişimlerine devam edeceklerini ifade etmiştir.[129]

Makarios 1950'den itibaren bir yandan Yunan hükümetlerinin Kıbrıs sorununu BM'ye taşıyarak uluslararasılaştırmasını talep ederken, diğer taraftan da eğer bu yolla istenilen sonuç elde edilemezse, İngiliz hükümetini baskı altına almak için silahlı eylemlere başvurma doğrultusunda gereken hazırlıkları tamamlıyordu. Bu amaca dönük olarak X (Hi) örgütünün lideri Albay George Grivas ile bağlantı kurmuştu. Kendisi de Kıbrıs doğumlu olan Albay Grivas daha 1951 ve 1952 yıllarında adaya giderek gerilla savaşı yürütmek için gereken hazırlıkları yapmaya başladı. Makarios, Grivas'la yaptığı görüşmelerde silahlı eylemlerin sadece sabotajlarla sınırlı kalması isteğini belirtmişti. Çünkü Grivas'ın kendi kontrolünden çıkmasını ve zamanla hareketin alternatif lideri konumuna dönüşmesini istemiyordu.

BM Genel Kurulu'ndan Rumlar istedikleri sonucu elde edemeyince Makarios Yunan hükümetinden onay alarak Grivas'a yeşil ışık yaktı. Grivas tarafından kurulan [130] Kıbrıs Mücadelesi Ulusal Örgütü (EOKA; Ethniki Organosis Kyprion Agoniston) 1 Nisan 1955'de ilk sabotaj eylemlerini başlattı.[131] Başlangıçta İngiliz polis, subay ve hükümet görevlilerini hedef alan silahlı eylemler, EOKA tarafından hain ilan edilen AKEL üyesi sivil Kıbrıslı Rumlara da yöneliyordu.

Diğer taraftan Makarios kendi mücadelesine uluslararası destek sağlamak için 18 Nisan 1955'te Endonezya'da yapılan Bandung Konferansı'na Kıbrıs'ı temsilen gözlemci olarak katılmış, Kıbrıslı Rumların İngilizlere karşı silahlı mücadeleye başladıkları bu dönemde, yaptığı temaslarla Bağlantısız ülkelerden destek vaatleri

---

[128] Sevin Toluner, **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk**, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1977, s.25-26

[129] Olgun, a.g.e., s. 10

[130] Fikret H. Alasya, **KKTC Tarihi**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1987, s.21

[131] Yakan Cumalioğlu, **Kıbrıs Türklerinin Bağımsızlık ve Özgürlük Mücadelesi, Avrupa Birliği Kıskacında Kıbrıs Meselesi**, Ed: İ.K. Ülger ve E. Efegil, Ankara, HD Yayınları, 2001, s.20

almıştır. Dolayısıyla, bu çabalar sonucunda, Bandung Konferansı, Kıbrıs sorununun uluslararası kimlik kazanmasında bir dönüm noktası olmuştur.[132]

Şiddet eylemlerinin artması üzerine İngiliz hükümeti yeni bir politika saptamak ve uygulamak üzere harekete geçti. İngiltere'ye göre artık hareketsiz kalmak, sorunun yeniden BM'ye taşınmasını kolaylaştırmaktan başka bir işe yaramayacaktı. Sorun bir kez daha BM'nin önüne gidecek olursa, Kıbrıs'taki soruna İngiltere'nin herhangi bir çözüm getirmemiş olması, Yunanistan'a daha çok oy sağlayabilecekti.

Gerçekte de Yunanistan bir yandan İngiltere'yi ikili görüşmeler yapmaya zorlarken, diğer yandan BM'yi devreye sokuyor ve aynı anda Kıbrıslı Rumların *"enosisi"* ne kadar çok istediğini göstermek için EOKA şiddet örgütünü harekete geçiriyordu.[133]

Bu durumda fazla bir seçeneği kalmayan İngiltere hükümeti, üç ayağı olan yeni bir politika uygulamaya koydu; İlk aşamada Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin katılacağı üçlü bir konferansın toplanması, sonra Kıbrıs için yeni bir anayasa taslağı hazırlanması ve nihayet Kıbrıs için ekonomik kalkınma programının hazırlanması.

İngiliz hükümeti 20 Haziran 1955'de Türk ve Yunan hükümetlerine başvurarak, Doğu Akdeniz'e dair siyasal ve savunma sorunlarının müzakere edileceği bir konferansın Londra'da toplanması için çağrıda bulundu. Konferans aslında dorudan Kıbrıs'ı ilgilendirdiği halde, konusunun böyle dolaylı yoldan ifade edilmesinin nedeni, Yunanistan Kıbrıs uyuşmazlığında Türkiye'yi taraf olarak kabul etmediği için bu ad altında yapılacak bir toplantı davetini geri çevirmesini önlemekti.[134]

İngiltere Kıbrıslı Rumların uluslararası kamuoyunu arkalarına alarak adanın bağımsızlığını elde etmelerinden endişe ederek Türkiye'yi de soruna dahil etmek

[132] Mehmet Hasgüler, **Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2007, s.107

[133] Şükrü Sina Gürel, **Kıbrıs Tarihi 1878-1960 Kolonyalizm Ulusçuluk ve Uluslararası Politika,** İstanbul, Kaynak Yayınları, 1985, s.104

[134] Mehmet Gönlübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1995**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 9.Baskı, 2006, s.340

istemiştir. Bir diğer ifadeyle Türkiye Kıbrıs konusunda aktif rol oynamaya İngiltere tarafından teşvik edilmiştir.[135]

Türkiye ise, kendisinin de Kıbrıs sorununun taraflarından biri olduğunu göstermek ve kendi bakış açısını uluslararası bir toplantıda açıklamak için bu konferansı bir fırsat olarak gördü ve çağrıya hemen olumlu yanıt verdi. Yunanistan biraz gecikmeyle de olsa kabul etti. Makarios ise itiraz etti ve bunun BM yolunu torpillemek için kurulmuş bir tuzak olduğunu ifade ederek, başarısızlığa uğraması kesin olan bu konferansa Yunanistan'ın ancak İngiltere Kıbrıs'a *"self determinasyon"* hakkının uygulanmasını kabul ederse katılmayı kabul etmesi gerektiğini söyledi.[136]

Kamuoyu baskısı ile ulusal çıkarları arasında ikilemde kalan Yunanistan, müttefikleri ile arasının bozulmasını göze alamadığı için, önkoşulsuz olarak konferansa katılmayı kabul etti.

2.1.3.1. I.Londra Konferansı

29 Ağustos 1955'de Londra Konferansı ilk çalışmalarına başladı. Önce İngiltere Dışişleri Bakanı Macmillan söz aldı ve İngiltere'nin NATO ve Bağdat Paktı dahilinde üstüne almış olduğu görev ve sorumlulukları gerektiği gibi yerine getirebilmesi için Kıbrıs'ta sadece askeri üs bulundurmasının yeterli olmayacağını, adanın bütününü elinde bulunmasının zorunluluk olduğunu belirtti.

Yunan Dışişleri Bakanı Stefanopulos, Kıbrıs halkına *"self determinasyon"* hakkının tanınması gerektiğini hatta bunun için İngiltere'nin askeri varlığını Kıbrıs'tan çıkarmasına bile gerek olmadığını, Britanya İmparatorluğu'nun Akdeniz ve Orta Doğu'daki stratejik çıkarlarını korumak için askeri üslerin yeterli olacağını savundu.

Türkiye'nin görüşlerini ise Dışişleri Bakan Vekili Fatin Rüştü Zorlu açıkladı. Zorlu adanın Türkiye'ye olan coğrafi yakınlığı, yüzyıllardır adada yaşayan Türk

[135] Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980**, Çev: Ahmet Fethi, İstanbul, Hil Yayınevi, 1994, s. 490

[136] Gürel, a.g.e., s.106

nüfusun varlığı, Kıbrıs'ın Türkiye ile tarihsel, ekonomik ve kültürel derin bağlarına vurgu yaptıktan sonra, Kıbrıs'ın stratejik bakımdan Türkiye için taşıdığı önemini açıkladı; Kıbrıs'ı elinde bulunduran devletin aynı zamanda Türkiye'nin batısındaki adaları da elinde bulunduruyorsa Türkiye'yi batıdan ve güneyden kuşatmış olacağını, hiçbir devletin kendi güvenliğini ne kadar dost ve müttefik olursa olsun bir başka devlete bu şekilde teslim edemeyeceğini belirterek, Türkiye'nin Kıbrıs'taki mevcut statükodan memnun olduğunu ve korunmasını istediğini ancak eğer mevcut statükoda bir değişiklik yapılacaksa, adanın eski sahibi olarak Türkiye'ye geri verilmesi gerektiğini ifade etti.[137]

Böylece Türkiye, İngiltere'nin konferans adımıyla Kıbrıs sorununun resmi taraflarından birisi haline geliyor ve Kıbrıs sorununa dair ilk kez özgün bir politika oluşturuyordu. İngiltere'nin yanında konumlanıp, Yunanistan'ı karşısına alıyor ve bu şekilde dünya kamuoyuna İngiltere'nin Kıbrıs'ı terk etmesi halinde sadece adada yaşayan Rumlar ve Türkler arasında değil, Türkiye ile Yunanistan arasında da sorun ve çatışma çıkabileceğinin mesajını veriyordu.

Konferans devam ederken, 6 Eylül'de İngiliz Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd, *"self determinasyon"* çözümünü dışlayacak şekilde Kıbrıs'a ilişkin yeni reform taslağını açıkladı ve yeni anayasayla Kıbrıs'a *"self government"* yani otonomi hakkının verilebileceğini ifade etti. Türkiye bu öneriyi reddetti ancak Yunanistan'da aynı öneriyi Kıbrıs halkının istek ve ihtiyaçlarını karşılamadığı gerekçesiyle reddetti. Açmaza giren konferans, Türkiye'de yaşanan 6-7 Eylül olayları nedeniyle başarısız bir biçimde dağıldı.

2.1.3.2. İngiltere'nin Önerileri ve Türkiye'nin Taksim Tezi

Yunanistan'ın Kıbrıs sorununu BM Genel Kurulu'nun gündemine sokma girişimi 1955'de reddedildi, sonrasında 6-7 Eylül olayları Ankara ile Atina arasındaki ipleri kopma noktasına getirdi ve bütün bunlar adada EOKA şiddetinin ve saldırıların artmasına neden oldu.

[137] Oran, a.g.e., s.602

Buna karşın, BM süreci ile sorunun uluslararası bir boyut kazanması ve Londra Konferansı ile Türkiye'nin soruna resmen taraf haline gelmiş olması adadaki Türk toplumunun görece olarak güçlenmesini ve harekete geçmesini sağladı. Dr. Fazıl Küçük'ün lideri olduğu "Kıbrıs Türktür Partisi" ve "Volkan" adlı direniş örgütü kuruldu. Volkan halka bir bildiri dağıtarak, şayet EOKA Türk halkına, Türk polisine ve Türk görevlilere saldıracak olursa hemen karşılık vereceğini ilan etti.

Londra Konferansı'nın başarısızlıkla sonuçlanması, 6-7 Eylül olayları ve sonrasında adada EOKA şiddetinin tırmandığı bu dönemde, İngiltere 30 Ekim 1955'te Mareşal Sir John Harding'i Kıbrıs Valisi olarak atadı.[138] Vali Harding ile Makarios arasında 4 Ekim 1955-1 Mart 1956 tarihleri arasında bir dizi görüşmeler yapıldı. Görüşmelerde Makarios *"enosis"* te ısrar etmemiş ve *"self determinasyon"* u kabul edebileceğini söylemiş ancak adadaki muhalifler buna şiddetle karşı çıkmışlardır.

"Self determinasyon" konusu netlik kazanamayınca bu kez İngiltere *"self government"* koşullarının görüşülebileceğini ifade etmiştir. Ancak Makarios önce İngiltere'nin *"self determinasyon"* u ilke olarak kabul ettiğini açıklamasını, ancak bundan sonra *"self government"* in müzakere edilebileceğini ifade etmiştir.

Daha sonra *"self government"* konusunda da uzlaşmaya varılamamıştır. Makarios Türk hükümetinin görüşmelerde hazır bulunmasına karşı çıkmış, Ada'da Valinin yetkilerinin sınırlandırılmasını, buna karşılık kurulacak Kıbrıs hükümetinin yetkilerinin artırılmasını istemiş ve daha da öteye giderek tutuklu tüm EOKA militanlarının affedilmesini talep etmiştir.

İngiliz yönetimi, Makarios'un bu tutumuyla, adada yapmayı düşündüğü anayasal reformların önündeki en önemli engel olduğunu görmüş ve EOKA ile olan bağını gerekçe göstererek 9 Mart 1956'da Makarios'u Seyşeller adalarına sürgüne göndermiştir.[139]

[138] Ahmet Aydoğdu, **Kıbrıs Sorunu Çözüm Arayışları Annan Planı ve Referandum Süreci,** Ankara, Asil Yayınevi, 2005, s. 25

[139] Kemal Akmaral, **Akritas Planı ve Kıbrıs**, İstanbul, Bilge Karınca Yayınları, 2004, s.84

Makarios-Harding görüşmelerinden sonuç alınamamasında, İngiltere'nin uygulamayı taahhüt ettiği *"self determinasyon"* sürecinin netlik kazanmaması ve İngiltere'nin bunu zamana yaymak istemesinin etkisi büyüktür.[140]

Makarios'un sürgüne gönderilmesi üzerine EOKA şiddet eylemlerini artırdı. Ada'daki Türk toplumu bu eylemlerin artık kendisine doğru dönmeye başladığını fark etti ve heyetler halinde Ankara'yı ziyaret ederek, durumun vahameti hakkında bilgi verip yardım istediler. Ayrıca Lefkoşa'da iki toplumun ikamet ettiği bölgeler arasına bariyer çekilerek, şehir ilk kez ikiye ayrıldı.

Sert önlemlerin sorunu çözmediğini gören Londra'daki muhalefet, hükümetin politikalarını eleştirmeye ve adaya *"self determinasyon"* ilkesinin neden uygulanmadığını sorgulamaya başladı. İngiliz hükümeti ise Mısır'da yaşanan gelişmeler nedeniyle adaya olan ihtiyacını ifade etmek yerine *"self determinasyon"* prensibinin Kıbrıs'ta hayata geçirilmesine Türkiye'nin engel olduğunu söylüyordu.

Nitekim İngiltere Başbakanı Anthony Eden 14 Mart 1956'da Avam Kamarası'nda bir konuşma yaparak Kıbrıs sorunun, Türkiye'nin onayı olmadan sadece Yunanistan'la çözülemeyeceğini çünkü Türkiye'nin savunması bakımından Kıbrıs'ın çok büyük stratejik öneme sahip olduğunu ifade etmiştir.[141]

İngiltere'nin son yıllarda başta Mısır olmak üzere, Ortadoğu'da sürekli mevzi kaybetmesi nedeniyle, elindeki son kale olan Kıbrıs'ı kendi emperyal çıkarları için elinde tutmak istediği açıktı. Ancak bunu bu şekilde ifade etmenin, kendisini dünyanın gözünde sömürgecilikten vaz geçmek istemeyen haksız bir ülke konumuna sokacağından ve Kıbrıs'taki varlığının meşruiyetini yitireceğinden endişe ettiği için, Rumların ve Yunanistan'ın *"self determinasyon"* isteklerine karşı, Türkiye'yi ve Türkiye'nin savunma gereksinimlerini bahane etmiştir.

Alınan önlemlerin ve mevcut statükonun sorunu çözmeye yetmeyeceğini gören İngiltere, bir süre sonra politika değişikliğine gitmeye karar verdi. 1956 yılı Temmuz ayında anayasa uzmanı Lord Radcliffe görüşmeler yapmak için adaya geldi ancak anayasa hazırlık çalışmalarına katılacak hiçbir Rum muhatap bulamadı.

---

[140] Dimitris Michalopoulas, **Cyprus: Unfinished Absurdity,** Entelequia Revista Interdiciplinar, No 5, 2007, s. 49

[141] Gönlübol, a.g.e., s.350

Makarios'un sürgüne gönderilmesinden sonra Kıbrıs Rum topluluğunun liderliği EOKA'nın eline geçmişti ve onlar da Makarios sürgünden dönene kadar İngiliz yönetimiyle görüşmeyi reddediyordu.

EOKA'nın bu tavrının nedeni, Makarios'a ve Kiliseye duydukları sempati değil, Kıbrıs davasının güçlü ve meşru liderinin Makarios olduğu gerçeğinden hareketle, onun yokluğunda davanın liderliğini ele geçirmek için fırsatçılık yapıyormuş izlenimi yaratarak, Kıbrıs Rumlarının tepkisini çekmeme düşüncesi olabilir.

Taraflar arasındaki tüm görüşmeler kesilmiş ve yönetim sert uygulamalarını artırmıştı. Bunu üzerine EOKA, örgütün eylemlerinin her türlü çözümü imkansızlaştırdığını söyleyen İngiliz yönetiminin samimiyetini denemek için, 16 Ağustos 1956'da tek taraflı ateşkes ilan ettiğini açıkladı. Ancak İngiliz yönetiminin tutumu değişmedi. Çünkü İngiltere, Süveyş harekatını planlanıyordu ve bu harekatta Kıbrıs çok büyük stratejik öneme sahipti kendisi için. İngiltere'nin politikasında bir değişiklik olmadığını gören EOKA yeniden eylemlere başladı.

Süveyş harekatının İngiltere açısından başarısızlıkla sonuçlanması Kıbrıs'ın geleceğinde bir dönüm noktası olmuştur. İngiltere bu harekattan sonra bölgedeki etkin güç olma pozisyonunu kaybetti ve Eisenhower Doktrini ile bölgedeki batının çıkarlarını kollama görevini ABD'ye devretti. Artık Kıbrıs'ın İngiltere açısından stratejik değeri görece olarak azalmış ve adada kendisine ait birkaç üssün bulunması askeri bakımdan yeterli hale gelmişti.

İngiliz koloniler Bakanı Boyd 19 Aralık 1956'da Ankara ve Atina'yı ziyaret ederek bir açıklama yaptı ve İngiliz hükümetinin, *"self determinasyon"* ilkesinin Kıbrıs'ta hayata geçirilmesini kabul ettiğini ancak bu hakkın adadaki Türk toplumu için de geçerli olacağını ve Kıbrıslılara sunulacak seçenekler arasında adanın bölünmesinin de yer aldığının bilinmesi gerektiğini ifade ediyordu. [142] Böylelikle adanın Türkiye ile Yunanistan arasında paylaşılması demek olan ve uzunca bir süre Türkiye'nin resmi tezi olacak olan *"taksim"* önerisi ilk kez İngiltere tarafından ifade edilmiş oluyordu.

[142] Ahmet Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959),** Lefkoşa, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, 1994, s.230

2.1.3.3. Radcliffe Anayasa Taslağı

Koloniler Bakanının bu açıklamayı yaparken eş zamanlı olarak Lord Radcliffe de Kıbrıs'ta yeni anayasa taslağını açıklıyordu. Tasarı özü itibariyle Rumların ve Yunanistan'ın isteği olan *"self determinasyon"*u değil, *"self government"* i içeriyordu. Tasarı ile Kıbrıs'a verilecek *"self government"* hakkı, savunma, dışişleri, ve iç güvenlik alanlarını kapsamıyordu. Bu üç alanda ada üzerindeki İngiliz egemenliği devam edecek ve İngiltere'nin tayin edeceği vali bu konularda kesin yetki sahibi olacaktı. Kıbrıs'ın yönetimine bırakılacak alanlarda yerel iş ve işlemleri yürütmek üzere yerel bir yasama meclisi, yerel bir hükümet ve yerel mahkemeler kurulacaktı.

Türkiye bakımından Radcllife tasarısının özelliği, Kıbrıslıların yönetimine bırakılan bu alanlarda da Türklere ayrıca bir çeşit muhtariyet tanınmış olmasıdır. Bu muhtariyet, kurulacak yönetimin her bölümünde göz önüne alınmıştır. Örneğin tasarıya göre adada oluşturulacak 36 üyeli yasama meclisinde Kıbrıslı Türklere 6 kişilik kontenjan ayrılmıştır. Bu üyeleri Türk toplumu, Türklere özgü ayrı bir listeden seçeceklerdi. Türklere ait işlerle ilgili kanunların kabul edilebilmesi için Türk milletvekillerinin oylarının 2/3'ünün sağlanması gerekiyordu. Yasama meclisinin başkan veya başkan vekili bir Türk milletvekili olacaktı. Hükümette Türklerin işlerine bakacak bir Türk Bakan bulunacaktı. Mahkemeler eşit sayıda Türk ve Rum hakimlerden meydana gelecekti.

Cemaatler aleyhine ayırt edici işlemler yasak edilmiştir. Ayırt edici işlemleri engellemek için ayrıca bir garanti mahkemesi kurulması öngörülmüştür. Radcllife tasarısı kesin bir metin değildi. Kıbrıslı Türkler ve Rumlar ile Türkiye ve Yunanistan arasında yapılacak görüşmelerle son şeklini alacaktı. [143] Ayrıca İngiltere'nin uluslararası sorumluluklarını yerine getirebilmesi için gerektiği durumlarda adayı üs olarak kullanmasını sağlayan hükümler içeriyordu. Lord Radcliffe tarafından

[143] Gönlübol, a.g.e., s.351

hazırlanan anayasa teklifi İngiltere'nin sunduğu yerel hükümet teklifleri içerisinde en liberali olarak kabul edilmektedir.[144]

Sürgündeki Makarios anayasa tasarısını incelemeyi reddederken, Yunanistan adadaki koloni yönetimini sürdürecek şekilde hazırlanmış olan bu tasarıyı *"self determinasyon"* hakkını ortadan kaldıracağı gerekçesiyle reddediyordu.[145]

Türkiye ise Koloniler Bakanı Boyd'un Kıbrıs'ın iki halk arasında bölünebileceğine ilişkin olarak yaptığı açıklamayı son derece olumlu karşılamış, Radcliffe'in hazırladığı anayasa taslağının nihai çözüm sağlayacak referans noktalarını içerdiğini söyleyerek, inceleyeceğini beyan etmişti. Türkiye'nin bu olumlu yaklaşımının altında yatan temel neden Kıbrıs politikasında yaptığı değişiklikti. Ankara adaya yönelik ikinci kez bir politika oluşturuyor ve artık bölüşüm *"taksim"* tezini savunmaya başlıyordu.

2.1.3.4. Yeniden BM Süreci

Bütün bu gelişmeler yaşanırken, Yunanistan sorunu uluslararasılaştırma politikasını sürdürüyor ve 1956 yılında bir kez daha BM'ye başvurarak, Kıbrıs'a kendi kaderini tayin *"self determinasyon"* hakkının tanınması konusunun gündeme alınmasını talep ediyordu. Aynı yıl İngiltere de Kıbrıs'ta terör eylemlerini desteklediği gerekçesiyle Yunanistan'ı BM'ye şikayet etti. BM söz konusu iki başvuruyu birleştirerek tek madde halinde gündeme aldı ve 18 Şubat 1957'de tartışılmaya başlandı. Sonunda Hindistan'ın karar tasarısı 57 olumlu ve 1 çekimser oyla kabul edildi. Buna göre BM Genel Kurul'u, Kıbrıs sorununun çözümü için bir barış ve ifade serbestisi ortamının bulunması gerektiği kanısına vararak demokratik, adil ve kalıcı bir çözüme yönelik görüşmelerin başlaması ve devam etmesi gerektiğini tavsiye ediyordu.

BM'nin bu kararı Türk tarafını memnun etti. Türkiye'ye göre BM bu karar ile Türkiye'nin Kıbrıs sorununa taraf olduğunu ve Kıbrıs Türk toplumunun da adada eşit hak sahibi bir topluluk olduğunu kabul etmiş ve bu şekilde *"enosis"* tezini reddetmiş

[144] John Reddaway, **Burdened with Cyprus: The British Connection,** London, 1986
[145] Süleyman Koç, **Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar,** İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005, s.148-149

oluyordu. Yunanistan'a göre ise sözü edilen demokratik, barışçıl ve adil bir çözüme yönelik görüşmelerin İngiltere ile Kıbrıs halkı arasında yapılması gerekiyordu.

Kendi tezinin BM'de kabul görmediğini anlayan Yunanistan, o zamana kadar uyguladığı, sorunu uluslararasılaştırma politikasını değiştirerek bu kez Türkiye'yi soruna taraf olmaktan çıkartmaya yönelik yeni bir politika izlemeye başladı. Bu politika doğrultusunda, kendisinin de Kıbrıs konusunda söz sahibi olmadığını söyleyerek, sorunu İngiltere ile Kıbrıs halkı arasındaki bir iç uyuşmazlık olarak nitelendirmeye başladı.

Yunanistan'ın Türkiye'yi taraf olmaktan çıkartmak istemesinin muhtemel iki amacı olabilir; birincisi iki cephede birden, hem İngiltere ile hem de Türkiye ile aynı anda mücadele etmekten kurtulmak istemesi, ikincisi de Türkiye ile girişeceği bir mücadelenin, Batı ittifakı ve NATO müttefikliğine zarar verecek şekilde gelişmesinin önüne geçme isteği.

Politikasını değiştiren sadece Yunanistan değildi. Aynı zamanda İngiltere'de Kıbrıs politikasını değiştiriyordu ama bu değişiklik Yunanistan'ınkinin tam tersi yönde gerçekleşiyordu. O zamana kadar Kıbrıs sorununun kendi iç işi olduğunu savunan İngiltere, artık konunun uluslararası niteliğine vurgu yapıyordu. Kıbrıs'ta edinilecek üslerin kendisi için yeterli olacağını düşünen İngiltere, iç politikada kendisine sıkıntı yaratan ve maddi ve manevi kayıplara yol açan Kıbrıs sorunundan kurtulmak istiyordu.

İngiltere'nin politika değişikliğinin asıl nedeni, Ortadoğu'da değişen güç dengeleriydi. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD tüm Batı dünyasının ekonomik siyasi ve askeri liderliğini ele alıyor ve bu bağlamda Ortadoğu'yu da domine ediyor ve Kıbrıs sorunun da NATO ittifakı çerçevesinde çözülmesini istiyordu.

Nitekim 1957 yılında ABD Başkanı Eisenhower ile İngiltere Başbakanı Macmillan arasında Kıbrıs konusunda yapılan bir toplantıda Eisenhower, Macmillan'a "Kıbrıs'ın geleceği bağımsız bir devlet olacaktır, orada bir üs alın başka bir şey değil. Türkiye ve Yunanistan'ın etkisi altında bir devlet olacaktır."[146] demiştir.

[146] Sevgül Uludağ, **Yeraltı Notları**, Ayın Karanlık Yüzü, (Yunan gazeteci Makarios Drusiotis ile yapılan röportaj), Yenidüzen Gazetesi, Kıbrıs, 28.09.2004

İngiltere Mart 1957'de Makarios'un sürgün kararını sona erdirdi. Ada'da ortamı yumuşattıktan sonra NATO çerçevesinde üçlü görüşmelere başlanması için adım attı. ABD'nin desteklediği formül, İngiltere'nin üslerinin garantiye alınması koşuluyla Kıbrıs'a bağımsızlık vermek şeklindeydi. Ancak çözüm sürecinde BM dışında başka bir örgütün desteğini istemeyen Makarios NATO formülüne karşı çıktı ve aynı zamanda Yunan hükümetini de olumsuz yönde etkilemeyi başardı. Fakat aynı zamanda, Kıbrıs konusunda *"taksim"* tezini benimsemiş olan Türkiye ve Kıbrıslı Türkler de bağımsızlık önerisine karşı çıkıyorlardı.

2.1.3.5. İngiltere'nin Yeni Önerileri; Foot ve Macmillan Planları

1957 yılı sonundan itibaren İngiltere Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik olarak peş peşe planlar gündeme getirdi. Bunlardan ilki, 3 Aralık 1957 tarihinde Kıbrıs'a valiliğine atanan Hugh Foot'un kendi adıyla anılan planıydı. Foot Planı sorunun çözümüne yönelik ilkeleri şöyle belirlemişti:[147]

a-Kesin çözüm sağlanmadan önce 5 ila 7 yıllık bir geçiş dönemi yaşanacaktı,

b-Türkler ve Rumlar tarafından birlikte kabul edilmemiş olan herhangi bir çözüm formülünün kabul edilmiş sayılmayacağı konusunda, her iki tarafa da garanti verilecekti,

c-Kıbrıs'ta uygulanmakta olan olağanüstü hal kaldırılacak ve Makarios'un adaya dönmesine izin verilecekti,

d-Adada Türk ve Rum toplumlarının kendi liderleriyle kendi kendini yönetmesi sisteminin oluşturulması için görüşmelere başlanacaktı.

Türkiye, terörü destekleyen, sürekli olarak sorun çıkaran ve uzlaşmaz bir kişilik olan Makarios'un adaya dönmesine izin verilmesini ve olağanüstü halin kaldırılmasını uygun bulmayarak planı reddetti. Yunanistan ise Türkiye'nin soruna

[147] Oran, a.g.e., s.606

eşit taraf yapılmasına ve planın nihai bir çözüm içermemesine karşı çıkarak planı reddetti.[148] Her iki taraf da reddettiği için, planın uygulanma imkanı kalmadı.

Bunun üzerine İngiltere 19 Haziran 1958'de Macmillan Planı'nı ortaya attı. Bunula, Kıbrıs'ta kurulacak özerk hükümette Türkiye ve Yunanistan'dan birer temsilcinin de yer alacağı bir "Ortaklık Planı" önermekteydi.[149] Plana göre adadaki Türk ve Rum toplumlarının ve Türkiye ile Yunanistan'ın görüşleri alınmak suretiyle yeni bir anayasa tasarısının yazılmasına başlanacaktı. Yeni anayasa şu temellere oturacaktı:[150]

a-İki toplumun kendisine ait ayrı ayrı temsilciler meclisi olacak ve bu meclisler, temsil ettikleri toplumu ilgilendiren konularda son yetkiye sahip olacaktı,

b-Türkiye ve Yunanistan hükümetlerinin temsilcileriyle, 4 Rum ve 2 Türk üyeden oluşacak ve başkanlığını İngiliz valinin yapacağı bir konsey kurulacaktı,

c-Dışişleri, iç güvenlik ve savunma konularında İngiliz vali tam yetki sahibi olacaktı ancak karar alırken Türkiye ve Yunanistan'ın temsilcilerine danışacaktı,

d-Türkiye ve Yunanistan'ın temsilcileri, kendi aleyhlerine ayrımcı olduğunu düşündükleri kanunlarla ilgili olarak tarafsız hakemliğe başvurabileceklerdi.

Maddelere baktığımızda, Macmillan Planı'nın, Radcllife Anayasa Taslağı'nın hemen hemen bir tekrarı olduğunu görmekteyiz.

Macmillan Planı'na göre adadaki mevcut statü 7 yıl değişmeyecek yani İngiliz egemenliği sürecekti. Bu süre bittiğinde şayet Türkiye ve Yunanistan işbirliğini devam ettirmeyi kabul ederlerse, İngiltere askeri üsler ve imkanlar kendisine bırakılmak koşuluyla, ada üzerindeki egemenliğini müttefikleri olan Türkiye ve Yunanistan ile paylaşmaya hazırdı.

[148] Aydoğdu, a.g.e., s.30
[149] Nancy Crawshaw, **The Cyprus Revolt,** London, George Allen Unwin, 1978, s. 298
[150] Oran, a.g.e., s.606

Plan tüm taraflarca reddedildi.[151]Yunanistan ve Makarios, planın *"taksim"*e yol açabileceği, Türkiye ve Kıbrıs Türk liderliği (Rauf Denktaş-Fazıl Küçük) ise *"enosis"*e yol açabileceği gerekçesiyle planı kabul etmediler.

Çözüme yönelik olarak hazırlanan gerek Radcliffe anayasa taslağının gerekse Foot ve Macmillan planlarının ortak noktası, hepsinin de Kıbrıs'ta İngiliz egemenliğini devam ettirecek şekilde düzenlenmiş olmalarıdır. Plan ve taslaklarda daima yerel danışma veya yasama meclisleri öngörülmekte ancak bu meclislerin yetkileri sınırlı tutulmakta ve alacakları kararlar da ancak İngiliz Vali'nin onaylaması halinde yürürlüğe girebilmektedir. Meclisin, Kıbrıs'ın İngiliz egemenliğinden çıkarılmasına dair hiç bir görüşme yapma yetkisi bulunmamaktadır.[152]

Bu esnada Türkiye'de *"Ya Taksim Ya Ölüm"* mitingleri düzenleniyor, her iki ülkedeki kamuoyu baskısı, hükümetlerin hareket alanını daraltıyor ve çözümü zorlaştırıyordu.

Çözümün zorlaşması ve giderek gecikmesi adadaki Rum-İngiliz karşıtlığının, giderek Rum-Türk karşıtlığına dönüşmesine yol açıyor ve EOKA'nın şiddet eylemleri Türklere yöneliyordu. Adada hızla tırmanan Rum terör örgütü EOKA'nın saldırılarına karşı Türk halkını korumak için Başbakan Adnan Menderes'in onayı ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun geniş desteği ile 1958 yılında Genel Kurmay Özel Harp Dairesi Başkanlığı bünyesinde Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) kuruldu. Sistemin en tepesindeki sorumlu kişi Genel Kurmay Özel Harp Dairesi Başkanı General Daniş Karabelen'di. Örgütün kuruluşunun planlanması, asker ve sivil eleman temini, teorik ve pratik eğitim faaliyetleri, gerekli parasal kaynağın temini, adaya sevk edilecek silahların temini ve motorlarla gizlice Kıbrıs'a sevk edilmesi gibi Türkiye tarafındaki tüm organizasyondan Binbaşı İsmail Tansu sorumlu idi. TMT'nin Kıbrıs'taki saha lideri olarak Albay Rıza Vuruşkan görevlendirilmişti. Rauf Denktaş, Mustafa Kemal Tanrısevdi ve Dr. Burhan Nalbantoğlu ise Kıbrıs tarafındaki sivil destek ve organizasyonu üstlenmişlerdi.[153]

[151] Kemal Akmaral, **Akritas Planı ve Kıbrıs**, İstanbul, Bilge karınca Yayınları, 2004, s.83
[152] Ahmet Aydoğdu, **Kıbrıs Sorunu Çözüm Arayışları**, Ankara, Asil yayınevi, 2005, s.15
[153] Hasan Cicioğlu, Turgay Bülent Göktürk, **Türkiye'nin Kıbrıs Politikasını Belirleyen Olaylar (1923-1960 Yılları Arası)**, 9. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi, Gazimagusa, 24.04.2014, s.16

Örgütün mücahit adı verilen bütün savaşçı kadrosu tamamen Kıbrıs'lı genç erkek ve kızlardan seçiliyordu. Bunlar Türkiye'ye getirilerek, Türk subaylar tarafından eğitiliyor ve eğitimleri tamamlanıp gerekli seviye ulaştıklarında Kıbrıs'a gönderiliyorlardı. Silahlar yine Türkiye'den temin edilerek, küçük motor ve kayıklarla Kıbrıs'a gönderiliyordu. Örgütün en büyük ilkesi gizlilikti. Örgütün varlığının ve faaliyetlerinin açığa çıkması halinde İngiliz sömürge toprağı olan Kıbrıs'ta böyle bir faaliyete İngiltere tarafından izin verilmeyeceği çok açıktı. (x) günü olarak var sayılan ve EOKA'nın *"enosis"* i gerçekleştirmek için girişeceği büyük saldırıya kadar gizli kalmak ve deşifre olmamak esastı. Nitekim bu ilke EOKA'nın tarihe Kanlı Noel olarak geçecek olan Aralık 1963'teki saldırısına kadar titizlikle uygulandı.

Kuruluşunu takiben TMT'nin ilk aşamadaki hedefi, eğitimi tamamlanmış ve silahlanmış 5000 üyeye ulaşmaktı. Bu sayı kademeli olarak 10.000 ve sonrasında 15.000 kişiye yükseltilecekti. [154] TMT'nin öncelikli amacı Kıbrıs'ta yaşayan Türk halkının can güvenliğini sağlamak ve T.C. Hükümeti'nin izlediği Kıbrıs politikasına destek vermekti.

Ancak arka plandaki büyük hedef, EOKA'nın büyük çaplı bir saldırısı karşısında yer altından çıkarak ilk etapta Ada'nın her bölgesinde Rum saldırılarını durdurup bölgeye hakim olduktan sonra, böyle bir ortamda Türkiye Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunur ve Türk Silahlı Kuvvetleri Ada'yı işgale başlarsa, TMT'de bu fırsattan yararlanarak *"enosis"* i sonsuza kadar silmek üzere, bütün Kıbrıs'ı Türk Anavatanı'na katmak üzere Ada genelinde harekete geçerek Türk Ordusu'na öncülük etmek ve Kıbrıs'ın tüm kontrolünü ele geçirmekti.[155]

Macmillan, reddedilen önceki planının üzerinde, Ağustos 1958'de birtakım değişiklikler yaparak yeniden taraflara sundu. Yeni plan her iki toplum için de ayrı ayrı belediyeler kurulmasını içeriyordu. Bu durumun, Türkiye'nin adadaki etkinliğimim artmasına yol açacağı gerekçesiyle Yunanistan ve Rumlar tarafından reddedildi.[156]

---

[154] İsmail Tansu, **Aslında Hiç Kimse Uyumuyordu**, Ankara, Minpa Matbaacılık, s.32
[155] **a.g.e.,** s.33
[156] Kemal Akmaral, *Akritas Planı ve Kıbrıs*, İstanbul, Bilge Karınca Yayınları, 2004, s. 83

Bununla birlikte bu kez Türkiye tarafından kabul edildi[157] ve derhal Kıbrıs'a bir temsilci yollandı. ABD'den gelen baskılar üzerine Türkiye daha uzlaşmacı bir tavır takınıyordu. Kıbrıs'ta Türk İngiliz işbirliğinin başlaması üzerine EOKA şiddeti yeniden tırmandırıyor ve özellikle sivilleri hedef almaya başlıyordu. TMT'nin de aynı şekilde karşılık vermesi üzerine, toplumlararası çatışmalar tırmanıyor, İngiliz yönetiminin de sert politika uygulamalarıyla birlikte Kıbrıs sorunu kördüğüm halini alıyordu.

2.1.3.6. Bağımsız Kıbrıs Çözümü

Kıbrıs sorununun çözüme kavuşturulamaması ve kilitlenme noktasına gelmesi Batı ittifakının lideri olan ABD'yi fazlasıyla rahatsız ediyordu. Türk ve Rum toplumları arasındaki çatışmaların artması, sürecin hızlı bir şekilde Türk Yunan savaşına doğru evrilmesine yol açıyor, bu ise NATO'nun güneydoğu kanadının zayıflamasına ve Sovyetler Birliği'nin bölgede yeni ve daha güçlü bir pozisyon elde etmesi tehlikesine yol açıyordu. Macmillan Planı'nın başarısızlığa uğraması üzerine ABD bu kez Bağımsız Kıbrıs formülü üzerinde Türkiye ve Yunanistan nezdinde girişimlerde bulunmaya başladı.

İngiltere'yi bağımsız Kıbrıs çözümüne razı olma noktasına getiren iki temel neden bulunuyordu. Bunlardan biri, EOKA'nın giderek tırmanan şiddet eylemleri ile mücadele etmenin zorlaşması ve bu mücadelenin gittikçe artan finansal ve insani maliyeti, ikincisi ise Kıbrıs'ın bütünü üzerindeki siyasal egemenliğini sürdürmek yerine, kendisine bırakılacak askeri üslerin, bölgedeki çıkarlarını korumaya yeteceği düşüncesiydi.

Bu doğrultudaki en kritik gelişme, İngiltere'nin Nisan 1957'de denizaşırı yükümlülüklerini azaltma kararı almış olmasıydı.[158] İngiltere 1956 yılında yaşadığı Süveyş bozgunu ile II. Dünya Savaşı'ndan sonra bölgedeki etkinliğinin azaldığını net bir şekilde anlamış bulunuyordu. Bu olayla birlikte İngiliz siyasal eliti, artık Orta Doğu'da ABD ve NATO'dan bağımsız bir politika yürütmelerinin imkansız

[157] Cihan Göktepe, **British Foreign Policy Towards Turkey 1959-1965**, London, Routledge Press, 2003, s.62

[158] Crawshaw, a.g.e., s.260

olduğunu kavramıştı. Bu nedenle de Kıbrıs'a bağımsızlık verip, adada amaçları belirlenmiş ve sınırlanmış olan ve aynı zamanda NATO'nun da kullanımına açık olacak birkaç askeri üsse razı olmuşlardır.[159]

Türkiye, gerek o dönemde yaşadığı ekonomik kriz koşulları gerekse Yunanistan'ın BM nezdindeki girişimlerinden *"self determinasyon"* ilkesinin Ada'ya uygulanmasının kabul edilmesi durumunda, Kıbrıs Türk toplumunun iradesinin göz ardı edileceği ve bu yolla "*enosisin"* gerçekleşebileceği endişesiyle, *"taksim"* tezi yerine, bağımsız Kıbrıs Devleti için Yunanistan'la görüşmeye ve uzlaşmaya razı olmuştu.[160]

Makarios *"enosis"* dışında hiçbir çözümü kabul etmeyeceğini bildirerek bağımsız Kıbrıs formülüne direndi. Ancak ABD'nin Atina üzerindeki baskısı, Yunan hükümetinin Makarios'u ikna etmesini sağladı. Atina Makarios'a, bağımsız Kıbrıs çözümünü kabul etmemesi halinde bundan böyle Kıbrıs sorununda Yunanistan olarak yanlarında olmaya devam etmeyeceklerini ve mücadeleyi yalnız başına yürütmek zorunda kalacağı tehdidinde bulununca Makarios istemeyerek de olsa razı oldu.

BM Genel Kurulu, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan hükümetleriyle, Kıbrıs Türk ve Rum toplum liderlerinin katılacağı bir konferansın toplanmasına karar verdi. Bunun üzerine BM Genel Kurulu'na bağlı Siyasi Komite'de Yunanistan Dışişleri Bakanı Evangelos Averof ile Türkiye Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu 4 Aralık 1958'de görüşmelere başladı.[161]

İki dışişleri bakanı arasındaki görüşmeler 6 Aralık'ta devam etti. New York'ta bir gelişme kaydedilememiş olmasına rağmen görüşmeler 16-18 Aralık 1958 tarihlerinde bu kez Paris'teki NATO Bakanlar Konseyi toplantısında devam etti.

Bu toplantıda taraflar *"enosis"* ve *"taksim"* tezlerinden vaz geçtiklerini ilan ettiler. Gizli olarak devam eden Türk-Yunan görüşmeleri 1959 yılı Ocak ayı

[159] Gürel, **Kıbrıs Tarihi…,** s.129-131

[160] Evangelos Averof**, Lost Opportunities The Cyprus Question 1950-1963**, New York, Aristide D. Caratzas, 1986, s. 306-308

[161] Stephan G. Xydis, **Cyprus: Reluctant Republic**, Mouton, The Hague, 1973, s. 337

ortalarına kadar sürdü. Zorlu ve Averof 17-21 Ocak 1959 tarihleri arasında yine Paris'te görüşmelere devam ettiler.[162]

Tüm bu görüşmeler sonucunda ortaya çıkan metinlere son şeklini vermek üzere, Türkiye Başbakanı Menderes ve Yunanistan Başbakanı Karamanlis 5-11 Şubat 1959 tarihleri arasında Zürih'te bir araya geldiler. 11 Şubat günü Menderes ve Karamanlis üç antlaşma ve bir de centilmenler anlaşması kabul edip parafladılar.[163]

Yunanistan'daki Karamanlis Hükümeti de Kıbrıs sorununu çözülmesini istiyordu. Başbakan Konstantin Karamanlis, *"küçük bir ada ülkesinin izin verdiği sınırlardan daha büyük bir rol oynamak isteyen Makarios'un Atina hükümetlerine dikte ettirmeye çalıştığı politikaların ve taktiklerin sorunun çözümünün ve Kıbrıs'ın bağımsızlığının önünde bir engel oluşturduğunu"* söylemiştir.[164]

Bütün tarafları memnun edecek bir formül üretmek zor olmakla birlikte, iki kutupluluğun egemen olduğu soğuk savaş ortamında, Türkiye ve Yunanistan gibi askeri ve ekonomik bakımdan Batı'ya bağlanmış iki devletin fazla direnç gösterme şansları yoktu. Bu nedenle iki taraf da bağımsızlık formülü üzerinde anlaştılar. Çünkü NATO çıkarları söz konusuydu ve bu iki devlet de kendi ulusal çıkarlarını NATO çıkarlarıyla özdeşleştirmişlerdi. [165] Aynı zamanda bu uzlaşı, EOKA'nın yıllardır mücadelesini verdiği *"enosis"* in artık gerçekleşmeyeceği demekti.[166]

2.1.3.7. Zürih ve Londra Konferansları

1959 yılı Ocak ayı içerisinde her iki ülkenin diplomatları arasında *"Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti"*nin kurulmasının ayrıntılarına ilişkin görüşmeler yapıldı. Bu dönemde, Yunanistan Başbakanı Karamanlis, Makarios'u ikna etmek için sürekli kendisini bilgilendiriyordu. Hazırlıklar tamamlanınca, Türkiye Başbakanı Menderes, Yunanistan Başbakanı Karamanlis, her iki ülkenin Dışişleri Bakanları Zorlu ve Averof, 6 Şubat 1959'da Zürih'te bir araya geldiler. Görüşmeler esnasında,

[162] Averof, a.g.e., s.319
[163] Xydis, a.g.e., s.408
[164] Dimitris Michalopoulos, **Cyprus: Unfinished Absurdity**, Entelequia Revista Interdicipliner, No 5, 2007, s.43
[165] Oran, a.g.e., s.607
[166] Elie Kedourie, **The Cyprus Problem and It's Solution,** Middle Eastern Studies, Vol.41, No:5, 2005, s.649

toplantının dağılma noktasına gelmesine yol açacak bazı anlaşmazlıklar ortaya çıktıysa da bunlar aşılarak sorun çözümlendi ve 11 Şubat 1959'da antlaşma parafe edildi[167] ve ortak bildiri yayınlanarak, çözüm için genel bir plan üzerinde anlaşmaya varıldığı dünyaya duyuruldu. Daha sonra 23 Şubat'ta konferansın kabul ettiği kararlar üç devlet merkezi tarafından açıklanmıştır.

Konferansta imzalanan kararlar özetle şu esasları kapsamaktadır:[168]

a-Kıbrıs'taki mevcut İngiliz egemenliğinin, yeni kurulacak Kıbrıs Cumhuriyeti'ne devrine dair bir kuruluş antlaşması,

b-Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasal çerçevesini ortaya koyan 27 madde ve 1 ekten oluşan *"Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Temel Yapısına İlişkin Antlaşma"*,

c-Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan bir askeri *"İttifak Antlaşması"*,

d-Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve anayasa düzenini teminat altına alan ve Kıbrıs Cumhuriyeti, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanacak olan *"Garanti Antlaşması"* parafe edildi.

Alınan bu kararlarla, adanın sömürge statüsünün sona ermesine ve Kıbrıs'ın bağımsız bir devlet haline dönüşmesine giden sürecin önü açılmış oluyordu. Ulaşılmaya çalışılan çözüm şekliyle üç devletin ve iki cemaatin hak ve çıkarları mümkün olduğunca bağdaştırılmaya çalışılmıştır. Esas itibariyle de adada Rum ve Türk toplumlarının ortaklığı temelinde ve Türkiye ve Yunanistan ile sıkı bir işbirliği yapacak olan bağımsız bir federal devletin kurulması öngörülmüştü.[169]

Türkiye ve Yunanistan başbakanlarınca imzalanan ve parafe edilen bu antlaşmaların, Kıbrıs Türk ve Rum toplum temsilcileri ve İngiltere hükümeti tarafından da imzalanması gerekiyordu. Bu sebeple, Türkiye Dışişleri Bakanı Zorlu ve Yunanistan Dışişleri Bakanı Averof aynı gün Londra'ya giderek antlaşma metinlerini İngiltere'nin imzasına sundular.

---

[167] Sevin Toluner, **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk**, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1977, s.71

[168] Oran, a.g.e., s.608

[169] Türkmen, a.g.e., s.571

Yunanistan Başbakanı Karamanlis ise Atina'ya dönerek Makarios'la bir görüşme yaptı ve belgeleri itirazsız imzalamasını istedi. Makarios önce kabul ettiğini söyledi ama bir süre sonra imza için Londra'ya çağrıldığında metinleri aynen imzalamakta kararsız olduğunu ifade etti.

Makarios'un bu kararsız tutumunun nedeni, iki taraflı bir baskı altında bulunmasıdır. EOKA lideri Grivas ve militanları bağımsızlığa karşı çıkıyor ve *"sadece enosis"* hedeflerinde ısrar ediyorlardı. Bu durumda Makarios milli davada ödün veren konumuna düşerek Rum toplumunun liderliğini Grivas'a kaptırma ihtimalinden endişe ediyordu. Diğer yandan ise imzalaması yönünde Yunanistan hükümetinden baskı görüyordu. Çünkü Yunanistan'ın üzerinde de yoğun bir ABD baskısı vardı. Makarios, Karamanlis'i ikna edemeyince, imza için Londra'ya gideceğini açıkladı ve bu kez dönüp kendisi Grivas'ı ikna etme çalışmalarına başladı.

Makarios'un ortaya çıkan metinleri imzalamaktaki bu tereddütlü ve ayak direyen tavrının bir diğer nedeni de, bu anlaşmaları zorla ve baskı altında imzaladığı imajını vererek, daha sonra kurulacak olan Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nı değiştirmek için kendisine manevra alanı yaratma isteğidir.[170]

Londra Konferansı 17 Şubat'ta başlayacaktı. Bir gün önce Makarios son bir kez daha şansını denedi ve Yunan Dışişleri Bakanı Averof'a, Kıbrıs'taki Rum temsilcileri ikna edemediğini ve Zürih'te kabul edilen metinler değiştirilmediği takdirde imza atmayacağını söyledi. Makarios'un bu olumsuz tavrına rağmen Türk ve Yunan başbakanları Londra'ya gitmeyi kararlaştırdılar. Karamanlis 17 Şubat akşamı Makarios'la yaptığı görüşmede kendisinin antlaşmaları imzalayacağını, ve bundan sonra Kıbrıslı Rumların Yunanistan'ın desteği olmadan mücadeleyi sürdüreceklerini belirtti.

Buna rağmen Makarios 18 Şubat günü, hazırlanan antlaşma metinlerini imzalamak için değil, müzakere etmek için Londra'ya geldiğini söyleyince İngiliz Dışişleri Bakanı Lloyd ertesi gün saat 09:45'e kadar kesin kararını bildirmesi için Makarios'a süre tanıdı.

[170] Hüseyin Bağcı, **Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar**, Ankara, ODTÜ Yayınları, 2001, s.125

19 Şubat sabahı Makarios olumlu cevap verdi ve imzalar atıldı. Londra'ya giderken uçağı düştüğü için hastanede bulunan Menderes'e gidilerek imzası alındı. Böylece Kıbrıs sorununun ilk aşaması, bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması için gereken hukuksal metinlerin imzalanmasıyla sona ermiş oldu.

2.1.3.8. Londra Antlaşmaları[171] ve İmzalanan Metinlerin İçeriği

19 Şubat 1959 tarihinde Türk, Yunan ve İngiliz Başbakanlarının yanı sıra Makarios ve Fazıl Küçük tarafından da imzalanan Londra Antlaşmaları [172] şu belgelerin tümünden oluşmaktadır:

a-Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna İlişkin *"Temel Antlaşma"*,

b-Türkiye, Yunanistan ve İngiltere ile Kıbrıs Cumhuriyeti arasında imzalanan *"Garanti Antlaşması"*,

c-Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti arasında imzalanan *"İttifak Antlaşması"*,

d-İngiltere'nin bu belgeleri, üslere ilişkin bazı esaslar eklenmesi koşuluyla kabul ettiğine dair 17 Şubat tarihli bildirisi,

e-Türk ve Yunan Dışişleri bakanlarının İngiliz hükümeti bildirisini kabul ettiklerine dair bildirisi,

f-Makarios'un Londra'da imzalanan belgeleri kabul ettiğine dair bildirisi,

g-Fazıl Küçük'ün Londra'da imzalanan belgeleri kabul ettiğine dair bildirisi,

h-Kıbrıs Anayasası ve ilgili belgelerin yürürlüğe konması için alınacak geçici önlemlerle ilgili sözleşme.

Bu belgelerin en önemlileri şunlardır:

---

[171] http://www.mfa.gov.tr/kibris-sorununun-uzerinde-anlasmaya-varilan-nihai-cozumun-temeliniaciklayici-muhtira_londra_19 subat-1959_.tr.mfa (Erişim Tarihi: 23.05.2020)

[172] Ahmet Gazioğlu, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kıbrıs, Türkler**, Cilt 19, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s.945

a-Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna İlişkin Temel Antlaşma[173]

Bu antlaşmaya göre, Kıbrıs başkanlık rejimiyle yönetilen bağımsız bir devlettir. Cumhurbaşkanı Rum, cumhurbaşkanı yardımcısı Türk olup, Rum ve Türk toplumları tarafından ayrı ayrı, genel oyla, 5 yıl için seçilirler. Devletin iki resmi dili olup bunlar Yunanca ve Türkçedir. Tüm resmi belgeler bu iki dilde yayınlanmak zorundadır.

Yasama yetkisi, yüzde 70'i Rum, yüzde 30'u Türk olan ve her iki toplum tarafından ayrı ayrı, genel oyla 5 yıl için seçilecek olan 50 üyeli Temsilciler Meclisi tarafından kullanılır. Her topluluğun kendisi tarafından belirlenecek sayıda üyeden oluşacak bir Cemaat Meclisi bulunur. Dinsel, eğitsel, kültürel ve kişisel statü konularında yetki Cemaat Meclislerinde olacaktır. Ayrıca Cemaat Meclisleri kendi topluluklarının ihtiyaçları doğrultusunda, kendi topluluklarına bağlı bireyleri vergilendirme hakkına sahip olacaktır. Cemaat Meclislerinin yetki alanları dışında kalan tüm konularda, Temsilciler Meclisi yetkili olacaktır. Temsilciler Meclisi ilke olarak basit çoğunlukla karar alacak ancak anayasa değişikliği için hem Türk hem de Rum üyelerin üçte iki oy çokluğu gerekecektir.

Yürütme yetkisi, cumhurbaşkanı ve yardımcısı tarafından ve bir bakanlar kuruluyla birlikte kullanılacaktır. Bakanlar Kurulu, Cumhurbaşkanı tarafından seçilecek 7 Rum ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından seçilecek 3 Türk bakandan oluşacaktır. Dışişleri, savunma ya da maliye bakanlıklarından bir tanesi Türklere verilecektir. Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı, dışişleri, savunma ve güvenlik konularında alınacak bütün kararlarda, ayrı ayrı veto hakkına sahip olacaktır. Bu veto hakkı, Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte üye oldukları uluslararası örgütlere ve ittifaklara Kıbrıs'ın katılması konusunda geçerli olmayacaktır.

Kamu hizmetlerinin her kademesinde, görevlerin yüzde 70'i Rumlara, yüzde 30'u Türklere verilecek; bu oranlar toplamı 2000'i geçmeyen polis ve jandarma gücü için de geçerli olacaktır. Kıbrıs'ta yüzde 60'ı Rumlardan, yüzde 40'ı Türklerden oluşan 2000 kişilik bir ordu kurulacaktır.

[173] Antlaşmanın tam metni için bkz: http://www.mfa.gov.tr/kibris-cumhuriyetinin-temel-yapisi- _zurih_11-subat-1959_.tr.mfa (Erişim Tarihi: 23.05.2020)

5 büyük kentte Türklerin ayrı belediyeleri olacak ancak 4 yıl sonra ayrı belediyelere gerek olup olmadığı hususunda cumhurbaşkanı ve yardımcısı birlikte karar alacaklardır.

Yargı yetkisi; davacı ve davalının aynı topluma mensup olmaları durumunda, bu topluma mensup yargıçlardan kurulu bir mahkeme tarafından, davalı ve davacının farklı toplumlara mensup olması durumunda, Yüksek Mahkeme tarafından belirlenecek yargıçlardan oluşan karma bir mahkeme tarafından kullanılacaktır. Yüksek Mahkeme ise, cumhurbaşkanı ve yardımcısı tarafından belirlenecek 2 Rum, 1 Türk ve 1 tarafsız yargıçtan oluşacak, mahkeme başkanı tarafsız yargıç olacak ve 2 oy hakkı bulunacaktır.

Cumhuriyetin yapısını en ince detaylarına kadar belirleyen *"Temel Antlaşma",* yeni devletin anayasasında, *"Garanti"* ve *"İttifak"* Antlaşmaları'nın da yer alacağını, *"enosis"* ve *"taksim"*in yasaklanacağını, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'ye konusu ne olursa olsun yapılacak her antlaşmada en gözetilen ulus olma hakkının tanınacağını ve Türkiye ve Yunanistan'a kendi topluluklarına ait eğitim, kültür ve spor kurumlarına ve hayır işlerine mali yardımda bulunma hakkı verileceği belirtiliyordu.[174]

b-Garanti Antlaşması[175]

Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında imzalanan *"Garanti Antlaşması"*nın 1.Maddesine göre:

> *"Kıbrıs Cumhuriyeti bağımsızlığının, toprak bütünlüğünün ve güvenliğinin sürdürülmesini ve aynı zamanda anayasasına bağlı kalınmasını sağlamayı (...) herhangi bir devletle, tamamen veya kısmen, herhangi bir siyasi ya da ekonomik birliğe katılmamayı yükümlenir. Bu bağlamda, herhangi diğer*

[174]Oran, a.g.e., s.610

[175] Antlaşmanın tam metni için bkz: http://www.mfa.gov.tr/garanti-antlasmasi-_zurich_11-subat1959_.tr.mfa (Erişim Tarihi: 23.05.2020)

bir devletle birleşmeyi ya da adanın taksimini doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak teşvik edecek her türlü hareketi yasak ilan eder."[176]

Antlaşmaya uyulmaması durumunda alınacak önlemler, 4.Maddede düzenlenmiştir. Buna göre:

"Antlaşma hükümlerine uygun davranılmaması durumunda, Yunanistan, Türkiye ve İngiltere, bu hükümlere uyulmasını sağlamak için gereken girişimler ya da önlemlere ilişkin olarak birbirlerine danışmayı yükümlenirler. Ortak ya da anlaşarak davranmak mümkün olmadığı takdirde, garanti veren üç devletten her biri, sadece bu antlaşma ile oluşturulan düzeni yeniden kurmak amacıyla harekete geçme hakkını saklı tutarlar."

Bu son hüküm, 1974 yılında Türkiye'nin Kıbrıs'a düzenlediği askeri harekatın hukuksal dayanağını oluşturacaktır.

c-İttifak Antlaşması[177]

Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan *"İttifak Antlaşması"*nın *"Taraflar ortak savunmaları için işbirliği yapmayı ve bu savunma dolayısıyla çıkan sorunlar hakkında birbirlerine danışmayı yükümlenirler." İfadesini içeren 1.Maddesi ve "Taraflar, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına veya toprak bütünlüğüne karşı doğrudan ya da dolaylı olarak yöneltilen herhangi bir saldırı ya da saldırganlığa karşı koymayı yükümlenirler."* diyen 2.Maddesi, söz konusu antlaşmanın imzalanış amacını ortaya koymaktadır. Bu amaç doğrultusunda Kıbrıs'ta üçlü bir askeri karargah kurulacaktır. Karargahta 950 Yunan, 650 Türk subay, astsubay ve er, Kıbrıs Ordusu'nun eğitimini sağlayacaktır.[178]

[176] Oran, a.g.e., s.612

[177] Antlaşmanın tam metni İçin bkz: http://www.mfa.gov.tr/ittifak-antlasmasi-_zurich_11-subat-1959_.tr.mfa (Erişim tarihi: 23.05.2020)

[178] Oran, a.g.e.

2.1.3.9. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurulması

Zürih ve Londra Antlaşmaları gereğince, 1959 Mart ayı sonlarında Kıbrıs'ta geçici nitelikte bir hükümet kuruldu. Eş zamanlı olarak, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasa tasarısını, adanın yönetiminin Kıbrıs Cumhuriyeti'ne devredilmesini hazırlamak ve Londra Konferansı'nda alınan kararları uygulamaya koyabilmek için gerekli son antlaşmaları hazırlamak üzere Londra ve Lefkoşa'da komisyonlar oluşturuldu.[179]

Bu komisyonların çalışmaları bir yıldan fazla sürdü. Çalışmalar sırasında çeşitli görüş ayrılıkları ortaya çıktı. Bu görüş ayrılıklarının en derin olanları, Londra'da çalışan ve Kıbrıs'ın uluslararası statüsünü hazırlayan komisyondaki, İngiltere'ye bırakılacak üsler konusu ile, Lefkoşa'daki Anayasa Komisyonu'nda Türklere verilen hakların çok olduğunu ileri süren Rumların bu duruma karşı çıkmalarıydı. Ancak tüm bu görüş ayrılıkları, yürütülen müzakerelerle aşıldı ve anayasa taslağına son şekli verilerek 6 Nisan 1960'ta taraflarca imzalandı.[180]

Sonraki aşamada İngiltere Parlamentosu, 21 Temmuz 1960'da Kıbrıs'ın bir Cumhuriyet olması ile ilgili kanun tasarısını kabul etti ve bu tasarı 29 Temmuz 1960 günü Kraliçe tarafından onaylandı ve 3 Ağustos 1960'da "Kıbrıs Cumhuriyeti Emirnamesi" çıkartıldı.

Bu gelişmelerden sonra, Kıbrıs ile ilgili olarak hazırlanan antlaşma metinleri, 16 Ağustos 1960 günü Lefkoşa'da Türkiye'yi temsilen Başkonsolos, Yunanistan temsilcisi, İngiltere adına Vali, Türk toplumu lideri Dr. Fazıl Küçük, Rum toplumu lideri Makarios tarafından imzalandı ve aynı gün Kıbrıs Devleti Anayasası yürürlüğe girdi ve 16 Ağustos 1960'da bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti ilan edildi.[181]

Yürürlüğe giren Kıbrıs Anayasası, toprak ayrımına dayanmayan, iki toplumlu bir federasyon olarak nitelendirilebilecek bir sistem öngörmekteydi. [182] Çünkü İngiltere kendi çıkarları açısından adanın Yunanistan'a bağlanmasını tehlikeli

---

[179] Uçarol, a.g.e., s.527
[180] Xydis, a.g.e., s.488
[181] http://www.mfa.gov.tr/kibris-tarihce.tr.mfa (Erişim Tarihi: 23.05.2020)
[182] Thomas Adams and J. Arvin Cottrell, **Cyprus, Between East and West**, Baltimore, John Hopkins Press, 1968, s.59

görmüş ve hem *"enosis"*i hem de *"taksim"*i önleyerek, 1960 düzenlemelerini bu şekilde oluşturmuştur.[183]

2.2. 1960'lı Yıllardan İtibaren Kıbrıs Sorunu

1960'tan itibaren Kıbrıs'ta bağımsızlığa alışma süreci yaşandığından, takip eden üç yıl içerisinde Türk Yunan ilişkilerinde bir durgunluk gözlendi. Ancak 1963 sonlarında meydana gelen olaylar Kıbrıs sorununun 1950-1960 dönemini kapsayan ilk aşamasından çok farklı nitelik ve boyut taşıyan ikinci aşamasını başlattı.

Artık sadece İngiltere, Yunanistan ve Türkiye üçgeninde yaşanan bir sorun değil, bağımsız ve bağlantısız bir devlet içinde yaşayan Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumlardan başka, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın antlaşmalardan doğan haklar dolayısıyla taraf olmayı sürdürdükleri, Doğu ve Batı bloklarının liderleri oldukları için ABD ve Sovyetler Birliği'nin yakından ilgilendikleri, Birleşmiş Milletler'in ve Bağlantısızlar Hareketinin gündeminde de yer alan, uluslararasılaşmış ve karmaşıklaşmış bir sorun söz konusuydu.[184]

Kıbrıs sorununu çözmeyi amaçlayan ve bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasını sağlayan antlaşmalar, Anayasa yürürlüğe girdikten çok kısa bir süre sonra, Kıbrıs Rum liderliği tarafından bozulmaya, uygulamada zorluklar çıkartılmaya hatta bazı noktalarda hiç uygulanmamaya başlandı.

Rumlar, Türklere verilen hakların çok fazla olduğunu düşünüyor ve gelinen noktayı mental olarak kabullenemiyorlardı. Rumlar daha uygulamanın başında, beş büyük şehirde Türklere ayrı belediyeler kurma hakkı, devlet ve kamu görevlerine Türklerin yüzde 30 oranında katılımı, Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısının veto hakkı, Gelir Vergisi yasalarının çıkarılması, Türk ve Rum askerlerin belli oranda katılımıyla Kıbrıs Ordusu'nun kurulması ve Temsilciler Meclisi'nde her iki

[183] Lionel Gelber, **America In Britain's Place: The Leadership of The West and Anglo-American Unity**, New York, Literary Licensing, 1961, s.154

[184] Oran, a.g.e., s.719

toplumun ayrı ayrı çoğunluklarının sağlanması gibi konularda anlaşmazlıklar çıkardı.[185]

Bu durum, Rumların daha ilk andan itibaren Türkleri baskı altına alarak, anayasa ve antlaşmalardan doğan hakları kullandırtmamak suretiyle, Türklerin Kıbrıs Devleti'nde eşit yurttaşlar olarak var olmalarının önünü kesmek ve ileride doğacak ortam ve imkanlardan faydalanarak, Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak etmek fikrinden aslında hiç vazgeçmediklerini ortaya koyuyordu.

Rumlar Zürih ve Londra Konferanslarında varılan mutabakat ve antlaşmaları, istemeden ve baskı altında imzalamak zorunda kaldıklarını, kendileri için tek gerçek idealin halen *"enosis"* olduğunu çok açık bir şekilde ifade ediyorlardı. Onlar için bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti nihai bir hedef değil, *"enosis"*e giden yolda ara bir aşama, şartlar ve koşullar gereği bir süre duraklamak zorunda kaldıkları geçici bir istasyon konumundaydı.

Rumlar ilk olarak belediyeler konusunda harekete geçtiler ve hükümetteki Rum bakanların çoğunluk kararı ile belediyeler, ortak ve genel yönetim konuları arasına alındılar. Anayasanın bu şekilde açıkça ihlal edilmesi üzerine, adadaki Türk toplumu Kıbrıs Anayasa Mahkemesi'ne başvurdu. Mahkeme, Türk toplumunu haklı buldu ancak Rumlar, Anayasa Mahkemesi'nin kararını uygulamadılar ve hatta tarafsız konumdaki mahkeme başkanı Alman Profesör Fasthoff'u istifa etmek zorunda bıraktılar.

Bu arada Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios 1962 yılı Kasım ayında Türkiye'yi ziyaret etti ve Kıbrıs Devleti'ni kuran uluslararası antlaşmaları ve anayasayı değiştirmeyi alenen teklif etti. Makarios'un bu teklifi Türkiye tarafından reddedildi. Rum lider kadrosunun daha başlangıçtaki bu tavrı ve Makarios'un belediyeler ile ilgili hükümleri uygulamayacağını açıklaması, Türkiye'nin sert tepkisine neden oldu.

Bu şekilde Rumlar, cumhuriyetin kurulduğu Ağustos 1960'tan Aralık 1963'e kadar geçen sürede, anayasanın ve ilgili antlaşmaların Kıbrıs Türklerine idari ve siyasi haklar tanıyan maddelerinin uygulanmasını geciktirmek veya hiç uygulamamak gibi hamlelerle, adadaki statüyü kendi lehlerine çevirmeye ve bunu

[185] Halil İbrahim Salih, **Cyprus: The Impact of Diverse Nationalism In A State,** Alabama, University of Alabama Press, 1978, s.18-19

fiilen gerçekleştirmeye, kimi zaman gizli kimi zaman açıkça, ancak sürekli olarak devam etmişlerdir.

Türkiye Makarios Hükümeti'ne on dört kez başvuruda bulunarak, Kıbrıs Anayasasının temeli olan antlaşmaların uygulanması hususunda ısrarcı olmasına rağmen[186] Makarios 30 Kasım 1963'te İngiltere, Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Türk Toplumu liderlerine bir muhtıra vererek, anayasada değişiklik yapılmasını resmen istemiştir. On üç maddelik değişiklik teklifindeki maddeler, Kıbrıslı Türklerin anayasa ile güvence altına alınmış olan hak ve çıkarlarını ortadan kaldıracak değişiklikler öngörüyordu.

Makarios'un ve Rumların Kıbrıs Anayasası'nda yapmak istediği temel değişiklikler şunlardı:[187]

1-"Ordunun miktarı Anayasa'ya bağlı olarak değil, özel bir kanuna göre düzenlenmelidir". Kıbrıs Anayasası'nın 129. maddesine göre Kıbrıs ordusunun %60'ı Rum, %40'ı Türklerden oluşacak 2000 kişilik bir ordusu bulunacaktır. Makarios'un bu değişiklik talebinin arkasında, Kıbrıs'taki Türk askerlerinin sayısını azaltma isteği bulunuyordu.

2-"Cumhurbaşkanı ve yardımcısının veto hakkı kaldırılmalıdır". Anayasa'nın 50. maddesi Cumhurbaşkanı ile yardımcısına, birlikte ve ayrı ayrı yasama organına karşı veto hakkı tanımıştı. Böylece Makarios, Temsilciler Meclisi'nde Rum çoğunluğunun isteklerine uygun olarak çıkarılacak kanun ve kararları engelleyebilecek bir mekanizmayı ortadan kaldırmak istiyordu.

3-"Adalet mekanizması tek elde birleştirilmelidir". Anayasa'nın 159. maddesi bir davanın taraflarının aynı cemaate mensup olduğu davalarda yargıcın o toplumdan olmasını öngörüyordu. Yani Türklerin davalarına Türk yargıçlar, Rumların davalarına Rum yargıçların bakması öngörülüyordu. Makarios'un bu teklifi Anayasa'nın öngördüğü ve üzerine inşa edildiği iki toplum anlayışı ilkesine ters düştüğü gibi, yargı faaliyetlerinde de tarafsızlık ilkesini dolaylı olarak ortadan kaldırmayı amaçlıyordu.

[186] Dışişleri Belleteni, Sayı 1, Temmuz 1964, s.4 (Erişim Tarihi: 11.06.2020)

[187] Murat Sarıca, Erdoğan Teziç, Özer Eskiyurt, **Kıbrıs Sorunu**, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1975, s.41

4-“Polis ve jandarma teşkilatı birleştirilmelidir”. Anayasa’nın 131. maddesinin ikinci paragrafı, ordu, polis ve jandarmadan birinin komutanının Türk olacağını ve komutan hangi topluma mensup ise komutan yardımcısı öteki toplumdan olacağını öngörüyordu. Teklifin yapıldığı tarihte polis teşkilatının başında bir Türk bulunuyordu. Ordu, polis ve jandarmanın tek bir çatıda birleşmesi durumunda komutanlık Rumlara geçecekti.

5-Anayasa’nın 173. maddesine göre, Kıbrıs’ın en büyük beş kenti olan Lefkoşa, Larnaka, Baf, Magosa ve Limasol’da yaşayan Türkler tarafından ayrı belediyeler kurulması öngörülüyordu. Makarios ise belediyelerin birleştirilmesini istiyordu. Bunu yaparak, Anayasa’da Türklere tanınan ayrı belediyeler kurma hakkını ortadan kaldırmak ve adanın bütününde kamu hizmetlerinin Rumların çoğunluğu tarafından yürütülmesini sağlamayı amaçlamaktaydı.

6-“Memurlar nüfus oranına göre toplumlar arasında dağıtılmalıdır”. Anayasa’nın 123. maddesi, kamu hizmeti gören memurların yüzde yetmişinin Rumlardan, yüzde otuzunun Türklerden oluşmasını öngörüyordu. Makarios memur dağılımının nüfus oranına göre yapılması teklifini getirerek, Anayasa’nın Türkler için öngördüğü kamu hizmetlerine katılma oranını daha da düşürerek, Türklerin yönetimde etkinliğini zayıflatmayı amaçlıyordu.

7-“Kamu hizmeti komisyonlarında onda üç oranında bir esas olduğu halde (komisyonun yedi üyesi Rum üç üyesi Türk) yapılan teklifle bu oran onda ikiye indirilmelidir”. Anayasa’nın 124. maddesi Cumhurbaşkanı ve yardımcısı tarafından ortaklaşa atanan bir başkan ve dokuz üyeden oluşan bir “Kamu Hizmeti Komisyonu” kurulmasını ve bu komisyonun yedi üyesinin Rum, üç üyesinin Türk olmasını öngörüyordu. Kamu hizmeti gören memurların özlük haklarında bu komisyon yetkili olacaktı. Makarios bu komisyonun üye oranını değiştirmek isterken, aslında memurların özlük işleriyle ilgili sorunları Rum çoğunluğunun denetimine vermeyi amaçlıyordu.

8-“Rum Cemaat Meclisi lağvedilmeli, sadece Türk Cemaat Meclisi bırakılmalıdır”. Anayasa’nın 2. maddesine göre bu anayasa amaçları bakımından Rum ve Türk cemaatlerinden (topluluklarından) oluşan bütün Cumhuriyet vatandaşlarını içine alır. Öte yandan Anayasa’nın 86. maddesi Rum ve Türk

cemaatlerinin her birinin kendine özgü birer "Cemaat Meclisi" seçmelerini öngörmektedir. Bu madde Kıbrıs Devleti'nin iki etnik topluluktan oluştuğunu açıkça ortaya koymaktadır. Gerek 1959 Zürih ve Londra Antlaşmaları gerekse 1960 Kıbrıs Anayasası, Kıbrıs'ta iki etnik topluluğun varlığını ve Kıbrıs Devleti'nin iç düzeninin bu gerçeklikten hareket ederek saptanmış olduğunu gözler önüne sermektedir. Makarios bu girişimi ile adadaki Rumları Kıbrıs Devleti'nin tek asli unsuru haline getirmeyi, Türkleri ise cemaat meclisi ile yetinen bir azınlık statüsüne düşürmeyi ve bu sayede iç egemenliğin tamamen Rumlara geçmesini sağlamayı hedeflemektedir.

9-"Temsilciler Meclisi başkan ve yardımcısı cemaatler tarafından ayrı ayrı değil, Temsilciler Meclisi tarafından bütün milletvekillerinin katılmasıyla seçilmelidir". Anayasa'nın 72. maddesinin 1. fıkrasına göre, Temsilciler Meclisi'nin başkanı Rum toplumu tarafından seçilen temsilciler tarafından, başkan yardımcısı ise Türk cemaati tarafında seçilen temsilciler tarafından seçilirler. Başkan ve başkan yardımcısının Temsilciler Meclisi'nin bütünü tarafından seçilmesi demek, bu meclisteki Rum çoğunluğunun benimsediği ve kabul ettiği bir Türkün ancak temsilciler Meclisi Başkan Yardımcısı olarak seçilebilmesi demektir. Bu kişi, Türk cemaatinin benimsediği bir aday olmasa dahi Rum çoğunluğun oyları ile Türk başkan yardımcısı olarak seçilebilecektir.

Bu maddelerin içeriğinden de anlaşılacağı üzere Makarios'un amacı Türkleri Kıbrıs Devleti'nde kurucu ortak ve eşit bir toplum olmaktan çıkartıp, çoğunluk durumundaki Rumların egemenliği altında bir azınlık statüsüne sokmak ve sonrasında da asıl nihai hedef olan *"enosis"* i gerçekleştirmekti. [188] Çünkü bu maddeler Cumhuriyetin kurgusundaki dengeyi tamamen ortadan kaldırıyor ve Rumlara mutlak egemenlik getiriyordu.[189] Bu nedenle Makarios'un teklifleri Kıbrıs Türk liderliği tarafından hemen, Türkiye tarafından 6 Aralık 1963'te reddedilmiştir.[190] Bu gelişmeler Kıbrıs'ta yeni bir bunalımın doğmasına neden oldu.

Rumlar tüm bu faaliyetleri gelişigüzel ve anlık tepkilerle değil, önceden en ince ayrıntısına kadar belirlenmiş gizli bir plan dahilinde yürütüyorlardı. Makarios

[188] Enver Bozkurt, Havva Demirel, **Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kapsamında Kıbrıs Sorunu**, 1. Baskı, Ankara, Nobel Yayınevi, 2004, s.29-31

[189] Erol Manisalı, **Dünden Bugüne Kıbrıs,** KKTC, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, 2002, s.43

[190] Abdülhaluk Çay, **Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963**, Ankara, Türk Kültürü ve Araştırma Enstitüsü, 1989, s.51

hazırladığı anayasa değişiklik önerilerinin Türkiye ve Kıbrıslı Türkler tarafından reddedileceğini biliyordu.[191] Amacı Türkleri yok etmek ve *"enosisi"* gerçekleştirmek üzere hazırlatmış olduğu asıl planı yürürlüğe koyabilmek için gereken bahane ve ortamı yaratmaktı.[192]

Rum siyasi eliti tarafından hazırlanan ve uygulamaya sokulan planın adı Akritas Planı idi. Planın aşamalı olarak kurgulanmış ve hangi aşamasında hangi faaliyetlerin yürütüleceği, nasıl icra edileceği en ince ayrıntısına kadar önceden tespit edilmişti.

2.2.1. Akritas Planı :

İktidardaki mevcut Rum lider kadrosu tarafından Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yıkılarak *"enosis"*i gerçekleştirme girişimi, "Akritas" adlı bir planı uyarınca gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Patris Gazetesi'nde 21 Nisan 1966 tarihinde yayınlanan plana göre Kıbrıs'taki Türkler ani bir saldırı ile yok edilecek ve ada Yunanistan'a bağlanacaktı. Bu planın hazırlayıcıları arasında AKRİTAS kod adlı İçişleri Bakanı Yorgacis, Cumhurbaşkanı Makarios, Meclis Başkanı Klerides, Çalışma Bakanı Papodopulos gibi isimler de bulunmaktaydı. [193] Gazete bu planı uygulamak amacıyla gizli bir örgüt kurulduğunu ve bu örgütün yönetiminin ve denetiminin Rum yöneticiler tarafından sağlandığını belirtmiştir.[194]

Gazetede lider kadro şöyle sıralanmıştır:

Başkan: İçişleri Bakanı Polikarpos Yorgacis

Başkan Yardımcısı: Çalışma Bakanı Thassos Papadopulos

Kurmay Başkanı: Milletvekili Nikos Koçiş

Kurmay Daireleri Sorumlusu: Meclis Başkanı Glafkos Klerides

---

[191] Çay, a.g.e., s.55

[192] Süleyman Özmen, **Avrasya'nın Kırılma Noktası-Kıbrıs**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005, s.234

[193] Hüner Tuncer, **Kıbrıs Sarmalı, Nasıl Bir Çözüm?,** İstanbul, Kaynak Yayınları, 2012, s.70

[194] Kemal Akmaral, **Akritas Planı ve Kıbrıs,** İstanbul, Bilge Karınca Yayınları, 2004, s.157

Askeri Kanat Komutanı: Rum Muhafız Alayı ve Kıbrıs Ordusu Yüzbaşısı Thasos Marku

Üst yönetiminden de anlaşılacağı üzere, bu örgüt adadaki Türkleri öldürmek üzere kurulmuş tamamen illegal bir yer altı yapılanmasından ibaret değil, tam tersine en üst düzey Rum siyasi yöneticilerinin bizzat kurucu ve yönetici olarak içinde yer aldıkları, devlet ve hükümet destekli bir örgüttür.

Planın Ana Hatları:

1-Makarios'un verdiği demeçler milli davanın alacağı yönü göstermiştir.

2-Asıl amaç olarak belirlenen *"enosis"* yani Yunanistan'a ilhak hedefi değişmemiştir.

3-Hedefi gerçekleştirmek için iç ve dış cephelerde ayrı ayrı eylem planları uygulanacaktır.

4-EOKA eylemlerinin son aşamasında Kıbrıs konusundaki talebimiz uluslararası kamuoyuna ve diplomatik çevrelere "Kıbrıs halkının self-determinasyon hakkına kavuşması" olarak sunulmuştu. Ancak bu kez ilk hedefimiz uluslararası alanda Kıbrıs sorununun çözümlenmediği, gelinen noktanın adil ve tatminkar olmadığı ve bu nedenle yeni bir bakış açısıyla ele alınması gerektiği görüşünü yaymak olmalıdır.

5-Kıbrıs liderliği çok isabetli bir davranışla, cumhuriyetin kuruluşuna esas olan antlaşmaları o dönemde halkoylamasına sunmamış ve şimdi bu durum elimizde bir koz olmuştur.

6-Kıbrıs'ın bugüne kadar Rumlar tarafından yönetildiğini, Türk tarafının ise hep olumsuz, barış istemeyen, medeniyetten uzak, barbar bir toplum olduğunu ve demokratikleşme yolunda atılmaya çalışılan adımlara engel olduğunu anlatan girişimlerde bulunmak, bu tür enformasyon çalışmalarına maddi ve manevi destek vermek.

7-Mutlak gizliliğe uyarak, örgüt içi sırları hiçbir şart altında açıklamamak.

Planın diğer bölümlerinde Kıbrıs Türkü'nü imhaya yönelik eylemlerin, gizli bir örgüt olarak yer altında faaliyetlerini yürüten EOKA tarafından nasıl gerçekleştirileceği anlatılmaktadır. Her bölgede ne kadar kuvvet konuşlandırılacağı, silah ve cephane miktarı, bölge sorumluları, saldırı planları, ayrıntılı olarak şemalar üzerinde gösterilmiştir.[195]

Nitekim ilerleyen süreçler içerisinde Kıbrıs'ta yaşanan olaylarda, Rum saldırılarının aynen bu planda öngörüldüğü gibi gerçekleştiği görülmüştür.

A-Dış Cephe: Yaşanan toplumlararası çatışmalardan sonra Türkler artık iki toplumun birleşik bir yönetim altında bir arada yaşayamayacağı fikrini dünyaya kabul ettirmek için büyük bir çaba harcamışlardır. Sonunda sorun birçok uluslararası çevreler nezdinde, Londra ve Zürih antlaşmaları ile çözülmüş ve bu antlaşmalar, mücadele eden taraflar arasındaki görüşmeler sonucunda varılan çözümler olarak gösterilmiştir.

a-Bu nedenle ilk hedef, uluslararası alanda Kıbrıs sorununun aslında çözümlenmediği ve yeniden ele alınması gerektiği kanısını yaratmak ve yaymaktır.

b-Bu amaç doğrultusunda, aşağıda sıralanan kanıların yaratılması ilk hedef olarak kabul edilmiştir:

i-Bulunmuş olan çözüm formülü yeterli ve adil değildir.

ii-Varılan anlaşmalar, her iki tarafın serbest iradesi ile şekillenmemiştir.

iii-Antlaşmaların yeniden düzenlenmesine yönelik istek, Rum liderliğinin attığı imzaları inkar etmeye yönelik bir tavır içinde olmasından değil, sadece bu değişikliklerin gerekli olduğuna inandığından kaynaklanmaktadır.

iv-Rum ve Türk toplumlarının bir arada yaşaması mümkündür.

v-Yabancıların güven duyması gereken kuvvetli unsur Türkler değil, Rum çoğunluktur.

c-Londra ve Zürih antlaşmalarının halkoyuna sunulmamış olması büyük bir avantajdır. Zira halkın oyuna sunulmuş olsaydı, 1959'daki atmosfer içerisinde ve o

[195] Akmaral, a.g.e.,

günün koşulları içerisinde halk antlaşmaları mutlaka kabul ederdi. Liderliğimiz büyük bir aklıselim ile hareket ederek bu yolu seçmemişlerdir.

d-Birinci aşamadaki faaliyetler tamamlandıktan sonra ikinci aşamayı uluslararası düzeyde gerçekleştirmek gerekiyor. İkinci aşamadaki amaç, aşağıdaki hususları kabul ettirmektir:

i-Rum toplumunun amacı Türkleri ezmek değil, yönetim mekanizmasının aykırı ve makul olmayan kısımlarını ortadan kaldırmaktır.

ii-Bunların hemen ortadan kaldırılması gerekir çünkü yarın çok geç olabilir. (Nedeni yayınlanmamıştır.)

iii-Bu değişiklikler Kıbrıslıların bir iç meselesidir ve bu nedenle kimseye dışarıdan güç kullanarak yada güç kullanmaksızın bir müdahale hakkı vermez.

iv-Talep edilen bu değişiklikler makuldür, adildir ve azınlığın haklarını korur.

e-Türkler, adanın Yunanistan'a ilhak edilmesinin kendilerini köle durumuna sokacağına dünya kamu oyunu inandırmakta şimdiye kadar başarı gösterdiler. Bu nedenle mücadelemizi *"enosise"* değil de *"self-determinasyona"* dayandırarak dünya kamuoyunu etkileyebiliriz. "*Self-determinasyon"* hakkımızı rahatlıkla ve herhangi bir engelle karşılaşmadan kullanabilmemiz için de "Garanti" ve "İttifak" Antlaşmalarından ve anayasadaki halk iradesinin kayıtsız bir şekilde ifade edilmesinin önünde engel oluşturan ve dış müdahale tehlikesi yaratan hükümlerden kurtulmak gerekmektedir. Bu doğrultuda ilk hedef, "Garanti Antlaşmasını" ortadan kaldırmaktır. Bu yapıldıktan sonra, artık önümüzde bir plebisitle kendi geleceğimizi seçmekten bizi alıkoyabilecek hiçbir hukuki bir engel kalmayacaktır.[196]

İzlenecek Eylem Planı:

a-Anayasadaki bizim için olumsuzluk teşkil eden maddeleri değiştirmek ve bunun sonunda Garanti ve İttifak Antlaşmalarını fiilen olarak ortadan kaldırmak.

[196] Akmaral, a.g.e.,

b-Bu gerçekleşir gerçekleşmez Garanti Antlaşması'nın tanıdığı müdahale hakkı kanunen ve fiilen uygulanamaz hale gelecektir.

c-Garanti ve İttifak Antlaşmalarının *"self-determinasyon"* hakkını kısıtlayan hükümlerinden bu şekilde kurtulduktan sonra, Kıbrıs Rum toplumu kendi iradesini serbestçe ortaya koyup uygulayabilecektir.

d-Bu durumda, devlet kuvvetlerinin (Polis gücü) ve dost ülke askerlerinin (Yunanistan kastediliyor) dışardan ve içerden gelecek herhangi bir müdahaleye karşı koyması mümkün olabilecektir çünkü o zaman tamamen bağımsız bir durumda olacağız.

Planın başarılı olması için, plan uyarınca gerçekleştirilecek olan eylemlerin, plandaki sıraya göre uygulanması zorunluluktur. Dolayısıyla, eğer uluslararası alanda bir başarı umuluyorsa, mücadelenin aşamalarına dair açıklamaların mutlaka aşamaların tamamlanma sırasına göre ardışık olarak yapılması gerekmektedir. Örneğin, plandaki sıraya göre, (d) maddesi önceden açıklandığı takdirde (a) maddesindeki değişiklikten söz etmek anlamsız ve faydasız olur. Çünkü anayasanın olumsuz hükümlerini değiştirmenin yolları aranırken, böyle bir değişikliğin devlet ve antlaşmaların fonksiyonu sağlıklı bir şekilde yerine getirebilmesi için gerekli olduğu argümanını ileri sürmekle kendimizi gülünç duruma düşürmüş oluruz.[197]

B-İç Cephe: İç cephedeki hareketler, oluşacak tepkiye, dış dünyada bu hareketlerin nasıl yorumlanacağına ve yapılacakların milli dava üzerindeki etkilerine göre düzenlenecektir. Kısmen veya tamamen kendi gücümüzle göğüsleyebileceğimiz bu tepkiler, yaratabileceği muhtemel maddi zarardan ziyade, politik alanda yapacağı olumsuz etki bakımından önem taşımaktadır. Eğer dış müdahale, planın (c) safhası uygulanmadan önce yapılırsa, böyle bir müdahale tamamen haklı görünmese de hukuki yönden geçerli sayılabilir ki bu da uluslararası alanda be BM nezdinde aleyhimize olur.

Halbuki iyi çalışır ve planın (a) aşamasını başarılı bir şekilde gerçekleştirirsek, hem dış müdahaleyi haksız gösterecek hem de bütün dünyanın desteğini kazanmış olacağız. Asıl uluslararası desteğe, müdahale öncesi temas

[197] Akmaral, a.g.e., s.165

devresinde ihtiyacımız olacaktır. Böyle bir desteği de ancak anayasada yapılmasını istediğimiz değişiklikler uluslararası camiada haklı ve akla yakın görünürse kazanabiliriz. Bu nedenle, öne süreceğimiz değişiklikleri belirlerken çok dikkatli olmamız gerekmektedir. Bu nedenle ilk adım olarak, müdahale riskini ortadan kaldırmak için anayasayı değiştirmeyi teklif etmeliyiz.[198]

İzlenecek Eylem Planı:

1-Ön hazırlıklar (yayınlanmamıştır)

2-Türkler tarafından müdahalenin haklı gösterilebilmesi için anayasadaki basit revizyon teklifinden daha ciddi bir neden ve yakın bir tehlikenin olması gerekir. Bu nedenler şunlar olabilir:

a-(a) ve (c) aşamaları yerine getirilmeden *"enosis"*in ilanı.

b-Adada Türklerin katliam diye aksettirebilecekleri derecede ciddi toplumlararası huzursuzluk ve çatışmaların yaşanması.

İlk neden, birinci aşama için hazırlanan plan gereğince kendiliğinden ortadan kalkmıştır. Böylece geriye sadece toplumlararası çatışma tehlikesi kalmaktadır. Bizim, tahrik edilmediğimiz takdirde Türklere yönelik bir katliama girişmek veya saldırmak niyetimiz yoktur.

Bu nedenle … (bu kısım yayınlanmamıştır). Türkler şiddetli tepki göstererek olay ve çatışma yaratabilirler. Çarpışma yaratmak suretiyle Rumların kendilerine saldırdığı ve can ve mal emniyetlerin kalmadığı, bu nedenle dış müdahalenin zaruri olduğu görüşünü yaratmaya çalışabilirler.

Buna karşılık izlenecek taktik: Anayasayı değiştirme çalışmalarımız gizli bir şekilde yürütülmeyecek. Daima barışçıl müzakerelere hazır görüneceğiz. Tepkilerimiz ve hareketlerimiz hiçbir zaman sert ve tahrik edici bir tonda olmayacak. Patlaması muhtemel her olay, başlangıç aşamasında, kanunlar çerçevesinde ve devletin yasal polis gücü tarafından belli bir plana göre karşılanacaktır. Bütün hareketlerimiz hukuki bir çerçeve içinde yapılacaktır.

[198] a.g.e., s.166

3-(Bu madde gizli tutulmuş, yayınlanmamıştır.)

4-Anayasayı değiştirmek için girişeceğimiz bu çabalara Türklerin tepkisiz kalacağını düşünmek saflık olur. Olayların ve çatışmalar çıkacağı kesindir. Bu nedenle teşkilatımızın güçlenmesi gerekmektedir. Çünkü:

a-Türklerden gelecek bir direniş karşısında, bizim karşı saldırımız ani olmazsa, Rumlar arasında panik yaratma tehlikesi söz konusu olabilir. Böyle bir durumda çok önemli ve geniş bazı bölgeleri Türklere kaptırmak tehlikesi de ortaya çıkabilir. Halbuki Türklere saldırı gücümüzü ani olarak ve etkili bir şekilde gösterebilirsek kendilerine gelemeyecekler ve direnişleri önemsiz ve kontrol altına alınmış olaylara dönüşecektir.

b- Türklerin önceden planlanmış veya planlanmamış herhangi bir eylemi karşısında (bu bir gösteri olsun veya olmasın) derhal harekete geçmek ve şiddet kullanarak eylemi en kısa sürede bastırmak zorundayız. Çünkü durumu kısa sürede tam olarak kontrol altına alamazsak dış müdahale riski artacağı gibi, böyle bir haklı da görünebilecektir.

c-Herhangi bir Türk kalkışmasını kuvvet kullanarak bastırmak, bizim daha sonra girişeceğimiz anayasadaki yeni düzenlemelere ilişkin hareket alanımızı kolaylaştıracak ve aynı zamanda, fiili bir Türk tepkisinin önünü kesecektir. Çünkü Türkler, herhangi bir tepki göstermeleri halinde bunun kendi toplumları için ciddi olumsuz sonuçlar doğurabileceğini görmüş olacaklardır.

d-Toplumlar arası çatışmaların büyümesi ve yayılması halinde, plandaki (a) ve (d) aşamalarını uygulamaya ve *"enosis"*i derhal ilan etmeye de hazırlıklı olmalıyız. Çünkü o takdirde artık diplomatik girişimlere gerek kalmamış olacaktır.[199]

Yazılı metinlerden de anlaşılacağı üzere Akritas Planı, Kıbrıslı Rum siyasetçilerin ve en üst düzey devlet ve hükümet yetkililerinin, Türklere karşı devlet şiddeti uygulamak da dahil olmak üzere, siyasi, hukuki, polisiye ve diplomatik her türlü kanalı kullanmak suretiyle, dışarıda dünyayı ikna ederek, içeride Türkleri baskı ve şiddet ile sindirerek, makul bir süreç içerisinde adayı Yunanistan'a ilhak etme

[199] Akmaral, a.g.e., s.168

yolunda, en ince ayrıntısına kadar hesaplanmış, kurgulanmış ve uygulaması aşama aşama gerçekleştirilmeye çalışılmış gizli bir plan olarak tasarlanmıştır.

Nitekim 1963 yılından itibaren adada yaşanan kanlı olaylar ve siyasi gelişmeler, Akritas Planı'nın Rumlar tarafından kararlılıkla ve ciddiyetle uygulamaya koyulduğunu göstermektedir.

2.2.2. Aralık 1963 Olayları ve Kanlı Noel

Türklerin anayasa ve antlaşmalardan doğan haklarının Rum liderliği tarafından uygulamaması, Makarios'un Türklerin statüsünün ve haklarının değiştirilmesi, yönünde yaptığı öneri ve girişimler, bunların Türkiye ve Kıbrıs Türkleri tarafından reddedilmesi, Kıbrıs'ta iki toplum arasında gerginliğin artmasına neden oldu.

Rumlar hazırladıkları saldırı planını uygulamaya koymak için olayların Türkler tarafından başlatıldığı izlenimini vererek, dünya kamuoyunu yanıltmak amacıyla, Lefkoşa'daki Markos Drakos'un heykeline 4 Aralık 1963'te bomba attırmışlar ve bombanın Türkler tarafından atıldığına dair bir bildiri yayınlamışlardır.[200]

Ardından, Lefkoşa'nın Tahtakale semtinde, 20 Aralık 1963 gecesi evlerine gitmekte olan bir grup Türk'ün otomobillerine ateş açıldı ve bu saldırıda Zeki Halil ve Cemaliye Emirali adlı iki Türk öldü, bir grup Türk de yaralandı.[201]

Ertesi gün, Lefkoşa'da gece saat 02.30'da Türk mahallelerinden birinde, Rum polisi bir Türk kadınının üzerini aramaya kalkışınca çıkan tartışma sonucunda Türk kadın ve yanındaki erkek arkadaşı vurulmuştur.[202]

Bu saldırıyı protesto etmek için 21 Aralık günü Lefkoşa Türk Lisesi'nin bahçesinde toplanan Türk öğrencileri ve Girnekapı'daki Atatürk heykeli bu kez de

---

[200] Rauf R. Denktaş, **Akritas Planı ve Gençliğe Sesleniş**, İstanbul, Yorum Yayıncılık, 1994, s.57

[201] Hürriyet, 21 Aralık 1963, s.1

[202] Pierre Oberling, **Bellapais'e Giden Yol,** Çev. Mehmet Erdoğan, Ankara, Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları, 1987, s.97

EOKA örgütü militanları tarafından makineli silahlarla kurşunlandı.[203] Ertesi gün 22 Aralık'ta Türk Büyükelçiliği binası ve Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın ikametgahına ateş açıldı. 24 Aralık günü Kıbrıs'taki Türk Alayı'nda görevli Doktor Binbaşı Nihat İlhan ve eşi ile üç çocuğu Rumlar tarafından katledildi.[204] Akritas Planı resmen ve fiilen uygulanmaya başlanmıştı.[205]

Kanlı Noel saldırılarının ana hedefi Lefkoşa kenti idi. Çünkü Rumlar bütün Kıbrıs'a hakim olabilmek için, merkeze hakim olmaları gerektiğini düşünüyorlardı. Bunun için de önlerindeki en büyük engel olarak Lefkoşa'ya bağlı Küçükkaymaklı kasabasını görüyorlar ve burayı mutlaka ele geçirmek istiyorlardı. 1960 yılı nüfus sayımına göre Küçükkaymaklı'da 5126 Türk ve 1133 Rum yaşıyordu. Nüfus yapısı ve büyüklük bakımından burası önemli bir Türk yerleşim merkezi konumundaydı.[206]

19 Aralık'tan itibaren kasaba çevresinde birtakım Rum faaliyetleri görülmeye başlanmıştı. Rumların saldıracağından şüphelenen Türk Mukavemet Teşkilatı'na mensup gençler, halkı uyarmaya ve muhtemel bir saldırıya karşı hazırlamaya çalıştılar.

Beklendiği üzere Rumlar 22 Aralık günü saldırıya geçtiler. Saldırganlar önce kasabanın dış dünya ile bağlantısını kestiler. 23 Aralık'tan itibaren Rumlar ilave takviye kuvvet ile sayılarını çoğaltarak saldırılarını iyice yoğunlaştırdılar.

TMT'de saldırılara karşılık vermeye çalışıyordu. [207] Rum saldırganların başında EOKA şiddet örgütünün lideri Nikos Sampson vardı. Aynı anda Kıbrıs'taki Yunan alayı da çeteci saldırganlarla birleşmiş ve Rumlar bütün güçleri ile kasabaya saldırıya geçmişlerdi. Makarios 22 Aralık'ta Garanti Antlaşmasını tanımadığını ilan etmiş, bu da Rum saldırganlarına daha da cesaretlendirmişti. [208]

Türk mücahitleri, kasabadaki beş bin Türk'ün yaşam sorumluluğunu üstlenerek, 24 Aralık günü bölgeyi boşaltma harekatını başlattılar. Bu kapsamda kasabada yaşayan Türklerden 3000 kadarı Hamitköy'e, 2000 kadarı da Lefkoşa'nın

[203] Cumhuriyet, 23 Aralık 1963, s.1
[204] Milliyet, 25 Aralık 1963, s.1
[205] Abdülhaluk Çay, **Kıbrıs'ta Kanlı Noel**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1989, s.73
[206] a.g.e.
[207] Aydın Olgun, **Kıbrıs'ın Anatomisi 4 Devir 4 Lider**, Ankara, Ağaç İş Matbaası, 1975, s. 23
[208] Çay, a.g.e., s.74

güvenli bölgelerine sevk edildi. Geride kalan ve kadın çocuk ve yaşlılardan oluşan 550 kadar Türk, Rum çetecilere esir düştü. Bu esnada seksen yaşındaki imam Hüseyin İğneci ve 18 yaşındaki yatalak oğlu, Rumlar tarafından öldürüldü. [209]

Küçükkaymaklı katliamında EOKA lideri Nikos Sampson dışında bir kişinin daha rol oynadığı 30 yıl geçtikten sonra kendisi tarafından itiraf edilmiştir. Makarios'un ölümünden sonra 1977'de Rum Ortodoks Kilisesi'nin başına geçen Başpiskopos Hrisostomos Eylül 1991'de, dönemin Kıbrıs Cumhuriyeti Temsilciler Meclisi Başkanı Glafkos Klerides'i küçük düşürücü açıklamalar yaparak, onu Kıbrıs mücadelesinde cesaretsizlikle suçlamıştır. Bu açıklamaya sinirlenen Klerides 24 Eylül 1991 günü yayınlanan Filelefteros gazetesine verdiği demeçte; *"Kilisenin bugünkü başı, özgürlük mücadelesi için cesaret gerektiğinden söz etti. Söz ettiği gerçek mücadele ve cesaret ise bu konuda onunla iddiaya girmek benim için çok kolaydır…Küçükkaymaklı alevler içinde yanarken çarpışmanın ön hatlarındaydım."* [210] diyerek olaylardaki sorumluluğunu itiraf etmiştir.

Türkiye bu olaylar üzerine 23 Aralık 1963 günü İngiliz ve Yunan hükümetleri nezdinde girişimde bulunarak, Rum saldırılarının durdurulmasını için birlikte harekete geçilmesini istedi. [211] Ayrıca bu konuda yapılacak girişimlerin, *"Garanti Antlaşması"*nın gerektiğinde uygulanacağına dair bir başlangıç olacağını da belirtti.

Türkiye'nin bu talebi üzerine, 24 Aralık 1963'te, Türkiye, İngiltere ve Yunanistan adına Lefkoşa'da ortak bir bildiri yayınlandı:[212] "Türkiye, İngiltere ve Yunanistan hükümetleri, Garanti Antlaşması'nı imza eden devletler sıfatıyla, Kıbrıs Hükümeti ile Türk ve Rum cemaatlerini, halihazırdaki karışıklıklara son vermeye müştereken çağırırlar. Üç hükümet, bu gece ateşin kesilmesi için uygun bir saatin tespit edilmesi ve her iki cemaatten buna uyulmasını istemeye, Kıbrıs Hükümetini davet ederler. Üç hükümet ayrıca hukuk düzeninin korunması gerekliliğini göz önünde tutarak, bugünkü durumu doğuran güçlüklerin halledilmesine yardım etmek amacıyla müştereken girişimde bulunmayı teklif ederler"[213]

[209] a.g.e.
[210] Harry Scott Gibbons, **The Genocide File**, London, Charles Bravos Publishers, 1997, s.157
[211] Çay, a.g.e.
[212] Keesing's Contemporary Archives 1963-1964, S.14, s.20114
[213] Çay, a.g.e., s.75

Makarios bu bildiriye oyalayıcı bir cevap vererek, Rum saldırılarını durdurmak için hiçbir girişimde bulunmadı. Rum çetecileri 24 Ağustos günü Lefkoşa ve diğer Türk bölgelerine saldırılarını sürdürdüler. Türk Hükümetinin çağrısı diğer garantör devletler üzerinde umulan etkiyi göstermemiştir. İngiltere ve Yunanistan'ın adaya müdahale etmekten kaçınması üzerine, Başbakan İsmet İnönü ABD'ye ve dünyaya durumun ciddiyetini göstermek için Türk jetlerine, Kıbrıs üzerinde alçaktan uçma emri verdi.

Türk Hava Kuvvetleri'ne ait uçaklar 25 Aralık 1963 günü, Rum saldırılarını durdurmak amacıyla Kıbrıs üzerinde uyarı uçuşlarına başladı. [214] Kıbrıs'taki Türk Alayı'da, Kıbrıslı Türkleri korumak amacıyla garnizonundan çıkarak, Lefkoşa'nın Türk kesimine girdi ve savunma mevzilerine yerleşti.[215] Bu durum üzerine Rumlar Makarios'un emriyle saldırıları durdurdular.[216]

Türk hükümeti, dünya kamuoyuna yaptığı yazılı açıklamada "yaptığı uzlaşma girişiminin sonuçsuz kalması nedeniyle, Rum saldırılarını durdurmak amacıyla bu harekatı yaptığını duyurdu.[217]

Yunanlı Tarihçi Dimitri Kitsikis 1963 yılı Aralık ayında, Kıbrıs'ta kanlı olaylar yaşanmasının tek sorumlusu olarak Makarios'u göstermiştir. Kitsikis, Türk ve Rum toplumları arasında güven tesis edilemediğini, bunun sebebinin de Makarios'un siyasi tavrı olduğunu ifade etmiştir.[218]

Rum saldırganların Kıbrıs Türklerine karşı giriştikleri ve günler boyu süren yok etme hareketini durdurmak için Türkiye'nin *"Garanti Antlaşması"*na dayanarak yaptığı bu girişimler ve kararlı tutumu üzerine Makarios, Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük ve Rauf Denktaş'ı telefonla arayarak, İngiliz Yüksek Komiserliği'nde bir toplantı yapılmasını talep etti. İngiltere de ortak girişimde bulunmayı kabul etti.

---

[214] Duygu Sezer, **Kamuoyu ve Dış Politika**, Ankara, AÜSBF Yayınları, 1972, s.156
[215] Uçarol, a.g.e., s.530
[216] Olgun, a.g.e., s.24
[217] Süha Bölükbaşı, **Barışçı Çözümsüzlük**, Ankara, İmge Yayınları, 2001, s.101
[218] Erol Mütercimler, **Satılık Ada Kıbrıs**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2007, s.133

Başbakan İnönü TBMM'de yaptığı konuşmada, *"Hükümet olarak Kıbrıs Türklerine karşı mesuliyetlerini yerine getireceklerini"* söylemiş ve hükümetin kararlılığının ifadesi olarak

> *"... Biz devlet olarak her meselede olduğu gibi dış münasebetlerde de kanun nizamına bağlı bir devletiz. Kanun nizamı haricinde bize muamele ve tecavüz yapmak isteyenlere karşı kuvvetimiz ve irademiz sarsılmaz bir surette tesirini gösterecektir."* ifadesini kullanmıştır.[219]

Lefkoşa'daki İngiliz Yüksek Komiseri ile Türkiye ve Yunanistan Büyükelçileri, 26 Aralık 1963 gecesi *"Garanti Antlaşması"* hükümleri uyarınca garantör üç devletin birlikte Kıbrıs'ta düzeni sağlamak üzere harekete geçmeye hazır olduklarını Kıbrıs Hükümetine bildirdiler.

Aynı toplantıda Lefkoşa'yı iki bölgeye ayıran ve *"taksim"*i fiilen gerçekleştirme yolunda önemli bir adım olan *"Yeşil Hat"* anlaşması imzalandı. Türk ve Rum toplumları arasında ateşkes kabul edildi. İngiliz General Peter Young Lefkoşa için Türklerle Rumlar arasındaki sınırını yeşil mürekkepli bir kalemle çizdiği için ateşkes antlaşması "Yeşil Hat Antlaşması" olarak adlandırılmıştır.

Ertesi gün ilk kez adada General Peter Young komutasında İngiltere, Türkiye ve Yunanistan askerlerinden oluşan bir barış gücü fiilen devriye görevine başladı. Barış gücü göreve başlar başlamaz *"Yeşil Hat"* oluşturuldu ve Türk ve Rum bölgeleri fiilen birbirinden ayrıldı. Bu şekilde Ada'da Rum saldırıları durdurulmuş oldu.[220]

Aynı gün Kıbrıs Dışişleri Bakanı Spiros Kiprianu, çoğunluğun idaresinin kabul edilmesi, azınlığın haklarının teminat altına alınması, "Garanti ve İttifak Antlaşmaları" çerçevesinde diğer devletlerle olan ilişkilerin ortadan kaldırılması gerektiğini ileri sürdü.

---

[219] İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları 1920-1973, Ankara, TBMM Kültür ve Sanat Yayın Kurulu Yayınları, 1993, s.140

[220] Hüner Tuncer, **Kıbrıs Sarmalı, Nasıl Bir Çözüm?,** İstanbul, Kaynak Yayınları, 2012, s.73

Cumhurbaşkanı Makarios 1 Ocak 1964 günü yaptığı açıklama ile Dr. Fazıl Küçük'ü Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı Yardımcısı olarak tanımadığını ve bu sebeple de müşterek olarak imzalanmış olan 1960 antlaşmaları uygulamayacağından, "Garanti ve İttifak Antlaşmalarını" tek taraflı olarak feshettiğini ilan etti.[221]

Türkiye feshi kabul etmedi. Ancak Yunanistan Başbakanı Yorgo Papandreou bir bildiri yayınlayarak, "Yunanistan'ın, Helenizmin Kıbrıs'taki halk mücadelesini desteklediğini, Zürih ve Londra Antlaşmalarının yürümediğini, bu antlaşmaların adadaki durumu çıkmaza sürüklediğini ve bu nedenle Makarios'un Garanti ve İttifak Antlaşmaları'nı feshetmesini desteklediğini" ifade etmiştir.[222]

Kanlı Noel'i gerçekleştiren EOKA örgütünün lideri ve katliamların baş sorumlusu Nikos Sampson'un hatırları, yıllar sonra 28 Aralık 1988 tarihinden itibaren Eleftheria gazetesinde yayınlandı. Sampson hatıralarında Makarios Hükümeti'nin, İçişleri Bakanlığı'nın ve Üçlü Karargah'ın Yunan kanadına mensup subayların emri ile hareket ettiğini açıkça itiraf etmekte ve Küçükkaymaklı savaşlarının, Yunanlılar'ın Balkan Savaşları dışında, Türklere karşı kazandığı yegane zafer olduğunu iddia etmektedir.[223]

Sampson'un ifadelerinden de açıkça anlaşılacağı üzere, tarihe Kanlı Noel olarak geçen katliamlar, EOKA örgütünün, merkezi hükümetten bağımsız olarak kendi başına planlayıp icra ettiği bir olay değil, tam tersine, Makarios liderliğindeki Kıbrıs hükümetinin, İçişleri Bakanlığı'nın ve Yunan ordusunun eşgüdüm halinde, birlikte planlayıp birlikte icra ettikleri, devlet destekli bir etnik temizlik hareketiydi.

Kıbrıs'ta yaşanan bu ve benzeri Rum-Yunan katliamları ile ilgili olarak, daha sonraki yıllarda hiçbir uluslararası soruşturma açılmadığını, BM veya benzeri uluslararası örgütler tarafından, olayları araştırılması ve sorumlularının cezalandırılması yönünde hiçbir somut girişimde bulunulmadığını ve katliamların, yapanların yanına kar kaldığını, tarihe bir not olarak düşmek gerektiği kanısındayım.

---

[221] Ahmet Gazioğlu, **Rum Mezalimi ve KKTC'ye Doğru**, Türkler Ansiklopedisi, C.19, Ankara, 2002, s.955

[222] Armaoğlu, a.g.e., s.788

[223] Çay, a.g.e., s.74

2.2.3. III. Londra Konferansı

Gelişen olaylar üzerine İngiltere'nin önerisiyle, Londra'da 13 Ocak 1964'te İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın katıldığı üçlü bir konferans düzenlendi. Konferansa 15 Ocak tarihinden itibaren Kıbrıs Türk ve Rum taraflarının da katılımıyla, beşli olarak devam edildi.[224]

Görüşmelerde Türk tarafı, Zürih ve Londra Antlaşmaların Kıbrıs Türklerinin haklarını ve can ve mal güvenliğini korumada yetersiz kaldığını belirterek, fiili garantiler verilmesi gerektiğini ve bunun da ancak federal bir yönetim ile mümkün olabileceğini ifade etti.[225]

Rum tarafı ise, meydana gelen olaylara zaten bu antlaşmaların ve mevcut anayasanın yol açtığını iddia ederek "Garanti ve İttifak Antlaşmalarının" feshedilmesini, antlaşmalar gereği adada bulunan Yunan ve Türk alaylarının adadan çıkmasını, Anayasa'da Türklere tanınan hakların kaldırılmasını talep ettiler.

Görüşmeler 21 Ocak tarihinde, hiçbir sonuç alınamadan kesildi. Türkiye görüşmelerden çekilirken Başbakan İsmet İnönü,

> *"Kıbrıs'ta can ve mal güvenliğinin sağlanmadığı bir ortamda Londra görüşmelerinin başlamış olmasını bir talihsizlik olarak gördüğünü belirterek asıl sorunun, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temelini oluşturan milletlerarası antlaşmaların yürürlükte olup olmadığıdır"*

dedikten sonra, imzacı taraf olarak Türk toplumunun rızası olmadıkça antlaşmaların yürürlükten kaldırılmasının mümkün olmadığını ifade etmiştir.[226]

Görüşmelerin kesildiği dönemde Kıbrıs'ta olayların devam etmesi ve Türklerin can kaybının sürmesi üzerine Başbakan İsmet İnönü ABD'yi uyararak, Türkiye'nin Kıbrıs'taki soydaşlarının haklarını korumakta kararlı olduğunu bildirdi. Bunun üzerine Londra'da görüşmeler tekrar başladı. İkinci tur görüşmelerde İngiltere

[224] Ali Gevgili, **Yükseliş ve Düşüş,** İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1987, s.286-287
[225] Gönlübol, a.g.e., s.379
[226] Erol Mütercimler, **Satılık Ada Kıbrıs**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2007, s.134

Kıbrıs'ta barışın ve güvenliğin sağlanması için, içlerinde ABD askerlerinin de bulunacağı, NATO üyesi devletlerden oluşacak, 10.000 kişilik bir barış gücü kurulmasını önerdi. İngiltere artık Kıbrıs'ın bütün yükünü tek başına taşımak istemiyor ve ABD'nin de sorunun bir parçası haline gelmesini istiyordu.[227]

NATO gücü teklifine Türkiye olumlu baktı ve herhangi bir itirazda bulunmadan kabul etti. Çünkü Türkiye ABD'nin sorunla aktif olarak ilgilenmesi durumunda, bütün çözüm önerilerine hayır diyen Makarios üzerinde baskı uygulayarak sorunun çözümüne katkı sağlayabileceğini düşünüyordu.

Türkiye ayrıca Ada'da konuşlanacak bir NATO gücünün, Rumların Türklere karşı gerçekleştirdikleri katliamları da durduracağını öngörüyordu. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti Başbakan Yardımcısı Kemal Satır 29 Ocak 1964'te yaptığı açıklamada, Türk hükümetinin, ABD'nin Kıbrıs'a asker göndermesi teklifini memnuniyetle karşıladığını belirterek şunları söylemiştir: *"... Ada'da emniyetin tesisi için dost ve müttefik kuvvetlerin müdahale ederek taraflara yararlı olması zaten bizim tezimiz idi..."*[228]

İngiltere ve ABD'nin çabalarına rağmen, Ada'da barışın sağlanmasına yönelik bir NATO askeri birliğinin Kıbrıs'a gönderilmesi teklifi Makarios tarafından reddedildi. Rumlara göre Kıbrıs sorununun çözümü sadece BM çatısı altında olabilirdi. Bu gelişme üzerine, Londra Konferansı başarısızlıkla sonuçlanarak dağıldı. [229]

Konferans dağıldıktan iki gün sonra 23 Ocak 1964'te Lefkoşa'daki Bayraktar Camii, Rumlar tarafından yeniden bombalandı. Türk bölgelerine yönelik şiddetli Rum saldırıları tekrar başladı. Limasol, Baf, Magosa ve Poli'de yüzlerce Türk öldürüldü, binlercesi yaralandı veya köylerini terk etmek zorunda kaldı. Bu olaylar üzerine 13 Şubat 1964'te Türkiye BM Güvenlik Konseyi'ne başvurdu.[230]

---

[227] Faruk Sönmezoğlu, **II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası**, İstanbul, Der Yayınları, 2006, s.144

[228] Cumhuriyet, 30 Ocak 1967, s.7

[229] Erol Manisalı, **Dünden Bugüne Kıbrıs**, KKTC, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, 2002, s.45

[230] Hamza Eroğlu, **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekatı**, Ankara, Eroğlu, 1975, s.23

Türkiye aslında sorunun BM yerine NATO çatısı altında çözülmesine taraftardı ama Rum-Yunan engeli aşılamadığı için sorunun BM'ye taşınmasını kabullenmek zorunda kalmıştır.[231]

Türkiye'nin sık sık tekrarlanan ve her seferinde şiddetini ve dozunu sürekli artırarak devam eden bu Rum saldırıları karşısında, askeri gücünü net bir şekilde öne çıkarmaksızın, BM gibi bu güne kadar hiçbir sorunu çözüme kavuşturamamış ve soğuk savaş döneminin uluslararası güç dengeleri ile tamamen paralize olmuş, etkisiz bir örgüt olan BM'ye başvurması, sayısız ve sonuçsuz görüşme ve konferanslarla oyalanıp vakit kaybetmesi, Rumların cesaretini sürekli artıran ve onları her seferinde bir öncekine göre daha şiddetli saldırılarda bulunmaya teşvik eden önemli bir etken olmuştur.

2.2.4. Yeniden BM Süreci

Garantör üç devlet ile adadaki Türk ve Rum toplumları arasında bir anlaşmaya varılamayınca, tarafların talebi üzerine Kıbrıs sorunu BM Güvenlik Konseyi'ne götürüldü. Güvenlik Konseyi uzun görüşmeler ve Genel Sekreter'in arabuluculuk girişimleri sonucunda 4 Mart 1964'te Konsey'in beş geçici üyesinin hazırladığı bir tasarıyı kabul etti.

Karar uyarınca ilgili tüm taraflar uyuşmazlığı daha da derinleştirecek eylemlerden kaçınacaklardı. Ayrıca adada bir BM Barış Gücü oluşturulacak, sorunun barışçıl yollardan çözümlenmesi için bir arabulucu tayin edilecekti.[232] Söz konusu Barış Gücü, dokuz devletin katkısıyla, 6238 asker ve 173 polisten oluşacak ve Haziran ayında göreve başlayacaktı.[233] Arabulucu olarak da Finlandiyalı diplomat Sakari Tuomioja görevlendirildi.

BM Barış Gücü Ada'ya ulaşmadan önce Türkiye 12 Mart'ta Kıbrıs'ta Türkleri katliamdan korumak için Garanti Antlaşması'na dayanarak kuvvet kullanma

---

[231] Philip Windsor, **NATO and The Cyprus Crisis**, London, The Institute For Strategic Studies, 1964, s.10-11

[232] Uçarol, a.g.e., s.531

[233] Thomas M. Franck, **Recourse to Force State Action Against Threats and Armed Attacks**, Cambridge, Cambridge University Press, 2002, s.80

tehdidinde bulunmuştur.[234] Ancak BM Genel Sekreteri U-Thant ertesi gün verdiği cevapta, BM Barış Gücü kuvvetlerinin yakın bir zamanda Ada'ya ulaşacağını belirtmiş ve BM Güvenlik Konseyi'nin oybirliği ile aldığı karar uyarınca, tarafların Ada'daki durumu kötüleştirecek hareketlerden kaçınması çağrısı yapmıştır. [235] Türkiye Genel Sekreter'in bu çağrısına uyarak, geri adım atmıştır.[236]

27 Mart 1964'te tarafsız devletlerin askerlerinden oluşan ve BM'nin komutası altında olan Barış Gücü Ada'da göreve başladı.[237] Hemen bir hafta sonra, 4 Nisan 1964'te Makarios, Zürih ve Londra Antlaşmalarının bir parçası olan İttifak Antlaşması'nı feshettiğini ilan etti. Türkiye, tek taraflı bu feshi tanımadığını açıkladı. [238] Yunanistan Başbakanı Yorgo Papandreu ise yayınladığı bir bildiri ile Makarios'un İttifak Antlaşması'nı feshini desteklediğini ve tanıdığını bildirdi.

Ne BM Barış Gücü ne de arabulucu Tuomioja, Kıbrıs'ta anlaşmazlığa bir çözüm yolu bulabildiler. BM'nin aldığı kararlara ve uyguladığı önlemlere rağmen Kıbrıs'ta olaylar Türklerin aleyhine gelişmeye devam etti. Rum Temsilciler Meclisi bir yandan BM Barış Gücü'nün Ada'da görev yapmasını çeşitli yollarla fiilen engellerken, diğer yandan Mayıs ayındaki bir oturumda, Kıbrıs'ta "Rum Milli Muhafız Alayı" kurulmasını kararlaştırdı. [239] Kurulması kararlaştırılan bu askeri birliğin, adada Türklere karşı kullanılacağı çok açıktı.

Bu dönemde Rumlar tarafından yüz üç köyden on binlerce Türk zorla göç ettirilirken, beş yüzün üzerinde Türk de öldürülmüştür. Yine bu dönemde Kıbrıslı Türkler, devletin tüm organlarından dışlanmış, Türk milletvekilleri Meclis'e sokulmamış ve Rumlar Ada'yı tek başlarına yönetmeye başlamışlardır. Rumlar ayrıca Türkleri fiziki ambargo ve abluka altına almışlar, Türkler ancak kendilerine ulaşan Kızılay kamyonlarının getirdiği yardımlarla ayakta kalmaya çalışmışlardır.[240]

---

[234] Mark Weisburd, **Use of Force, The Practice of States, Since World War II,** Pennsylvania, Penn State University Press, 1997, s.128

[235] Weisburd, a.g.e., s.128

[236] Thomas Ehrlich, **Cyprus 1958-1967**, London, Oxford University Press, 1974, s.64

[237] Ahmet Gazioğlu, **Rum Mezalimi ve KKTC'ye Doğru**, Türkler Ansiklopedisi, Ankara, 2002, s.946'dan aktaran Yavuz Güler, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi, Gazi Üniversitesi, Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 5/1, Kırşehir, 2004, s.108

[238] Keesing Contemporary Archives, Vol: XVI, 1963-1964, s.20121

[239] Çay, a.g.e., s.78

[240] Güler, a.g.m., s.108

Bunun üzerine Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'ye 29 Mayıs 1964'te bir nota vererek, adada durumun gittikçe kötüleştiğini, eğer Rumlar bu tür hareketlere ve saldırılara devam ederlerse, günün birinde Türkiye'nin harekete geçmeye mecbur kalacağını bildirdi.

2.2.5. ABD'nin Tavrı ve Johnson Mektubu

Türkiye'nin tüm uğraşılarına rağmen 1964 yılının Nisan ve Mayıs ayları boyunca Kıbrıs'ta çatışmalar sürmüştü. Bunun üzerine İsmet İnönü hükümeti 2 Haziran 1964'teki MGK toplantısında Kıbrıs'a askeri müdahale kararı aldı.[241] Hatta müdahalenin tarihi bile belirlenerek, 6 Haziran olarak belirtilmiştir.[242]

Bunun üzerine ABD harekete geçti ve Başkan Johnson, 5 Haziran 1964'te Başbakan İsmet İnönü'ye bir mektup gönderdi ve durumu görüşmek için kendisini Washington'a davet etti. Johnson bu mektubunda, Türkiye'nin Kıbrıs'a yapmayı kararlaştırdığı harekat için Amerika ile istişarede bulunmasını istedikten ve yapılacak harekatın getireceği problemlerden söz ettikten sonra tehdit edici bir üslupla şöyle demekteydi;

> *"Türkiye tarafından Kıbrıs'a yapılacak askeri bir müdahale, Sovyetler Birliği'nin benzer bir müdahalesine yol açabilir. NATO müttefiklerimizin tam rıza ve muvafakatları olmadan Türkiye'nin girişeceği bir harekat neticesinde ortaya çıkacak Sovyet müdahalesine karşı Türkiye'yi savunmak mükellefiyetleri olup olmadığını müzakere etmek fırsatını bulamamış olduklarını takdir buyuracağınız kanaatindeyim. Ayrıca mevcut şartlar altında Türkiye'nin Kıbrıs'a yapacağı askeri bir müdahalede, Amerika tarafından verilmiş olan askeri malzemenin kullanılmasına muvafakat edemeyeceğimizi size bütün samimiyetimle ifade etmek isterim. Bu itibarla aramızda en geniş ve en samimi istişarelerde bulununcaya kadar sizin, meslektaşlarınızın tasarladığınız her türlü kararı geri bırakmanızı bilhassa rica ediyorum."*[243]

[241] Nasuh Uslu, **Türk Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs**, Ankara, 21. Yüzyıl Yayınları, 2000, s.177
[242] Gevgili, a.g.e., s.293
[243] Uçarol, a.g.e., s.531-532

13 Haziran 1964'te Başbakan İsmet İnönü bu mektuba cevap vererek daveti kabul ettiğini bildirdi ve 21 Haziran günü Amerika'ya hareket etti.

Washington'da Başbakan İsmet İnönü ile Başkan Johnson arasında 22-23 Haziran 1964 tarihlerinde yapılan görüşmelerden sonra ortak bir bildiri yayınlanarak, ABD'nin, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temelini oluşturan 1959 Antlaşmalarının geçerliliğinin sürdüğünü kabul ettiği deklare edilmiş ve uyuşmazlıkların müzakereler yoluyla çözülmesi noktasında fikir birliği içinde olunduğu ifade edilmiştir.

Ayrıca ABD eski Dışişleri Bakanı Dean Acheson'un sorunun çözümü için aracı olarak görevlendirilmesi kararlaştırılmıştır. [244] Bu arada Başkan Johnson, Washington'a gelen Yunanistan Başbakanı Papandreu ile de ayrıca görüşmüş ancak üçlü bir toplantı yapılmamıştır.[245] Johnson Papandreu görüşmesinden de herhangi bir sonuç çıkmamış, ABD'ye rağmen başbakan seçilen Papandreu , bu ülke ile sıcak bir ilişki içine girmemiş ve Türkiye ile görüşmeyi de kesin bir dille reddetmiştir.[246]

Türkiye daha önce birkaç kez yaptığı gibi, yine gerçekleştiremeyeceği türden iddialı bir söylemde bulunmuş, karşı tarafı askeri müdahale ile tehdit etmiş ancak her seferinde olduğu gibi yine bu söyleminden geri adım atmıştır.

Türkiye'nin askeri blöflerini artık ciddiye almayan Rumlar, Ada'da yeni saldırı hazırlıklarını sürdürmeye devam ettiler. EOKA şiddet örgütünün lideri olan Grivas, 9 Haziran 1964'te tekrar Kıbrıs'a geldi ve gelir gelmez de General Karayannis'ten boşalan Rum Milli Muhafız Ordusu'nun komutanlığına atandı. Kuşkusuz bu durum, yeni Rum saldırılarının ilk habercisiydi.

2.2.6. Acheson Planı ve Cenevre Görüşmeleri

Johnson-İnönü görüşmesinden sonra, 9 Temmuz 1964'te ABD eski Dışişleri Bakanı Acheson aracılığı ile İngiltere, Türkiye ve Yunanistan temsilcilerinin katılıyla

[244] Bülent Şener, **1963-1964 Kıbrıs Krizi: Türk Dış Politikası Tarihinde Askeri Siyasal ve Hukuksal Boyutlarıyla Bir Zorlayıcı Diplomasi Uygulaması**, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, 205, İstanbul, 2013, s.21

[245] Mehmet Gönlübol, **Türk-Amerikan İlişkilerinde Genel Bir Değerlendirme**, Foreign Policy, C.1, No.4, Aralık 1971, s.14

[246] Andreas G. Papandreu, **Namlunun Ucundaki Demokrasi**, Çev. Semih Koray ve Mehmet Emin, Ankara, Bilgi yayınevi, 1988, s.167

Cenevre'de görüşmeler yapılmaya başlandı. Acheson Türkiye ve Yunanistan taraflarıyla ayrı ayrı görüşerek önerilerini iletti.[247]

Plana göre Türkiye'ye, Kıbrıs'ın Karpas yarımadası bölgesinde egemenliği tamamen kendisinin olacak ve anavatanın ayrılmaz parçası sayılacak bir toprak parçası verilecekti. Türkiye'ye teklif edilecek olan bu toprak parçasının sınırı, Cenevre'de yapılacak olan görüşmelerle saptanacak ve Türkiye kendisine bırakılan alanda istediği kadar askeri kuvvet konuşlandırabilecek ve bu yolla hem kendi güvenliğini hem de Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin güvenliğini sağlayacak tedbirleri alabilme imkanına kavuşacaktı.

Bu alan aynı zamanda Kıbrıs'taki diğer yerleşim bölgelerinde yaşamaya devam etmek isteyecek Türklerin, ileride yeni saldırılara uğramaları halinde sığınabilecekleri bir yer olacaktır. "Acheson Planı" ayrıca, Kıbrıs'ın Rumlar veya Yunanistan idaresi altında kalacak kısımlarında ikamete devam edecek olan Türkler için *"Mahalli Self Government"* veya *"Mahalli Self Administration"* bölgeleri önermekteydi.

Ayrıntıları görüşmelerde kararlaştırılacak olan bu bölgelerde, mahalli vergileri kendileri toplayacak ve masrafları kendileri yapacak, mahalli polise kumanda edecekler, Türklerle ilgili bulunduğu ölçüde adalet kurumlarının genel sevk ve idaresine egemen olacaklar, belediyenin ve mahalli idarenin diğer yetkilerine sahip olacaklardı.

Bu mahalli özerk idareler, devlet içinde devlet niteliğinde olmayacak ve merkezdeki siyasi otoriteye karşı sorumlu olacaklardı. Bu şekildeki *"Self Government"* sistemi Türklerin sayıca çoğunluğu oluşturduğu Kıbrıs'ın iki veya üç bölgesinde kurulacaktı.[248]

Adanın başka bölümlerinde yaşayan Türklerin haklarının korunması için merkezde bir Türk yönetimi öngörülmüştü. Bu örgüt, kendi kendini özerk bir şekilde yönetecek olan iki veya üç bölge dışında yaşayan Türklerin, şehirlerde mahallelerin ve şehir dışında hepsi Türk veya büyük çoğunluğu Türk olan köylerin idari işlerini yürütecekti. Bütün bu haklara sahip olan Türkler, yine de merkezi otoritenin

[247] Michael Stephen, **The Cyprus Question**, London, Northgate Publications, 1997, s.18
[248] Sarıca, Teziç, Eskiyurt, a.g.e., s.79

vatandaşı olacaklar ve bu sıfatla Lozan Antlaşması'nda azınlıklara tanınan haklara sahip olacaklardı.[249]

Öte yandan koruyucu tedbir olarak da BM veya Uluslararası Adalet Divanı tarafından tayin edilecek olan bir uluslararası komiser, Türk Topluluğu'na ve Türklere tanınan haklara saygı gösterilip gösterilmediği konusunda gözlemlerde bulunacak, şikayet dinleyebilecek, araştırma soruşturma yapabilecek, ilgili otoritelere haksızlığı gidermek için tavsiyelerde bulunabilecektir. [250] Haksızlığın tamiri ve tazmini için emredebilme yetkisi ise, karşı tarafın istinaf hakkı olmak şartıyla geçerli olabilecektir. Eğer ilgili otorite, komiserin tavsiye ve kararına fiilen uymazsa, bu durumda zarar gören taraf, uluslararası mahkemeye veya taraflar kabul ederse NATO'ya başvurabilecekti.

Bunun dışında, Akdeniz'in bu bölgesinde, ülkenin güvenliğini korumak için Yunanistan, Meis Adası'nı Türkiye'ye verecekti.

20 Temmuz 1964 günü başlayan görüşmelerde Türk tarafı için en önemli konu, Türkiye'ye verilecek olan toprak parçasının saptanmasıydı. Sınırların saptanmasında askeri düşüncelere öncelik tanınması kararlaştırılmıştı. Türk askeri müşavirleriyle bir Amerikan generali ve Kıbrıs'taki Amerikan askeri ataşesi arasında yapılan görüşmelerde, Türklere verilecek arazinin genişliği üzerinde yaklaşık olarak bir mutabakatlara varılmış ve bize göre asgari, Amerikan uzmanlarına göre azami sınırlar belirlenmiştir.[251]

Başbakan İnönü'nün 3 Eylül 1964'te Mecliste yaptığı konuşmadan, Acheson Planı'nı Türk Hükümetinin kabul ettiği anlaşılmaktadır. [252] Planın Rumlar ve Yunanistan tarafındaki karşılığı ise, adanın geri kalan kısmının Yunanistan'a ilhakı yani *"enosis"* olacaktır.

Kıbrıs Türk toplumunun 1959 tarihli Zürih ve Londra Antlaşmalarıyla ve 1960 Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti ile elde etmiş olduğu eşit ve kurucu vatandaş olma statüsünü tamamen ortadan kaldıran ve Kıbrıs Türk halkını, adada Rumların hükümranlığına, iradesine ve insafına teslim eden ve Türkleri bir azınlık toplumu

[249] a.g.e.
[250] Tuncer, a.g.e., s.79
[251] Sarıca, Teziç, Eskiyurt, a.g.e., s.80
[252] Gönlübol, a.g.e., s.415

haline dönüştüren bu anlaşma taslağının Türkiye Cumhuriyeti hükümeti tarafından kabul edilmiş olmasının nedeni, Kıbrıs adasının Karpas burnunun ve bir de Yunanistan'a ait Meis Adası'nın Türkiye'ye verilecek olması sayesinde Türkiye Cumhuriyetinin sınırlarının genişleyecek olması ve Türkiye'nin Meis'te kuracağı askeri üsle Ege Denizi'nde, Karpas'ta kuracağı üsle de Akdeniz'de Yunanistan'a karşı stratejik üstünlüğünü artıracak olmasıdır.

Ancak bu çözüm seçeneğinde Kıbrıs Türk halkı yoktur, Kıbrıs Türklerinin geleceği yoktur. Kıbrıs Türk toplumunun ekonomik olarak varlığını nasıl sürdüreceği, binlerce Kıbrıslı Türkün, verimsiz ve çorak Karpas burnuna iskan edilmesi durumunda, buralarda ekonomik refahın nasıl tesis edileceği, insanların geçimini nasıl temin edeceğine dair hiçbir fikir ve öngörü yoktur.

Adanın diğer bölgelerinde yaşamaya devam edecek olan Kıbrıslı Türklerin, kağıt üzerinde kalacağı baştan belli *"self administration"* gibi fiilen hayata geçmesi imkansız göstermelik haklarla baş başa bırakılıp, ileride Rumların muhtemel fiziki saldırılarına, azınlık haklarının da elinden alınmasına, siyasi hatta fiziki olarak yok edilmelerine yönelik Rum saldırılarına karşı nasıl korunacağına dair tek bir madde içermemektedir.

Kendilerinin de altına imza atmış oldukları ve uluslararası toplum tarafından da kabul gören mevcut anayasayı bile açık ve net bir şekilde ve tüm dünyanın gözleri önünde uygulamayan, anayasa ve yasalarla Türklere tanınan eşit vatandaşlık haklarını kullandırtmayan, hukuku ve yasayı hiçe sayan ve her fırsatta Türklere karşı etnik temizlik girişiminde bulunan Rumların, azınlık statüsüne indirgenmiş Türk toplumuna, *"self government", "self administration"* gibi göstermelik hakları kullandırtmayacağını çok açıktır.

Acheson Planı'nın kabulü ve hayata geçirilmesi durumunda adanın çok küçük bir kısmı hariç, tamamına yakınının Yunanistan toprağı haline geleceği ve bunun da askeri bakımdan Türkiye'nin Yunanistan tarafından güneyden kuşatılması anlamına geleceğine dair hiçbir kaygı yoktur. Kıbrıs sorunu sürecindeki en büyük şansımız, Türkiye tarafından kabul edilen bu planın Yunanistan tarafından reddedilmiş olmasıdır.

Makarios, Karpas bölgesinin Türkiye'ye verilecek olması ve Türkiye'nin burada askeri ve hukuki egemenlik tesis edecek olması nedeniyle, planın "enosis"e engel olduğunu ve gizli bir *"taksim"*i içerdiği düşünerek kabul etmemiş, Yunanistan da Makarios'un bu kararına paralel davranarak planı reddetmiştir.[253]

2.2.7. Erenköy Katliamı

Acheson Planı görüşmeleri devam ederken, Ağustos ayı başında Kıbrıs'ta, BM Barış Gücü askerlerinin gözleri önünde, EOKA saldırıları ve İngiliz İşçi Partisi Lideri Wilson'un "kontrollü soykırım" olarak nitelendirdiği[254] sistematik cinayetler artmış, Erenköy ve Mansura'da çarpışmalar şiddetlenmiş, Türkler yeniden yoğun bir şekilde öldürülmeye başlanmıştı.

Grivas önce 3 Temmuz 1964'te Atina'ya gitmiş, orada gerekli temasları yaptıktan sonra, 6 Ağustos'ta Lefkoşa'ya dönerek bu kez Kıbrıs Rum Silahlı Kuvvetleri Genel Karargahında askeri planlamaları tamamlayarak, saldırı için Makarios'un onayını istemiştir. Makarios, Grivas'ın bu talebi üzerine Bakanlar Kurulu'nu toplayarak, oybirliği ile harekatın yapılması kararını almıştır.[255]

Öte yandan Makarios Bakanlar Kurulu kararını Grivas'a iletirken, harekata girişmeden önce Yunan Hükümetine 'de danışmasını ve Yunan Hükümeti'nin de onayının alması gerektiğini söylemiştir. Grivas'ta Yunan Dışişleri Bakanı Kostopulos ile görüşüp, onayını almadan harekete geçmeyeceğine dair söz vermiştir. Ancak daha sonra Grivas'ın bu sözünü tutmadığı ortaya çıkmıştır.[256]

Grivas tarafından saldırı emrinin verilmesiyle, adada 6 Ağustos 1964'te Türk-Rum çatışmaları tekrar başladı. Saldırı altında kalan Türk mücahitlerin telsizle durumu Ankara'ya bildirip yardım istemesi üzerine, Türk Hava Kuvvetlerine ait savaş jetleri Kıbrıs üzerinde uyarı uçuşları yaptı.

---

[253] Melek Fırat, Yunanistan'la İlişkiler, Baskın Oran (ed.), Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular Belgeler Bulgular (1919-1980), C.1, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003, s.728

[254] Sarıca, Teziç, Eskiyurt, a.g.e., s.81

[255] R. R. Denktash, **The Cyprus Triangle**, London, K.Rustem & Brother, 1988, s.82-83

[256] Çay, a.g.e. s.80

Uyarı uçuşlarına rağmen Rum saldırılarının aynen devam etmesi üzerine bu kez Türk savaş uçakları 8-9 Ağustos 1964'te iki gün boyunca bu bölgeleri bombaladılar. Türk jetlerinin yoğun bombardımanı sonucunda Rumlar saldırıları durdurmak zorunda kaldılar.

Makarios Bakanlar Kurulu'nu toplayarak, yenilginin sorumlusunun, Yunansitan'a haber vermeden saldırıya geçen Grivas olduğunu ileri sürmüştür. Bu olayda da Makarios yine her zaman yaptığı gibi, başarıyı kendisine, başarısızlığı başkasına yükleyen lider tavrını sürdürmüştür.

Erenköy saldırılarının başladığında "Türkiye müdahale ederse kurtaracak Türk bulamayacaktır" diyen Makarios, Türk jetlerinin iki günlük bombardımanından sonra ateşkesi kabul etmiştir. Erenköy savaşı sırasında Rumlar 53 ölü, 125 yaralı verirken, Türklerin kaybı 12 ölü, 4 kayıp, 32 yaralı olarak gerçekleşmiştir.[257]

Erenköy yenilgisinden sonra Makarios Kıbrıs Türklerine ekonomik abluka uygulamaya başlamıştır. Demir, çimento, benzin, kereste ve çivi, gibi temel ihtiyaç maddelerinin Türk bölgelerine girişini yasaklamıştır. Ancak Türkiye'nin Eylül ayında kuvvet kullanarak Kıbrıs Türklerine yiyecek ve her çeşit yardım malzemesi göndermesi, Makarios'un inadını ve Türkleri abluka altında tutma direncini kırmış ve Kıbrıs'ta durum biraz olsun sakinleşmiştir.[258]

Çatışmalar devam ederken, ABD Başkanı Johnson ve SSCB Devlet Başkanı Kruşçef çarpışmalara son verilmesini istediler. BM Güvenlik Konseyi'de Türkiye ve Makarios'tan ateşin kesilmesini isteyen bir karar çıkarttı. Bu kararda:[259]

"1-İlgili tarafların derhal ateş kesmeleri,

2-İlgili tarafların barış ve güvenliğin tesisi için BM ile işbirliği yapmaları,

3-İlgili bütün devletlerin durumu daha da ciddileştirecek hareketlerden kaçınmaları" öneriliyordu.

---

[257] a.g.e., s.81

[258] Nihat Erim, **Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs**, Ankara, Ajans Türk Matbaa Sanayi, 1975, s.61

[259] Sarıca, Teziç, Eskiyurt, a.g.e., s.82

Makarios'un Türklere uyguladığı ablukayı kaldıracağını söylemesi üzerine, Türkiye de ateşkesi kabul etmiş ve olası bir sıcak savaş engellenmiştir.[260]

Bu esnada Yunanlılar ilk defa bir teklifle Cenevre'ye gelerek, Elgreco burnunda 32 kilometre karelik bir alanı sadece hava ve deniz üssü olarak kullanmak kaydıyla ve 25-30 yıllığına kiralama yoluyla Türkiye'ye bırakabileceklerini, adadaki Türk toplumuna da sadece Batı Trakya Türklerine tanınan azınlık hakları ile birlikte uluslararası bir makama doğrudan doğruya şikayet hakkı tanıyabileceklerini ifade etmişlerdir.[261]

Türk hükümetinin bu teklifi reddetmesi üzerine Yunanlılar bu kez Acheson Planında öngörülenden daha az, sadece 50 kilometre karelik bir alanı, 50 yıl süreyle, kira karşılığı Türkiye'ye tahsis edebileceklerini bildiren bir teklif sundular. Türkiye bu teklifi, görüşme zemini olarak kabul ettiği ilk Acheson Planı'nın dışında kaldığı gerekçesiyle reddetmiştir. [262]

Bunun üzerine arabulucu konumunda bulunan ABD, 20 Ağustos'ta yine Acheson aracılığıyla, yeni bir teklifte bulundu. Teklife göre:[263]

1-Karpas yarımadasındaki Komi-Kebir'in 2 mil batısında, kuzey-güney doğrultusunda çekilecek bir hattın doğusunda kalan bölgede Türkiye 50 yıl süreyle bir askeri üs bulundurma hakkına sahip olacaktı. Ayrıca Türkiye, Magosa Limanı'ndan serbestçe yararlanabilecekti.

2-Yunan Hükümetince, Kıbrıs Türk toplumuna, Lozan Antlaşması'nda ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ndekiler de dahil olmak üzere, kabul edilmiş insan ve azınlık hakları tanınacak ve bunlar için güçlü teminatlar verilecektir. Kıbrıs sekiz kaymakamlık bölgesine sahip ayrılacak ve kaymakamlıklardan ikisi daima Türk olacaktır.

3-Bu bölgelerin idare memurları arasında Türklere de önemli sayıda yer ayrılacaktır. Türk nüfusun fazla olduğu yerlerde karma Türk-Yunan polis memurları, karakolları kullanılacaktır.

---

[260] Fırat, Oran (ed.), a.g.e., 729
[261] Sarıca, Teziç, Eskiyurt, a.g.e.
[262] a.g.e.
[263] a.g.e., s.83

4-Lefkoşa'da Kıbrıs Genel Valisi'nin yanında, yüksek derecede Kıbrıslı bir Türk memur ve ona bağlı yeterli sayıda büro memurları bulunacaktır. Bu yüksek dereceli memur, bütün adada Türklerin haklarının gözetilip gözetilmediğini denetleyecek, bu konuda genel valiye, Atina hükümetine ve gerekirse uluslararası komisere başvurabilecektir.

5-Yunan ve Türk hükümetlerinin onaması ile BM veya başka uluslararası makam, Kıbrıs'ta bir yüksek komiser bulundurabilecektir. Komiserin görevi, Kıbrıslı Türklerin haklarına uyulmasını gözetmek ve sağlamak olacaktır. Hakların çiğnenmesi halinde, durumu Yunan otoritelerine, onlar da çare bulamazlarsa, BM'e yansıtacaktır.

6-Kıbrıslı Türklerin "Ahvali Şahsiyeleri" için ayrı bir medeni kanun olacaktır. Bu konudaki davalara ilk mahkeme olarak Türk yargıçlar bakacaktır.

Bu teklifte Türk hükümetine ters düşen nokta, Türkiye'ye verilecek toprağın, mülkiyet (egemenlik) olarak değil, 50 yıllığına kiralama şeklinde üs olarak teklif edilmiş olmasıdır. Kiralama usulünün kabul edilemeyeceği Türk hükümeti tarafından muhataplara iletilmiştir.

Görüşmelerin başladığı 20 Ağustos günü Acheson, Yunan Başbakanı Georgios Papandreu'ya Cenevre'den gönderdiği gizli mesajda şöyle diyordu:[264]

> *"Bugün başkan beni Kıbrıs sorununa Sovyetler'in müdahale edebileceği konusunda acilen uyardı… Böyle bir tehlike Türkiye ve Yunanistan'ın çıkarlarına da aykırıdır. Türklerin Karpas bölgesinde istedikleri askeri üs alanında egemenlik haklarını kısıtlamak için elimden gelen en ağır baskıyı yapmaya hazır olduğumu bilmenizi isterim."*

Başbakan İsmet İnönü 3 Eylül 1964 tarihinde Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmada Cenevre görüşmelerinin aşamalarını, Acheson Planı'nı ve planda sonradan yapılan değişiklikleri ayrıntılı olarak anlatmış ve plan hakkında olumlu bir

[264] Evangelos Averoff, **Lost Opportunities: The Cyprus Question 1950-1963**, New York, Aristide D. Caratzars Publishers, 1986, s. 368

sonuca varılamamasının nedenini, Karpas burnunda Türkiye'ye verilecek toprak parçasının statüsü konusunda, Yunanistan'ın "kiralık" Türkiye'nin ise "egemen bölge" olması hususunda karşılıklı ısrar ve anlaşmazlıktan kaynaklandığı şeklinde ifade etmiştir.[265]

Bu konuşmadan da net bir şekilde anlaşılacağı üzere, Karpas burnunda Türkiye'ye verilecek toprak parçasının statüsü konusunda Yunanistan ile anlaşma sağlanmış olsaydı, Türk hükümeti tarafından Kıbrıs sorunu bu şekilde çözülmüş sayılacak ve süreç sonlandırılacaktı.

Planın birinci versiyonunun Yunanistan tarafından, ikinci versiyonunun da Türkiye tarafından reddedilmiş olmasını, hem Türkiye açısından hem de Kıbrıs Türk halkı açısından büyük bir hatadan ve kayıptan dönülmesi olarak yorumlamaktayım.

Türkiye Cenevre görüşmeleri sırasında yaşanan bu olumsuz gelişmeler üzerine, sorunun çözümüne yönelik olarak bu kez de *"federasyon"* teklifini ortaya atmış ancak bu düşünce kabul edilmemiştir.

Cenevre görüşmeleri sırasında Türkiye'nin ortaya koyduğu bu tavır ve sorunun başlangıcından bu yana, süreç boyunca sergilemiş olduğu değişken tutum ve davranışlar, dünya kamuoyu nezdinde Türkiye'nin, Kıbrıs konusunda Yunanlılar ve Rumlar gibi sabit ve inançlı bir tezlerinin olmadığı, hatta sürekli değişen görüş ve tezleri nedeniyle, ne istediğini tam olarak bilmeyen, kararsız ve kendisinin bile tam olarak inanmadan mücadele ettiği bir davada ne koparırsa kar saymaya hazır bir taraf olduğu imajının doğmasına neden olmuştur.

Türkiye, sorunun başlangıcında önce "Kıbrıs sorunu diye bir sorun yoktur, orası İngiliz toprağıdır, İngiltere kendi toprağından ve egemenliğinden nasıl olsa vazgeçmez" şeklinde özetlenebilecek, tamamen pasifist ve sorunu yok sayan bir tavır sergilemiştir.

İngiltere, Türkiye'nin zannettiği kadar sert ve kararlı durmayıp, sorunu müzakere edebileceğini gösterince, Türkiye bu kez adanın Yunanistan ile Türkiye arasında paylaşılması anlamına gelen *"Taksim"* tezini ortaya atmıştır.

[265] Gönlübol, a.g.e., s.335

Daha sonra tüm dünya ile birlikte "Kıbrıs Cumhuriyeti" formülünü desteklemiştir. Bu sistem Rum-Yunan tarafınca fiilen işletilmez hale gelince, uluslararası antlaşmalardan ve anayasadan doğan yasal ve meşru haklarına kesin ve net bir tavır ile sahip çıkmak ve haklı olduğu konumda dik durmak yerine, Acheson Planı gibi, Kıbrıs Türklerini aslen kurucu ortak ve eşit vatandaş oldukları Kıbrıs'ta, hukuken azınlık statüsüne düşüren ve Rumların insafına terk eden bir plana evet demiş, bu dahi kendisinden esirgenip, "size adada toprak kiralayalım" derecesinde onur kırıcı bir müzakereye muhatap olunca, bu kez de *"federsyon"* tezini ortaya atmış ama bu tezi de Rum-Yunan tarafınca reddedilince kendi tezinin bile arkasında durmamıştır.

Oysa tüm bu süreç boyunca Rumların ve Yunanlıların sadece bir tek tezi olmuştur, *"enosis"* ve ondan asla vazgeçmemişlerdir. Uluslararası sistemin zorlaması ile geçici bir süreliğine ve sadece görünürde kabul etmiş oldukları Kıbrıs Devletini ise değişmez nihai hedef olan *"enosis"*e giden yolda zorunlu bir mola olarak görmüşler ve Kıbrıs Devleti kurulur kurulmaz da fiilen yıkım işlemlerine başlamışlardır.

Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesi demek olan *"enosis"* Rum-Yunan ikilisinin, 1800'lü yıllardan itibaren büyük bir inanç ve kararlılıkla hiç vazgeçmeden savundukları ve haklılıklarını dünyaya kabul ettirmek için mücadele ettikleri kutsal davaları olmuştur.

Bu onlar açısından öylesine bir davadır ki, gerek Yunanistan'daki gerekse Kıbrıs'taki farklı siyasal sınıflar, siyasi ve ideolojik partiler ve örgütler, toplumsal katmanlar arasında hiçbir görüş ayrılığı olmaksızın, ulusça ortaklaşa savundukları, adeta genetik bir dava olagelmiştir.

Örneğin adada Komünist AKEL partisi ile Hristiyan Ortodoks Kilisesi, Yunanistan'da iktidar konumunda olsun veya muhalefet konumunda olsun hiç fark etmeksizin, liberal görüş ve düşünceye sahip partiler ile sol ideolojiye sahip partiler, Yunan kralı ve Yunan karlını ülkeden kovan darbeci askeri cunta, kısaca siyasi ve sınıfsal olarak birbirinin rakibi ve tamamen zıddı olan ve birbirini yok etmeye çalışan bütün ulusal dinamikler, *"enosis"* konusunda her zaman tam bir fikir ve inanç birliği içerisinde olmuşlar, bu güçlerden hangisi öne çıkarsa çıksın, gücü eline geçirdiği

andan itibaren, *"enosis"* davasını, bir öncekinin bıraktığı yerden alıp ileriye doğru götürmeye çalışmıştır.

Sadece zaman zaman, iç siyasete ve uluslararası konjonktüre göre değişebilen yöntem farklılıkları ve küçük taktik değişiklikler olmuş ama ana dava hiçbir zaman değişmemiş, *"enosis"* ten vazgeçilmesi tartışma konusu bile yapılmamıştır.

1964 yılı ortalarından itibaren Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeler ve Yunanistan'ın girişmiş olduğu hareketler, bu arada Kıbrıs'ta Cumhuriyet ilanından önceki dönemde yaşanan şiddet hareketlerinin ve Rum saldırılarının yöneticisi olan EOKA lideri General Grivas'ın Yunanistan tarafından yeniden görevlendirilerek bir kez daha adaya gönderilmesi ve ayrıca adaya binlerce Yunan askerinin sevk edilmesi, Ege'de Oniki Adalar'da Yunanistan'ın askeri yığınak yapmaya başlaması ve nihayet Yunanistan'ın Washington görüşmelerinden sonra ABD tarafından yapılan tüm görüşme önerilerini geri çevirmesi, Kıbrıs sorununun artık yerel bir anlaşmazlık olmaktan çıkıp, Türkiye ile Yunanistan arasında bölgesel bir anlaşmazlığa dönüşmesine ve iki ülkenin savaşın eşiğine gelmesine yol açmıştır.

Kıbrıs anlaşmazlığının bu şekilde çok kritik bir hal alması ve görüşmeler yoluyla çözüme kavuşturulmasının neredeyse imkansız hale gelmesi üzerine Türkiye Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, 7 Eylül 1964'te verdiği demeçte, Yunanistan ve Kıbrıslı Rumların tutumlarının, uyuşmazlığı bir savaşa doğru götürdüğünü ifade etmiştir.

2.2.8. Galo Plaza Raporu ve BM Genel Kurul Kararı

Adada Eylül 1964'den bu yana tarafların sessiz ateşkes uygulaması sayesinde gerginlik göreceli olarak yatışmıştı. Rumlar yine Kıbrıslı Türkleri ekonomik abluka altında tutuyordu ama en azından çatışma yaşanmıyor kan dökülmüyordu. Bu sırada mevcut BM arabulucusu Finli diplomat Sakari Tuamiaja'nın 9 Eylül 1964'te ölümü üzerine Ekvatorlu Galo Plaza yeni arabulucu olarak atandı. Galo Plaza'nın 26 Mart

1965'te hazırlayıp BM Genel Sekteteri'ne sunduğu bir rapor, sorunun yeniden alevlenmesine yol açtı.[266]

Galo Plaza raporunda özetle şunları söylüyordu: Kıbrıs sorununun çözümü adada yaşayan iki toplum tarafından gerçekleştirilmeli, dışarıdan müdahalede bulunulmamalıdır. Aralık 1963'den bu yana gelişen olaylar, eski statüye geri dönülmesini hem siyasal hem de psikolojik olarak imkansız hale getirmiştir. 1959 Zürih ve Londra antlaşmalarının hayata geçirilmesi artık mümkün değildir. Adadaki Rum ve Türk halklarının güvenlik haklarını yeterince koruyabilecek, tam bağımsız bir Kıbrıs devletinin kurulması çözüm olacaktır. Galo Plaza'ya göre, kurulacak tam bağımsız Kıbrıs devleti *"self determinasyon"* hakkına sahip olacak ama aynı zamanda başka bir devletle birleşmeme yükümlülüğünü de üstlenecekti.[267]

Rapora göre Türkiye'nin Garanti ve İttifak Antlaşmalarından doğan hakları reddedilmekte, adadaki mevcut fiili bölünmeye son verilmesi istenmekte, bunu sağlamak için de yürürlükteki Kıbrıs anayasası ve geçerli antlaşmaların kabul ettiği iki ayrı toplum esası bir tarafa bırakılarak, çoğunluğun egemenliğini esas alan ancak azınlık haklarını da güvence altına alacak bir çözüm önerilmektedir.

Galo Plaza, Ada Türklerini bir azınlık olarak değerlendirmiş ve Rumcanın adanın resmi dili olmasını önermiş, diğer yandan Türkiye'nin federal sistem tezini terk etmesini talep ederek, Kıbrıslı Türklerin, Türkiye'ye göç ettirilmesinin kolaylaştırılmasını teklif etmiştir.[268]

Plaza, raporunda Ada'da Rumların Türklere uyguladığı şiddete hiç değinmemiş, tamamen Rum yanlısı bir bakış açısı ile 1960 Anayasasının artık uygulanabilirliğinin kalmadığını ileri sürmüş ve hatta daha da ileri giderek, Kıbrıs Türklerinin Zürih ve Londra Antlaşmaları ile gerçeklerle örtüşmeyen haklar elde ettiğini ileri sürmüştür.

Plaza ayrıca Kıbrıs'ta Türklerin siyasi bakımdan Rumlarla eşit ortak değil, azınlık unsuru olduğunu ifade etmiştir. Türkiye'nin savunduğu, bölgesel ayırıma dayalı federasyon sisteminin ise ancak zorunlu göç ile mümkün olabileceğini, bunun

[266] Umut Arık, **Kıbrıs Krizi**, LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 2/1, Lefke, 2011, s.9
[267] Oran, a.g.e., s.733
[268] Armaoğlu, a.g.e., s.789

da BirleşmişMilletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ne aykırı olacağını iddia etmiştir.[269]

İngiltere, sorunun barışçı görüşmelerle çözülmesini desteklediğini ancak varılacak bir çözümün, Ada'daki İngiliz egemenliğinde bulunan bölge ve üslerin durumunda bir değişiklik yaratmaması gerektiğini ifade etmiştir.[270]

Yunanistan ve Kıbrıs Rum liderliği, *"self determinasyon"* hakkının sınırlandırılması kısmı hariç olmak üzere, Galo Plaza raporunu genel olarak olumlu karşıladılar[271] ancak sınırlandırmayı kabul etmediler.

Türkiye'de ise söz konusu rapor büyük bir hayal kırıklığı ve tepki yarattı. 1959 Londra ve Zürih Antlaşmalarının ve 1960 Anayasasının uygulanamayacağını söylemek, Türkiye'nin ve Kıbrıslı Türklerin o güne kadarki bütün hukuki kazanımlarını yok saymak ve gelinen bütün süreci boşa çıkarmak anlamını taşıyordu.

Türkiye Galo Plaza'nın yetkilerini aştığını ve bir arabulucu gibi değil, bir Rum siyasetçi gibi davrandığı görüşündeydi. "Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin Ada dışına göç ettirilmesinin kolaylaştırılması" gibi bir öneri ise tarafsızlıktan tamamen uzak[272], Ada'daki demografik yapıyı Rumlar lehine değiştirmeye yönelik, tek yanlı bir öneriydi. Bugüne kadar Rumlar bile böyle bir teklif ileri sürmemişlerdi. Rapor Türkiye ve Kıbrıslı Türkler tarafından reddedildi. [273] Böylece BM'nin Kıbrıs konusundaki ilk arabuluculuk girişimi başarısızlıkla sonuçlanmış oldu.[274]

Türkiye'nin, Galo Plaza'nın raporunu ve arabuluculuğunu reddetmesine yönelik olarak ABD'den eleştirel ya da olumsuz bir açıklama gelmedi. Bu durum

---

[269] Tuncer, a.g.e., s.80-81

[270] Hikmet Sami Türk, **Kıbrıs Sorunu: Çözüm Zamanı**, Ankara, Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı, 2003, s.79

[271] Thomas Ehrlich, **Cyprus the Warlike Isle: Origins and Elements of the Current Crisis,** Stanford Law Review, Vol.18, No.6, 1996, s.1086-1088 ve Tuncer, a.g.e., s.81

[272] Armaoğlu, a.g.e., s.792

[273] Hanry Scott Gibbons, **Kıbrıs'ta Soykırım**, Çev. Alpaslan Yılmaz, Ankara, Özyurt Yayınevi, 1990, s.398

[274] Soyalp Tamçelik, **BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs'a Yönelik İyi Niyet Misyonu ve Bununla İlgili Bazı Kararların Değerlendirilmesi (1954-1992),** Turkish Studies, 10/1, Ankara, 2015, s.729

açık bir şekilde olmasa da rapor konusunda ABD'nin Türkiye'ye destek verdiğinin göstergesi olarak yorumlandı.[275]

2.2.9. Bağlantısız Ülkelerin Tavrı

Kahire'de 10 Ekim 1964'te toplanan Bağlantısızlar Konferansı, Kıbrıs Rumları ve Makarios için iyi bir fırsat oldu. 57 ülkenin katıldığı konferansın sonunda yayınlanan ortak bildiride şöyle deniliyordu: "Kıbrıs'ın bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne bütün ülkelerin saygı göstermesi gerekir. Kıbrıs halkına kendi siyasi geleceğini tayin etme hakkı tanınmalıdır. Yabancı ülkelerin, Kıbrıs'ın iç işlerine müdahale etmeye ve Kıbrıs'ta kuvvet kullanmaya hiç hakları yoktur. Adadaki askeri üsler kaldırılmalı ve bütün yabancı ülke askerleri Kıbrıs'tan çıkarılmalıdır."[276]

Çoğu siyasi bağımsızlığına yeni kavuşmuş olan bağlantısız ülkeler, eski sömürgeci devletlerin kendilerine kabul ettirdikleri türden müdahale antlaşmalarına karşı olan tarihsel tepkilerini ortak bildiride dile getiriyorlar ve mevcut ve hukuken geçerli antlaşmalara rağmen, müdahale hakkını tanımadıklarını ilan ediyor ve Rumların tezine destek veriyorlardı.

Bağlantısızlar Grubu tarafından yayınlanan bu bildirinin asıl önemli sonucu, 1965 yılı Aralık ayında yapılan BM toplantısında ortaya çıkmıştır. BM Genel Kurulu'nda Kıbrıs sorunu görüşülürken, Bağlantısız ülkelerin oylarıyla, Kahire konferansından çıkan sonuca uygun olarak tamamiyle Rumların görüşü ile örtüşen bir karar alınmıştır.[277]

Bu bildirinin, Makarios'a ve Rumlara, *"enosis"* yolunda hukuki veya siyasi bağlamda somut bir katkısı olmamakla birlikte, uluslararası platformda prestij ve itibar kazandırdığı ve Rum tezinin taraftar sayısını artırdığı da tartışmasız bir gerçekliktir.

---

[275] Faruk Sönmezoğlu, **ABD'nin Türkiye Politikası 1964-1980,** İstanbul, Der Yayınları, 1995, s.19-20

[276] Sarıca, Teziç, Eskiyurt, a.g.e., s.88

[277] Melek Fırat, **1960-1971 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1997, s.150

2.2.10. Bir Kez Daha BM Süreci

1965 ve 1966 yılları Kıbrıs sorununda görece olarak sakin bir dönemi ifade etmektedir. Bu dönemde küçük çaplı Rum saldırıları ve çatışmalar yine devam etmekle birlikte, Türkiye ve Yunanistan'ı karşılıklı olarak harekete geçirecek büyük bir olay meydana gelmemiştir. Diğer yandan sorunun çözümüne yönelik uluslararası diplomatik faaliyetler de sürmüştür.

Bu bağlamda, 16 Aralık 1965'te Kıbrıs sorunu bir kez daha BM Genel Kurulu'nda görüşülmüş ve 5 olumsuz, 54 çekimser oya karşılık 47 oyla kabul[278] edilen kararda, 10 Ekim Kahire Bağlantısızlar Konferansına ve Galo Plaza raporuna atıf yapılarak, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin BM'nin eşit bir üyesi olduğu ve hiç bir yabancı müdahale olmaksızın, tam bağımsızlık ve egemenlik hakkının bulunduğu, tüm üye devletlerin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına, egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı göstermek ve herhangi bir müdahalede bulunmaktan kaçınmak durumunda olduklarını ifade edilmiştir.[279]

Bu bildiri ile BM, Kıbrıs'a dışarıdan müdahaleyi reddederek, bir bakıma 1959 Londra Antlaşması ile imza altına alınmış olan *"Garanti Antlaşması"*nı yok saymıştır. Sadece 6 yıllık geçmişi olan ve altında Yunanistan ve Kıbrıs Rum liderliğinin de imzası bulunan, neredeyse daha mürekkebi kurumamış resmi bir senet, bu kez de BM tarafından yok hükmünde kabul edilmiştir.

Türkiye dışında karara olumsuz oy veren diğer dört devlet, ABD, Arnavutluk, İran ve Pakistan idi. ABD, Kıbrıs sorunu nedeniyle iki NATO müttefiki olan Türkiye ve Yunanistan'ın karşı karşıya gelmesinden rahatsızdı ve Yunanistan'ın uzlaşmaz tutumuna karşı Türkiye'nin yanında oy kullanarak, Makarios'un liderliğindeki Kıbrıs yönetiminin politikasından hoşnut olmadığını göstererek Atina'ya mesaj vermek istedi. [280] Aynı zamanda, bu şekilde davranarak Johnson mektubu nedeniyle Türkiye'de yaşanan ABD'ye yönelik hayal kırıklığını da bir ölçüde telafi etmek istemişti.

---

[278] Ehrlich, a.g.e., s.1083
[279] a.g.e.
[280] Sönmezoğlu, ABD'nin Türkiye…, s.22

1965 sonundan itibaren Yunanistan'da ve Türkiye'de önemli siyasi değişimler yaşandı. Türkiye'de yapılan seçimleri kazanan Adalet Partisi (AP) tek başına iktidara geldi. Yunanistan'da ise uzlaşmaz tavrı ile ABD için hep bir sorun oluşturan Yorgo Papandreu, ülke içinde komünistlerle siyasi işbirliği yaptığı ve orduda geniş çaplı bir tasfiye hareketine girişerek krala yakın subayları emekliye sevk ettiği gerekçesiyle 1965 yılı Temmuz ayında Kral tarafından görevden azledildi. [281] Bundan sonra Nisan 1967'ye kadar geçen yaklaşık iki yıllık sürede Yunanistan'da birbiri ardına istikrarsız koalisyonlar kurulmaya başlandı.

Gerek Türkiye gerekse Yunanistan ABD'den gelecek ekonomik ve askeri yardımlara ihtiyaç duyuyorlardı. Bu yardımları alabilmelerinin en önemli koşulu, NATO'nun güneydoğu kanadında ortaya çıkan ve ABD'yi kaygılandıran çatışmayı çözmek üzere derhal görüşmeleri başlatmaktı.

Nitekim 1966-1967 yılları da, Atina ve Ankara'nın bir yandan gizli görüşmeler yürütürken, diğer yandan Kıbrıs'ta gerilimi düşürecek politikalar izlemeleriyle geçti.

Bu kapsamda 1963'ten beri Kıbrıs'ta silah altında tutulan Türk Mukavemet Teşkilatı'na (TMT) bağlı öğrenciler Ankara tarafından Türkiye'ye geri döndürülerek eğitimlerine devam etmelerini sağladı ve TMT'yi örgütleyen Albay Kemal Coşkun geri çağrıldı. Atina ise Makarios'un Çekoslovakya'dan silah satın almasını, Türkiye'nin ve ABD'nin tepki göstermesi üzerine 1966'da Makarios'a baskı yapmak suretiyle durdurdu.[282]

Bu süreç kendi seyrinde devam ederken, Yunanistan'da 21 Nisan 1967'de askeri darbe oldu ve Albaylar Cuntası yönetime el koydu. Aslında Yunanistan'da 28 Mayıs 1967 tarihinde genel seçimlerin yapılması kararlaştırılmıştı. Bu seçimlerde Merkez Birliği Partisi lideri Yorgo Papandreu ve oğlu Andreas Papandreu'nun seçimleri kazanma ihtimali yüksek görünüyordu. Baba oğul Papandreu'lar Kral'a, orduya ve sağ bloka karşı sert cephe almışlardı ve bu durum ülke içinde siyasetin oldukça gerilmesine yol açmıştı.[283]

[281] Çay, a.g.e., s.83
[282] Oran, a.g.e., s.735
[283] Armaoğlu, a.g.e., s.794

Bu gerginlik Albay Papodopulos liderliğindeki askerlerin 21 Nisan 1967'de darbe yapıp yönetime el koymasıyla sonuçlandı.[284] Böylece Yunanistan'da yedi yıl sürecek bir askeri cunta dönemine giriliyordu.[285]

Makarios ile Atina arasında, aslında 1959-1960 yıllarından itibaren yavaş yavaş başlayan ve süreç içinde devam edegelen kopuş süreci, Albaylar Cuntası döneminde daha da açık biçimde yaşandı ve ilişkiler iyice bozuldu.[286]

Makarios, iktidarını sürdürebilmek için askeri, siyasi ve ekonomik bakımdan ABD yardımına muhtaç konumda olan ve bu nedenle de ABD ve NATO politikaları dışında başkaca özgün bir politika izleme imkanı olmayan Yunanistan'daki cunta hükümetinin dümen suyuna girerek Kıbrıs sorununun çözülemeyeceğini görmüştü.[287]

Bu nedenle ilk tepkisini General Grivas ve onun emrindeki Yunan askerlerinin adadan çekilmesini isteyerek gösterdi. Çünkü Makarios cunta yönetiminin kendisini Grivas aracılığıyla denetlediğini biliyordu. Bu hamle ile Yunanistan'ın kendisi üzerindeki baskısını azaltmayı ve Atina'nın kendisine danışmadan Kıbrıs'la ilgili herhangi bir diplomatik karar almasını engellemeyi amaçlıyordu.

Bu arada, Türkiye ve Yunanistan başbakanları, iki taraftaki şahinlerin karşı çıkmalarına rağmen, Kıbrıs sorununu görüşmek üzere bir araya gelme kararı aldılar. Çünkü Kıbrıs sorunu, her ikisi için de, kendi ülkelerindeki ekonomik kalkınma programını başlatmalarına ve NATO içinde uyumlu dış politikalar oluşturmalarına engel oluyordu. Aslında 1966'dan beri bu görüşmelerin alt yapısı hazırlanmaya çalışılıyordu ancak bunun için ortak zemin o zamana kadar oluşturulamamıştı.

Ortak zemin bir bakıma Albaylar Cuntası'nın yönetime gelmesiyle oluştu denebilir. Askeri Cunta iç kamuoyunda destek bulabilmek için bir dış politika başarısına ihtiyaç duyuyordu. Cuntacı albaylara göre Kıbrıs sorununun çözümünde atılacak bir adım, hem bu ihtiyaca cevap verecek hem de kendilerine destek olan ABD'yi tatmin edecekti.

---

[284] a.g.e.

[285] Gevgili, a.g.e., s.369

[286] Kyriacos C. Markides, **The Rise and Fall of the Cyprus Republic**, New Haven, Yale University Press, 1977, s.71

[287] Tuncer, a.g.e., s.84

Bu yüzden Yunanlı cuntacılar, Başbakan Süleyman Demirel ile görüşme zemini aradılar. Cuntanın bu isteği birtakım girişimlerden sonra sonuç verdi.[288] Türk Hükümeti, yeni Yunan Hükümeti'nin politikasının da öncekiler gibi *"enosis"* e dayalı olduğunu biliyor ve çözüm için ciddi adımlar atmaya hazırlıklı olmadıklarını düşünüyordu. Ancak sırf Türkiye'nin görüşmeye isteksiz olduğu yönünde dünyaya bir izlenim vermemek adına Kollias'ın çağrısına olumlu yanıt verildi. Aksi takdirde bu konu uluslararası kamuoyunda Türkiye aleyhine istismar edilebilirdi.[289]

Gerçekte de cunta *"enosis"*ten vazgeçmiş değildi. Zaten hükümet programlarında *"enosis"* yer almaktaydı ancak bunun barışçıl yollarla gerçekleştirilmesinden söz ediliyordu. Barışçıl yollardan kastedilenin, Türkiye ile anlaşarak olduğu açıktı ve bu zirve önerisiyle de uygulamaya konulmuştu.

Atina, Ankara'ya belli tavizler verecekti ama bunların ne olduğunun ortaya çıkması için Başbakan Süleyman Demirel ile Cunta Lideri Başbakan Kollias'ın görüşmelerini beklemek gerekti.

2.2.11. Demirel ile Kollias Arasında Keşan-Dedeağaç Görüşmeleri

Yunanistan Başbakanı Kollias ile Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel önce 9 Eylül 1967'de Keşan'da, ertesi gün 10 Eylül'de de Aleksandropolis'te (Dedeağaç) bir araya geldiler.[290]

Keşan görüşmesinde ilk olarak Kollias Yunanistan'ın görüşlerini sıraladı ve Türkiye'nin stratejik gereksinimlerini ihlal etmeyecek biçimde *"enosis"*in gerçekleşmesinin mümkün olduğunu belirtti. Eğer bu sağlanabilirse, Kıbrıs'ta yaşayan Türklere başta din, dil, kültür olmak üzere Yunan devleti içinde tam eşitlik sağlanacaktı. Batı Trakya Türklerinin yaşam tarzı buna bir garanti oluşturmaktaydı. Bu açıklamalardan sonra, sanki görüş birliğine varılmışçasına Kollias, Demirel'e şu teklifi sundu:[291]

[288] Olgun, a.g.e., s.28
[289] Turgut Tülemen, **Hayat Boyu Kıbrıs**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1998, s.112-114
[290] Tuncer, a.g.e., 84
[291] Sarıca, Teziç, Eskiyurt, a.g.e., s.136

1-*"enosis"* e karşılık, Türkiye'ye 99 mil karelik İngiliz üsleri ve ayrıca bir miktar Kıbrıs toprağı verilecek,

2-Yunanistan'a ilhak olacak Kıbrıs topraklarının 24 mil karelik kısmında bir NATO üssü kurulacak ve Türkiye burada asker bulundurabilecek,

3-Türklerin toplu yaşadığı ilçe ve bucaklarda ortak yönetim kurulacak.

Bu beklenmedik teklif karşısında şaşıran Demirel, *"enosis"* i yasaklayan 1959 antlaşmalarının geçerliliğine vurgu yaparak, [292] Türkiye'nin bir çözüm şekli olarak *"enosis"*i müzakere etmeyeceğini ifade etti. Enosis dışında bir çözüm bulunması gerektiğini belirten Demirel, Yunan heyetinin sorusu üzerine Türkiye'nin koşullarını şu şekilde sıraladı:[293]

1-Kıbrıs, taraflardan birine ilhak edilemez.

2-Mevcut antlaşmalar tek taraflı olarak değiştirilemez.

3-Adadaki toplumlardan biri, diğerinin egemenliği altına giremez.

4-Lozan dengesi bozulamaz.

Bunun üzerine tartışmalar çıkmaza girdi ve ertesi güne bırakıldı.

İki başbakan ve heyetler, ertesi gün yani 10 Eylül'de Dedeağaç'ta bir araya geldiler. Bu toplantıda Demirel alternatif çözüm için bazı ilkeler sıraladı:[294]

1-Türkiye'nin güvenlik gereksinimleri karşılanmalıdır.

2-İki ülke ve iki toplum arasında denge kurulmalıdır.

3-Türk toplumuna özel garantiler verilmelidir.

4-Türk toplumunun yönetime eşit şartlarda katılması sağlanmalıdır.

5-Yeni çözüm şeklinin bir daha bozulmaması sağlanmalıdır.

---

[292] Halil İbrahim Salih, **Cyprus: The Impact of Diverse Nationalism On A State**, Alabama, University of Alabama Press, 1978, s.57

[293] Oran, a.g.e., s.736

[294] Oran, a.g.e.

6-Türk toplumunun ekonomik geleceği güvence altına alınmalıdır.

Kollias'ın ve Cunta'nın tüm çabalarına rağmen Türkiye Kıbrıs konusunda ödün vermemiştir. [295] Sonuç olarak Demirel-Kollias görüşmelerinde taraflar uzlaşmaya varamaıştır. [296] Ortak bir bildiri yayınlanarak, iki tarafın görüşlerini yaklaştırmak için yapılacak çalışmaların sürdürülmesini ve Kıbrıs'ta gerginliğin artmasına engel olacak önlemlerin alınması konusunda görüş birliği içinde olunduğu belirtilerek, geleceğe dönük umutların korunmasına çalışıldı. Ancak Kasım ayında Kıbrıs'ta patlak verecek çatışmalar yeni bir bunalıma yol açacak ve bu umutlarda sona erecekti.[297]

2.2.12. 1967 Olayları, Geçitkale ve Boğaziçi Çatışmaları

Zirvenin başarısızlığı Rum şahinlerini harekete geçirdi. 15 Kasım 1967 günü Grivas komutasındaki Rum Milli Muhafız Birliği zırhlı araçlar ve toplarla, Türklerin çoğunlukta olduğu son derece stratejik Geçitkale ve Boğaziçi köylerine saldırdı. İki gün süren çatışmalarda 27 Türk öldü, 9 Türk yaralandı ve köylerde büyük maddi hasar meydana geldi. Bunun üzerine adada bulunan Türk Silahlı Kuvvetleri alarma geçirildi, Türk Hava Kuvvetleri'ne ait uçaklar yine Kıbrıs üzerinde uçmaya başladı.

Dönemin BM Temsilcisi U'thant Ada'ya gelip Boğaziçi ve Geçitkale köylerini gezdikten sonra bir açıklama yaparak, "Rum Milli Muhafız birliklerinin yaptıkları saldırının büyüklüğü ve son derece hızlı olarak uygulanması, çok daha önceden planlandığını göstermektedir." demiştir.[298]

16 Kasım 1967 günü TBMM yaptığı gizli bir toplantıda, T.C. Anayasası'nın savaş ilanına ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesine ilişkin 66. Maddesine dayanarak Kıbrıs'a müdahale için Hükümete savaş yetkisi verdi.[299] TBMM'de alınan bu karar sonrasında İskenderun'da bulunan Türk Donanması Kıbrıs'a çıkarma hazırlıklarına başladı.

---

[295] Olgun, a.g.e., s.26
[296] Tuncer, a.g.e., s.84
[297] Oran, a.g.e.

[298] H.Scott Gibbons, **The Genoside File**, London, Charles Bravos Publishers, 1997, s. 284
[299] Armaoğlu, s.798-799

17 Kasım 1967 tarihinde Türkiye, Yunanistan'a çok sert bir nota vererek; Kıbrıs'ta antlaşmalara aykırı olarak bulunan yirmi bin civarındaki Yunan askerinin adadan geri çekilmesini, General Grivas'ın görevden alınmasını, Rumların saldırısına uğrayan iki Türk köyündeki zararların tazmin edilmesini, adada bundan sonra en küçük bir olayın çıkmaması için gerekli bütün önlemlerin alınmasını, Oniki Ada'da antlaşmalara aykırı olarak yapılmış olan askeri yığınağın kaldırılmasını istedi.[300]

Ertesi gün Kara, Hava ve Deniz Kuvvetleri alarm durumuna geçirildi ve Türk jetleri Kıbrıs üzerinde bir kez daha uçmaya başladı.

Bu olaylar yaşanırken Makarios bir demeç vererek, "Ne bağımsızlık, ne taksim. Yunanistan'a katılmak istiyoruz, enosisi istiyoruz ve elde edeceğiz" diyerek niyetini bir kez daha açıkça ortaya koydu. Bu esnada Atina hükümeti 22 Kasım 1967'de Türkiye'nin notasını reddederek, Kıbrıs'tan askerlerini çekmeyeceğini bildirdi.

Böylece iki NATO müttefiki olan Türkiye ile Yunanistan savaşın eşiğine geldi.[301] Bu da anlaşmazlığın uluslararası politik bir durum almasına neden oldu.

Nitekim Sovyetler Birliği'nin Ankara Büyükelçisi, Kıbrıs'ta Türklerin katliama uğramasından Yunanistan'ı suçlarken, ABD Başkanı Johnson, Türkiye'nin adaya neredeyse kesinleşen askeri müdahalesini önlemek ve iki ülkenin arasını bulmak için Özel Temsilci Cyrus Vance'i görevlendirdi. 23 Kasım 1967'de Ankara'ya gelen Vance ile yapılan görüşmelerden bir sonuç alınamadı. Bunun üzerine özel temsilci Yunanlıları ikna etmek için Atina'ya gitti.

Diğer yandan BM Güvenlik Konseyi, 25 Kasım 1967'de Kıbrıs bunalımı ile ilgili tarafları, durumu daha da kötüleştirecek ve barışı tehlikeye atacak eylemlerden kaçınmaya davet etti. Yine aynı günlerde NATO Genel Sekreteri arabuluculuk yapmak üzere Ankara, Atina ve Lefkoşa arasında dolaştı. Bütün bu diplomatik faaliyetler sırasında Türk savaş gemileri Akdeniz'de seyir halinde bulunmuşlar, savaş uçakları Kıbrıs üzerinde uçuşlarını sürdürmüşlerdir.

---

[300] Olgun, a.g.e., s.27

[301] Yasin Coşkun, **Kıbrıs Sorunu Üzerindeki Türk Yunan Diyaloğunun Başarısızlığı ve İngiliz Politikası**, 4/1, Çankırı, 2014, s.54

Tüm bu gelişmeler ve girişimler sonucunda Yunanistan 29 Kasım 1967 günü Türkiye'nin bütün isteklerini kabul ettiğini bildirdi. Bunun üzerine varılan anlaşma aynı gece açıklandı. Buna göre;[302]

1-Türkiye ve Yunanistan, 16 Ağustos 1960 tarihli Lefkoşa Antlaşmasını teyit ederler ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü kabul ederler.

2-Ada'daki Türk ve Rum cemaatleri ile birlikte Türkiye ve Yunanistan'ın rızası olmadan Kıbrıs'ın statüsünde ve 1960 Lefkoşa Antlaşması'nda hiçbir değişiklik yapılamaz.

3-Yunanistan 45 gün içerisinde antlaşmalar dışında Kıbrıs'ta bulunan askerlerini BM temsilcilerinin kontrolü altında geri çekecektir.

4-Zürih ve Londra Antlaşmaları kapsamında, Kıbrıs'ta 650 Türk, 950 Yunan askeri kalacaktır.

5-Adada, Zürih ve Londra Antlaşmaları esaslarına dönülecektir.

6-Türklere karşı girişilen tüm saldırıların sorumlusu General Grivas adayı terk edecek ve bir daha dönmeyecektir.

7-Boğaziçi ve Geçitkale köylerinde meydana gelen maddi zarar Rumlar tarafından tazmin edilecek ve ölenlerin ailelerine gerekli parasal ödemeler yapılacaktır.

8-Atina, Türkiye'ye askerlerini bir buçuk ay içerisinde çekeceğine ve antlaşmanın diğer maddelerine kesinlikle uyacağına dair yazılı bir güvence verecektir.

9-Bu işlemler gerçekleştikten sonra Türkiye, almış olduğu savaş tedbirlerini kaldıracaktır. Ancak Türkiye bu maddeyi, Yunan askerleri adadan çekilmeye başladıktan sonra uygulamaya koyacaktır.

[302] Oran, a.g.e., s.738

10- BM Barış Gücü'nün yetkisi ve sayısı artırılacak. Barış Gücü kontrolü altında ve ilgili tarafların da katılacağı bir komite, adadaki yasa dışı silahları toplayacaktır.

Türkiye'nin Kıbrıs için savaşı göze aldığı kararlı duruşa, Yunanistan aynı şekilde karşılık vermemiştir. [303] Türkiye'nin neredeyse bütün istekleri Yunanistan tarafından kabul edilmişti. Bunda rol oynayan başlıca etkenleri şöyle sıralayabiliriz:[304]

1-ABD, Türkiye lehine Yunanistan'a baskı yapmıştı. Çünkü Yunanistan'daki askeri cunta yönetimi Washington'a karşı direnebilecek halk desteğinden yoksundu. Oysa aynı dönemde Türk kamuoyunda artan ABD karşıtlığı gerçekten etkili hale gelmişti.

2-Makarios da zaten Yunan askerlerinin ve Grivas'ın adadan çıkmasını istiyordu.

3-1967 bunalımında Sovyetler Birliği Türkiye'ye 1964'dekinden çok daha yumuşak bir tepki göstermişti. Çünkü *"enosis"* gerçekleştiği takdirde Kıbrıs, askeri cuntanın denetimine girecek ve gerçek anlamda bir NATO ve ABD üssüne dönüşecekti. Ayrıca Türkiye ile önemli ekonomik ilişkiler kurulmuştu.

4-Yunanistan, Albaylar Cuntası yönetime geldiğinden buyana Avrupa'dan dışlanmış durumdaydı ve ABD dışında destek alabileceği başka bir Batı ülkesi bulunmuyordu.

2.2.13. Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi'nin Kurulması

1967 bunalımının sona ermesinden ve durumun sakinleşmesinden sonra, Ada'nın Türk bölgelerindeki kamu hizmetlerinin yürütülmesi gerekliliği ortaya çıktı. Bu amaçla, 1964 yılında kurulmuş bulunan "Genel Komite"ye yeniden işlerlik kazandırılması kararlaştırıldı. Genel Komite'de Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Kıbrıs

[303] Olgun, a.g.e., s.27
[304] Oran, a.g.e.

Cumhuriyeti'nde görev yapan üç bakan, Temsilciler Meclisi'ndeki Türk üyeler ile Türk Cemaat Meclisi üyeleri görev yapıyordu.[305]

Kıbrıslı Türkler, içinde bulundukları avantajlı durumdan yararlanarak, 1964'ten bu yana fiilen sürdürdükleri ayrı yaşama durumlarını hukuksal bir çerçeveye oturttular ve 28 Aralık 1967 tarihinde Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi'ni (KGTY) ilan ettiler. [306] Bu *"federasyon"* doğrultusunda atılmış ilk adımdı. KGTY'nin Başkanı Dr. Fazıl Küçük, Yardımcısı da Rauf Denktaş oldu.[307]

Kıbrıs Türklerinin yönetimine ilişkin 19 maddeden oluşan bir ilkeler listesi yayınlandı. Bu listenin 19. Maddesine göre bu kurallar, 1960 anayasası bir bütün olarak Ada'da uygulanana kadar yürürlükte kalacaktır, dolayısıyla geçidir.

Bunun yanı sıra, Kıbrıs Türk toplumunun, yasama, yürütme ve yargı işleri düzenlenerek, gerçek anlamda bir federe devlet örgütü kuruldu.[308] 13 Nisan 1968'de Rauf Denktaş resmi yollardan adaya dönerek görevine başladı.

Geçici Türk Yönetimi'nin İşleyişi ve Erkler[309]

1-Yasama İşleri: Adada Türklerin yaşadığı bölgelerde uyulması zorunlu kanunlar, *"Geçici Türk Yönetimi Meclisi"* tarafından yapılacaktır. Bu meclis, Kıbrıs Anayasası'na göre Kıbrıs Cumhuriyeti Temsilciler Meclisine seçilmiş bulunan on beş Türk üye ile Türk cemaat meclisi üyelerinden oluşmaktadır. Meclis, Türk bölgelerinde uygulanacak her türlü kanun koyma yetkisine sahiptir. Kıbrıs Cumhuriyeti Temsilciler Meclisi Başkanvekili, bu meclisin başkanıdır.

2-Yürütme İşleri: Adadaki Türk bölgelerinde yürütme görevi, *"Geçici Türk Yönetimi Yürütme Kurulu"* tarafından yerine getirilecektir. Bu kurul, başkan ve başkan yardımcısı dahil on bir üyeden oluşmaktadır. Kıbrıs anayasasının 46.

---

[305] Çay, a.g.e., s.87

[306] Ahmet Gazioğlu, **Rum Mezalimi ve KKTC'ye Doğru**, Türkler Ansiklopedisi, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s.946'dan aktaran Yavuz Güler, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi, Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 5/1, Kırşehir, 2004, s.107

[307] Çay, a.g.e.

[308] Güler, a.g.m., s.108

[309] Sarıca, Teziç, Eskiyurt, a.g.e., s.159

Maddesine göre Türkler için öngörülen üç bakan, bu on bir kişilik kurulun doğal üyesidir. Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Yürütme Kurulu'nun başkanı, Türk Cemaati başkanı da kurulun başkan yardımcısıdır.

3-Yargı İşleri: Geçici Türk Yönetimi yargı işleri, bağımsız Türk mahkemeleri tarafından görülür. Yargıçlar, Başkan Yardımcısı'nın teklifi üzerine Geçici Türk Yönetimi Yürütme Kurulu Başkanı tarafından atanır.

28 Aralık 1967'de yayınlanan 19 maddelik bu belge, Türk bölgelerinde uygulanacak bir çeşit geçici ve mini bir anayasa niteliği taşımaktadır. Fakat aynı zamanda 1. ve 19. Maddelerinde açıkça belirtildiği gibi, 16 Ağustos 1960 tarihli Kıbrıs Anayasası bütün kurallarıyla adada uygulanmaya başlayınca, yürürlükten kalkacaktır. Bu haliyle, mevcut Kıbrıs Anayasası'nı yürürlükten kaldırmamakta, bilakis Yasama ve Yürütme işlerini yerine getirecek üyelerin oluşumu bağlamında, Kıbrıs Anayasası'na yaptığı atıflarla, mevcut geçerli Kıbrıs Anayasası ile açık bir bağlantı kurmaktadır.[310]

Bundan böyle Kıbrıs'ta Türk ve Rum toplumları, iki ayrı bölge ve iki ayrı yönetim içinde yaşamaya başlamışlardır.[311]

Bu gelişmeler gerek Atina gerekse Kıbrıs Rum liderliği tarafından şaşkınlıkla karşılandı ve *"Geçici Türk Yönetiminin"* kurulmasını, *"federasyon"* veya *"taksim"* için atılmış ilk adım olarak değerlendirdiler.

Rumların tepkisi, Kıbrıslı Türklerin bu davranışını BM nezdinde protesto etmekten öteye gidemedi. Bu gelişme üzerine BM'nin Kıbrıs Özel Temsilcisi U- Thant Güvenlik Konseyi'ne özel bir rapor sunarak, Geçici Türk Yönetimi'nin kurulmasını eleştirmiş ve tarafların Güvenlik Konseyi'nin kararlarına uyması gerektiğini vurgulamıştır.[312]

Yunanistan ise aynı gün bir bildiri yayınlayarak, "Kıbrıslı Türkler giriştikleri bu teşebbüsle, kendi görüşlerini zorla kabul ettirmek istiyorlar ve bunu BM Güvenlik

[310] a.g.e.
[311] Arık, a.g.m., s.14
[312] Rauf R. Denktaş, **Rauf Denktaş'ın Hatıraları**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1997, Cilt 5, s.8

Konseyi'nin bütün ilgili tarafları Kıbrıs'taki durumu tehlikeye sokabilecek her çeşit davranıştan kaçınmaya çağıran kararını verdiği sırada yapıyorlar" diyebildi.[313]

Bu gelişmeden sonra, Kıbrıslı Türkler kendi girişimleriyle başlatacakları toplumlararası görüşmeler yoluyla zaman kazanarak, ayrı bir varlık olduklarını Rum yönetimine kabul ettirmeye çalışma kararı aldılar.

Rum yönetimi de bu tutuma olumlu yanıt verdi. Çünkü bu dönemde Makarios'un Atina'daki askeri cunta yönetimi ile ilişkileri bozulmuştu. Cunta yönetiminin şefi Papadopulos Kıbrıs sorununun çözülebilmesi için Makarios'un adadaki gücünün ve yönetiminin denetim altına alınması gerektiğini düşünüyordu.[314]

Makarios ise Kıbrıs'la ilgili düşüncelerini 1968'de başlayan Genişletilmiş Toplumlararası Görüşmeler sırasında Mısır'ın Kıbrıs büyükelçisine şu şekilde ifade etmiştir:[315]

> *"Ben bugün hükümetim ve adaya egemenim. Benim için en iyi çözümde bile bugün elimdekilerin hiç değilse bir kısmını Türklerle paylaşmam gerekecektir. Bu bakımdan, halihazır durum, bizim için en iyi koşulları kapsayacak bir çözümden bile daha iyidir. Beklemek benim için bir sorun değildir."*

Toplumlararası görüşmeler Glafkos Klerides ile Rauf Denktaş arasında 24 Haziran 1968'de başladı[316] ve Eylül 1971'e kadar dört aşamada devam etti.

Görüşmeler önce Denktaş, Klerides ve BM Genel Sekreteri'nim Özel Temsilcisi B.F. Osorio-Tafall'ın gözetiminde üçlü olarak başlamıştır.[317] Daha sonra görüşmelere Türkiye adına Orhan Aldıkaçtı ve Yunanistan adına da Mihail Dekleris'in katılımıyla, beşli olarak devam edilmiştir.[318]

Görüşme sürecinde Rum tarafında iki farklı görüş ortaya atıldı. Birincisi, ani bir askeri operasyonla Kıbrıs Türklerinin direnişini kırarak *"enosis"* in ilan edilmesi.

---

[313] Sarıca, Teziç, Eskiyurt, a.g.e., s.160

[314] Niyazi Kızılyürek, **Glafkos Klerides-Tarihten Güncelliğe Bir Kıbrıs Yolculuğu**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007, s. 148

[315] Ercüment Yavuzalp, **Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik**, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1993, s.177

[316] Rauf R. Denktaş, **Kıbrıs Girit Olmasın**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2004, s.46

[317] Necati Ertekün, **The Cyprus Dispute and The Birth of the Turkish Republic of Northern Cyrus,** Oxford, K.Rüstem and Brother, 1984, s.25

[318] İsmail, a.g.e., s.116

Bu görüşü savunanlar eski EOKA'cılar ve cunta taraftarıydı. Diğeri ise uzun süreli bir program kapsamında Kıbrıs Türklerine karşı uygulanacak ekonomik ve siyasi baskılar sayesinde Kıbrıs Türklerinin direnişini kırarak *"enosis"* e ulaşma düşüncesiydi. Bu görüşü Makarios savunmaktaydı.[319]

Verilen karşılıklı ödünlere rağmen, tam anlaşmaya varıldı denilen dönemlerde bazen taraflardan birinin, bazen de ikisinin birden geri adım atmasıyla, görüşmelerden somut bir çözüm çıkmıyordu. Süreç her iki taraf için de oyalamaya ve zaman kazanmaya dönüşmüştü.

Nitekim Klerides 20 Eylül 1992 tarihli Fileleftheros gazetesine verdiği röportajda, o günlere dair düşüncesini şöyle aktarmıştır:

> *"En iyi çözüm çözümsüzlüktür. Gelecek yıl, geçen sene neredeysek orada olacağız. Sonraki yıl da daha önceki yıl neredeysek orada olacağız. Biz Kıbrıslı Rumlar, hükümetin tamamı kontrolümüz altındadır. Bu hükümette bir Cumhurbaşkanı yardımcısı ve üç Türk bakan yoktur. Bütün bakanlar Rum'dur Hükümetimiz uluslar arası düzeyde tanınan yegane hükümettir. Neden Türkleri geri getirelim ki? Bugün Türkler adanın % 30'unu kontrol edebilmektedir. Türklerin zengin kaynakları yoktur ve ekonomik güçlük içindedirler. Sonuçta bizim kararlarımızı kabul edecekler veya gidecekler"*[320].

Makarios'un ve Klerides'in o günkü yaklaşımlarından, Rum yönetiminin zamana oynadığı, çözüm çabalarını sürüncemede bırakarak, zaman içerisinde şartların kendileri lehine dönüşeceğini hesapladıkları anlaşılmaktadır. Makarios 1968 başlarında verdiği bir başka demeçte Rum tarafının bundan böyle "arzu edilen" değil, "gerçekleşebilen" çözüm arayacağını belirterek *"enosis"* ten şimdilik vaz geçildiğini ilan etmiştir.[321]

Kıbrıs sorununun çözümünün Rum yönetimi tarafından bu şekilde sürüncemede bırakılması ve 1968-71 yılları arasında yapılan görüşmeler ve bu

[319] a.g.e., s.118

[320] Rauf Denktaş, **The Crux of the Cyprus Problem**, Perceptions-Journal of International Affairs, Vol.IV, Number 3, September-November 1999, s.8

[321] Yavuzalp, a.g.e., 225

görüşmelerde ortaya atılan bütün önerilerin Makarios tarafından her seferinde reddedilmesi Atina'daki cunta yönetimini rahatsız ediyordu. Cunta lideri Papadopulos 18 Haziran 1971 tarihinde Makarios'a yazdığı mektubunda Makarios'u tarih önünde hata yapmakla suçlamış ve Yunan hükümetinin, Kıbrıslı Rumların ve Yunan ulusunun çıkarlarını koruyacak acı tedbirler almak zorunda kalacağı şeklinde uyarmıştır.[322]

Üç yıl süren görüşmelerden hiçbir sonuç elde edilememiştir.[323] Bu şekilde sonuçsuz geçen üç yılın sonunda, Kıbrıs Türk Toplumu, 24 Nisan 1971'de Geçici Türk Yönetimi'nin "Geçici" niteliğini kaldırdı.

Bu kararın, Kıbrıs Rum liderliğinin uzlaşmaz tutumu karşısında, sürekli ve köklü bir yönetim halinde çalışmak üzere alındığı açıklandı. Bunda, Rum yöneticilerin, bağımsız Kıbrıs Devleti'nin sürekliliği düşüncesine karşı çıkmaları üzerine, Türk toplumunun kendi bölgelerinde kendi işlerini bizzat yürütmeye devam etme zorunluluğu önemli rol oynamıştır. Bundan böyle de Türk toplumu adada artık geçici değil, sürekli bir yönetime hep sahip olmuştur.

2.3. Türkiye'nin Olaylara Karşı Dış Politikadaki Tutumu

2.3.1. Sorunun Başlangıcında Türkiye'nin Kıbrıs Politikası

Kıbrıs sorununun Yunanistan tarafından sahiplenilmeye ve "*enosis"* idealinin açıkça dillendirilmeye başlamasıyla birlikte Türkiye'de de Kıbrıs için kitlesel gösteriler ve toplantılar düzenlenmeye başlamış, basının da konuyu sahiplenmesiyle birlikte toplumsal bir duyarlılık oluşmuştur.

İç kamuoyunun ilgisine ve duyarlılığına paralel olarak, 1948-1950 dönemi, Türkiye'nin Kıbrıs'ı ve Kıbrıslı Türkleri uzaktan izlemeyi bırakıp, yakından izlemeye geçtiği bir dönem olmuştur.

---

[322] Niyazi Kızılyürek, **Doğmamış Bir Devletin Tarihi-Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005, s.122

[323] Kamuran Gürün, **Dış İlişkiler ve Türk Dış Politikası (1939'dan Günümüze),** Ankara, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1983, s.421

Bu dönemde Türkiye'nin Kıbrıs sorununa bakış açısını, 23 Ocak 1950 tarihinde, dönemin Dışişleri Bakanı Selim Sadak'ın Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı bir konuşmadaki şu sözleri ile özetleyebiliriz; *"Kıbrıs meselesi diye bir mesele yoktur. Çünkü Kıbrıs İngiltere'nin hakimiyeti ve idaresi altındadır. İngiltere'nin adayı başka bir devlete devretme konusunda en küçük bir niyeti ve eğilimi olmadığını biliyoruz. Bu konuda tam kanaatimiz vardır".*[324]

Keza daha önce, 17 Aralık 1949 tarihinde yine Dışişleri Bakanı Selim Sadak'ın "*İngiltere'nin Kıbrıs'ı terk edeceğine dair ufak bir algı dahi bulunmadığını ve zaten Yunan hükümetinin de konuyu resmen ele almadığı"* şeklindeki ifadeleri de, o dönem için Türkiye'nin Kıbrıs Konusundaki hareketsizliğini ve politikasızlığını ortaya koymaktadır.

O dönemde Yunan Dışişleri Bakanlığı'ndaki en kalabalık daire, "Yunanistan Dışı Yunanlılarla Münasebetler" dairesi iken, Türk Dışişleri Bakanlığı'nda Kıbrıs Türkleri ile ilgili bir tek dosya bile bulunmuyordu.[325]

Bundan kısa bir süre sonra iktidara gelen Demokrat Parti'nin hükümet programında da Kıbrıs konusu ele alınmamış olup, Kıbrıs konusunda hükümetçe tespit edilmiş milli bir politika bulunmamaktadır.[326]

DP Hükümeti'nin ilk Dışişleri Bakanı Prof. Fuat Köprülü 20 Haziran 1950 tarihli meclis grup konuşmasında Kıbrıs ile ilgili bir soruya *"Böyle bir mesele yoktur"* yanıtını vermiştir.

Başlangıçta hem CHP hem de DP hükümetlerinin *"Kıbrıs sorunu diye bir sorun yoktur"* tavrını şöyle değerlendirebiliriz; Soğuk savaş öncesi dönemde Türkiye gerek askeri güç bakımından gerekse dış politika bakımından belirleyici bir aktör olmadığı için, Kıbrıs Türk toplumu ve onların sorunları ile yakından ilgilenmemiştir. Soğuk savaş döneminde ise Kıbrıs'ı bir sorun olarak gündeme getirip, müttefikleri olan Yunanistan ve İngiltere ile ilişkilerini bozmak istememiştir.

Buna karşın Rum tarafı aynı dönemde Londra'ya sürekli elçiler gönderip, Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesinin yani *"enosis"*in önünü açması için

[324] Baskın Oran, **Türk Dış Politikası,** 1. Cilt, 1919-1980, 15. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s.597

[325] Ahmet An, **Kıbrıs Nereye Gidiyor**, 1.Baskı, İstanbul, Everest Yayınları, 2002, s.5

[326] Kamran İnan, **Dış Politika**, İstanbul, Ötüken Yayınevi, 1993, s.55

İngiltere'den talepte bulunmuştur. Bu doğrultuda Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi 15 Ocak 1950 tarihinde bir adım daha atarak, Yunanistan'a ilhak olmak için gayri resmi bir plebisit gerçekleştirmiştir. Sadece Rumların katıldığı oylamanın sonuçlarını hem İngiltere hem Türkiye reddetmiştir. Oylama sonrasında Başpiskopos Makarios "ölüm pahasına da olsa enosisi gerçekleştirmek için çalışacağına" dair kilisede yemin etmiştir.

2.3.2. Türkiye'nin Kıbrıs Politikasında Değişiklikler

Kıbrıs'ın Türkiye ile olan tarihi, siyasi ve sosyokültürel bağları, adadaki Türk toplumunun varlığı ve bu varlığı sindirmeye yönelik olarak gerçekleştirilen baskı, şiddet ve insanlık dışı hareketler, adanın Türkiye açısından taşıdığı jeopolitik ve stratejik önem, Türkiye'yi Kıbrıs sorununda taraf yapmıştır. Ancak Türkiye'nin Kıbrıs'a dair özgün politika geliştirmeye başlaması, Yunan hükümetlerinin tahrikinden çok, sorunun uluslararası mahiyet kazanması ile gerçekleşmiştir.

Kıbrıs'ın kendisi ile birleşmesi politikasına yönelmiş olan Yunanistan, adadaki İngiliz varlığına son vermek amacıyla, Kıbrıs Rumlarının şiddet eylemlerine destek vermeye başladı. Bu şiddet hareketleri, önceleri adadaki İngiliz polisine ve İngiliz idari yetkililerine yönelik olarak başlamış ancak zaman içerisinde kapsamı genişleyerek, adadaki Türklere ve Türk varlığına da yönelmiştir.

Bunun sonucunda, adanın Kıbrıs Türk toplumu ve Türkiye'nin karşı çıkmasına rağmen rağmen Yunanistan ile birleşmesi edilmesi fikri *"enosis",* önce adadaki Rumlar ve Türkler arasında, sonrasında ise Yunanistan ve Türkiye arasında *"Kıbrıs Sorunu"* olarak adlandırılan mücadeleyi ortaya çıkartmış ve konu her iki ülke için de milli bir dava haline gelmiştir.

Türkiye, NATO'ya üye olmayı en önemli dış politika hedefi olarak benimsemiş ve Kıbrıs sorununu gündeme almasının, bu hedefe giden yolda kendisine engel oluşturacağını düşünerek, konu ile ilgilenmemeyi tercih etmiştir.

Türkiye'nin bu ilgisiz tavrı, NATO'ya üye olduktan sonra da devam etmiştir. Kıbrıs konusu bu kez de tamamen NATO müttefikliği, NATO güvenliği ve bütünlüğü gibi bakış açılarıyla ele alınmaya başlanmış ve diğer ittifak üyeleri olan

Yunanistan ve İngiltere ile olan dostluk ilişkilerinin Kıbrıs yüzünden bozulmaması için Kıbrıs sorunu görmezden gelinmeye çalışılmıştır.[327]

Kıbrıs sorununun sadece iki ülke arasındaki bölgesel bir sorun olmaktan çıkıp, uluslararası bir boyut kazanması ise ilk kez Yunanistan'ın 1954 yılında konuyu Birleşmiş Milletlere taşıması ile başlamıştır. Bunun üzerine Türkiye'de sorunla artık resmen ilgilenmeye başlamış ve nihayet 16 Ağustos 1954'te konu Yunanistan tarafından BM Genel Kurulu önüne getirilince, Türkiye, İngiltere ve Yunanistan doğrudan taraf haline gelmişlerdir.

Özetlersek; Kıbrıs sorununun ilk aşamasında Türkiye, "Kıbrıs sorunu diye bir sorun yoktur, orası zaten İngiliz toprağıdır, İngilizler kendi mülklerine sahip çıkacaklardır" şeklinde özetlenebilecek bir pozisyon almıştır.

Bir sonraki aşamada, "Biz adadaki mevcut statükonun aynen devamından yanayız. Ancak ille de mevcut statüko değişecekse, adanın eski sahibi olarak bizlere geri verilmesi gerekir" görüşünü ileri sürmüştür.

Türkiye'nin buraya kadar olan tutum, Kıbrıs için kendine özgü bir politika oluşturmaktan ziyade, İngiltere'nin arkasına geçip, pasif bir pozisyon alma şeklinde tanımlanabilir.

Ancak Yunanistan'ın sorunu uluslararası boyuta taşıması ve 1954 yılında BM'ye götürmesi üzerine ve de Türk kamuoyunun Kıbrıs konusunda yükselen tepkisine ve hassasiyetine daha fazla duyarsız kalamayarak, Türk hükümeti konu ile aktif olarak ilgilenmeye başlamıştır. Ancak Türkiye'ye bu fırsatı veren de yine büyük ölçüde İngiltere olmuştur.

İngiltere, uluslararası platformda Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlara karşı sömürgeci ülke görünümündeki yalnızlığını dengelemek için Türkiye'yi de aktif olarak sorunun bir parçası haline getirmek istemiş ve bu amaç doğrultusunda Londra'da düzenleyeceği bir konferansa Türkiye'yi de davet etmiştir.

1955 yılındaki bu konferansta Türk Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu Lozan Antlaşması gereği İngiltere'nin adadaki egemenliğinin Türkiye tarafından tanıdığını,

[327] Sönmezoğlu, **Türkiye Yunanistan İlişkileri …,** s.20

fakat Kıbrıs'ın uluslararası statüsünde *"self determinasyon"* ya da başka bir uygulamayla bir değişiklik olması durumunda, bunun Lozan Antlaşması'nın değiştirilmesi anlamına geleceğini ve bu yeni durum karşısında Türkiye'nin de bir takım haklar talep edeceğini söylemiştir.[328]

Daha sonra 1956 yılında Türkiye'nin Kıbrıs politikasında önemli değişiklik olmuştur. Türkiye 1956'dan itibaren, o zamana dek savunduğu "mevcut statükonun devamı veya adanın Türkiye'ye geri verilmesi" tezini bir tarafa bırakarak, kendi kaderini tayin *"self determinasyon"* ilkesi ile ilgilenmeye başlamıştır.[329]

Türkiye *"self determinasyon"* tezini BM Antlaşmasının 1. Maddesindeki "halkların eşit hakları ve self determinasyon ilkesinin uluslararasında barışçıl ilişkilerin geliştirilmesine yönelik olarak ele alınması" hükmüne dayandırarak, Kıbrıs'ta tek bir ulusun yaşamadığını, tam tersine her ikisi de anavatan olarak bir başka devleti tanıyan iki ayrı halkın bulunduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla Türkiye *"self determinasyon"* hakkının bir halka tanınıp, diğerine tanınmaması durumunda, hak tanınmayan halkın istemediği bir devletin egemenliğine girmek zorunda kalacağından, bu durumun da BM'nin söz konusu hükmüne aykırı olacağını savunmuştur.[330]

Türkiye artık Kıbrıs sorununda İngiltere'nin arkasına saklanma ve mücadeleyi İngilizlere bırakma pozisyonunu devam ettiremeyeceğini ve bu konuda pasif kalmaya devam ederse, sürecin kendisi aleyhine gelişeceğini anlamış bulunuyordu.

Türkiye bundan sonra savunmaya başladığı, *"self determinasyon"* a dayalı *"taksim"* tezini bu farkındalık üzerinde oturtmaktaydı. Ancak *"taksim"* tezi de Türkiye'nin kendi geliştirdiği özgün bir tez değildir. Bu tezi ilk kez İngiltere ortaya atmış ve Yunanistan ve Rum tarafının *"enosis"* çabalarına karşı, dengeleyici ve dizginleyici bir unsur olarak adeta Türkiye'ye sunmuştur.

Sömürgeler Bakanı Lennox Boyd 19 Aralık 1956'da Avam Kamarası'nda yaptığı bir konuşmada İngiltere hükümetinin *"Kıbrıs'taki gibi gayet karışık bir ahali için self*

---

328 Makarios Druşotis, **Karanlık Yön EOKA**, Kıbrıs, Galeri Kültür Yayınları, 2005, s.157
329 Sönmezoğlu, a.g.e., s.22
330 Toluner, a.g.e., 44-45

determinasyon hakkının uygulanması hususunda muhtelif hal çareleri arasına Ada'nın taksimi hususunun da dahil edilmesi gerektiğini" açıklaması üzerine, Türkiye bu tarihten itibaren *"taksim"* tezi üzerine yoğunlaşmıştır.[331]

1957 yılı ile birlikte İngiltere'nin Kıbrıs politikasında belirgin bir yumuşama iyiden iyiye kendini göstermeye başlamıştı. Böyle bir ortamda İngiltere'nin *"enosis"*e de açık yol açabilecek bir *"self government"* çözümü üzerinde Yunan tarafı ile anlaşabileceğinden endişe eden Türk tarafı *"taksim"* tezini ısrarlı bir şekilde savunmaya başlamıştır.

Makrios'un serbest bırakılması ve İngiltere'nin Makarios ile yeniden müzakerelere başlayarak *"taksim"*i dışta bırakan bir çözüm üzerinde anlaşmaya yatkın görünmesi, Türkiye'nin bu kaygılarını doğrular nitelikte gelişmelerdi.[332]

1958 yılı başlarında ise bu kez, özü itibariyle *"self government"* temelinde bir çözüm formülü öneren Foot Planı gündeme geldi ve iki halkın iç içe bir arada yaşamasını esas aldığı için Türkiye tarafından reddedildi. Bunu ardından aynı yılın yaz aylarında ortaya atılan Macmillian Planı da *"taksim"*e yakın bir çözüm önermemesi nedeniyle Rumlar tarafından kabul edilmedi.

Bunun üzerine İngiliz Hükümeti, Atina ile Ankara arasında gerçekleştirdiği temaslar sonucunda, Yunanistan lehine birtakım değişiklikler yaparak Macmillian Planı'nı tekrar ilgili taraflara sunmuş, teklif Yunanistan tarafından bir kez daha reddedilirken, bu kez Türkiye tarafından kabul edilmiştir.

Türkiye kısa bir süre önce reddettiği bir planı, kendi aleyhine bazı değişiklikler yapıldıktan sonra kabul etmiş olması şaşırtıcı ve tuhaf bir tutum olarak izlenmiştir.[333] Buna gerekçe olarak da, *"taksim"* alternatifinin dışlanmayacağına dair İngiltere'den garanti alındığı ileri sürülmüştür. Ancak planın içeriğinde yer almayan bir fikrin nasıl garanti edilebileceği, şifahen böyle bir şey söylense bile, imzalanacak yazılı metinde yer almayan bir unsurun, uygulamada nasıl hayata geçirileceği hususu belirsiz ve anlamsız bir şekilde ortada kalmıştır.

---

[331] Fahir Armaoğlu, **Amerikan Belgelerinde Kıbrıs Sorunu 1958-1959,** Belleten Dergisi, Türk Tarih Kurumu, Cilt LX, Sayı 229, Ankara, 1997, s.2

[332] Sönmezoğlu, **Türkiye Yunanistan ilişkileri…,** s.23

[333] a.g.e., s.24

Daha sonra, Kıbrıs anlaşmazlığı nedeniyle patlak verebilecek muhtemel bir Türk Yunan savaşının, NATO'nun güneydoğu kanadında yol açacağı çatlaktan endişe eden ABD'nin her iki ülkeye yaptığı yoğun baskı ve telkinler sonucunda Türkiye, önce 1959 Zürih ve Londra Konferanslarında alınan kararları imzalamış, akabinde Ağustos 1960'da, Kıbrıs Türk toplumunun kurucu ve eşit haklara sahip yurttaşlar olarak yer alacağı bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşuna onay vermiştir.

Ancak takip eden yıllarda, Rumların Kıbrıs Devleti Anayasası'nı işletmemesi, anayasa ile Türk toplumuna tanınan hakları kullandırmamak için direnç göstermesi ve bu hakları geri almak ve Türkleri adada Rum egemenliği altında ikinci sınıf bir toplum konumuna indirgeyecek bir anayasa değişikliği talebi ile ortaya gelmesi üzerine, sistemin işlemeyeceğini anlayan Türkiye bu kez Kıbrıs için *"federasyon"* tezini ortaya atmıştır.

1960-1963 döneminde ise Kıbrıs sorunu, hem Türkiye'de yaşanan askeri darbe hem de Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmuş olması nedeniyle bir duraklama dönemine girmiştir. Bu dönemde Türkiye'nin Kıbrıs'taki iç sorunlara karşı net bir tutumu olmamıştır. Bu yıllarda Türkiye açısından istenmeyen tek şey, Yunanistan ya da herhangi bir müttefikle, Türkiye'nin dış politikasında değişiklik mesajı verebilecek bir anlaşmazlığın çıkmasıydı.[334]

Bu dönemde Türkiye'deki iç siyasi gelişmeler Kıbrıs Türk tarafını etkilemekteydi. Dr. Fazıl Küçük ve Rauf Denktaş, Türkiye Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun çabaları ve diplomatik girişimleriyle, uzun yıllar sonra adaya Türk askerinin ayak basmasının, Zorlu'nun başarısı ve gayreti olduğunu söylemekteydiler. Denktaş ve Dr. Küçük Yassıada duruşmaları sırasında Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'e dört gizli mesaj göndererek, Menderes ve Zorlu'nun idam edilmemelerini istemişlerdir.[335]

En son aşamada ise Türkiye'nin desteğiyle, adada önce Geçici Kıbrıs Türk Yönetimi kuruluyor, daha sonra Geçici sıfatı kaldırılarak Kıbrıs Türk Yönetimi adı altında kalıcı ve fiili bir federatif düzene geçilmiş oluyordu.

---

[334] Melek Fırat, **1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1997, s.75

[335] Nur Batur, **Rauf Denktaş-Tekrar Yaşasaydım**, İstanbul, Doğan Yayınları, 2007, s.194

3.BÖLÜM

KIBRIS SORUNUNUN ULUSLARARASI POLİTİKADAKİ YANSIMALARI

3.1. Kıbrıs Sorunu ve Türk Yunan İlişkileri

3.1.1 Türk Yunan İlişkilerine Genel Bir Bakış

Yunanlıların gerek tarih gerekse etnisite bakımından kadim Bizans'ın bir devamı olduğu kabulünden hareketle Türk Yunan ilişkileri, geçmişi yaklaşık bin yıl öncesine kadar uzanan, Türklerin Anadolu'ya ilk ayak basmalarıyla eşzamanlı olarak başlamış ve günümüze kadar niteliği ve kapsamı zaman içerisinde değişiklikler göstererek sürekliliğini korumuş olan bir sorunlu ilişkiler ve çatışmalar tarihi olarak da adlandırılabilir.

Yunanistan'da Osmanlı döneminden kalma genel bir Türk antipatisi olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu durum, 300 yıl süreyle bir başka devletin egemenliği ve idaresi altında yaşamış olmanın verdiği doğal bir tepki olarak da açıklanabilir.

Sonrasında, Osmanlı'nın zayıflamasıyla birlikte kazanılan ulusal bağımsızlık ve bir sonraki aşamada ise Osmanlı Devleti'nin tamamen çöküşü ile bu kez Batı Anadolu'da genişleme çabaları ve bu doğrultuda İzmir ve Ege'nin işgali. Ancak Türklerin kendi ulusal kurtuluş savaşını kazanmaları ile kısa süre içerisinde Anadolu'dan bozguna uğrayarak kovulmaları yani kendi deyimleriyle "Küçük Asya Felaketi" ve bunun yarattığı travma, daha sonra Lozan'da Ege adalarını ve Batı Trakya'yı alarak tamir edilen psikoloji. Sonrasında ise geriye kalan en büyük ideal, Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesi yani "*enosis"* hedefi.

Yunanistan Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsızlığını elde ettiği 1821'den, yakın geçmişe kadar olan süreçte topraklarını doğuya doğru üç kat

genişleterek daima yayılmacı bir siyaset takip etmiş ama ulusal güvenlik politikalarında sürekli olarak kendisine tehdidin doğudan geldiğini vurgulamıştır.[336]

Tarihsel süreci arkamızda bırakıp, günümüze geldiğimizde bile, Türkiye ile Yunanistan arasındaki güncel sorunlu alanların ve bunlara ait alt konu başlıklarının sayı ve çeşitlilik bakımından hayli zengin olduğunu görmekteyiz.

Kıbrıs sorunu, Ege Denizi sorunu, Ege sorunu kapsamında; adalar sorunu, Lozan Antlaşması'na aykırı olarak adaların silahlandırılması sorunu, isimsiz ada ve kayalıkların sahiplenilmesi sorunu, kıta sahanlığı sorunu, karasularını genişletme (6 mil-12 mil) sorunu, hava sahası sorunu, Fır Hattı, Doğu Akdeniz'in yer altı zenginliklerinin paylaşımı sorunu (doğalgaz), Türkiye'nin AB üyelik sürecinde Yunanistan'ın karşı tutumu gibi alanları bir çırpıda sayabiliriz.

Yunanistan 1960'lardan itibaren Ege adalarını, antlaşmalara aykırı olarak silahlandırmakta ve bunun yanı sıra kıta sahanlığı sorununu sürekli gündemde tutmaktadır. [337] Yine kendisinin imzaladığı ancak Türkiye'nin imza atmadığı BM Deniz Hukuku sözleşmesinin, taraf olan devletlerin karasularını 12 mile kadar çıkartmasına imkan tanıyan hükmünü kendince uygun olacak zamanda ve ortamda yürürlüğe koymak için fırsat kolladığı bilinmektedir.[338]

Kıbrıs sorunu ise bu sorunlu ilişkiler zincirinin en önemli halkalarından birini teşkil etmektedir. Bizim açımızdan Kıbrıs sorunu dediğimiz olguyu kısa ve öz olarak, adanın Yunanlılar ve Kıbrıslı Rumların çabalarıyla, Yunanistan'a ilhak edilmesi yani *"enosis"* ideali ve bu ideal doğrultusunda yürütülen Rum-Yunan faaliyetleri olarak tanımlayabiliriz.

---

[336] Mustafa Kibaroğlu, **Ege-Doğu Akdeniz Denkleminde Kıbrıs'ın Stratejik Konumu**, Mülkiye Dergisi, Mart 2004, Sayı 242, s.4

[337] Gürel, **Kıbrıs Tarihi…,** s.131

[338] Yüksel İnanç-Sertaç Başeren, **The Troubled Situation of the Aegean Territorial Waters**, Hellenic Studies, Cilt 4, Sayı 2, 1996, s.57-58

3.1.2. Türkiye ve Yunanistan'ın Birbirlerine Karşı Politik Tutumları

İmparatorluk bakiyesi olarak kurulan genç Türkiye Cumhuriyeti'nin, tarihsel arka plan bağlamında, başlangıçta Yunanistan'a karşı özel bir bakış açısı, özel bir planı, özel bir ilgisi ve özel bir duygu birikimi bulunmamaktadır. Sonuçta Yunanistan 300 yıl süreyle Türk egemenliğinde yaşamış küçük bir ülke konumundadır Türkiye için.

Ancak 1950'li yılların ikinci yarısından itibaren gelişmeye başlayan ve günümüze kadar da nitelik, kapsam ve boyut değiştirerek devam eden olaylar nedeniyle çoğu zaman siyasi ve diplomatik boyutta, zaman zaman da askeri boyutta mücadele halinde olduğumuz ve sıcak çatışmanın eşiğine geldiğimiz bir komşumuz haline dönüşmüştür.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki uyuşmazlıklarda, Yunanistan Türkiye'yi "yayılmacı" bir politika izlemekle suçlamaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin 1974'te Kıbrıs'a askeri harekat düzenlemesi, Batı Anadolu'nun (Ege Bölgesi) savunulması için NATO konsepti dışında kalacak şekilde ayrı bir Ege Ordusu'nun oluşturulmasını, kendince takdir ettiği Yunan hava sahasını ve karasularını "ihlal etmeyi" sürdürmesini, Ege adalarının her birinin kendi kıta sahanlıkları bulunduğunu kabul etmemesini, bu yayılmacı politikaların işaretleri olarak görmektedir.

Oysa Türkiye açısından Ege adalarının her birinin kendi kıta sahanlığı olduğunu kabul etmek demek, Ege Denizi'nde adeta tekne ile bir gezinti bile yapamayacak duruma gelmek demektir. Yunan karasularını ve hava sahasını onların iddia ettiği şekliyle kabul etmek demek, Türk yolcu uçaklarının Ege semalarında uçabilmek için Yunan resmi havacılık makamlarından izin alması, Türk ticaret gemilerinin Ege sularında mal taşıyabilmek için Yunan denizcilik otoritelerinden izin alması demek olacağından, Türkiye'nin Yunanlıların iddia ettikleri hava ve deniz limitlerini kabul etmesi mümkün değildir, çünkü bu iddialar ve argümanlar adil ve gerçekçi de değildir.

Türkiye 1974'te Kıbrıs'a düzenlediği askeri harekat sonucunda, o toprakları kendi ülkesine katmadı, kendisine ilhak etmedi. Tam tersi, orada yaşayan Türk

soydaşlarının, Rum-Yunan ikilisi tarafından katledilerek, etnik temizliğe uğramalarının önüne geçti. Bunu yaptıktan sonra da orada Türklerin yaşamlarını garanti edecek sayıda bir güç bırakıp Kıbrıs'tan çekildi ve orada zaten var olan bölgesel Kıbrıs Türk Yönetimi varlığını sürdürdü. Türkiye Yunanistan'ın iddia ettiği gibi yayılmacı ideallere sahip olsaydı, askeri olarak girdiği bu topraklarda egemenlik kurmak ve buraları Türkiye Cumhuriyeti topraklarına katmak için en azından uğraş verirdi.

Oysa tüm dünya bilmektedir ki, Rum-Yunan ikilisinin tarihsel süreçte ezeli ve ebedi ideali Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edilmesi ve Yunan devleti ile birleşmesi demek olan *"enosis"* tir. Bunu zaten kendileri de hiçbir zaman saklamamışlar, saklama gereği dahi duymamışlar ve bütün mücadelelerini açık ve seçik bir biçimde bu ideal uğrunda yürütmüşleridir. Hal böyle iken, 1974 harekatı üzerinden Türkiye'yi yayılmacılıkla suçlamak diplomatik manevradan başka bir şey değildir.

Öte yandan Türkiye'nin bakış açısına göre, gerçekte yayılmacı eğilimi olan ve topraklarını genişleten Yunanistan'dır. Güçsüz bir devlet olan Yunanistan kurulduğu andan itibaren genişleme arzusu içindedir ve Megali İdea'ya bağlıdır. 1919-1922 yılları arasında üç yıl süreyle Batı Anadolu'yu işgal etmesi, ada tarihin hiçbir döneminde Yuna egemenliğine girmemiş olmasına rağmen Kıbrıs'ı kendine ilhak etme *"enosis"* çabaları, Ege Denizi'nin denetimini ele geçirmek amacıyla yürüttüğü tek yanlı girişimler, Yunan yarımadasının, eski Bizans Devleti'nin başkenti olan İstanbul'u ele geçirinceye kadar rahat edemeyeceği fikrini okullarda propaganda malzemesi olarak kullanması, tümü yayılmacı politikalarının işareti olarak kabul edilmektedir.[339]

Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle çıkmasının ardından, savaşın galip devletleri tarafından Anadolu topraklarının parçalanması ve paylaşılması sürecinde, Yunanistan'ın payına Batı Anadolu toprakları düştü. Bu süreçte Yunanistan, başta İzmir olmak üzere, Ege Bölgesi'ni işgal etti. Bu büyük Yunan hayali olan" *"Megali İdea"*yı gerçekleştirme yolunda Yunanistan için tarihi bir fırsat ve çok büyük bir adımdı. Çünkü yaklaşık bin yıllık tarihsel sürece baktığımızda, Türkleri ilk ve son kez bu kadar güçsüz bir halde yakalamışlardı.

[339] Sander, a.g.e., s.169

Ancak Türkler son derece başarılı askeri manevralarla Yunan işgaline son verdikten sonra, I.Dünya Savaşı'nın galip devletlerince 1920'de Paris'te Osmanlı'ya zorla imzalatılan Sevr Antlaşması'nı geçersiz kılıp, önce Temmuz 1923'te Lozan Antlaşması ile varlığını dünyaya hukuken kabul ettirmiş, birkaç ay sonra da Cumhuriyetin ilanı ile egemen ve bağımsız bir devlet olarak uluslararası sistemde yerini almıştır. Bu sonuçla Yunanlıların *"Megali İdea"* kapsamında genişleme planları, bir daha uygulama fırsatı bulamamak üzere tarihe gömülmüştür.

Yunanistan, Anadolu yenilgisinin ardından, olağanüstü karışık ve istikrarsız bir devlet olarak uluslararası sisteme girerken, Türkiye ülke içinde köklü reformlar gerçekleştirmiş olarak ve dışarıda da statükodan memnun bir şekilde kendini konumlandırmıştır.

Bu dönem boyunca İtalya ile olan sorunları ve İtalyan tehdidi yüzünden Yunanistan, Türkiye'den çok daha fazla İngiltere'ye bağımlıydı. Bu nedenle de İngiltere'nin egemenliği altında bulunan Kıbrıs'a yönelik aktif bir politika geliştiremiyordu. Bununla birlikte, değişik vesilelerle Kıbrıs'taki konsolosluğuna, halkın Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılması fikrine alıştırılması ve çalışmaların *"enosis"* ile bağlantılı olarak yürütülmesi gerektiğini yönünde talimatlar veriyordu.[340]

Anadolu'da umut ettiği genişlemeyi gerçekleştiremeyen ve gerek on dokuzuncu yüzyılda bağımsızlığını gerekse bundan sonraki her genişlemesini büyük güçlerin desteğine borçlu olan ve bu nedenle de büyük devletlere ve Türkiye'ye yönelik davranışlarını etkileyen bir komplekse sahip Yunanistan, sadece iç değil dış politikasında da istikrarsızdı.

I. Dünya Savaşı'nı kaybederek yıkılan Osmanlı Devleti'nin üst yapı mirasından doğan yeni Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan itibaren kendisine batılı değerleri rehber olarak benimsemiş, kendi kültürünü terk etmeden, batının hukuk, devlet ve kurumlar sistemini benimseyerek, kendini batı sistemi içinde konumlandırmıştır.

Bu nedenle de Batı Avrupa ile ilişkiler Türkiye'nin dış politikasında her zaman öncelikli yere ve öneme sahip olmuştur. Bu açıdan konuya yaklaşıldığında,

[340] a.g.e., s.172

Türkiye'nin Yunanistan'la ilişkileri de özel bir önem kazanmaktadır. Yunanistan Türkiye'nin sadece ortak sınırlara sahip olduğu bir komşusu değil, aynı zamanda Batı dünyası içindeki bir müttefiki ve NATO içindeki bir partneridir.

Sonuç olarak Türk dış politikasında Yunanistan'la ilişkiler artık genel Batı politikamızdan bağımsız olarak ele alınamaz. Dolayısıyla Türkiye için, Yunanistan'a karşı yayılmacı ve anti-Yunan bir politika izlemek uluslararası sistemin yapısı itibariyle mümkün değildir.[341]

Ancak Yunanistan'ın Batı politikasının, Türkiye'nin ki kadar ağırlıklı bir yere sahip olduğunu söylemek oldukça güçtür. Hemen her konuda ve her zaman Batı Avrupa'nın peşin ve şartsız desteğine sırtını dayamış ve bu desteğin varlığından hiç şüpheye düşmemiş bir ülke olan Yunanistan, her zaman Avrupa sisteminin bir parçası olarak kabul edilmiştir. Bundan dolayı geleneksel olarak özel bir Türkiye politikasına ve hatta yüz yıllık *"Megali İdea*" bağlamında, Türkiye karşıtı yayılmacı bir politikaya sahip olmuştur.[342]

Türkiye ise her zaman kendisini Batı'ya kabul ettirmeye çalışan, Asya-Ortadoğu kökenli Müslüman ve fetihçi bir İmparatorluk geçmişinden sonra, tamamen yabancısı olduğu Batı değerlerini benimsediğine ve Avrupa sisteminin bir parçası olmak istediğine Batı'yı inandırmak ve ikna etmek zorunda kalan bir ülke konumunda olmuştur.

Bu nedenle de Türkiye Cumhuriyeti, kurulduğu tarihten bu yana, bir yandan komşusu Yunanistan'la karşılıklı haklara ve adalete dayalı iyi ilişkiler kurmaya çalışmak, öte yandan Yunanistan'ın yayılmacı politikasıyla uğraşarak, gerçekten zor bir politik süreci yürütmek zorunda kalmıştır.

3.1.3. Kıbrıs Sürecinde Türk-Yunan İlişkileri

Türk Yunan ilişkilerinde 1930 yılında Yunan Başbakanı Venizelos'un Atatürk'ün davetlisi olarak Ankara'ya yaptığı ziyaretle başlayan dostane ilişkiler, 1950'li yılların başlarında da sürmekteydi. Her iki komşu ülke de, önce Truman

[341] a.g.e.,s.175
[342] a.g.e.,s.176

sonra Marshall planı kapsamında, birlikte Amerikan yardımı aldılar, Avrupa Konseyi ve OECD gibi Avrupa kuruluşlarına birlikte üye oldular, 1952 yılında NATO'ya yine birlikte katıldılar, 1954'de Balkan Paktı'nı birlikte kurdular. Aynı dönemde T.C Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Atina'ya, Yunan Kralı ve eşi Türkiye'ye geldiler, iki ülkeden başbakan ve bakan düzeyinde karşılıklı ziyaretler gerçekleştirildi.

Türkiye ve Yunanistan arasında dönemin başlarında ortaya çıkmış olan bu olumlu siyasi hava uzun süre devam etmemiştir. İki ülke ilişkilerinde tarafların Soğuk Savaş yıllarının iki kutuplu dünyasında aynı safta yer almalarının sonucunda sağlanan bu olumlu ortamı, ciddi bir blok için anlaşmazlığa dönüştüren konu Kıbrıs sorunu olmuştur. Bu anlaşmazlık zamanla iyice derinleşmiş, iki ülke arasında potansiyel olarak zaten var olan bazı sorunların yeniden alevlenmesine neden olmuş, hatta 1960'lı yıllardan itibaren iki ülkeyi savaşın eşiğine getirerek Batı bloku içinde ciddi bir rahatsızlığın kaynağını oluşturmuştur.[343]

II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye ve Yunanistan, rejimleri ve yönetim biçimleri açısından Batı bloku içinde yer almayı tercih etmişlerdir. Yunanistan'da 1946-1949 yılları arasında yaşanan iç savaş Batıcı/Kralcı güçlerin galibiyeti ile sona ermiş, 1946'da çok partili hayata geçen Türkiye'de de 1950 yılında Batı yanlısı Demokrat Parti iktidara gelmişti. 1950'li yılların başlarında iki ülke arasındaki ilişkilerde son derece olumlu bir hava söz konusu idi. Bu çerçevede, savaş sonrasında İtalya'nın elinde bulunan Oniki Ada'nın 1947 Paris Barış Antlaşması ile Yunanistan'a bırakılması sürecinde Türkiye belirgin bir muhalefette bulunmamış, genellikle sessiz kalmıştır.

1952 yılında Türkiye ve Yunanistan Başbakanları, Adnan Menderese ve Sofokles Venizelos, karşılıklı Ankara ve Atina ziyaretleri ile dostluğa katkıda bulunuyorlar ve NATO dayanışmasının Balkanlar'a taşınmasının ilk adımlarını atıyorlardı. Aynı yılın ikinci yarısında Yunan Kralı Paulos Türkiye'yi ziyaret ederken, sonrasında Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar Yunanistan'a gidiyordu.

Bu dönemde iki ülke arasındaki ilişkilerde en önemli anlaşmazlık, 1950'lerin ortalarından itibaren gündeme gelen Kıbrıs sorunu olmuştur. Bu konu, bu ve bundan sonraki dönemlerde iki ülke arasındaki ilişkilerde belirleyici rol oynamıştır. Nitekim

[343] Sönmezoğlu, Soğuk Savaş…, s.155

1955 yılına kadar, gerek Türkiye'deki Rumlar gerekse Batı Trakya'daki Türkler, o yıllarda Batı Bloku bünyesinde birbirleri ile iyi ilişkiler içinde bulunan Ankara ve Atina arasındaki olumlu hava nedeniyle, üzerinde yaşadıkları ülkenin resmi makamlarıyla olumlu ilişkiler içindeydiler. Bu yıllarda Batı Trakya'daki Türk azınlığı kendisini Türk olarak tanımlayabilmiş, gündelik hayatta Türkçe kullanımında pek sorun yaşamamıştır. İstanbul'daki Rum azınlık da, Patrikhane, Heybeliada Ruhban Okulu, dinsel faaliyetler ve Rum okullarındaki özgün eğitim gibi sosyal konularda rahat bir dönem geçirmiş, bunun yanı sıra ticaret, ekonomi, hatta politika alanında aktif bir biçimde kendilerine yer bularak bu ortamdan yararlanmışlardır.

Ancak 1955 yılından itibaren Kıbrıs konusu iki ülke ilişkilerini derinden etkilemeye başlamıştır. 1950'li yılların ilk yarısından itibaren Yunanistan, Kıbrıs konusunda, o zamana kadar takip ettiği, nispeten pasif ve mücadeleyi Kıbrıs Rumlarına bırakıp kendisini arka planda tutan ve NATO müttefikliği bağlamında İngiltere ve Yunanistan ile ilişkilerini bozmaktan kaçınan politikasını terk edip aktif ve etkin bir Kıbrıs politikasına geçiş yaparak *"enosis"* davasını açıkça ulusal ve uluslararası düzlemde sahiplenmeye başlamıştır.

Bunun üzerine Türkiye de önceleri isteksizce sonradan ise mecburen aktif bir biçimde Kıbrıs'ı milli bir dava olarak ele almaya başlamış ve Kıbrıs Türklerinin yanında pozisyon almıştır. Bunun üzerine iki ülke arasında ilişkiler yavaş yavaş gerilmeye başlamıştır.

1955 yılı Eylül ayında Londra'da yapılmakta olan Kıbrıs görüşmeleri sırasında, Atatürk'ün Selanik'te doğduğu eve bomba atıldığı haberlerinin bilinçli olarak yayılmasının ardından İstanbul'da 6 Eylül günü düzenlenen gösteriler giderek denetimden çıkmış, daha doğrusu denetlenmek ve bastırılmak için uğraş verilmek şöyle dursun, denetimden çıkması ve taşkınlığa dönüşmesi için hükümetin bilgi ve onayı dahilinde güvenlik kuvvetlerince seyirci kalınmış ve iki gün boyunca şehirde başta Rumlar olmak üzere gayrimüslim azınlıkların ev ve iş yerlerine ve dini mekanlarına yönelik olarak sistematik ve önceden planlanmış tahrip ve yağmalama eylemleri meydana gelmiştir.

Olaylarda önemli ölçüde maddi zarar ortaya çıkmış, başta Rumlar olmak üzere, gayrimüslim vatandaşların evleri ve iş yerleri talan edilmiş, can kayıpları olmuş ve tecavüz vakaları meydana gelmiştir. Hükümet olaylardan zarar gören azınlıklara o zamanın tutarıyla 60 milyon TL tazminat ödemek zorunda kalmıştır.

Bu olaylar iki ülkede yaşayan azınlıklar açısından olumsuz bir sürecin başlangıcı olmakla beraber, konuya ilişkin gelişmeler esas olarak 1963-1964 Kıbrıs krizi ile ivme kazanmıştır. 1963 yılı sonunda Kıbrıs'ta Rum çeteciler Türk köylerine saldırmış ve Türkleri sistematik bir şekilde katletmeye başlamıştır. Bunun üzerine Türkiye adaya askeri müdahale bulunmaya kalkışmış ancak bu girişimi ABD tarafından önlenmiştir.

Bunun üzerine Türkiye hükümeti, aldığı tepkisel bir kararla Türkiye'deki Yunanistan vatandaşlarının mal varlığını dondurmuş ve bu kişilerin Türkiye'de taşınmaz mal satın almasını yasaklamıştır. Ardından da Yunanistan ile Türkiye arasında 30 Ekim 1930'da imzalanmış olan "İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Anlaşmasını" altı ay önceden uyarıda bulunmak suretiyle feshetmiş ve sonra da Türkiye'deki Yunanistan vatandaşlarının oturma izinlerini uzatmayarak, İstanbul ve çevresinde oturan ve çalışan Yunan vatandaşlarını sınır dışı etmeye başlamıştır.[344] Bu çerçevede, Türkiye'de yaşayan yaklaşık 10.000 Yunan uyruklu Rum, Yunanistan'a dönmek zorunda kalmıştır.

Türkiye Rum saldırıları nedeniyle, Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunacağını ilgili taraflara ve dünyaya ilan ettikten sonra, ABD'den aldığı tehdit ve gözdağı nedeniyle hareketsiz kalmış olmanın hırsını, dönüp içerideki Yunan vatandaşlarından çıkartmaya kalkışmıştır. Bu durumun Türkiye'yi Kıbrıs davasında, dünya nezdinde daha haklı bir konuma getirmediği şüphesizdir.

Bu gelişmelerin, Batı Trakya'da yaşayan Türk azınlık üzerinde son derece olumsuz etkileri olmuş, Yunan hükümeti de onların hayatını zorlaştırmak için her türlü imkanı kullanmıştır. Türk tarafının yetkililerine göre bu ilişkide hukuki açıdan tam bir simetri söz konusu değildi. Çünkü Türkiye'den sınır dışı edilen Rumlar,

[344] a.g.e., s.157

Türkiye vatandaşı olanlar değil, Yunanistan vatandaşı olanlardı. Buna karşılık Batı Trakya'da sıkıntı çekmeye başlayan Türk asıllılar ise Yunanistan vatandaşıydılar.

Fakat doğal olarak bu hukuki statü farklılığı, sosyolojik ve insani açıdan algıların oluşmasında pek fazla bir önem taşımamıştır. Yunanistan, Türkiye'de yaşayan soydaşlarına yapılan muameleye, kendi ülkesindeki Türk azınlığa benzer şekilde muamele ederek karşılık vermiştir.

Kaldı ki, bu olaylar sonrasında Türkiye'de yaşayan ve Türkiye vatandaşı olan Rum azınlık üyelerinin de artık kendilerini eskiden olduğu kadar güvende hissetmediklerini, Türkiye'de kendilerine gelecek görmediklerini ve ileride de Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunlar çerçevesinde doğrudan zarar göreceklerini düşünerek tedirgin olduklarını ve bu ortamda bazılarının Yunanistan'a göç ettiklerini ya da çocuklarını gönderdiklerini belirtmek gerekir.

Sonuç olarak bu olaylar, Kıbrıs sorununun çözümüne hiçbir katkı sağlamadığı ve karşı taraf üzerinde geriletici bir etki yapmadığı gibi, Kıbrıs dışında yaşayan ve Kıbrıs'la ilgisi olmayan insanların maddi ve manevi olarak zarar görmesine yol açmıştır.

1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte sorunlar ortaya çıkmaya başlayınca Yunanistan yeniden Türkiye'nin soruna taraf olmasını önleme yolunda çaba göstermeye yönelmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti devlet aygıtının Rumların elinde bulunması, bu noktada Yunanistan'a avantaj sağlamaktadır. Çünkü bu sayede Türkiye veya başka bir ülkenin adaya müdahalesini önlemek için, Kıbrıs'ın İngiliz sömürgesi olduğu dönemdeki gibi, sorunun İngiltere ile Kıbrıs halkı arasında olduğunu savunmaktan daha da öte, bu konunun artık bağımsız ve egemen bir devlet olarak Kıbrıs'ın bir iç sorunu olduğu argümanını kullanma imkanını sağlamıştır.[345]

Yunanlılar bu tezlerini, yine Lozan Antlaşması'nın yorumlanmasına dayanan başka bir görüşle desteklemeye çalışmışlardır. Bu iddiaya göre, Türkiye dışındaki devletler Kıbrıs adasını İngiltere'ye bırakan Lozan Antlaşması'nı imzalarken, Türkiye'nin ilhakı tanımasını kabul etmişler fakat bunu kendileri doğrudan doğruya tanımamışlardı. Kaldı ki böyle de olsa, Lozan Antlaşması'nda, günümüzde tüm

[345] Sönmezoğlu, **Türkiye Yunanistan…,** s.32

halklara tanınan *"self determinasyon"* hakkının bu bölgeye tanınmasını engelleyen hiçbir kayıt yoktur. Zaten diğer tüm sömürge halkların olduğu gibi Kıbrıs halkı da kendisini bir ülkenin sömürgesi durumuna sokan bu antlaşmaya taraf değildi, bu açıdan da antlaşma hükümleri ile bağlı tutulması söz konusu olamazdı.[346]

Kıbrıs bir İngiliz sömürgesi olduğundan, Yunanistan 1960'a kadar Kıbrıs'a dair tezlerini uluslararası platformlarda kendisi savunmak durumundaydı. Bu pozisyonu nedeniyle de, İngiltere ve Türkiye ile açıktan açığa çatışarak bu sorunu, üyesi olduğu NATO ittifakının ve Batı'nın çıkarlarına ters düşecek yönlere götürmekten kaçınmak zorunda kalmış ve bu kısıtlı pozisyonu nedeniyle de Türkiye'nin soruna taraf olmasını önleyememiştir. Yine NATO ve ABD'nin baskısıyla 1959 Zürih ve Londra Antlaşmalarını ve 1960 Lefkoşa Antlaşması'nı imzalayarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasına evet demek zorunda kalmıştır.

Ancak, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte Yunanistan bu açıdan rahatlamış ve Kıbrıs davasının savunulmasında kendisine yasal ve meşru bir partner kazanmıştır. Anayasa ile Türklere verildiğine inandığı tavizleri ortadan kaldırmaya ve genel anlamda *"enosis"* i gerçekleştirmeye dair politikalarını, artık adanın yönetimini elinde bulunduran ve özellikle de cumhuriyetin dışarıya karşı temsili yetkisine sahip olan Kıbrıs Rum yönetimi ile birlikte, ortaklaşa savunabilir duruma gelmiştir.

Kendi ulusal tezlerinin, içinde bulunduğu ittifak ve bunun bazı üyelerinin politikaları ile çatışan noktalarının, Kıbrıs yönetimi tarafından dile getirilebilme esnekliğine ve rahatlığına sahip olan Yunanistan bu sayede, uluslararası platformda Türkiye'ye karşı avantaj elde etmiştir. Ancak Yunanistan bu esneklikten yararlanırken zaman zaman Kıbrıs Rum yönetimi ile çeşitli düzeylerde anlaşmazlığa düşmüş, bu yönetim tarafından bazı konularda kendisine karşı bir tavır takınılmasına da katlanmak zorunda kalmıştır.

1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması ile ulaşılan sonuç, Türkiye açısından diplomatik bir başarıdır. Yeni kurulan düzen, İttifak Antlaşması ile Türkiye ve Yunanistan'ın adada askeri birlikler bulundurmalarına ve İngiltere ile birlikte Garanti Antlaşması kapsamında adaya tek veya çok taraflı müdahalede bulunabilme

[346] a.g.e., s.33

hakkına sahip olmalarını sağlıyordu. Diğer taraftan, yeni anayasa ile adadaki Türk toplumu, devlet kademelerinde, adadaki nüfus oranının üzerinde bir oranla temsil edilme hakkını kazanmıştı.

Türkiye açısından *"enosisi"* önleyecek mekanizma da Garanti Antlaşması'nın kendisine tanıdığı tek taraflı müdahale hakkını idi. Kağıt üzerinde de olsa ve fiili olarak hayata geçirilemese de, Türkiye ve Kıbrıs Türk toplumu bu süreçten karlı çıkmıştı. Türkler nüfus oranının üzerinde bir temsil genişliği elde etmiş, Türk Başkan Yardımcısına veto hakkı tanınmış, kamu görevlerinde, Temsilciler Meclisi'nde ve Bakanlar Kurulu'nda % 30, ordu ve belediyelerde ise % 40 oranında temsili kabul edilmiştir. Bu mutlak bir siyasal başarıdır ancak başta Makarios olmak üzere, Rum liderliği tarafından hayata geçirilmemiş, uygulamaya koyulmamış, türlü şekillerde fiili durum yaratılarak engellenmiştir.

Kıbrıs Rum tarafının 1960 yılında ulaşılan statüye bakışı ise doğal olarak Türk tarafından çok farklıdır. Rumlar genel olarak 1959 Antlaşmalarının hazırlanış sürecine kendilerinin katılmadığını, hazırlanmış metinleri bütünüyle kabul veya reddetme durumunda kaldıklarını, aynı durumun kendileri için hazırlanan anayasa için de geçerli olduğunu, konuya ilişkin görüşlerinin dahi sorulmadığını ileri sürerek, olayı 19. Yüzyıl monarklarının, halkın kabul edip etmediğini dikkate almaksızın bir anayasa hazırlayıp bunu topluma bahşetmelerine benzetiyorlardı.[347]

Bu anlamda Kıbrıs Rum liderliği ile Yunanistan arasında bir anlaşmazlık da söz konusuydu. Makarios'un 1959 yılında Londra'da İngiltere, Türkiye ve Yunanistan tarafından hazırlanmış olan teklifin bazı noktalarına karşı sürekli direndiği, bu direncin büyük ölçüde Yunanistan Başbakanı tarafından kırıldığı bilinmektedir.

Kıbrıs Rum Liderliği ile Yunanistan arasındaki görüş ayrılıkları anayasanın hazırlanması sürecinde de devam etmiştir. Hazırlık çalışmalarında bazı konuların 1959 anlaşmalarındaki maddelere dayanılarak çözülmesi gerektiğinde, Kıbrıs Rum

[347] a.g.e., s.36

tarafı bu maddeleri farklı yorumladıklarını, kaleme alanın kendileri olmadığı için bunun normal olduğunu ileri sürerek çeşitli itirazlarda bulunmuşlardır.

Özetle Makarios; 1959-60 ikliminde ABD'nin baskısıyla Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin karşılıklı olarak üzerinde anlaştıkları bir statüye ve bu statüye ait metinlere kendisinin direnecek gücü olmadığını ve kabul etmekten başka da bir seçeneğinin bulunmadığını ifade etmekteydi.

Pragmatik bir perspektiften yeni anayasayı kabul eden Makarios, bu tarihten itibaren en genel hedef olarak "tam bağımsız ve egemen Kıbrıs" tezini ortaya atmış, bu amaca ulaşma yolu olarak da özellikle BM'yi seçmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin BM'ye kabulünden sonra Makarios Londra ve Zürih Antlaşmaları'nın Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ve egemenliğini sınırladığını, oysa BM Yasası'nın, üyelerin tam bağımsızlığını öngördüğünü, bu türlü hukuki uyuşmazlık durumunda BM Yasası'nın geçerli olacağını savunmuş ve Genel Kurul'da bu tezine oldukça destek bulmuştur.

Gerçekten de kurucu antlaşmalara ve anayasaya baktığımızda, Kıbrıs Cumhuriyeti Devleti'nin temel bazı noktalarda kısıtlayıcı hükümlere tabi tutulduğunu görmekteyiz. Bu kısıtlayıcı hükümlerin özellikle, uluslararası antlaşma imzalama, uluslararası örgüt ve kuruluşlara üye olma ve savaş yetkisinin düzenlenmesinde açığa çıktığı görülmektedir.[348]

Uluslararası kurumlara üye olma yetkisine getirilen kısıntı özellikle Türkiye ve Yunanistan'ın çıkarına gölge düşürecek konulara yöneliktir. Garanti Antlaşması'nın 1. Maddesine göre "Kıbrıs Cumhuriyeti herhangi bir devletle hiçbir siyasi veya ekonomik birleşmeye tamamen veya kısmen iştirak etmeme yükümlülüğünü üstlenir. Kıbrıs Cumhuriyeti bu bakımdan gerek birleşme gerekse taksimi doğrudan doğruya veya dolaylı olarak teşvik edecek bütün faaliyetlerin yasak olduğunu beyan eder."[349]

Bir başka kısıntı yine Zürih ve Londra Antlaşmaları arasında yer alan Kuruluş Antlaşması'nın 23. Maddesinde karşımıza çıkmaktadır. Bu maddede yer alan "Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye'ye içeriği ne olursa olsun her türlü antlaşmalar

[348] Sarıca, Teziç, Eskiyurt, **Kıbrıs Sorunu**, s.38
[349] a.g.e.,

için en ziyade müsaadeye mazhar millet kaydını tanıyacaktır"[350] ifadesine uyarınca, Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye'nin izni olmadan bir başka ülke ile antlaşma imzalayamayacaktır.

Dışarıya dönük yetkilerin kısıntıya uğradığı ikinci alan, savaş yetkisinde açığa çıkmaktadır. Prensip olarak her bağımsız devlet gibi Kıbrıs Devleti de bu yetkiye, uluslararası hukukun öngördüğü koşullar dahilinde sahipti. Ancak bu yetkinin kullanılış biçimi, Kıbrıs Cumhuriyeti açısından hiç de tam bağımsız bir devletin sahip olduğu savaş yetkisine benzememektedir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuracağı ordu, miktar bakımından sınırlandırılmıştır. Bu sayı 2000 askeri geçemeyecektir. Üstelik bunu tek taraflı bir kararla artırmak Kıbrıs Devleti'nin yetkileri dahilinde değildir. Ordunun yüzde altmışı Rum, yüzde kırkı Türk askerlerden oluşacaktır ve komutan ve komutan vekilinin milliyetleri de antlaşma ile düzenlenmiştir.[351]

Diğer taraftan, İttifak Antlaşması'na göre Kıbrıs Devleti'ne yapılacak askeri yardımın ve bunun amaçlarının da savaş yetkisini geniş şekilde kısıntıya uğrattığı görülmektedir. İttifak Antlaşması'na göre Kıbrıs toprakları üzerinde konuşlanacak müttefik kuvvetlerin asker sayısı 650 Türk ve 950 Yunan olmak üzere, Kıbrıs Devleti'nin toplam askeri gücünden ancak 400 asker az olacaktır.[352]

Şüphesiz Kıbrıs Rum liderliğinin ve Yunanistan'ın nihai hedefi son tahlilde yine *"enosis"* yani adanın Yunanistan'a ilhakı idi. Kıbrıs Cumhuriyeti ise bu hedefe giden yolda, uluslararası baskı nedeniyle istemeden razı olmak zorunda kaldıkları bir pozisyondu ve bu durumu aşmak için Türkiye'ye karşı her türlü yolu denemekte kararlıydılar.

3.2. Kıbrıs Sorunu ve Türkiye-ABD İlişkileri

ABD Kıbrıs sorununa başından itibaren NATO güvenliği, Batı çıkarları ve Sovyetler Birliği karşısında NATO'nun çatlak vermemesi bağlamında bakmıştır. ABD'nin korktuğu şey, Kıbrıs sorunu nedeniyle bir Türk-Yunan savaşının

[350] a.g.e.,
[351] a.g.e.
[352] a.g.e., s.39

çıkmasıydı. Böyle bir savaş, NATO'nun güneydoğu kanadını çökertecek ve bu durum Sovyetler Birliği'nin işine yarayacaktı. Zira NATO, Türkiye ve Yunanistan'ın üyelikleri sayesinde, Sovyetler Birliği'ni güneyden çevrelemiş oluyordu. NATO'nun güney kanadını Sovyetler Birliği'ne karşı koruyan bu iki ülkenin birbirleri ile girişecekleri sıcak bir savaş, NATO'nun bu kanadının çökmesine yol açacaktı. ABD'nin baştan sona bütün Kıbrıs politikasını, böyle bir savaşın önlenmesi için yapılacak pragmatik girişimler olarak özetlemek mümkündür. ABD için Kıbrıs sorunu NATO içi bir çatışmaya yol açma riski nedeniyle Batı İttifakı'nın komünist bloka karşı yürüttüğü askeri ve siyasi mücadelede gereksiz yere ilave yük almasına neden oluyordu.[353]

Bu pencereden bakınca, Kıbrıs adasının tamamen Yunanistan'a ilhak mı olacağı yoksa Türkiye ile Yunanistan arasında taksim mi edileceği, ABD için çok da önemli olmamıştır. Zira her iki durumda da ada toprakları NATO bünyesinde kalmış olacaktır. Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin hep birlikte üzerinde uzlaşacakları her çözüm ABD için kabul edilebilir nitelikteydi.[354] Bu nedenle 1950'li yılların ikinci yarısından itibaren Kıbrıs sorunu yüzünden Türk-Yunan ilişkilerinin gerilimli bir sürece girmesi ve bu dönemde Yunanistan'ın *"enosis"* için ABD'nin desteğini elde etmeye yönelik çabalarına rağmen ABD iki NATO müttefiki arasındaki bu sorunda tarafsız kalma pozisyonunu korumaya özen gösterdi.[355] ABD'nin Kıbrıs sorununda açıkça taraf tutmaktan ve ağırlığını bir taraftan yana koymaktan kaçınmasının bir diğer nedeni de, böyle bir durumda diğer tarafın kendisinden uzaklaşabileceği endişesiydi.[356] Çünkü böyle bir durumda da yine NATO güvenliğinde gedik açılmış olacaktı.[357]

Ancak ABD Kıbrıs sorununun BM gibi açık bir platformda değil de, kendi kontrolü altındaki NATO bünyesinde tartışılıp sonuca bağlanmasına daima taraftar olmuştur. ABD'nin bu tercihinde, *"enosis"* i gerçekleştirmeye çalışan Makarios'un

---

[353] George S. Harris, **Turkey Between Alliance and Alination**, Foreign Policy, Vol.8, No.3-4, 1980, s.119

[354] Süha Bölükbaşı, **The Superpowers and The Third World: Turkish-American Relations and Cyprus,** Lanham-New York-London, University Press of Amerika, 1988, s.37

[355] Seyfi Taşhan, **Turkish-US Relations and Cyprus**, Foreign Policy, Vol. 4, No.2-3, 1974, s.166

[356] Thomas W. Adams and Arvin J. Cottrell, **Cyprus Between East and West,** Baltimore, John Hopkins Press, 1968, s.59-60

[357] Oral Sander, **Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964**, Ankara, AÜSBF Yayınları, 1979, s.225

gerek Sovyetler Birliği ile gerekse Bağlantısızlar Grubu ülkeleri ile iyi ilişkiler kurmuş olması ve bu ülkelerin de BM'de etkin konumda olmaları nedeniyle, Batı çıkarlarına aykırı bir sonucun doğabileceğinden duyduğu endişe başat rol oynamıştır.[358]

ABD Makarios'un soğuk savaşın gergin ortamından faydalanarak, Kıbrıs sorununda ABD ve NATO'yu dengelemek adına Sovyetler Birliği'nden yardım talebinde bulunmuş olması ve bu ülkeyle olan yakın ilişkileri nedeniyle adada komünistlere hoşgörü gösteriyor olması gibi nedenlerle, Kıbrıs'ın "Akdeniz'de geleceğin Küba'sı" olmasından kaygı duyuyor ve Makarios'u Kıbrıs sorununa NATO çerçevesinde çözüm bulunmasının önündeki en büyük engel olarak görüyordu. [359] Nitekim 1962'de Kıbrıs'a bir ziyaret gerçekleştiren ABD Başkan Yardımcısı Johnson da Kıbrıs'ta komünizm tehlikesinden duyduğu endişeyi dile getirmiştir.[360]

ABD'nin Kıbrıs sorununa bu yaklaşımı nedeniyle, bölgede doğrudan kendi çıkarlarını birincil planda tutan İngiltere ile zaman zaman uyuşmazlığa düştüğü görülmektedir. Bunun en belirgin örneği ise ABD ve İngiltere arasında yaşanan Mısır ve Süveyş Kanalı anlaşmazlığıdır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'nin, süper güç ve "Batı ittifakının patronu" olarak Orta Doğu'yu domine etme sürecinde, bu bölgenin "eski patronu" olan İngiltere'nin durumu kabullenip, bölgedeki askeri üslerini boşaltmasını ve bölgeden çekilmesini istemekteydi.

İngiltere, ABD'nin baskısıyla 1954 yılı başlarında bölgedeki askeri varlığına son vermeyi kabul etmiştir. Bunun üzerine, İngiltere üzerinde baskı oluşturmak amacıyla kısa bir süre önce Yunanistan'ın Kıbrıs sorununu İngiltere'ye rağmen BM'ye götürmesini onaylayan ABD hemen tutum değiştirmiş ve Mısır'daki askeri varlığını Kıbrıs'a kaydırma durumunda kalan İngiltere'nin adadaki egemenliğini

[358] A. Micheal Attalides, **Cyprus, Nationalism and International Politics**, New York, St.Martin's Press, 1979, s.16-17

[359] Andreas D. Mavroyannis, **Kıbrıs Sorununun Türk-Yunan İlişkilerine Etkisi**, Semih Vaner, **Türk-Yunan Uyuşmazlığı**, İstanbul, Metis Yayınları, 1990, s.138

[360] Henry William Brands Jr., **America Enters The Cyprus Tangle 1964**, Middle Eastern Studies, C.23, No.3, Washington, Taylor and Francis Ltd., 1987, s.350

koruma çabalarını desteklemeye başlamış, en azından Yunanistan'ın çabalarını desteklemekten vazgeçmiştir.[361]

Konuya daima Batı çıkarları perspektifinden bakan ve sorun bir Türk-Yunan anlaşmazlığına dönüştükçe de "NATO'nun güneydoğu kanadının bütünlüğü" çerçevesinde muhtemel bir Türk-Yunan savaşını önlemeye çalışan ABD, yoğun diplomatik müzakereler sürecinde, 1959 Londra ve Zürih Anlaşmaları ile sorunun, Türkiye ve Yunanistan'ın kabul edebilecekleri bir formül çerçevesinde çözümü konusunda İngiltere'yi motive etmiş ve bu anlamda 1960'da kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ortaya çıkışında önemli rol oynamıştır.

Sorunun bu şekilde çözülerek Türk-Yunan anlaşmazlığının giderilmesi ABD'li siyasetçileri de rahatlatmıştı.[362] Çünkü sadece bir NATO sorunu doğrudan bir ABD müdahalesi olmaksızın çözülmüş olmuyordu, aynı zamanda büyük bir güç mücadelesi de engellenmiş oluyordu.[363] Ayrıca sorunun NATO bünyesinde çözüme kavuşturulmuş olması da bölgede Sovyetler Birliği'nin daha fazla etkinlik kazanmasını önlemişti.[364]

3.2.1. 1964 Krizi ve ABD

Makarios 1963 yılının Aralık ayında Türkiye ve İngiltere'ye on üç maddelik bir memorandum göndererek, 1960 Anayasası'nda bazı köklü değişiklikler yapmak istediğini bildirmiştir. Makarios'un yapmak istediği değişiklikler adada yaşayan Türk toplumunun Kıbrıs Devleti'nde "kurucu eşit ortak" olma statüsünü tamamen ortadan kaldıran ve onları adada azınlık cemaati durumuna düşüren, Rumları ise adanın asli tek unsuru haline getiren ve tek taraflı olarak sadece Rum çıkarlarına hizmet etmek üzere hazırlanmış önerilerdi. Doğal olarak hem Türkiye hem de Kıbrıs Türk liderliği bu önerileri reddetti. Bunun üzerine adada durum giderek gerginleşti ve 23 Aralık'ta

[361] Sönmezoğlu, Türkiye…, s.82

[362] Claude Nicolet, **The Development of US Plans for the Resolution of the Cyprus Conflict in 1964: Limits of American Power**. Cold War History, Vol.3, No.1, October 2002, s.97

[363] Thomas W. Adams, **The American Concern in Cyprus**, Annals of the American Academy of Political and Social Science, Vol.401, America and the Middle East, May 1972, s.97

[364] Sabahattin İsmail, **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü ve KKTC'nin Kuruluşu 1960-1983**, İstanbul, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, 1992, s.37

da Rumların saldırısı ile kanlı bir çatışmaya dönüştü. Bu gelişmeler üzerine Türkiye duruma müdahale edilmesi doğrultusunda girişimlere başladı.

ABD başlangıçta konuya ilişkin olarak aktif bir çaba içerisinde olmadı. Başbakan İsmet İnönü'nün, ABD'nin de konu ile ilgilenmesini sağlama çabalarına, bu ülkenin Dışişleri Bakanı Dean Rusk tarafından verilen cevap, kendilerinin bu konuda taraf olmadıkları yönündeydi. Rusk sadece ülkesinin Ankara ve Atina büyükelçilerini arayarak, her iki ülke yetkililerinin de, kendilerine Askeri Yardım Programı çerçevesinde sağlanmış bulunan materyalleri, ABD'nin onayı alınmadan kullanmama konusunda uyarılmalarını istemiştir.[365]

Çatışmalar durmayınca, Türk savaş uçakları 25 Aralık 1963 günü ada üzerinde uyarı uçuşu yaptılar. Türkiye'nin bu ciddi hamlesi üzerine, diğer iki garantör devlet olan Yunanistan ve İngiltere ve Makarios, adada bir İngiliz generalinin yönetiminde barış gücü oluşturulmasını kabul ettiler. [366] Bu aşamada, ABD duruma müdahale konusunda hala isteksizdir. Olaylar nedeniyle Türkiye ve Yunanistan arasındaki gerginliğin yeniden tırmanmasından dolayı kaygılanmasına rağmen herhangi bir girişimde bulunmaktan kaçındı. [367] Örneğin Türkiye'nin 25 Aralık günü Kıbrıs üzerinde uyarı uçuşu yaptırdığı uçakların Türkiye'ye NATO yardımı kapsamında verilmiş olan ve doğrudan NATO komutasına tahsisli uçaklar olmasına karşın, bu harekattan dolayı Türkiye'ye karşı olumsuz bir tavır takınmadı.[368]

Taraflar arasında gerçekleştirilen Londra Konferansı'nın başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından, İngiltere Büyükelçisi Sir David Ormsby Gore, Kıbrıs'ta asayişin sağlanması ve çatışmaların durdurulması amacına yönelik olarak, içerisinde ABD'nin de yer alacağı bir NATO gücü oluşturulması önerdi ancak bu öneri ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı George Ball tarafından reddedilmiştir.[369]

---

[365] Sönmezoğlu, a.g.e., s.83

[366] Bölükbaşı, a.g.e., s.512

[367] Oral Sander, **Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964**, Ankara, AÜSBF Yayınları, 1979, s.228

[368] George S. Harris, **Troubled Alliance: Turkish-American Problems in Historical Perspective 1945-1971,** Washington, Hoover Institution Studies, 1976, s.108

[369] Sönmezoğlu, a.g.e., s.84

ABD Kıbrıs sorununun çözümü için Türkiye ve Yunanistan'a yardımcı olmak istiyordu fakat sorunun karmaşıklığı ve olası çok yönlü sonuçları nedeniyle aşırı bir angajmana girme konusunda isteksizdi.[370]

Bunun ardından Başbakan İsmet İnönü 28 Ocak 1964 tarihinde ABD'nin Ankara Büyükelçisi Raymond Hare'e, ABD'nin ertesi sabaha kadar kendisine adadaki duruma ilişkin bir garanti vermemesi halinde Türkiye'nin adaya müdahale edeceğini ifade etti.[371] Bunun üzerine ABD isteksizce de olsa devreye girdi.

NATO tarafından hazırlanan Anglo-Amerikan Planı 31 Ocak 1964 tarihinde taraflara sunuldu. Plana göre on bin kişiden bir NATO Barış Gücü oluşturulacaktı ve bunun içerisinde 1.200 de ABD askeri bulunacaktı. Plan 1 Şubat 1964 tarihinde Türkiye ve Yunanistan kabul edildi [372] fakat Makarios tarafından reddedildi. Makarios ancak BM Güvenlik Konseyi'nin emrindeki bir barış gücünü kabul edebileceğini ifade etti. [373] Çünkü NATO kuvvetlerinin, Batı ve ABD çıkarları doğrultusunda hareket edeceğini ve kendisine, mevcut statükoyu ortadan kaldırma ve adada yeni bir statüko inşa etme faaliyetlerinde engel oluşturacağını düşünüyordu.[374]

Hatta NATO Barış Gücü'nün, Türkiye-Yunanistan dengesini gözetmek üzere tesis edilmiş olan mevcut statükoyu daha da pekiştirecek bir rol üstleneceğinden ve taksim yoluyla adayı bir NATO üssü haline getireceğinden endişe ediyordu.[375] Onun yerine, NATO kaygıları olmayan ve bu nedenle de adadaki mevcut statükoyu koruma konusunda bir angajmanı bulunmayan, BM Güvenlik Konseyi'nce oluşturulacak bir barış gücünü tercih ediyordu. Bunun sigortası olarak da kurulacak BM Barış Gücü'nün içerisinde Sovyetler Birliği askerlerinin de mutlaka yer almasını istiyordu.

---

[370] Thomas W. Adams and Alvin J. Cottrell, **Cyprus Between East and West**, Baltimore, The John Hopkins Press, 1968, s.56

[371] George Ball, **The Past Has Another Pattern**: Memoirs, New Yoek, W.W. Norton & Company, 1982, s.341

[372] New York Times, February 1, 1964'ten aktaran Faruk Sönmezoğlu, ABD'nin Türkiye Politikası 1964-1980, İstanbul, Der Yayınları, 1995, s.10

[373] Dışişleri Belleteni, Sayı 1, Temmuz 1964, s.7-8 (Erişim Tarihi: 18.06.2020)

[374] Pierre Oberling, **Bella Pais'e Giden Yol**, Çev. Mehmet Erdoğan, Ankara, Gn. Kur. Bşk. Yayınları, 1987, s.83

[375] P.N. Vanezis, **Makarios: Pragmatizm V. İdealism**, London, Abelard-Schuman, 1974, s.130

ABD ise tam da bu nedenle sorunun NATO içerisinde çözülmesini istiyordu. NATO'nun güney kanadının güvenliğini ilgilendiren bir konunun, Sovyetler Birliği ve Doğu Bloku ülkelerin ya da Bağlantısızlar grubu ülkelerin etkin olduğu bir BM tarafından şekillendirilmesinin NATO çıkarlarına zarar verebilecek bir sonuç doğurmasından endişe ediyordu.

Çünkü Sovyetler Birliği Makarios'un NATO karşıtı tutumunu ve takip ettiği tarafsız politikayı destekliyor, sorunun NATO çerçevesinde çözülmesine karşı çıkıyor, kendisinin de etkin olabileceği BM platformuna taşınmasını istiyordu. Sovyetlerin amacı bu yolla Kıbrıs'ın bir NATO toprağı olmasının önüne geçmekti.

Nitekim 30 Ocak 1964'te Sovyet resmi TASS Ajansı tarafından yapılan açıklamada; Londra Konferansı şiddetle kınanmış ve Kıbrıs'ın bağımsızlığının korunmasının NATO'dan çok BM Güvenlik Konseyi'nin sorumluluk alanında olduğu ifade edilmiştir.[376]

7 Şubat 1964'te Sovyetler Birliği lideri Kruşçev, BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerine, Türkiye ve Yunanistan'a ve Kıbrıs Cumhuriyeti'ne notalar göndererek, şunları söylemiştir:

> *"... Belli güçler, yalnızca Kıbrıs halkını etkileyecek sorunlarla ilgili olarak kendi tercih ettikleri çözüm şeklini Kıbrıs halkı ve hükümeti üzerine empoze etmeye gayret etmektedirler... Bütün bu planların amacı temelde aynıdır; askeri bloklar karşısında bağlantısız politika takip eden Kıbrıs Cumhuriyeti'nin NATO silahlı güçleri tarafından de facto olarak işgal edilmesi..."*[377]

Kruşçev ayrıca batılı devletlerden Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliğine saygı göstermelerini ve sorunun çözümünü Kıbrıslıların kendilerine bırakmalarını isteyerek, konunun BM'de tartışılmasını önermiştir.[378]

---

[376] Adams ve Cottrell, a.g.e., s.35

[377] George S. Harris, **Troubled Alliance: Turkish American Problems In Historical Perspective 1945-1971,** Washington, American Enterprise Institute for Public Policy Research, 1972, s.57-59

[378] Sarıca, Teziç, Eskiyurt, a.g.e., s.61

Sovyetlerin bu açıklamalarına cevap olarak, ABD Başkanı Johnson 4 Mart 1964'te Kruşçev'e bir mektup göndererek; ABD'nin Kıbrıs'la ilgili politikasının Kıbrıslı yetkililerle işbirliği içinde oluşturulduğunu ve yalnızca adada barış ve güvenliğin yeniden oluşturulmasında Kıbrıslılara yardımcı olma amacı taşıdığını vurgulamış ve Sovyet lideri Doğu Akdeniz'deki durumu tehlikeye sokabilecek bir girişimde bulunmaktan kaçınmaya çağırarak, kendisi de Kruşçev'e ABD'nin bu tür bir politika takip edeceği konusunda güvence vermiştir.[379]

ABD ve İngiltere, planın Makarios tarafından da kabulünü sağlamak amacıyla, bazı değişiklikler yaparak planı tekrar taraflara sundular. Yunanistan ve Türkiye planı yine kabul ettiler.[380] ABD Kıbrıs'a bir NATO gücü gönderilmesinde ısrarlıydı. Bu yüzden, planın Makarios tarafından da kabulünü sağlamak için, Dışişleri Bakan Yardımcısı George Ball aracılığı ile yoğun bir diplomatik temas yürüttü. Fakat bütün bu çabalara direnen Makarios planı bir defa daha reddetti.

NATO seçeneğinin Makarios tarafından ısrarla reddedilmesi ve son tahlilde Yunanistan'ın da Makarios'u yalnız bırakmaması üzerine, ABD istemeyerek de olsa konunun BM'de tartışılmasını kabul etmek zorunda kaldı.[381]

Adadaki çatışmaların yeniden alevlenmesi üzerine ABD Dışişleri Bakanı Dean Rusk, yardımcısı George Ball'u yeniden Ankara'ya göndererek Başbakan İsmet İnönü'yü tek taraflı bir harekata girişmekten alıkoymaya çalıştı. Bu arada Makarios'un çabaları sonuç veriyor ve konu ile ilgili tartışmalar BM Güvenlik Konseyi zeminine kayıyordu. Konsey, 4 Mart 1964 tarihinde yeni bir karar aldı. Kararın amacı taraflar arasında bir uzlaşma sağlamaktı. 186 sayılı bu kararın başlıca iki pratik sonucu olmuştur. BM bu kararı ile "Kıbrıs Devleti'nin onayı ile adada bir BM Barış Gücü'nün kurulmasını" ve "Genel Sekreter'in bir arabulucu seçmesini" tavsiye etmekteydi. Kararın özellikle bu sonuçları Başkan Johnson tarafından desteklenmiştir.[382]

Ancak söz konusu 186 sayılı kararın alınmasından birkaç gün sonra Ada'da çarpışmalar tekrar başladı. Rumlar 8 Mart'ta Kıbrıs'taki Türk mevzilerine

[379] Cumhuriyet, 7 Mart 1964, s.1
[380] Keesing's Contemporary Archives, Vol. XVI, 1963-1964, s.20117
[381] Windsor, a.g.e., s.25-27
[382] Sönmezoğlu, a.g.e., s.86

saldırdılar.[383] Bunun üzerine Türkiye 12 Mart'ta Makarios'a bir nota vererek derhal ateşkes sağlanmadığı takdirde müdahale edeceğini bildirdi.[384]

3.2.2. Johnson Mektubu ve Türk Dış Politikasına Etkileri

BM tarafından oluşturulan barış gücü adada 17 Mart 1964 tarihinde göreve başladı. Fakat çatışmaları durdurma konusunda tamamen etkisiz kaldı. Hatta Makarios'un, 4 Nisan'da Türkiye hükümetine bir nota vererek İttifak Antlaşması'nı feshettiğini açıklamasıyla[385] adada çatışmalar daha da arttı.

Adaya BM Barış Gücü'nün gelmesinin ardından ABD sorunun dışına çıkma eğilimindeydi. Başkan Johnson 29 Nisan'da Türkiye Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'i kabulü sırasında konuya ilişkin olarak, *"bizim tercih ettiğimiz bir çözüm yok, sadece kimseye zarar vermeyecek ve kalıcı bir çözüm bekliyoruz"* diyerek ABD'nin bu konudaki duruşunu ifade etmiş oluyordu.[386]

Bunun ardından, ABD Senatosu Dış İlişkiler Komitesi Başkanı Senatör William Fullbright, Başkan Johnson'ın özel temsilcisi olarak Londra, Atina ve Ankara'yı ziyaret etti. Senatör Fullbright'ın Lefkoşa'yı ziyaret etmemesi, ABD'nin sorunu bir Türk-Yunan anlaşmazlığı olarak görmesi ve Makarios'un NATO karşıtı tutumu nedeniyle çözümü bu iki NATO üyesi ülke arasındaki uzlaşmada araması, bir anlamda Acheson Planı'nın habercisiydi.[387]

Mayıs ayının sonlarında adada iki toplum arasındaki çatışmaların yeniden yoğunlaşması üzerine, Rum tarafının 1960 Antlaşmalarına aykırı olarak, 1 Haziran'da Rum Milli Muhafız Ordusu adında yeni bir ordu oluşturma ve silahlanma kararı alması[388] Türkiye'yi rahatsız etti.

Bunun üzerine Türk hükümeti 2 Haziran'da adaya müdahale kararı aldı ve Başbakan İnönü 4 Haziran 1964'te, Dışişleri Bakanı Erkin'in karşı çıkmasına

---

[383] Bölükbaşı, **The Superpowers and…**s.72

[384] Dışişleri Belleteni, Sayı 1, Temmuz 1964, s.9-10 (Erişim Tarihi: 18.06.2020)

[385] Keesing's Contemporary Archives, Vol. XVI, 1963-1964, s.20121

[386] Sönmezoğlu, a.g..e., s.87

[387] a.g.e.

[388] Cumhuriyet 1-5 Haziran 1964'ten aktaran Süha Bölükbaşı, Johnson Letter revisited, Middle Eastern Studies, Vol:29, No. 3, 1993, s.516

rağmen, bu karardan ABD'yi de haberdar etme kararı aldı. Zira İnönü, ABD'nin iki NATO müttefiki arasında çıkacak bir savaşa izin vermeyeceğini, bu nedenle de Yunanistan ve Kıbrıs'a baskı yaparak sorunu çözeceğini umut ediyordu.[389]

Çünkü Türkiye o güne kadar İngiltere'nin, ABD'nin ve BM'nin hemen hemen bütün tekliflerine, BM Güvenlik Konseyi kararlarında önüne sürülen bütün belgelere olumlu bakmış ve yapıcı davranmış, buna karşılık Makarios ve Rum tarafı *"enosis"* içermeyen bütün teklifler reddetmişti.

Uluslararası sisteme sadakatini her fırsatta gösteren Türkiye'nin bu noktada ABD'ye güveni tamdı.[390] Bu amaçla ABD Büyükelçisi Hare'ı makamına çağırarak Türkiye'nin bu konudaki görüş ve tutumu hakkında önceden bilgi verdi. Ama sonuç hiç de İnönü'nün beklediği gibi olmadı.

Dönemin ABD Dışişleri Bakanı Dean Rusk ve yardımcıları Harlan Cleveland ve Joseph Sisco'nun birlikte hazırladıkları bir mektup, Başkan Johnson tarafından imzalanarak, Ankara Büyükelçisi Hare aracılığı ile 5 Haziran 1964 tarihinde Başbakan İnönü'ye iletildi. ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı George Ball'un "hayatımda gördüğüm en kaba diplomatik metin" diye söz ettiği ve sonradan "Johnson Mektubu" olarak anılacak olan bu mektupta Başkan Johnson, Başbakan İnönü'yü, Kıbrıs'a askeri bir müdahalede bulunmaması için nezaketsiz bir biçimde ve üst perdeden uyarıyor ve tehdit ediyordu.[391] Ayrıca, ABD hükümeti tarafından harekete geçirilen NATO Kuvvetleri Komutanı General Lynman Lemnitzer de Paris'ten Ankara'ya gelerek, Türkiye'nin adaya müdahale gibi bir konuda karar almadan önce mutlaka müttefiklerine danışması gerektiği yönünde telkinlerde bulunuyordu.[392]

Mektup ve General Lemnitzer'in temaslarının ardından Türkiye hükümet sözcüsü, Kıbrıs'a müdahaleyi şimdilik ertelediklerini duyurdu. ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı George Ball'un Ankara'yı ziyaretinin ardından Başbakan İnönü, Senato'da 18 Haziran'da yaptığı bir konuşmada konu hakkında bilgi verirken,

---

[389] Oran, a.g.e., s.726

[390] Türkkaya Ataöv, **Amerika NATO ve Türkiye**, Ankara, Aydınlık Yayınları, 1969, s.63-66

[391] Jacob M. Landau, **Johnson's 1964 Letter to İnönü and The Greek Lobbying of The White House,** The Turkish Yearbook of International Relations, C.14, Jerusalem, 1979, s.45-48

[392] Sönmezoğlu, **Türkiye…,** s.88

müdahaleden vazgeçtiklerini açıklıyor ve Başkan Johnson'un daveti üzerine, meclisten güvenoyu alması halinde kendisi ile görüşmek üzere ABD'ye gideceğini bildiriyordu. 22-23 Haziran 1964 tarihinde gerçekleşen Başbakan İsmet İnönü'nün Washington ziyaretinin en önemli sonucu, Kıbrıs sorununun çözümü için ABD eski dışişleri bakanlarından Dean Acheson'ın arabulucu olarak belirlenmesi olmuştur.

Başkan Johnson'ın 5 Haziran tarihli mektubu, gerek Türk-ABD ilişkileri bakımından gerekse Türkiye'nin dış politikası bakımından bir dönüm noktası olmuştur. Mektup, diplomatik üslup ile bağdaşmayacak derecede sert ve muhatabına yukarıdan bakan bir nitelikte kaleme alınmıştı. Hükümet mektubu bir süre kamuoyundan sakladı ve açıklamadı. Ancak daha sonra basına sızdırılınca ortaya çıktı ve ülke içinde büyük bir infiale ve dalgalanmaya neden oldu.

Başbakan İsmet İnönü'nün Kıbrıs konularındaki danışmanı olan Nihat Erim *"Türkiye'de ilk defa bu olaydan sonra Amerika aleyhine kamuoyu oluştuğu ve bu durumun sonraki yıllarda da artarak etkisini devam ettirdiğini"* ifade etmiştir.[393]

Bu olayın Türkiye'de bu denli duygusal bir infiale yol açmasının en önemli nedeni, Türkiye'nin ABD ile olan ilişkisine o zamana kadar verdiği önem ve yüklediği anlamın, ABD'nin Türkiye ile olan ilişkisine verdiği önem ve yüklediği anlamdan çok farklı olduğunun ortaya çıkmış olmasıdır. "Batı ittifakının kurtarıcısı ve koruyucusu, Avrupa'nın ekonomik kalkınmasının finansörü, NATO'nun lideri ve dünyanın yeni süper gücü" olarak ABD açısından Türkiye ile ya da bir başka ülkeyle arasındaki ikili ilişki, karşılıklı çıkara dayalı bir birliktelikten ibaretti. ABD'ye göre bu tür durumlarda ilişkilerin, bazen bir tarafın, bazen de diğer tarafın ama genel olarak kendisi dışında nispeten daha güçsüz olan karşı tarafın, pek istemediği bazı sonuçlar doğurması normal karşılanmalıdır. Örneğin Kıbrıs sorunu Türkiye için, gerek güvenlik stratejileri açısından gerekse tarihsel bağlar ve oradaki Türk soydaşlarımız bakımından hayati derecede önemli bir "milli dava" iken, ABD dış politikası açısından çok daha az öneme sahip bir konu olarak görülmektedir. ABD için Türkiye'nin hassasiyetleri gibi bir öncelik yoktur. ABD için önemli olan Kıbrıs sorunu nedeniyle yaşanabilecek bir Türk-Yunan savaşının, NATO çıkarları bağlamına yol açacağı sorunların önüne geçmektir. Bu yolda yürüttüğü politik

[393] Armaoğlu, **20. Yüzyıl…,** s.789-790

süreçte Türkiye'yi gücendirmiş olmasının, onun açısından dikkate değer bir önemi bulunmamaktadır. ABD'li yetkililer, söz konusu mektup yazılırken "Sovyet müdahalesine karşı yalnız bırakmakla" tehdit edilmenin Türkiye'yi bu kadar derinden etkileyeceğini büyük olasılıkla düşünmemişlerdir.[394]

Oysa Türkiye 1950'li yılların başından itibaren ve özellikle de NATO'ya girdiği 1952 yılından bu yana tüm dış politikasını Batı'ya ve dolayısıyla da onun lideri olan ABD'ye endekslemiştir. Türkiye, Batı ittifakını ve onun kurumlaşmış şekli olan NATO'yu geniş bir aile olarak görmekte ve ABD ile olan ilişkilerine, "karşılıklı çıkar" dışında ayrıca "kader birliği" ve "ortak değerlere bağlılık" gibi duygusal ve ideolojik anlamlar da yüklemekteydi.

Ailenin bir diğer üyesi ile yaşadığı ve kendisinin tamamen haklı olduğu bir sorun karşısında, ailenin büyüğü olarak da ABD'den adil davranmasını ve kendisinin yanında tavır almasını beklemekteydi. Bu olmadığı gibi, bir de üstüne son derece kaba bir şekilde tehdide maruz kalınca, büyük bir hayal kırıklığı yaşamaktaydı. Türkiye bu olay sayesinde, ABD'nin kendi düşündüğü gibi bir ABD olmadığını, NATO'nun da kendi düşündüğü gibi bir NATO olmadığını anlamış oluyordu.

Johnson mektubu Türk dış politikasının ciddi biçimde yön değiştirmesine sebep olmuştur. [395] Türkiye o güne kadar izlediği tek taraflı ve tek boyutlu dış politikayı terk ederek, Bağlantısızlar Grubu ülkeleriyle, komşu Müslüman ülkelerle ve özellikle Sovyetler Birliği ile yakın ve iyi ilişkiler kurmaya yönelmiştir. [396] Nitekim kısa süre içinde Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, 30 Ekim-6 Kasım 1964 tarihleri arasında Moskova'ya bir haftalık uzun bir ziyaret gerçekleştirmiştir.[397] Görüşmeler sonrasında yayınlanan ortak bildiride; "…taraflar Kıbrıs sorununun, Kıbrıs'ın bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesi esasına ve her iki ulusal topluluğun kanuni haklarına saygı ve adada iki ulusal topluluğun varlığını

[394] George McGhee, **ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu**, Çev. Belkıs Çorakçı, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1992, s.271

[395] Haluk Şahin, **Gece Gelen Mektup**, İstanbul, Cep Yayınevi, 1987, s.53

[396] M. Sami Denker, **Kıbrıs Sorunu Bir Milletin ve Devletin Yaşama Hakkı**, İstanbul, Türkar Yayınevi, 2001, s.47

[397] Hürriyet, 7 Kasım 1964, s.1

tanıma esası üzerine, barış içinde yaşamaların sağlayacak şekilde barışçı yollarla çözümlenmesine taraftar olduklarını belirtmişlerdir…"[398]

Bildiride Sovyetler Birliği'nin Ada'daki iki ayrı toplumun varlığını tanıması ve Türk toplumunun Kıbrıs'ta Rum toplumu ile birlikte yaşama hakkını destekleyen tutumu Moskova'nın Kıbrıs konusunda Türkiye'nin görüşlerini kabul etmeye başladığının açık göstergesiydi. [399] Sovyetler Birliğinin bu yaklaşımı Türkiye'nin Kıbrıs politikasında elini rahatlatan önemli bir gelişmeydi. Bu ziyaretten sonra da iki ülke arasında karşılıklı üst düzey ziyaretlere devam edilerek Ankara-Moskova yakınlaşması sağlanmış ve ekonomik ve ticari ilişkiler zaman içerisinde geliştirilmiştir. İki ülke arasındaki ilişkiler geliştikçe, Sovyetler Birliği'nin Kıbrıs konusundaki tutumu da Türkiye'nin *"federasyon"* tezine yaklaşmıştır.[400]

Bundan sonra Türkiye'nin ABD'ye karşı olan tavırlarında da bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Örneğin ABD tarafından gündeme getirilen NATO üyesi ülkelerin katılımıyla bir "Çok Taraflı Güç" (Multilateral Force – MLF) oluşturulması yönündeki proje Türkiye tarafından Ocak 1965'te reddedildi.[401] Türk hükümeti 1966'da, ABD ile Türkiye arasındaki mevcut ikili antlaşmalarda yeniden düzenlemeler yapılması konusunda girişimde bulundu. ABD'nin bu teklifi kabul etmesiyle başlayan gözden geçirme süreci sonunda, Türkiye'ye kendi topraklarındaki ABD üsleri üzerinde daha fazla kontrol imkanı veren yeni Savunma İşbirliği Antlaşması Temmuz 1969'da imzalandı. [402] Yine Türkiye bu dönemde ABD tarafından kendisine yapılan, NATO'ya bağlı askeri gücünün artırılması talebine olumsuz yanıt vermiş, Amerikan nükleer denizaltısının İstanbul limanını ziyaret etme talebini reddetmiş, BM'de Vietnam'da kuvvet kullanılmasına karşı olduğunu belirterek, ABD'nin Vietnam politikasına destek vermemiş, Amerikan gemilerinin Boğazlardan geçişine bazı kısıtlamalar getirmiş, 1966 yılı başlarından itibaren uçaksavar füzeleriyle yüklü Amerikan savaş gemilerinin boğazlardan geçişine izin

[398] Keesing's Contemporary Archives, Vol.XVI, 1963-1964, s.20500

[399] George S. Harris, Cross-Alliance Politics**: Turkey and Soviet Union**, The Turkish Yearbook of International Relations, Vol.12, 1972, s.24

[400] Aziz Aysel, **Sovyetler'in Kıbrıs Tutumları 1965-1970**, A.Ü.S.B.F. Dergisi, C:XXIV, No.4, Aralık 1969, s.211-218

[401] Dışişleri Belleteni, Sayı 4, Ocak 1965, s.55-56

[402] Harris, **Troubled Alliance…,** s.160-165

vermemiştir. [403] 1967'deki Arap-İsrail Savaşı sırasında ABD'nin Türkiye'deki iletişim istasyonlarını kullanmasına izin vermesine rağmen, yeni dış politika anlayışını bir başka açılımı olan, Arap dünyasına yakınlaşma çabaları kapsamında, Amerikan üslerinden yakıt ve erzak ikmali yapılmasına izin vermemiştir.[404]

Ancak, Soğuk Savaş hala devam etmekteydi. Bu yüzden Türk-Amerikan ilişkilerindeki bozulmanın göstergeleri olan bu gelişmelere rağmen, gerek NATO'nun genel çıkarları bakımından gerekse bu iki ülkenin kendi ulusal çıkarları bakımından, aralarındaki ilişkinin en azından belli bir seviyede tutulması zorunluydu.[405]

Bu nedenle Türkiye, ABD ile olan resmi temaslarında, Batı ittifakına olan bağlılığını ve NATO'ya olan taahhütlerini koruduğunu sürekli olarak vurgulamıştır. Sadece, Soğuk Savaş şartlarında yaşanan göreli yumuşama, Türkiye'nin biraz daha bağımsız ve çok boyutlu dış politika izlemesine imkan sağlamıştır hepsi o kadar.[406] Türkiye'nin politika değişikliği radikal bir kopuş değil, kayıtsız şartsız bağlılık ve itaatten, karşılıklı çıkar esasına doğru hafif bir evrilme olarak yorumlanabilir.

Mektup metni ele alındığında, Türkiye açısından başlıca üç konuda oldukça sarsıcı sonuçlar ortaya çıkmaktadır: Bunlarda biri Kıbrıs, diğeri egemenlik bir diğeri de NATO'dur. ABD Başkanı Johnson "Türkiye'nin Kıbrıs'a yapacağı bir müdahalede, Amerika tarafından temin edilmiş olan askeri malzemelerin kullanılmasına ABD'nin muvafakat edemeyeceğini…" belirtirken öncelikle Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri bir müdahalede bulunmasına kesin bir dille karşı çıkmış oluyordu. Ancak daha da önemlisi Türkiye ABD'den aldığı silah ve askeri malzemeyi ancak ve sadece ABD'nin izin verdiği yerlerde kullanabileceğini anlamış oluyordu. O dönemde Türk ordusu büyük ölçüde ABD tarafından donatıldığına göre, demek ki, Türkiye'nin askeri alanda kendi başına egemen bir devlet gibi davranma imkanı bulunmamaktaydı.

---

[403] Cumhuriyet, 28 Nisan 1966, s.1 ve **Oral Sander, Türk-Amerikan…,** s.240-241

[404] Bruce R. Kuniholm, **Turkey and NATO: Past Present and Future**, ORBIS, Vol.27, No.2, Summer 1983, s.426

[405] Fahir Armaoğlu, **Turkey and the United States: A New Alliance**, The Turkish Yearbook of International Relations, Vol. 6, 1965, s.1

[406] Kuniholm, a.g.e., s.425

Öte yandan mektupta yer alan, *"...Kıbrıs'a yapılacak bir askeri müdahale, Sovyetler Birliği'nin meseleye doğrudan doğruya karışmasına yol açabilir. NATO müttefiklerimizin tam rıza ve muvafakatları olmadan Türkiye'nin girişeceği bir harekat neticesinde ortaya çıkacak bir Sovyet müdahalesine karşı Türkiye'yi savunma mükellefiyetleri olup olmadığı…*" konusunda olumsuz ifade çok önemlidir. Çünkü Türkiye o zamana kadar SSCB'den gelebilecek bir saldırıya karşı NATO'nun kayıtsız şartsız olarak kendisini savunacağına inanıyordu. Şimdi bu örgütün kurucusu, lideri ve dünyada anti-komünist ideolojinin başat gücü olan ABD çıkıp, bunun sadece bir söylemden ibaret olduğunu, fiili durumun aslında böyle olmayabileceğini ifade ediyordu Türkiye'ye, hem de en zor zamanda. Yıllar boyunca bütün dış politikasını NATO'nun ve ABD'nin çıkarları ile uyum içerisinde formüle etmeye çalışan Türkiye için bu sonuç tam bir hayal kırıklığıydı.

Bu olayla Türkiye, NATO'dan bağımsız olarak sadece kendi ulusal çıkarlarına uygun düşen bir dış politika hamlesine yöneldiğinde, eğer Sovyetler Birliği tarafından saldırıya uğrarsa NATO ve ABD tarafından nasıl yalnız bırakılabileceğini fark etti. Bu da, Türkiye'nin Batı dünyasına ve ABD'ye yönelik dış politikasında önemli bazı değişikliklerin habercisiydi.

Konuyla ilgili olarak Fahir Armaoğlu*; "...Nasıl 12 Mart 1947 tarihli Truman Doktrini, Türk-ABD ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuş ise, 5 Haziran 1964 tarihli Johnson Mektubu da, Truman Doktrininin açmış olduğu sağlam bir dönemi tersine çeviren bir dönüm noktası olmuştur…"* demiştir.[407]

Başkan Johnson mektubun hemen sonrasında, Türkiye Başbakanı İnönü ve Yunanistan Başbakanı Papandreu'yu Washington'a davet etti. Amacı, Kıbrıs sorununu tıpkı 1959'da olduğu gibi, yine ABD'nin girişimiyle Türkiye ve Yunanistan arasında varılacak bir anlaşmayla çözüme kavuşturmaktı. Ama Johnson'un göremediği nokta, uluslararası ortamın 1959'dan çok farklı olduğuydu. Dünyada soğuk savaş koşullarında belirgin bir yumuşama meydana gelmiş, Batı ittifakı için Sovyet tehdidi göreceli olarak azalmıştı. Bu durum iki komşu ülkeye, artık birbirlerine karşı ulusal çıkarları için girişecekleri mücadelede, ittifakın çıkarlarından bağımsız olarak hareket edebilme serbestisini getiriyordu.

[407] Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, İstanbul, Alkım Kitabevi, 1984, s.789

"Sovyet tehdidi" artık Türkiye ve Yunanistan'ı birbirine yakınlaştırmıyor, tam tersine Washington'dan gelen baskılara karşı, Moskova'dan sağlanacak destek bir seçenek haline geliyordu. İkincisi, her iki ülkede de 1950'lerdeki gibi çoğunluğa dayalı güçlü hükümetler değil, istikrarsız siyasi iktidarlar işbaşındaydı. Son olarak da, Kıbrıs sorunu artık sadece Ankara-Atina-Londra üçgeninde yaşanan bir sorun olmaktan çıkmış, bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti ve onun Cumhurbaşkanı olan Makarios, sorunun çözümünde mutlaka dikkate alınması gereken en etkili öge olarak gelişmeleri yönlendirmeye başlamıştı. Tüm bu değişimleri hesaba katmayan Başkan Johnson, Türkiye ve Yunanistan başbakanlarının Washington ziyaretlerinden beklediği olumlu sonucu elde edememiştir.[408]

ABD Başkanı Johnson'un öncelikle Washington'da gerçekleşecek üçlü bir zirvede Kıbrıs sorununu ele almak istedi. Ancak Papandreu'nun İnönü ile bir araya gelmeyi reddetmesi nedeniyle bu istek gerçekleşemedi. [409] Çünkü Yunanistan Başbakanına göre Türkiye Başbakanı ile Kıbrıs konusunda doğrudan görüşme yapmak, sorunun bir Türk-Yunan sorunu olduğunu kabul etmek demekti.[410]

Bunun üzere 22 Haziran 1964'te Johnson, önce İnönü'yü kabul etti. Söz konusu görüşmede, Johnson mektubunun Türk-ABD ilişkilerinde yarattığı olumsuz etki giderilmeye çalışıldı. Görüşme sonrasında yayınlanan ortak bildiride, "1959 Zürih ve Londra Antlaşmalarının yasal açıdan geçerli ve bağlayıcı oldukları" vurgulandı.

Yunanistan ve Kıbrıs Rum Liderliğinin, bu antlaşmaların artık geçersiz hale geldiğine ilişkin tezlerine karşın, Türkiye bunun aksini Washington'a kabul ettirdi ve Kıbrıs sorununa BM çerçevesinde çözüm aramak yerine, NATO içi ikili görüşmeler yolunun denenmesini sağladı.

Çünkü Türkiye sorunun BM eksenine taşınmasını başından beri hiçbir zaman arzulamadı. Zira BM bünyesinde gerçekleşecek bir çözüm sürecinde, Sovyetler Birliği ve özellikle de "Bağlantısızlar" grubunun, Rum tezlerinden yana tavır

---

[408] Oran, a.g.e., s.727

[409] Çağrı Erhan, **Türk Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri**, Ankara, Remzi Kitabevi, 2001, s.687

[410] Andreas G. Papandreu, **Namlunun Ucundaki Demokrasi**, Çev, Semih Koray ve Mehmet Emin, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1988, s.165

alacaklarından endişe ediyordu. Bu nedenle, son zamanlarda ilişkileri çok iyi seviyede olmasa bile, yine de sorunun Batı ittifakı içinde Türkiye ve Yunanistan arasında nispi bir denge gözetilerek çözülebilme ihtimalinin kendisi için daha uygun olacağını hesaplıyordu.

İnönü'den iki gün sonra, 24 Haziran 1964'deki Johnson-Papandreu görüşmesi aynı olumlu havada geçmedi. İdeolojik olarak ABD karşıtı ve sol görüşlü olan başbakan Papandreu, Kıbrıs sorununun bir Türk-Yunan sorunu olarak algılanmasına karşı çıkıyor ve Makarios'un dışarıda bırakılacağı bir çözüm şeklini kabul etmeyeceğini söylüyordu.

Görüşmeler sırasında ABD'nin Papandreu'ya karşı uyguladığı baskı da bir sonuç vermedi. ABD Savunma Bakanı McNamara'nın Papandreu'ya "Türkiye'nin hava gücünün ne denli etkin olduğunu, Tüm Yunanistan'ı yerle bir edebileceğini, eğer uzlaşmaz tutumunu sürdürürse böyle bir durumda ABD'nin parmağını bile kımıldatmayacağını" söylemesi üzerine Papandreu, "Türkiye'ye böylesine güçlü bir hava kuvvetleri sağladığınız için teşekkür ederiz sayın bakan. Ama izin verirseniz size, Türkiye'nin çok daha güçlü bir hava kuvvetleri olan bir başka ülkeyle komşu olduğunu hatırlatmak isterim. Eğer Türkler saldıracak olursa, bu hava kuvvetlerinin de çatışmaya katılması bir olasılıktan ibaret kalmayacaktır" diyerek, Sovyetler Birliği'nin artık NATO içi çatışmalarda bir koz olarak kullanılabileceğini gösterdi.[411]

Johnson-Papandreu görüşmesinde sonra yayınlanan ortak bildiride, "arabulucunun yetkisi teyit edilmekte ve yeni bir çözüm şeklinin bulunmasının zorunlu olduğu" belirtilmekteydi. Yunanistan bu bildiriyle Türk-ABD ortak bildirisinde belirtilen 1959 Londra anlaşmalarının tarafları hala bağlamaya devam ettiği konusunda yaratılan izlenimi sildiğini ileri sürüyordu. Objektif olarak bakıldığında bu bildiri, iki ülke devlet başkanı arasında gerçekleştirilen sonuçsuz bir görüşmeden sonra, diplomatik teamül gereği yayınlanan fakat kayda değer bir içerik taşımayan, bir bildiriden ibaretti.

Washington görüşmelerinde bir çözüme varılamamıştı ama Kıbrıs krizinin Doğu Akdeniz'deki stratejik dengeleri bozacağından kaygılanan ABD'ye iki

[411] Erhan, a.g.e.

müttefikinin bakış açılarını görme ve hangi koşullarda bir araya gelebileceklerini anlama olanağı vermiştir. Bu koşullarda ABD yeni görüşmelerin hazırlığını başlattı.

3.2.3. Cenevre Konferansı ve ABD'nin Acheson Planı

ABD, müttefikleri arasında Kıbrıs sorununa ilişkin görüşmelerin yeniden başlaması için tarafları tatmin edecek bir yöntem bulmuştu. Türkiye, Yunanistan ve İngiltere, BM tarafından atanan arabulucu Tuomioja'nın gözetimi altında ve eski ABD Dışişleri Bakanı Dean Acheson'ın koordinasyonuyla Cenevre'de bir araya geleceklerdi. Görüşmelere Kıbrıs hükümeti de davet edilmişti ama Makarios gelmeyi reddetmişti.

Görüşmeler 9 Temmuz 1964'te başladı. Yunanistan'ın ısrarlı talebi üzerine Türk ve Yunan heyetleri aynı masa etrafında bir araya gelmediler. Acheson her iki heyetle ayrı ayrı görüşerek önerilerini iletiyordu. Nihayet 14 Temmuz günü Acheson hazırladığı çözüm planını sundu. Buna göre;[412]

1) Kıbrıs adasının Karpas bölgesinde (Kıbrıs'ın kuzeydoğu ucu), Türkiye'ye, egemenlik hakları tamamen kendisine ait olacak şekilde ve Türk anavatanının ayrılmaz parçası olarak kabul edilecek bir toprak parçası verilecekti. Sınırları taraflar arasında yapılacak müzakerelerle tespit edilecek olan bu toprakta Türkiye istediği miktarda askeri kuvvet konuşlandırabilecek, Kıbrıs'ta yaşayan Türkler bir Rum saldırısına uğramaları halinde buraya sığınabileceklerdi.

2) Ada'nın Rum veya Yunan egemenliği altında kalacak bölgesinde yaşamaya devam edecek Türklerin, Rumlara göre sayıca çoğunlukta oldukları iki yada üç bölge, tam bir kendi kendini yönetme *"self government"* hakkına yani özerkliğe sahip olacaktı. Bununla birlikte merkezdeki siyasi otoriteye karşı bağlılıkları ve sorumlulukları devam edecekti.

3) Kıbrıs'ta yaşamaya devam edecek Türkler, Lozan'da Yunanistan sınırlarında kalan Müslüman azınlığa tanınan haklardan aynen yararlanacaklardı ve

[412] a.g.e., s.728

bu haklara uygun davranılıp davranılmadığı, BM yada Uluslararası Adalet Divanı tarafından atanacak bir komiser tarafından denetlenecekti.

4) Türkiye'nin doğu Akdeniz'den gelebilecek saldırılara karşı güvenliğini sağlamak üzere, Meis adası Yunanistan tarafından Türkiye'ye terkedilecekti.

ABD, Acheson Planı ile kendince hem Türkiye'nin *"taksim"* ve Rum-Yunan ikilisinin *"esnosis"* isteklerini yanıtlamış, hem Türkiye'nin stratejik güvenlik kaygıları gidermiş hem de dolaylı bir şekilde adayı NATO'nun denetimine sokmuş ve böylece Doğu Akdeniz'i, Batı ittifakının çıkarları açısından güvenli hale getirmiş oluyordu.

Ancak yıllar içerisinde Makarios sadece *"enosis"* için savaşan idealist bir nefer olmaktan çıkıp daha çok, devlet başkanı olmasının kendisine sağladığı avantajlarının farkına varan bir lider haline dönüşmüştü. Bu bağlamda, ne pahasına olursa olsun kayıtsız ve şartsız bir *"enosis"* fikrinden biraz uzaklaştığı görülmektedir. [413] Bu durum Makarios ile Atina arasında sık sık baş gösteren anlaşmazlıklarda kendini iyice hissettirmekteydi. Bu dönemde artık Yunanistan'ın Kıbrıs üzerinde değil, tam tersine Kıbrıs'ın Yunanistan üzerinde baskı unsuru haline geldiği görülmektedir.[414]

Bu bağlamda gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde gücü iyice artmış olan Makarios'a kendi rızası dışında bir çözümü zorla kabul ettirmek artık mümkün görünmüyordu. Nitekim Acheson Planı'nın ardındaki gerçek niyetin, Türkiye'nin tezi doğrultusunda *"taksimi"* gerçekleştirmek olduğunu düşünen Makarios, planı bütünüyle reddetti.. Makarios'un bu olumsuz tavrı karşısında Yunanistan'ın cevabı da olumsuz oldu. Halbuki 1959 sürecinde Makarios, Londra ve Zürih antlaşmalarını imzalamak istememiş, ancak Yunanistan'ın baskısıyla imzalamak zorunda kalmıştı. Bu durum, artık rollerin değiştiğinin en açık göstergesiydi.

Kısa bir aradan sonra, Cenevre görüşmeleri 20 Temmuz'da yeniden başladı. Acheson Planı Türkiye tarafından görüşme zemini olarak kabul etmişti. Yunanistan ise 1959 Antlaşmalarını esas alan bir zeminde görüşmelerin başlaması önerisine geri

[413] Melek Fırat, **1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1997, s.137

[414] Erhan, a.g.e.

dönmüştü. Cenevre'de bir sonuç alınamayacağı anlaşılınca, Atina'da gerçekleşen Makarios-Papandreu görüşmesinin ardından, Ağustos'un ilk haftasında Yunanistan yeni bir öneri getirdi. El Greco Burnu'nda 32 kilometre karelik bir alan sadece deniz ve hava üssü olarak kullanılmak kaydıyla 25-30 yıllığına Türkiye'ye kiralanacaktı. Daha sonra Acheson'un müdahalesiyle bu alanın genişliği 50 kilometre kareye ve kira süresi de 50 yıla çıkarıldı. Ancak Türkiye, bariz bir şekilde *"enosis"* demek olan bu öneriyi reddetti. Böylece Cenevre Konferansı 31 Ağustos'ta bir sonuç alınamadan sona erdi.

Achson Planı, Yunanistan açısından önemli bir fırsatın kaçırılmasıydı. *"Enosis"* e en çok yaklaştıkları bir anda ve hazır Türkiye'de bunu kabul etmişken, Makarios'un baskısıyla planı reddetmesi, Yunan dış politikası açısından tarihi bir hata olarak değerlendirilebilir.

Ancak burada asıl büyük hatanın, planı kabul etmek suretiyle Türkiye tarafından yapıldığı kanısındayım. Kıbrıs Türklerini adada 1960 Anayasası ile elde etmiş oldukları, kurucu eşit vatandaşlık konumundan geriye götüren ve adada tamamen Yunanistan'ın ve Rumların inisiyatifine terk edilmiş hukuki bir azınlık durumuna düşüren böyle bir metinin, Yunanistan ve Rumlar tarafından reddedilmiş olması Türkiye'nin en büyük şansı olmuştur.

Tüm bu süreç içerisinde yaşananlar ve Cenevre Konferansı bir gerçeği ortaya koymuş oldu: Türkiye ve Yunanistan ABD'nin baskısıyla uzlaşmaya varmak isteseler bile, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, daha özelde Makarios'un onayı olmadan bir çözüme varmak artık mümkün değildi. Makarios'un politikaları, sadece Türkiye'nin değil, Yunanistan'ın politikalarından da çok farklı eğilimler taşıyordu. Makarios, *"enosis"* pahasına da olsa, ülkesinin NATO denetimi altında bir Türk-Yunan yönetimine girmesine razı olmuyordu.

Özetlersek, gerek 2. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında ortaya çıkan anlaşmazlık çerçevesinde Türkiye'nin İstanbul ve Çanakkale Boğazları üzerindeki egemenliğini tesis eden Montrö Sözleşmesi'ne Stalin'in yaptığı itiraz, bunula yetinmeyip daha da ileri giderek Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nin aslında Gürcülere ve Ermenilere ait olduğu ve ayrıca Kars-Ardahan bölgesinin de 1878-1921 yılları arasında 43 yıl süreyle Rus İmparatorluğu tarafından

yönetilmiş olduğundan hareketle buraların Sovyetler Birliği'ne terk edilmesi şeklinde Türkiye'den açıkça toprak talep etmesi, gerek Soğuk Savaş döneminin uluslararası konjonktüründe, birçok şeyi siyah-beyaz gibi ikiye ayıran uluslararası ideolojik kutuplaşma ve gerekse o dönemde Türkiye'deki siyasal iktidarların, durumu gerçekte olduğundan da fazla bir tonda bu çerçeveden görme eğilimleri nedeniyle, 1960'lara kadar olan dönemdeki Türk dış politikası, Türkiye'nin ulusal çıkarlarını ABD'ninki ile özdeş gören bir varsayımla oluşturulmuştu.

Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu sisteminde ve kutuplaşmanın en sıkı olduğu dönemde bir blok üyesinin, kendi ulusal çıkarları ile blok çıkarları tam uyuşmadığı durumlarda, kendi çıkarlarını blok çıkarlarına uydurma eğilimi, o dönem Türk dış politikasının birçok uygulamasında gözlemlenebilmekteydi. Türkiye, ordusunun hemen hemen tümünü NATO emrine vermiş, ABD ve diğer Batılı ülkelerinkinden daha farklı bir dış politikası olabileceği ihtimalini hiç düşünmemiştir. Orta Doğu ve üçüncü dünya ülkelerine yönelik olarak da, ABD önderliğindeki Batı politikasını büyük ölçüde aynen takip etmiştir.[415]

Bu bağlamda, Sovyetler Birliği ile en uzun sınıra sahip NATO ülkesi olarak Türkiye, ABD'nin gözünde stratejik öneminin, Sovyetler Birliği ile sınırı olmayan Yunanistan'a oranla daha fazla olduğu kanaatini taşıyordu. 1963 Kanlı Noel olaylarında da Türkiye, ABD'nin olaylara müdahale ederek adadaki Türklerin Rumlar tarafından öldürülmesini işte bu türden bir varsayımla bekliyor ve istiyordu. Bunun gerçekleşmemesi üzerine duyulan burukluk, ardından Türkiye adaya müdahale kararı aldığında gelen Johnson Mektubu ile birleşince, önce siyasi kadrolarda, mektup basına sızdırıldıktan sonra da tüm kamuoyunda tam bir infiale dönüşmüştür.[416]

Türkiye böylece iki kutuplu uluslararası siyasal sistemde, blok liderleri tarafından tanımlanan blok çıkarları ile herhangi bir blok üyesinin çıkarları arasında bir uyuşmazlık ortaya çıktığında neler olabileceğini, gerçekçi perspektifte, çıkar kavramına göre ve güç dengesi mantığına uygun bir biçimde görmüş oluyordu.

---

[415] Sönmezoğlu, **Soğuk…**, s.245
[416] a.g.e., s.246

Aslında ABD'nin Kıbrıs sorununun nasıl çözüleceğine dair net bir görüşü ve tercihi yoktu. Yönetime yakın çeşitli odaklarca ortaya konanlar da birbirinden farklıydı. ABD için en önemli sorun, Türkiye ile Yunanistan arasında çıkabilecek bir savaşın önlenmesiydi. Eğer adadaki mevcut statükonun devamı, bir Türk-Yunan savaşını önleyebilecek tek çözüm ise, ABD mevcut statükonun devamından yanaydı. Eğer bu mümkün değilse, Türkiye ve Yunanistan'ın aralarında anlaşarak sorunu çözmelerini istiyordu. Bir başka deyişle ABD *"enosis"* yada "*taksim"* çözümleri karşısında esas olarak kayıtsızdı. Zira her iki durumda da ada NATO toprağı olmaktaydı. Bu nedenle, gerçekçi bir gözlükle bakıldığında, belki de en az istediği seçenek statükonu devamı, yani bağımsız, bağlantısız ve Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiler içerisinde olan Cumhurbaşkanı Makarios liderliğindeki Kıbrıs Cumhuriyeti'nin sürmesiydi.

Acheson Planı da bu düşünceyi doğrulamaktaydı. Böyle bir çözüm aynı zamanda ABD'nin Orta Doğu'ya yönelik çıkarlarının korunmasında büyük öneme sahip olan adadaki İngiliz üslerinin güvenliği açısından da oldukça uygundu.

3.2.4. 1967 Krizi ve ABD

ABD'nin o döneme dair Kıbrıs politikasında iki faktör öne çıkmaktadır: Biri Makarios diğeri adadaki İngiliz üsleri. Makarios'un önemi, Kıbrıs sorununun ABD tarafından, Türkiye ve Yunanistan ikna edilerek NATO perspektifinde çözülmesinin önündeki tek engel olmasından kaynaklanmaktadır. Adadaki iki İngiliz üssü ise ABD'nin Orta Doğu politikası bakımında giderek önem kazanmıştır. Özellikle bu bölgedeki ABD-Sovyetler Birliği rekabetinin yoğun bir şekilde sürdüğü söz konusu dönemde, üsler bu ülke için gerek istihbarat bakımından gerekse lojistik bakımdan büyük öneme sahip olmuştur.[417]

1964 krizi, ABD'nin Makarios'a yönelik endişelerinin iyice artmasına neden olmuştu. Her şeyden önce Makarios, adadaki krizin NATO'nun etkisinin artması yolu ile çözülmesinin karşısındaki en güçlü hatta tek engeldi. Birinci ve ikinci Acheson Planı'nı reddeden Makarios, Yunanistan'da oluşan yeni iktidarın Başbakanı

[417] a.g.e., s.270

Stefanos Stefanopulos'un sorunu bu çerçevede çözmeye yatkın olduğunun anlaşılması üzerine, 16 Mart 1966 tarihinde böyle bir çözüme karşı olduğu konusunda kendisini uyarıyordu.[418]

Makarios giderek daha fazla "üçüncü dünyacı" bir politikaya yönelmekte ve buna paralel olarak Sovyetler Birliği ile ilişkilerini geliştirmekteydi. Bu durum ABD'yi ciddi şekilde rahatsız etmekteydi. Çünkü Türkiye veya Yunanistan'ın denetiminden tamamen çıkmış ve NATO konsepti dışında kalmış, Sovyet etkisindeki bağlantısız bir Kıbrıs'ın, Batı güvenliği açısından ileride bir sorun teşkil edebileceğinden kaygılanıyordu.

ABD'nin bu kaygılı tutumu belirli ölçüde, konuya ilişkin BM politikasına da yansımaya başladı. Örneğin BM'deki ABD daimi temsilcisi Adlai Stevenson 19 Mart 1965 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'nde yaptığı bir konuşmada, Makarios yönetiminin gizli ve hızlı bir biçimde silahlanmakta oluşunu belirgin bir biçimde eleştirmekteydi. Yine 1965 yazında Makarios yönetimi, iki ayrı toplum bazında düzenlenmiş olan mevcut seçim sistemini değiştirme kararı aldığında, konuya ilişkin olarak BM Güvenlik Konseyi'nde yapılan görüşmede ABD delegesi, Makarios yönetiminin bu tutumunu eleştirmiştir.[419]

Yine 1965 yılında BM'nin Kıbrıs arabulucusu Galo Plaza, çözüme ilişkin olarak hazırlamış olduğu, objektiflikten tamamen uzak ve büyük ölçüde Rum tezlerini destekleyen raporunu açıklayınca Türk tarafı büyük tepki göstererek raporu reddetmişti. Bu konuda ABD biraz örtülü bir biçimde olsa da Türkiye'ye daha yakın bir konum almıştır. Kaldı ki, aynı yıl BM Genel Kurulu'nda alınan bir karara Türkiye ile birlikte ret oyu veren dört ülke arasında ABD'nin de olması, Makarios liderliğindeki Kıbrıs yönetiminin politikasından pek hoşnut olmadığının göstergesi olarak yorumlanabilir.

1964 krizi ardından Kıbrıs'ta ortaya çıkan durum, adadaki çatışmaların durmasına ve adada barışın kurulmasına yetmedi. Kıbrıs'taki Türk siyasal kadroları 1963-1964 olayları sonrasında Kıbrıs Cumhuriyeti devlet aygıtından tamamen çekilmişlerdi. Makarios Türk tarafının giderek kendi denetiminden çıkmakta

[418] a.g.e., s.271
[419] a.g.e.

olduğunu ve başka bir yöne doğru evrildiğini fark etti. İşte bu noktadan hareketle, 15 Kasım 1967 krizinin ve kanlı çatışmaların, bu gelişmeyi önlemek isteyen Kıbrıs Rum tarafının kışkırtmaları ile başladığı, ABD'li yetkililer tarafından da kabul edilmektedir.[420]

Kasım 1967'de adada çatışmalar yeniden başlamıştı. Bunun üzerine Türkiye, Dışişleri Bakanlığı aracılığı ile BM Genel Sekreterliğini derhal ateşkes sağlanması konusunda uyardı. Ardından da TBMM 17 Kasım 1967'de hükümete, Türk Silahlı Kuvvetleri'ni, Türkiye dışında kullanma yetkisi veren bir tezkereyi onayladı. Bu arada İskenderun-Mersin bölgesinde ciddi bir askeri hareketlilik gözlemlenmeye başlamıştı. Tam bu sırada Türkiye hükümeti Yunanistan'a sert bir nota göndererek bazı taleplerde bulunmuş ve bunların yerine getirilmemesi halinde adaya müdahalede bulunacağını ilan etmiştir.

Türkiye'nin adaya ilişkin talepleri şunlardı:[421]

a)-1960 İttifak Antlaşması'na aykırı olarak adada bulunan Yunanistan askerlerinin geri çekilmesi,

b)-General Grivas'ın bir daha dönmemek üzere derhal adadan çekilmesi,

c)-Rum Ulusal Muhafızların dağıtılması,

d)-Çatışmaların ortaya çıktığı bölgelerde tarafların birbirinden ayrılması,

e)-Kıbrıslı Türklerin oluşturdukları yerleşim bölgelerinde yerel yönetim ve polis teşkilatlarını kurma haklarının tanınması,

f)-Kıbrıslı Türklerin saldırılardan doğan can ve mal kayıplarının tazmin edilmesi ,

g)-BM Barış Gücü'nün genişletilmesi,

Türkiye bu çıkışıyla Yunanistan'daki Askeri Cuntanın uluslararası alanda pek de itibarlı ve güçlü olmamasından yararlanarak, *"taksim"* yoluyla sorunu tek seferde ve kökünden çözmek niyetinde olduğuna dair algıları güçlendirmişti. ABD,

[420] a.g.e.,s.272
[421] a.g.e., s.273

Türkiye'nin bu kesin tavrı ile diplomatik bir çözüm için kapıyı açık tutmakla birlikte, bu sağlanamadığı takdirde askeri müdahaleye yönelebileceğine dair bu kez güçlü bir izlenim edinmişti. Bu sebeple ABD diplomasisi hemen harekete geçti.

ABD krizi çözmek için İngiltere ve Kanada ile birlikte, 22 Kasım 1967 tarihinde, Türkiye'nin taleplerine biraz daha yakın bir çözüm önerileri dizisi geliştirmiştir. Başkan Lyndon Johnson, eski Savunma Bakan Yardımcısı Cyrus Vance'i sorunu çözmek için taraflar nezdinde girişimde bulunmak üzere Özel Temsilci olarak görevlendirdi. İlaveten, yine ABD'nin etkisiyle NATO Genel Sekreteri Manlio Brosio'da benzer girişimlere başladı.

Burada dikkat edilmesi gereken nokta, gerek Vance gerekse Brosio'nun çabalarını ağırlıklı olarak Ankara ve Atina arasında yoğunlaştıracakları, buna karşılık BM Genel Sekreteri'nin Özel Temsilcisi Jose Rolz Bennett'ın da daha çok Lefkoşa ile ilgileneceğiydi. Böylece, ABD esas çözümü Ankara ve Atina'da oluşturacak, bu sağlanınca Genel Sekreter'in Özel Temsilcisi aracılığıyla Makarios'da sonucu kabul yada ret durumunda kalacaktı. Vance bu taktiği başarı ile uyguladı ve görüşmelerde her iki ülke silahlı kuvvetlerinin ABD yardımına olan ihtiyaçlarını diplomatik alanda dolaylı olarak kullandı.[422]

Öte yandan 1964 krizinde Türkiye'nin adaya müdahalesini sert bir şekilde önleyerek, bu ülke ile ilişkilerinde bir bozulmaya neden olan ABD, bu sefer Türkiye'den taviz vermesini bekleyemezdi. Kaldı ki, uluslararası alanda oldukça yalnız kalmış olan Yunanistan'daki askeri cunta, ABD tarafından daha kolay etkilenebilir ve tavize zorlanabilirdi. Nitekim de öyle oldu. 30 Kasım 1967 tarihinde Yunanistan, Türkiye'nin taleplerinin hemen hemen tümünü kabul etti ve iki ülke anlaştılar. Başkan Johnson, 5 Aralık 1967'de Vance'i kabul ederek bütün taraflara teşekkürlerini sundu. Böylece ABD diplomasisi şimdilik de olsa Doğu Akdeniz'deki krizi atlatmış oluyordu.[423]

[422] a.g.e., s.273
[423] a.g.e.,s.274

3.3. Kıbrıs Sorunu ve Türkiye-NATO İlişkileri

Kıbrıs sorunu bağlamında Türkiye-NATO ilişkilerini ve NATO'nun süreçte yüklendiği fonksiyonları, Türkiye-ABD ilişkilerinden ve sorunun çözümüne yönelik olarak ABD'nin girişimlerinden bağımsız olarak düşünemeyiz.

ABD, Kıbrıs sorunu yüzünden iki NATO müttefiki olan Türkiye ve Yunanistan'ın birbirleri ile girişecekleri bir savaşın, NATO'nun güneydoğu kanadının çökmesine yol açacağından ve Sovyetler Birliği'nin bu durumdan yararlanarak, kendisine avantaj sağlayacağından endişe ediyordu. Bu nedenle de bütün Kıbrıs politikasını, muhtemel bir Türk-Yunan savaşını önlemek üzerine kurguluyordu.

Bu bağlamda ABD, yaptığı bütün girişimler ve faaliyetlerde, kendisi ile paralel ve eş zamanlı olarak NATO'yu da devreye sokuyor, NATO'nun Genel Sekreter ve diğer yetkili organları aracılığı ile Türkiye ve Yunanistan nezdinde girişimlerde bulunmasını sağlıyordu.

Örneğin Johnson mektubu ile eş zamanlı olarak ABD hükümeti NATO Kuvvetleri Komutanı General Lynman Lemnitzer'i harekete geçirmiş ve komutan Paris'ten Ankara'ya gelerek, Türkiye'nin adaya müdahale gibi bir konuda karar almadan önce mutlaka müttefiklerine danışması gerektiği yönünde telkinlerde bulunmuştur.

ABD, adada çatışmaların durdurulmasına yönelik olarak yürütülen müzakere süreçlerinde, adaya bir NATO Barış Gücü gönderilmesini, adada taraflar arasında ateşkesin sağlanması ve korunması için NATO'nun inisiyatif almasını istiyordu. Varılacak nihai bir çözümün de yine NATO konsepti çerçevesinde gerçekleşmesini istiyordu. Çünkü, NATO'dan kopuk bir Kıbrıs Devleti'nin, Sovyetler Birliği ile yakın ilişki içerisinde olmasından ve bunun da ABD'nin Türkiye ve Yunanistan aracılığıyla, Sovyetler Birliği'nin güneyden çevrelenmesi politikasında gedik açacağından ve Sovyetler Birliği'ne Akdeniz'de hareket serbestisi sağlayacağından endişeleniyordu.

Yunanistan'ın, Kıbrıs sorunu uluslararasılaştırma politikası çerçevesinde 1956 yılında BM'ye başvurarak, "*self-determinasyon"* hakkının Kıbrıs'a

tanınmasının gündeme alınması için yaptığı teklif, Genel Kurul'dan önce Siyasi Komisyon görüşülmüş ve 20'ye karşı 33 oyla kabul edilmiştir. Ancak daha sonra Genel Kurul'da gereken 2/3'lük çoğunluğu elde edemediği için kabul edilmemiştir.

Bu süreçte NATO inisiyatif alarak, ilgili devletler arasındaki görüşmeleri başlatmak istemiştir. Bu amaca yönelik olarak, 20 Mart 1957 tarihinde Paris'te, NATO tarafından resmi bir açıklama yapılmıştır. Açıklamada, NATO Genel Sekreteri Lord Ismay'ın Türkiye, İngiltere ve Yunanistan temsilcilerine bir mektup gönderdiği ve Kıbrıs uyuşmazlığının ilgili devletler arasında yapılacak görüşmelerle çözümlenebilmesi için arabuluculuk teklifinde bulunduğu ifade edilmiştir. Teklife İngiltere ve Türkiye olumlu cevap vermiş, Yunanistan'ın da cevap verdiği söylenmiş ise de içeriği açıklanmamıştır.

Aralık 1957'de Paris'te gerçekleşen NATO toplantısında yeni Genel Sekreter Spak'ın ısrarı ile Başbakan Adnan Menderes, Yunanistan Başbakanı Karamanlis ve İngiltere Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd arasında Kıbrıs uyuşmazlığının ele alındığı bir toplantı düzenlenmiş fakat bir uzlaşma sağlanamamıştır.

Başbakan Adnan Menderese de NATO toplantısından dönüşünde Ankara'da 24 Aralık 1957'de verdiği demeçte, bu toplantıda Kıbrıs hakkında bir karar alınıp alınmadığından bahsetmeksizin, NATO dayanışması üzerinde durmuş "Kıbrıs meselesinin halli hususundaki taksim teklifimizin de yapabileceğimiz fedakarlığın son haddini teşkil ettiğini ve bu manayı taşıdığını karşımızdakilerin anlamalarını, buna inanmalarını beklemek hakkımızdır…" demiştir.[424]

NATO 1958 yılı Eylül ve Ekim aylarında Kıbrıs uyuşmazlığına taraf olan üç üyesi arasında yeniden arabuluculuk teşebbüsünde bulunmuştur. Bu amaca yönelik olarak NATO, soruna taraf olan üç üyesi, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında ve diğer NATO üyelerinin de katılımı ile bir yuvarlak masa toplantısı düzenlemeyi hedefliyordu. Bu toplantıya katılacak olan ve sorunun tarafı olmayan diğer üyelerin belirlenmesi için NATO Genel Sekreteri Spak'ın başkanlığında görüşmeler yapılmış ve bazı noktalarda anlaşmaya varılmıştı. Yuvarlak masa toplantısına ABD'nin yanı sıra Norveç'in de katılması öngörülüyordu. Yunanistan, Norveç'in katılmasını

[424] Gönlübol, s.355

Türkiye'nin geç kabul ettiğini bahane ederek, NATO'nun bu girişimini de sonuçsuz bırakmıştır.

Yunanistan uluslararası kuruluşlar nezdinde kendi tezini *self-determinasyon* ilkesine dayandırdığından, Kıbrıs uyuşmazlığının bu ilkenin en fazla taraftar bulabileceği BM'de çözümlenmesini istiyordu. Çünkü NATO Kıbrıs sorununun çözümünde, soruna taraf olan üyeleri İngiltere-Türkiye-Yunanistan arasında mutlaka bir denge gözetmek zorunda kalacaktı. Oysa Yunanistan'ın amacı, *self- determinasyon* hakkı üzerinden ve bu hakkın Kıbrıs tarafından Yunanistan'a ilhak şeklinde kullanılması suretiyle *enosisi* gerçekleştirmekti. NATO'nun, Türkiye ve İngiltere'ye rağmen böyle bir çözüme evet demesi ise mümkün görünmüyordu.

Bu nedenle Yunanistan ve Makarios, sorunun başından itibaren NATO'nun bütün girişimlerine hayır demiş ve NATO'yu her defasında çözüm ve müzakere sürecinin dışında tutmuş, bunun sonucu olarak NATO Kıbrıs sorununda etkisiz kalmıştır.

NATO'nun Kıbrıs sorununda etkisiz kalmasının bir başka nedeni de NATO'nun yapısından kaynaklanıyordu. Kuzey Atlantik Antlaşması hazırlanırken, saldırının Sovyetler Birliği ve Doğu Bloku ülkelerinden geleceği varsayılmış ancak NATO içi bir savaş, yani NATO ülkelerinin birbirleri ile girişebilecekleri bir savaş ihtimali göz önünde bulundurulmamıştı. Bu nedenle de böyle bir savaş durumunda tarafların yükümlülüklerinin ne olacağı belirlenmemişti.[425]

3.4. Aynı Süreçte Türkiye-Batı Avrupa ve AET İlişkileri

3.4.1. Avrupa Konseyi ve Türkiye

İkinci Dünya Savaşı sonrası Batı Avrupa Devletleri bir yandan yeni süper güç ve yeni tehdit Sovyetler Birliği karşısında güvenliklerini korumak için Kuzey Atlantik Antlaşması çerçevesinde ABD ile savunma güçlerini birleştirirlerken, öte yandan da, uluslararası alanda savaş sonunda yitirdikleri eski ekonomik ve siyasal

[425] Thomas Ehrlich, **Cyprus The Warlike Isle: Origins and Elements of The Current Crises,** Stanford Law Review, Vol.18, No.6, 1966, s.1030

güçlerini yeniden kazanabilmek için, kendi aralarında birleşmenin yollarını aramaya başlamışlardı.[426]

Bu çabaların sonucunda, 17 Mart 1948'de Fransa, Belçika, İngiltere, Lüksemburg ve Hollanda, Brüksel Paktını imzalayarak savaş sonrası Avrupa'nın siyasi birliğini oluşturma yönünde ilk adımı attılar. Daha sonra aralarına İtalya, İrlanda, Danimarka, İsveç ve Norveç'i de alarak, bu kez 5 Mayıs 1949'da Avrupa Konseyi'nin kuruluş anlaşmasını imzaladılar. Türkiye bu konseyi kuran devletler arasında yer almak istedi ama talebi reddedildi.

Türkiye'nin çok kısa bir süre önce NATO'ya girme talebi reddedildikten sonra, bu kez de Avrupa devletleri arasında kurulan ve askeri bir niteliği bulunmayan bu kuruluşa da alınmaması, ülke içinde olumsuz tepkilere neden olmuş, basında, siyasi alanda ve kamuoyunda, Türkiye Avrupa devleti sayılmıyor mu sorularının sorulmasına yol açmıştır.

Osmanlı'nın son dönemlerinde başlayan ve Atatürk döneminde hızlanarak kurumsal kimlik kazanan Batılılaşma çabalarının, bizzat Batı tarafından bu şekilde boşa çıkartılması üzüntü ve hayal kırıklığına yol açmıştır. Örneğin, 8 Mayıs 1949 tarihli Ulus gazetesinde yayınlanan bir başyazıda bu konu şöyle değerlendirilmektedir:

> "…Tabii bulmadığımız, hayretle ve esefle karşıladığımız nokta, Türkiye'nin Avrupa Konseyi'ne davet edilmemiş olmasıdır. Acaba böyle bir teklif oldu da Türkiye onu red mi etti. Dışişleri Bakanlığı'mızın bu hususta ne düşündüğünü bilmiyoruz. İttifak muahedeleri ile bağlı bulunduğu dost büyük devletlerin bu hususta dikkatini çekip çekmemiş olduğundan da haberimiz yoktur. Fakat biz, kendi hesabımıza, memleketimize karşı bir ihmal ve istihfaf manasına gelen bu unutkanlıktan duyduğumuz infiali alenen ifadeden kendimizi alamıyoruz. Türkiye'nin Atlantik bölgesi ile irtibatı yokmuş, İtalya vakıa Misaka ithal edilmiş ama şu sebep varmış bu sebep varmış. Fakat Türkiye'nin Avrupa'nın birliğini tesis etmeye davet olunmasına da acaba Birleşik Amerika'nın anayasası mı manidir?" [427]

[426] Gönlübol, a.g.e., s.226
[427] a.g.e., s.226

Neyse ki Türkiye'nin bu üzüntü ve hayal kırıklığı uzun sürmemiş ve Avrupa Konseyi, kuruluşundan üç ay sonra, 8 Ağustos 1949 tarihinde Strasburg'da yaptığı Bakanlar Komitesi toplantısında, İzlanda ve Yunanistan ile beraber Türkiye'yi de Avrupa Konseyi'ne davet etmiştir.

Türkiye'nin Avrupa Konseyi'ne katılması konusunun TBMM'ndeki müzakereleri sırasında yaptığı bir konuşmada Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, bu katılımı şöyle değerlendirmiştir:

> "…Dış siyasetimizin ağırlık merkezi Batı dünyasıdır. İngiltere ve Fransa ile ittifakımız, Amerika ile gittikçe artan dostluğumuz ve menfaat birliğimiz, dış siyasetimizin istikametini daha fazla Batı'ya çevirmiştir. Avrupa Konseyi içinde bir Avrupa Devleti olarak yer almamız, bu uzun ve devamlı siyasetimizin zaruri bir neticesidir. Aynı zamanda, Avrupa Konseyi'ne girmemiz bu ana siyasetimizde bizi kuvvetlendiren yeni bir amildir. Yine ancak bir Avrupalı devlet sıfatıyladır ki, Amerika'nın Marshall yardımından istifade edebiliyoruz. Avrupa Konseyi'ne katılmamız neticesi, Anadolu'nun Avrupa siyasi ve iktisadi birlik hudutları içine girmesi bizim için belli başlı bir hadisedir."[428]

3.4.2. Türkiye'nin Batı Avrupa Ülkeleri İle Gelişen İlişkileri

1950'li yıllara gelindiğinde Türkiye, Batı Avrupa içerisinde İngiltere'nin yanı sıra Fransa ve Federal Almanya ile de yakın ilişkiler kurmuştur. Başbakanı Adnan Menderes 9 Mart 1953 tarihinde Fransa'ya resmi bir ziyaret gerçekleştirmiş ve bu ziyaretle ilişkiler canlanmıştır. İçerik olarak daha çok Batı Bloku çerçevesindeki işbirliği zemininde siyasi dayanışma olarak gelişen bu ilişkiler ortamında Türkiye, Fransa'nın Kuzey Afrika sömürgeleri ile olan sorunlarında ya bu ülkenin yanında yer almış ya da çekimser kalmış ve böylece Arap dünyasını ciddi bir biçimde karşısına alan bir tutum izlemiştir.[429]

[428] a.g.e., s.227
[429] Sönmezoğlu, a.g.e., s.103

Federal Almanya ile olan ilişkilerdeki yakınlık ise 1954 yılı içerisinde karşılıklı ziyaretlerle başlamış ve ağırlıklı olarak ekonomik zeminde yoğunlaşmıştır. Beş yıl sonra, 17 Ağustos 1959 tarihinde, o dönemdeki Alman ekonomik kalkınmasının mimarı olarak ünlenen Ekonomi Bakanı Ludwig Erhard Türkiye'ye resmi bir ziyarette bulunmuş ve taraflar arasında görüşülen ekonomik konuların yanı sıra, Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üyeliği de ele alınmıştır.[430]

Gerek dünyada Soğuk Savaş ortamının nispeten yumuşaması sayesinde, blok üyesi ülkelerin dış politikalarında, kendi çıkarları doğrultusunda bazı çeşitlilik imkanlarına kavuşmuş olması, gerekse "Johnson Mektubu sendromu" sonrasında Türk dış politikasında iyice belirginleşen "sadece ABD'ne dayalı dış politika yapısından kurtulma isteği" 1960'lı yıllardan itibaren Türkiye'nin Batı Avrupa ile daha yakın ilişkiler geliştirmeye çalışması sonucunu doğurmuştur.

Ancak ilk zamanlar bu girişim ve çabaların esas ekseninin, ABD yardımı yerine yeni ve alternatif mali kaynaklar yaratmak şeklinde ortaya çıktığı da gözden kaçırılmamalıdır. Hatta o dönemin Türkiye Hükümet yetkilileri bazen işin bu yanını çarpıcı bir biçimde ortaya koymaktan da çekinmemişler, özellikle Federal Almanya'nın bu rolü üstlenmemesi halinde, Türkiye'nin istenmeyen bazı seçeneklere yani Sovyetler Birliği'ne yönelebileceğini açıkça ifade etmişlerdir.[431]

3.4.3. Türkiye ile AET Arasındaki Kurumsal İlişki Süreci

AET ilk kurulduğu yıllarda söz konusu birlikteliğin ekonomik yönü ağır basmakta, siyasal ve toplumsal yön daha ikinci planda kalmaktaydı. Çünkü şartlar gereği, Soğuk Savaş döneminin dünyasında siyasal düzeyde bir bütünleşmeden çok, güvenlik eksenli bir birliktelik oluşturmak daha önemliydi.

Türkiye ile AET arasındaki ilişkiler 31 Temmuz 1959 tarihinde Demokrat Parti Hükümeti'nin yaptığı ortaklık başvurusu ile başlamıştır. Yunanistan, Türkiye'den önce davranıp, 8 Haziran 1959'da ortaklık başvurusunu yapınca,

[430] a.g.e.,s.104
[431] a.g.e.,s.321

Türkiye sürecin gerisinde kalmamak için, konuyu TBMM'ne getirmeden, hükümet olarak doğrudan başvuru yapmıştır.

Başvurunun bu şekilde aceleye getirilmesinin nedeni, Yunanistan'ın bizden önce inisiyatif almış olmasıdır. Başvuru, TBMM'nde parti grupları tarafından ele alınmamış, ülke kamuoyunda da çok fazla bir yankı bulmamış, basında bile ciddi bir biçimde yer alarak tartışılmamıştır. Bu nedenle de o yılların iki kutuplu dünyasında Batı Bloku ile genel bir birliktelik içerisinde bulunan Türkiye'nin, bu çerçevede peş peşe attığı birçok adımdan birisi olarak değerlendirilmiştir.

Başvurudan kısa bir süre sonra, Ortaklık Antlaşması'nı oluşturma çalışmaları başlamış ve 28 Eylül 1959 - 25 Haziran 1963 tarihleri arasında yaklaşık dört yıl süren çalışmalar on turda tamamlanarak Ankara Antlaşması, Geçici Protokol, Mali Protokol ve Nihai Senet hepsi birlikte, 12 Eylül 1963'te imzalanarak 1 Aralık 1964'te yürürlüğe girmiştir.

Buna göre, Türkiye'nin AET ile bütünleşme süreci üç aşamalı olarak planlanmıştı. Plana göre birinci aşama beş yıl sürecek bir "Hazırlık Dönemi"; ikinci aşama oniki yıllık "Geçiş Dönemi" ve üçüncü aşama beş yıllık "Son Dönem" olarak öngörülmüştü. Son Dönem ile birlikte Türkiye'nin, topluluğu kuran Roma Antlaşması'nın bütün yükümlülüklerini üstlenerek, fiilen tam bir üye olması ve bu fiili durumun hukuki hale dönüşmesi için Türkiye ile AET arasında bir anlaşma imzalanması kabul edilmiştir.

Bu üç dönemi içerik ve amaç itibariyle inceleyecek olursak; En az beş, en fazla dokuz yıl olarak planlanan Hazırlık Dönemi, Türkiye'nin ekonomik kalkınmasını gerçekleştirmesi için ayrılmıştır. Türkiye'nin, gümrük birliğinin gerçekleşmesiyle yükleneceği sorumlulukları ancak bu hazırlık devresinde ekonomik durumunu sağlamlaştırdıktan sonra yerine getirebileceği öngörülmüştür. Bu devrede Türkiye'ye bazı ticari ve mali kolaylıklar tanınmıştır.

Hazırlık Dönemi'ni izleyecek olan ikinci dönem, Geçiş Dönemi'dir. Bu dönemde Türkiye'nin topluluk ile ekonomik kaynaşması yavaş yavaş gerçekleştirilecek, gümrük birliği ağır ve dikkatli bir tempo ile yürürlüğe konacaktır. 12 yıl olarak düşünülen Geçiş Devresi'nde kurulacak gümrük birliği bütün mal

alışverişlerini içine almaktadır. Sadece tarım ürünleri için topluluğun ortak tarım politikası çerçevesinde özel yöntemler uygulanacaktır.

Gümrük birliğinin tam olarak gerçekleşmesiyle Son Devre'ye girilecek ve Türkiye ileride topluluğu kuran Roma Antlaşması'nın bütün yüklemlerini üzerine alabilecek bir duruma geldiği zaman, fiilen tam bir üye olacak, bu fiili durumun hukuki hale gelmesi için de Türkiye ile AET arasında bir anlaşma imzalanacaktır.

Üyelik sürecine ilişkin olarak Türkiye ile AET arasındaki ilk Ortak Parlamento Komisyonu 1966 yılında toplanmıştır. Bu arada Topluluğa üye olmak için başvuran ülkelerin sayısı artmış, bunun yanı sıra en önemli rakip olan Yunanistan, yönetimdeki askeri cunta rejimi nedeniyle Batı Avrupa'dan dışlanmıştı.

Bu ortamı fırsat bilen Türkiye, Topluluk ile zaten iyi işleyen ilişkilerini bir adım daha ileri götürerek, bir sonraki aşama olan "Geçiş Dönemi" ne yönelme isteğini resmi olarak dillendirmeye başlamıştır. Türkiye'nin süreyi öne çekme çabaları olumlu sonuç vermiş ve 1968 yılı Aralık ayında Brüksel'de yapılan AET Ortaklık Konseyi toplantısında bir sonraki aşama olan "Geçiş Dönemi" şartlarının müzakere edilmesi kararı alınmıştır.[432]

Uzun görüşmelerden sonra gerçekleşen Ortaklık Anlaşması Türkiye'de, özellikle hükümet çevrelerinde, ekonomik ve siyasal bir başarı olarak nitelenmiştir. Hatta anlaşmanın taşıdığı siyasal anlam, ekonomik önemine ıranla daha ön plana çıkartılmış, anlaşmanın siyasi etki ve yankıları üzerinde durulmuştur. Daha anlaşma imzalanmadan önce Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Turhan Feyzioğlu, 2 Eylül 1963 tarihinde yaptığı bir basın toplantısında bu yeni ilişkiyi Batı ile işbirliği açısından ele alarak, "Ortak Pazar'la düşündüğümüz anlaşmaya varılmış olmasını Batı ile işbirliğinin en mühim merhalesi saymaktayız" demiştir**.** [433]

Yine Devlet Bakanı Feyzioğlu 15 Eylül 1963 tarihinde Ulus gazetesinde çıkan bir yazısında anlaşmanın siyasi önemi üzerinde ısrarla durmuştur:

[432] a.g.e., s.320
[433] Gönlübol, a.g.e., s.481

"Avrupa Ekonomik Topluluğu'na ortak üye olarak katılışımızın kısa vadeli faydalarından daha önemli olan yönü şudur: Türkiye'nin bir Avrupa devleti olma yolunda uzun zamandan beri sarf ettiği gayretler, bu anlaşmanın gerçekleşmesiyle yeni bir zafere ulaşmış olmaktadır. Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üye olarak katılma arzusu, sadece kısa vadeli ve basit dış ticaret hesaplarına dayanmamıştır. Çeşitli siyasi, kültürel ve iktisadi bağlarla bağlı olduğumuz Batı Avrupa'nın gitgide kuvvet kazanan birleşme eğilimleri karşısında Türkiye kayıtsız kalamazdı… Türkiye'nin bu konudaki kararı, her şeyden önce hür batı alemi ile kader birliğimizin bir defa daha teyidi anlamını taşır. Türkiye, Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nda, daha sonra Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı'nda üye olarak yer almıştır. Avrupa Konseyi'nde üyedir. Dış politikamızın temel taşlarından biri Kuzey Atlantik Antlaşması'dır. Bugün yeni bir düğümle, Türkiye Avrupa'nın ayrılmaz bir parçası olarak, 20. Yüzyılın en dikkate değer topluluk hareketlerinden birine katılmaktadır… ortaklık anlaşmasının kısa vadede Türkiye'ye sağlayacağı faydalardan daha önemli olanı uzun vadeli tesirleridir… Bu anlaşma ile Avrupa sınırının, bizim doğu ve güney sınırlarımızdan geçtiği bir defa daha en kuvvetli şekilde tescil edilmiş olmaktadır." [434]

Anlaşmanın imza töreninde Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'in yaptığı konuşma, Türkiye'nin AET ile işbirliğine verdiği siyasi önemin diğer bir kuvvetli ifadesidir:

"Bugünkü manzara ile biraz sonra imzalayacağımız anlaşmanın iktisadi bir belge olduğuna şüphe yoktur. Bununla beraber anlaşmanın siyasi bakımdan da Türk milletinin hayatında bir dönüm noktası teşkil ettiği muhakkaktır. Nitekim Cumhuriyet Hükümeti'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra imzaladığı belgelerden, Birleşmiş Milletler Anayasası, Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı Anlaşması, Avrupa Konseyi Statüsü, Kuzey Atlantik Antlaşması ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı Anlaşmasını takiben, bu ortaklık anlaşması da muayyen bir hedefe erişmeye azimli milletlerin işbirliği yapması amacını güden bir munzam vesika olarak ortaya çıkmaktadır. Bu hedef, insanlığın refah ve huzurunun barış içinde sağlanmasıdır. Bu bakımdan anlaşmanın siyasi veçhesinin de en az ekonomik cephesi kadar önemli olduğuna inanıyorum… Türkiye'nin hayatında yepyeni bir devir açılmaktadır. Bu, Türkiye'yi Avrupa'nın

[434] a.g.e., s.482

bir parçası olmak emel ve hüviyetiyle kati surette teyit ve tescil eden, sulh ve refah yolunda ilerleme vaatleriyle dolu şerefli bir devirdir."[435]

Ortaklık anlaşmasına AET açısından bakılınca, karşı tarafça da bu anlaşmanın ekonomik sonuçlarının yanında siyasi öneminin kabul edildiği görülmektedir. İmza töreninde konuşan AET Bakanlar Konseyi Başkanı Dr. Luns topluluğun görüşünü açıklarken demiştir ki:

"Türkiye ile topluluk arasında bir ortaklık yaratan anlamanın, memleketimizin kendisine çizmiş olduğu yolda ilerlemesine yardımcı olacağına ve bu suretle gerek sizde gerek bizde yaratmış olduğu ümitleri haklı çıkaracağına eminim. Anlaşma Türkiye'ye hemen bazı iktisadi ve mali avantajlar sağlamaktadır, fakat hakiki kıymeti, tespit ettiği hedef ve takip ettiği gayelerdedir."[436]

İki tarafın bu görüşü aynı gün yayınlanan Ortak Bildiride de ifadesini bulmuştur:

"Yıllardan beri Türkiye, Avrupa'daki yakınlaşma ve işbirliği hareketlerini takip etmiş ve hür dünyanın bütün iktisadi ve siyasi teşekküllerine katılmıştır. Türkiye ile Ortak Pazar arasında bir ortaklık yaratan anlaşma, Türkiye'nin bu geleneksel politikasında yeni bir aşamadır. Bu aynı zamanda Türkiye'nin Ortak Pazar'ın altı devletinin Avrupa'daki birleşme hareketini devam ettirme yolunda tatbik etmeyi gerekli buldukları daha sıkı işbirliğinin kıymetine olan itimadına da delil teşkil etmektedir… Bu anlaşma Toplulukça Türkiye'nin hür dünya için arzettiği siyasi önemin tanınmasının ve Türk Hükümetinin gelişme ve kalkınma gayretlerine gösterilen itimadın delilidir. Bu suretle Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında bir ortaklık yaratan anlaşma, münhasıran ekonomik hükümlerin ötesinde daha geniş bir siyasi çerçeve içinde yer almaktadır."[437]

[435] a.g.e.,s.482
[436] a.g.e.,s.482
[437] a.g.e.,s.483

Gerçekten de AET'nin ekonomik yönünün yanı sıra, siyasi öneme de sahip olduğu hususu, topluluk tarafından da başından beri kabul edilmektedir. Topluluğun kurucularından olan Profesör Halstein'in, Topluluğun ekonomik ve ticari öneminin ötesinde siyasi hedefleri üzerinde durduğuna dikkati çekmektedir. Ayrıca, İstanbul Milletvekili Profesör Aydın Yalçın, Türkiye'nin menfaatinin,

> *"... millet olarak kaderimizi NATO, OECD ve Avrupa Konseyi gibi hedefleri sınırlı, süresi ister istemez geçici olan birtakım müesseseler ötesinde, Batı Avrupa'nın kaderine bağlamaya karar vermek" olduğu görüşünü savunmuş ve "AET'ye tam üye olarak katılmak, siyasi, askeri, sosyal ve ekonomik alanlarda ortak ülkelerle kader birliği yapmaya razı olmak demektir ve Türkiye'nin AET içinde yerini almak istemesi kadar doğal bir arzu düşünülemez."* diyerek üyeliğin Türkiye için ifade ettiği anlamı açıklamıştır.[438]

1960'ların ortalarından itibaren Türkiye'nin Amerika'dan kısmen koparak Avrupa'ya doğru yönelmesinde, Avrupa Ekonomik Topluluğu yani Ortak Pazar ile kurduğu yeni ilişkilerin önemli rolü olmuştur. Ortak Pazar ile kurulan ilişkilerde ise ekonomik etkenler kadar, hatta ondan daha fazla siyasi nedenler rol oynamıştır.

Türkiye, daha 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Osmanlı Devleti zamanında Avrupalı sayılmanın mücadelesini vermeye başlamıştı. 1965'den sonraki dönemde de Türk yöneticileri, Avrupa'nın dışında kalmamaya büyük önem vermişlerdir. Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil 20 Mart 1966'da Türkiye- AET Ortaklık Konseyi toplantısı a giderken verdiği demeçte şöyle demiştir:

> *"Ortaklık anlaşmamıza ekonomik ve sosyal gelişmemiz yönünden büyük ümitler bağlamış bulunuyoruz. Ortaklığımızın, Türkiye'nin Batı alemi ve özellikle Avrupa medeniyeti içindeki yerini tam manasıyla almasını ve ekonomik kalkınmamızın süratle gerçekleşerek halkımızın yüksek bir refah seviyesine ulaşmasını sağlayacak belli başlı unsurlardan biri olarak kabul etmekteyiz."*[439]

[438] a.g.e.,s.483
[439] a.g.e.,s.518

Başbakan Süleyman Demirel ise 17 Mayıs 1967'de Türkiye-AET Ortaklık Konseyi'nin Brüksel'deki toplantısında yaptığı konuşmada bu konuda şöyle demiştir:

> *"Türkiye, bundan birkaç asır evvel Batı'ya yönelmeyi kabul etmiş bir memlekettir. Bu inancını Batı'dan mülhem müteaddit ıslahat hareketleriyle fiiliyata intikal ettirmeğe çalışmıştır. Ancak Batı'ya yönelmenin gerçek ifadesi modern Türkiye'nin kuruluşu ile kökleşmiştir. Büyük Atatürk'ün siyasi, iktisadi ve sosyal alanlarda Türkiye Cumhuriyeti'ne vermiş olduğu istikamet Batı'ya uzanan yoldur. Bu anlayış içerisindedir ki, Türkiye kendisini daima Avrupa'nın ayrılmaz bir parçası saymıştır. Türkiye, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu, istikbalin birleşmiş Avrupası'nın temeli olarak kabul etmektedir… Türkiye için AET, demokrasi düzeninin gerçek bir başarısıdır. Topluluk ile aynı demokrasi anlayışı ve idealine sıkı sıkıya bağlı Türkiye'nin kurucu ülkelerin safında tereddütsüzce yer almasının sebeplerinden biri de budur. AET'nin temsil ettiği ekonomik düzen, Türkiye'nin kendisine seçmiş olduğu düzendir. Türkiye, ferde öncelik ve ferdi teşebbüse büyük değer veren bu düzenin milletleri refah ve mutluluğa götüreceğine inanmaktadır. Bu değişmez gerçekleri idrak etmiş olan Türkiye, müstakbel Avrupa'nın kurucuları ile olan sayısız bağlarına bir de ortaklık bağını ilave etmekle, iktisadi ve sosyal kalkınmasının hızla gelişmesi için en müsait ortamı hazırlamıştır."*[440]

Türkiye'yi yöneten siyasi kadroların AET üyeliğine bakış açılarının sadece ekonomik destek sağlamak ve ülkenin kalkınmasını bu ortaklıktan yararlanarak finanse etmekten ibaret olmadığı, bunun çok daha ötesinde, bir dünya görüşü olarak, Avrupalı değerlere sahip bir yaşam biçiminin ve Avrupa kurumsal kimliğinin, ülke yönetiminde esas olduğu, demokratik ve seküler bir yönetim sistemine Türkiye'yi entegre etmek istedikleri çok açık bir biçimde görülmektedir. Avrupa Konseyi, Avrupa Ekonomik Topluluğu gibi kurumlara üyelik, Türklerin Osmanlı Tanzimat Döneminden bu yana devam edegelen ve Cumhuriyetin kuruluşu ile kristalize olmaya başlayan Batılılaşma çabalarının hem fiili hem de hukuki olarak tescili anlamına geliyordu.

[440] a.g.e.,s.519

3.5. Kıbrıs Devlet Modeli Niçin İşletilemedi

Kıbrıs sorununu anlamak için bu konuya sadece Türkiye ile Yunanistan arasındaki bir uyuşmazlık olarak bakmak yeterli olmayacaktır. Kıbrıs sorunu, kendini birkaç düzlemde gösteren bir konudur. En başta ve özünde sorun, adanın Türk ve Rum halkları arasındadır. Bu gerçeği göz önüne almadan, konuyu doğru analiz etmek bizi sağlıklı bir sonuca götürmeyebilir.

17 Ağustos 1960 tarihli Ulus gazetesinde Bülent Ecevit, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşunu şu ifadelerle değerlendirmişti:

> *"Kıbrıs için bulunan uzlaştırıcı formülün işleyebilmesi için, yani bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin sürekliliği, huzur ve güvenliği, Türk ve Rum toplulukların iyice anlaşarak geçinebilmelerine olduğu kadar, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin dost kalmalarına bağlıdır."*[441]

Ecevit'in bir cümle ile özetlediği olgu şudur, bağımsız Kıbrıs devletinin varlığını sürdürebilmesi ve iç düzenini ve huzurunu koruyabilmesi için, sadece iki toplumun birbirleriyle iyi geçinebilmeleri yetmiyor, aynı zamanda, o devleti kuran üç ayrı kurucu devletin de birbirleri ile dostluklarını sürdürebilmeleri gerekiyor. Bu yönüyle dünyada bir başka örneği olmayan, bu yapay ve zorlama devletin, devamında ne gibi zorlukların yaşanacağına dair ilk ipuçları da bu tanımlamada kendini göstermektedir. Kıbrıs Cumhuriyeti ontolojik olarak sorunludur.

Adada yaşayan iki halkın, kendilerini tamamen ve sadece Türk ve Yunan kimliği içinde görmeleri, ilerleyen aşamalarda soruna Türkiye ve Yunanistan'ı da ortak etmiştir. Ancak konu sadece Türkiye ile Yunanistan'ın ilgi alanına girmekle de kalmamıştır. Bir yandan da adanın, zaten sorunlu ve istikrarsız bir bölgede yer alması ve stratejik bir coğrafi konuma sahip olması, konuya bölge dışı devletlerin de ilgi göstermesine yol açmış ve bu nedenle Kıbrıs sorunun, sadece adanın iki halkı

[441] Niyazi Kızılyürek vd., ve Masis Kürkçügil (der.), **Kıbrıs Dün ve Bugün,** İstanbul, İthaki Yayınları, 2003, s.13

arasındaki bir sorun olmaktan çıkıp, bölgesel ve uluslararası bir boyut kazanmasını sağlamıştır.

Adanın İngiliz yönetiminde kaldığı 1878-1960 yılları arasında, Kıbrıs'ın iki halkı ortak bir gelecek inşa etmek üzere güçlerini birleştirememiş, İngiliz yönetimine karşı antikolonyalist bir mücadele yürütmek için ortak bir irade ortaya koyamamışlardır.

Aslında Rumların İngilizlere karşı yürüttüğü mücadele gerçek bir bağımsızlık mücadelesi olmamıştır. Rumlar, İngilizlerden hiçbir zaman kalıcı anlamda bağımsızlık talep etmemişlerdir. Onların talepleri ilk günden itibaren, İngilizlerin, adanın Yunanistan'a ilhakına izin vermeleri şeklinde olmuştur.

Daha sonraları bu talepler *"self determinasyon"* şekline dönüştüyse de Rumlar bu hakkı da yine Yunanistan'a katılmak için kullanmak üzere talep etmişlerdir. Onların varmak istedikleri nihai hedef, bağımsız bir devlet olarak yaşamak değil, tam tersi, bir başka bağımlılık yani *"enosis"*, bir diğer deyişle Yunanistan'a bağlanmak ve bu devlet tarafında ilhak edilmek olmuştur.

Koloni döneminde adanın iki halkı, yalnızca uzun vadeli ortak bir geleceğin inşası yolunda ortak bir irade ortaya koyamamakla kalmamış, aynı zamanda gündelik hayata dair kısa erimli somut çıkarlar elde etme ve bunları koruma yolunda da ayrı düşmüşlerdir. Örneğin, anayasal ve sendikal haklar, ekonomik ve toplumsal reformlar için de İngilizlere karşı ortak bir mücadele verememişlerdir.

Süreç içerisinde Rumların *"enosis"* mücadelesi sadece İngilizlere karşı değil, aynı zamanda ve daha da etkin bir şekilde adadaki Türk halkına yönelmiş, Yunanistan tarafından kurdurulup donatılan ve finanse edilen EOKA adlı şiddet örgütü vasıtasıyla, adadaki Türklere karşı önceleri baskı, korkutma ve sindirme şeklinde başlayan ve daha sonraları açık bir şekilde şiddete dönüşen eylemler, adanın iki halkının birbirinden tamamen kopmasına yol açmıştır.

Böylece Kıbrıs'ta Rumlar ve Türkler, Kıbrıslı olmak, Kıbrıslılık bilincini oluşturmak ve ortak bir Kıbrıs ulusu inşa etmek gibi kavramlara tamamen uzak kalmışlar ve ayrı ayrı Rum ve Türk olma kimliklerini sonuna kadar korumuşlardır.

Bu durum doğal olarak Türkiye ve Yunanistan'ı da soruna ortak etmiştir.[442] Hatta bu kimlikleri, onların varlık sebeplerinin dayanağını ve doğal yaşam biçimlerini oluşturmuştur.

Sadece geçmişte değil, 1960'da Kıbrıs Cumhuriyeti kurulurken de, ortak bir Kıbrıs ulusu inşa etmek ve Kıbrıslılık bilinci oluşturmak gibi bir hedef gözetilmemiştir. Nitekim Makarios Cyprus Mail gazetesine 28 Mart 1963 tarihinde verdiği bir demeçte şöyle diyordu: *"Beni bilen hiçbir Rum, bir Kıbrıs ulusu yaratmak için uğraşmayacağımı çok iyi bilir. Antlaşmalar bir devlet yaratmıştır ama bir ulus değil"*[443]

Yine Makarios bir başka demecinde *"Londra ve Zürih Antlaşmalarını imzaladıktan sonra gecelerce uyuyamadığını"* ifade etmiştir.[444]

Makarios, Kıbrıs'ta yaşayan bütün halkların Cumhurbaşkanı gibi hareket etmek yerine hala Kıbrıslı Rumların lideri gibi davranmaya devam etmiş ve Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduktan sonra da *"enosis"* hedefinden vazgeçmemiştir.[445]

Yine Makarios 13 Mart 1963 tarihindeki bir başka demecinde:

> *"Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasını temin eden Zürih ve Londra antlaşmaları, o zamanda hüküm süren şartların bir sonucudur. Kıbrıs mücadelesinin gayesi bir cumhuriyet kurmak değildi. Antlaşmalar sadece temeli kurdular"*[446]

demek suretiyle, Kıbrıs Devleti'ni yaşatmak gibi bir amacı olmadığını açıkça ortaya koymuş oluyordu.

Bağımsız Kıbrıs devleti, her ikisi de Batı İttifakı içerisinde yer alan ve aynı zamanda NATO üyesi olan iki müttefik ülkenin, ada üzerindeki siyasi pozisyonları nedeniyle, birbirleri ile savaşa tutuşarak, NATO'nun güneydoğu kanadında büyük bir

---

[442] Şükrü Sina Gürel, Tarihsel Boyutu İçinde Türk Yunan İlişkileri 1821-1993, Ankara, Ümit Yayıncılık, 1993, s.53

[443] Akmaral, a.g.e., s.113

[444] Kızılyürek, **Doğmamış Bir Devletin…,** s.102

[445] Elie Kedourie, **The Cyprus Problem and It's Solution**, Middle Eastern Studies, Vol. 41, No: 5, 2005, s.650

[446] Çay, a.g.e., s.48

çatlağın meydana gelmesine yol açmamaları için, Batı İttifakı'nın ve NATO'nun patronu olan ABD tarafından biraz ikna edilerek, biraz da zorlanarak, anlaşma masasına oturtulması sonucunda kurulan ve adada yaşayan toplumların iradesi yerine, uluslararası büyük güçlerin iradesi ile oluşturulmuş, zoraki ve yapay bir devlet olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yapaylık, devletin kuruluş amacında ve kuruluş şeklinde kendini açıkça göstermektedir. Kıbrıs devleti, sömürge Rum ve Türk halklarının, sömürgeci İngiltere'ye karşı yürüttükleri ortak bir ulusal kurtuluş savaşı sonrasında kurulmuş değildi. Tam tersine, mücadele eden tarafların, hiç birinin kendi gücünü ötekine kabul ettirememesi, kendi amacına boyun eğdirememesi nedeniyle, içine düşülen çözümsüzlük ortamında, bütün tarafların çaresizlik nedeniyle vardıkları bir uzlaşma sonucu gerçekleşmiştir.

İngiltere Kıbrıs'ı elinde tutamamış, Yunanistan kendi topraklarına katamamış, Türkiye geri alamamıştı. Kimse kendi amacını gerçekleştirecek yeterli güce sahip olmadığı için, amaçların hiç birisi gerçekleşmemiş, sonunda çaresizce adaya bağımsızlık verilmek zorunda kalınmıştır.[447]

Önde gelen Rum siyasetçilerden, Kıbrıs Cumhuriyeti Temsilciler Meclisi Başkanı Glafkos Klerides yıllar sonra yazdığı "İfadem" adlı dört ciltlik kitabında, Kıbrıs'ta temel sorunun etnik milliyetçilik olduğunu söyleyerek, adada bağımsız Kıbrıs Devleti'nin doğuşunu, istenmeyen bir çocuğun tesadüf sonucu dünyaya gelmesine benzetmiş ve milli marşı bile olmayan bu devletin, uğruna kimsenin ölmeye hazır olmadığını ve aslında bayrağını da kimsenin kendi bayrağı gibi görmediğini[448] ifade etmiştir.

Yapaylığın bir diğer yönü de devletin kuruluş ve işleyiş şeklinde yani niteliğinde kendini göstermektedir. Kurucu devletler olan İngiltere, Türkiye ve Yunanistan, ülkenin iç siyaset düzeni, dış ilişkiler ve savunma gibi, bağımsız ve egemen bir devlette bulunması gereken en temel unsurlarda Kıbrıs devletine hükümranlık tanımamış ve bu unsurları kendi inisiyatifleri altına tutacak şekilde

[447] Güvenç, a.g.e., s.16
[448] Niyazi Kızılyürek, **Glafkos Klerides**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007, s.24

hazırladıkları bir devlet düzenini ve mekanizmasını, kurucu belge olarak doğrudan yürürlüğe sokmuşlardır.

Bu bağlamda Kıbrıs Cumhuriyeti *"sui generis"* (kendine özgü) bir devletti. Kurucu antlaşmalarda ifade edildiği gibi bağımsız, üniter ve egemen değildi. Anayasasını bile değiştirme hakkına sahip olmayan ve böyle bir şeye teşebbüs ettiği takdirde dışardan müdahaleye uğrayacak olan, ülke topraklarının bir bölümünde İngiliz egemenliğini daha başlangıçtan itibaren tanıyan, toprağa dayalı olmasa da işlevsel olarak federasyon benzeri bir yapıya sahip olan Kıbrıs Cumhuriyeti istese de üniter, egemen ve bağımsız olamazdı. [449] Makarios'a göre kendisine zorla imzalattırıldığını iddia ettiği bu antlaşmalar, adanın kolonyal geçmişinin kalıntılarıydı.[450]

Kıbrıs devlet modeli, iki halkın siyasal ve hukuksal eşitliği üzerine kurgulanmıştı. Bu durum aynı zamanda Kıbrıs Devleti'nin varlığını devam ettirememesinin ve yıkılmasının da nedenini oluşturmuştur. Çünkü Kıbrıs'ta o zamana kadar her bakımdan avantajlı konumda olan taraf Rumlardı. Yeni devlet modeli ile bu ayrıcalıklarını yitiriyorlar ve sistemi Türklerle paylaşmak zorunda kalıyorlardı. [451]

Üstelik yeni sistemde, artık çoğunluğun azınlık üzerinde baskı kurması ve bu yolla *"self determinasyon"* ilkesinin uygulanması da mümkün değildi çünkü Türk toplumu devlet içinde bir azınlık değil, aksine Rumlarla eşit bir şekilde söz sahibi olan ve resmi yetkiye sahip bir gruptu.[452] Ayrıca İttifak Antlaşması ile Türkiye'nin Kıbrıs'ta asker bulunduracak olması ve Garanti Antlaşması ile de gerektiğinde askeri müdahalede bulunabilecek olması, Rumlar açısından, *"self determinasyon"* un önünü kapatan en önemli faktörlerdi.

---

[449] Melek Fırat, **1945-1960 Yunanistan'la İlişkiler**, Baskın Oran (Ed.), Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular Belgeler Yorumlar, Cilt 1, 8. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003, s.613

[450] Süha Bölükbaşı, **The Cyprus Dispute and the United Nations: Peaceful Non-Settlement Between 1954 and 1966**, International Journal of Middle East Studies, Vol.30, No.3, Auğ. 1998, s.415

[451] Süha Bölükbaşı, **Superpowers and The Third World: Turkish-American Relations and Cyprus**, New York, University Press of America, 1988, s.33-34

[452] Metin Tamkoç, **The Turkish Cypriot State: The Embodiment of The Right of Self Deterination,** London, K.Rustem Publishing, 1988, s.49

Adada yaşayan Türklerin ve Rumların tarihsel bağlamda birbirlerine karşı böylesine net pozisyon aldıkları bir ortamda, hazırlanacak olan anayasanın da elbette, tarafları birbirine karşı gözetecek ve karşılıklı dengeyi sağlayacak şekilde tasarlanması zorunluluktu. Ancak bu koşullarda Türk ve Rum toplumlarının kendi özgür irade ve istekleri ile karşılıklı olarak birbirlerini memnun edecek adil bir anayasa hazırlamalarının koşulları oluşturulamamıştır.

Adadaki Türk ve Rum toplumları, kendi aralarında ortak bir kurucu irade ortaya koyarak, bağımsız bir devlet çatısı altında bir arada yaşamak ve birlikte ortak bir gelecek inşa etmek üzere yola çıkmış değillerdi. Tam tersi, Rum toplumu ve Rum liderliği, bağımsızlığı *"enosis"*e giden yolda uluslararası sistemin zorlamasıyla duraklamak zorunda kaldıkları geçici bir istasyon olarak görüyor ve iç ve dış şartlar oluştuğunda tekrar yola devam etmek üzere hazırlıklarını yapıyorlardı.

Türk toplumu da *"enosis"*in kendileri için gerek kazanılmış anayasal haklar ve eşit vatandaşlık bağlamında gerekse Türk ve Müslüman kimliği bağlamında yok olma ve tamamen Rumların inisiyatifine terk edilmiş bir azınlık statüsüne dönüşme anlamına geldiğini bildikleri için, var güçleriyle direniyorlar ve *"enosis"*i engellemeye çalışıyorlardı.

Ancak Kıbrıs Devleti kurulduktan sonra da, taraf devletler olan Yunanistan ve Türkiye ada üzerindeki siyasi hedeflerinden vazgeçmedikleri için, daha spesifik olarak söyleyecek olursak, Yunanistan ve Kıbrıs Rum liderliği, nihai amaç olan *"enosis"*ten vazgeçmediği için, devlet mekanizmasını işletmek, anayasayı ve hukuku uygulamak, yönetim mekanizmasını çalıştırmak ve tüm bunlar kapsamında, anayasa ile Türk toplumuna tanınmış olan hakları fiilen hayata geçirmek yönünde hiçbir olumlu adım atmadıkları gibi, tam tersine anayasayı fiilen işlemez hale getirmek, sistemi tıkamak, anayasanın Türklere tanıdığı haklarını kullandırmamak yolunda ellerinden gelen tüm gayreti sarf etmişlerdir.

Makarios 1963 yılında Kıbrıs Anayasası üzerinde köklü değişiklikler yapmak istemiştir. Bunu reform olarak lanse etse de daha üç yıllık Cumhuriyetin anayasası üzerinde reform yapma arzusu kimseye inandırıcı gelmemiştir. Öngörülen 13 maddelik değişiklik önerisi incelendiğinde, devletin iki toplumlu karakterinden tek

toplumlu karaktere geçişi ve birlikte kullanılan kamu erkinin bir toplumdan alınarak diğerine aktarılmak istendiği görülmektedir.[453]

Bu nedenle de yeni kurulan Kıbrıs Devleti, daha ilk yıllarından itibaren, kendi içinde sorun üreten bir yapıya dönüşmüş ve kendisini meydana getiren halklara huzur ve refah vaat etmek yerine, onların sürekli olarak korku ve endişe içinde gelecek kaygısı taşıyarak yaşamalarına yol açan, güvensiz, belirsiz ve öngörülemez bir aygıt haline gelmiştir.

Adanın Osmanlılar tarafından fethedilmesiyle, nüfusça azınlık durumunda olan Müslüman Türkler, adanın etkin gücü durumuna gelmiş ve Osmanlı devlet sistemi gereği Millet-i Hakime konumuna yükselmişlerdir. Buna karşılık Hristiyan Rumlar ise Millet-i Mahkume olarak kategorize edilerek yönetimden uzak tutulmuşlar [454] ve 300 yıl bu şekilde Türk egemenliği altında yaşamışlardır.

Dünyada imparatorluklar döneminin sona erip, 19. Yüzyılda ulus devletler boy göstermeye başlayınca, geçmiş hesaplar birer birer ortaya dökülmeye ve tarihsel bağlamı olan yeni husumetler ve yeni düşmanlıklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Tarihsel geçmiş ve bu geçmişte yaşanan olumlu ya da olumsuz olayların ördüğü ortak bilinçaltı, ulusların hafızalarından öyle bir çırpıda kolayca silinip atılabilecek bir olgu değildir.

Nitekim 1821'de Yunanistan'ın Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsızlığını kazanarak egemen bir devlet olarak tarih sahnesine çıkması, Kıbrıslı Rumlar üzerinde büyük bir motivasyon yaratmış ve 1828'de Rum Başpiskopos ve Piskoposlar heyeti, Yunanistan'a bir memorandum göndererek, Kıbrıs'ın Yunanistan sınırları içine alınmasını talep etmişlerdir.[455]

---

[453] Niyazi Kızılyürek, **Glafkos Klerides-Tarihten Güncelliğe Bir Kıbrıs Yolculuğu,** İstanbul, İletişim Yayınları, 2007, s.68

[454] Kızılyürek vd., ve Kürkçügil (der.), **Kıbrıs …**a.g.e., s.16

[455] Kızılyürek vd., ve Kürkçügil (der.), **Kıbrıs…** a.g.e.

Kıbrıs'ın İngilizlere devri, Kıbrıslı Türkler üzerinde büyük bir travma etkisi yaratmış, Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetici unsurunun bir parçası iken, yabancı bir ülke yönetimin üçüncü sınıf uyruğu durumuna düşmüşlerdir.[456]

Bu bağlamda, 1878 yılında adada 300 yıllık Osmanlı egemenliğinin sona erip, üzerine bir de 82 yıl sürecek İngiliz sömürge döneminden sonra, 1960'da kurulan ve tarihte ilk kez Rumların egemen ve çoğunluk güç olarak adayı yönetme imkanını elde ettikleri bu yeni devlette, iktidarı Türklerle paylaşmaya razı olmamaları ve Türklere kendileri ile eşit haklar tanıma konusunda isteksiz davranmaları, hukuki olarak değilse bile, sosyal psikoloji bağlamında anlaşılabilir bir tutumdur.

Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının, birbirlerine rakip konumdaki bu farklı aidiyetlerine en güzel örnek 1919 – 1922 Türk – Yunan savaşıdır. Yunan ordusunun Batı Anadolu'daki ilerleyişine adadaki Rumlar sevinmiş, Türkler üzülmüş, savaşın sonunda Yunan ordusunun yenilerek Anadolu'dan çıkartılınca da bu kez adadaki Türkler sevinmiş, Rumlar üzülmüştür. [457]

Her bakımdan birbirine böylesine zıt pozisyonda olan ve tarihsel bagajı tamamen farklı iki toplumun, sırf aynı topraklar üzerinde yaşıyorlar diye, iyi geçinmelerini ve birlikte ortak bir gelecek inşa etmelerini beklemek, iyimser bir beklenti olmaktan öteye gidememiştir.

Kıbrıslı Rumlar her zaman büyük Yunanistan hayali olarak adlandırılan *"Megali İdea"* ya sadık kalmışlar ve kendilerini Yunanistan'ın doğal bir parçası olarak kabul etmişlerdir. Tarihsel sürecin, birbirine hiçbir bakımdan benzemeyen ve tamamen farklı aidiyetlere sahip bu iki toplumu, küçük bir ada üzerinde bir arada yaşamaya mahkum kılmasıyla, ortaya bitmeyen çatışmalar ve çözülemeyen anlaşmazlıklardan başka bir şey çıkmamıştır. Uluslararası büyük güçlerin küresel çıkarları tehlikeye girmesin diye, taraflara zorla kabul ettirdikleri anlaşmalar sonucu kurulan yapay ve sahipsiz Kıbrıs Devleti, içinde yaşayan yurttaşlarına düzen ve refah getirememiştir.

---

[456] Ulvi Keser, **Birinci Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu**, 1. Baskı, Ankara, Motif Matbaacılık, 2009, s.547

[457] Kızılyürek vd. ve Kürkçügil (der.)., **Kıbrıs, …**a.g.e., s.19

Çünkü Kıbrıs Cumhuriyeti Devleti kurulduğunda, arkasında ne bir halk iradesi ne de toplumsal ve siyasal önderlerin desteği vardı. Tıpkı devletin kuruluşu gibi, anayasası da Kıbrıs'a dışarıdan dayatılmıştı. Anayasa Kıbrıs'ta yaşayan halklar tarafından birlikte yazılıp, halkoyu ile kabul edilmediğinden, bilakis ABD'nin himayesinde ve Kıbrıs dışı unsurlar olan İngiltere, Türkiye ve Yunanistan tarafından yazılıp, Cumhuriyet'in kuruluş belgeleri arasında yürürlüğe sokulduğundan, ülkede yaşayan toplumlar arasında siyasal bir bağ da kuramamıştır.

Kurucu belgelerin referanduma sunulmamış olması, Rumlar tarafından, sonradan çok isabetli bir davranış olarak nitelendirilmiş ve Rum liderliğinin bu konuda bilerek çok akıllıca davrandığı vurgulanmıştır. Çünkü Kıbrıs Devleti kurulur kurulmaz, Rum liderliği bütün gücüyle bu yeni devleti bir an önce ortadan kaldırıp, *"enosis"*in önünü açacak politikalar geliştirmeye başladılar. Bunu yaparken de "biz bu anayasayı imzalamak zorunda bırakıldık, istediğimiz bu değildi" argümanını ileri sürmüşlerdir.

Rumlar için Kıbrıs devletinin kurulmuş olması *"self determinasyon"* hakkının kullanılmış olması anlamına gelmiyordu. Çünkü ne bu devleti kendi iradeleri ile kurmuşlardı ne de bu anayasayı kendi iradeleri ile hazırlamışlardı. Her şey ABD'nin himayesinde, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında kotarılmış, kuruluş anlaşması ve onun parçası olan, Garanti ve İttifak Antlaşmaları dışarıdan bu devletler tarafından hazırlanmış ve Kıbrıs Rum liderliği sadece imzaya çağırılmıştı. Makarios bu antlaşmaları imzalamak istememiş ancak Yunanistan Başbakanı tarafından, imzalamadığı takdirde bundan böyle Kıbrıs mücadelesinde Yunanistan'ı yanlarında bulamayacakları ve yola yalnız başına devam etmek zorunda kalacakları tehdidi ile ikna edilerek, imzalamak zorunda bırakılmıştı.

Dolayısıyla gelinen bu aşamada, kurucu anlaşmalardan kurtulabilmek ve *"enosis"*e giden yolda ilerlemeye devam edebilmek için *"self determinasyon"* hakkını ileri sürmek, en geçerli strateji olarak benimseniyordu. Bu doğrultuda izlenecek politika, taktik ve strateji "Akritas Planı"nda şu şekilde ifade ediliyordu:

1-1960 Anayasası'nın Rumlar açısından olumsuzluk taşıyan maddelerinin değiştirilmesi

2-Enosisi yasaklayan ve Türkiye ile İngiltere'ye, adaya müdahale etme imkanı sağlayan Garanti ve İttifak Antlaşmalarını iptal ettirmek.

3-Kıbrıs Rum toplumunun kendi kaderini tayin *"self determinasyon"* hakkı için uluslararası destek sağlamak.

4-*"Self Determinasyon"* ilkesine dayanılarak yapılacak bir referandum ile, *"enosis"* i gerçekleştirmek.

Rum yönetimi tarafından bu amaç doğrultusunda izlenecek politikalar ve yapılacak eylemler sadece siyaset ve diplomasi ile sınırlı değildi. Aynı zamanda silahlı yer altı örgütlenmesi aracılığıyla, Türklere karşı şiddet eylemleri de dahil olmak üzere, her türlü baskı hareketleri ile Türkleri, anayasa ile elde etmiş oldukları eşit vatandaşlık haklarından vazgeçmeye ve *"enoısis"* i kabul etmeye zorlamak şeklinde ikincil bir faaliyet planları da vardı.

Bu amaç doğrultusunda İçişleri Bakanı Polikarpos Yorgacis önderliğinde gizli bir örgüt kuruldu. Örgütün adı "Ulusal Kıbrıs Örgütü" idi ama sadece "Örgüt" olarak anılıyordu ve örgütün başında "Akritas" takma adıyla Yorgacis'in bizzat kendisi yer alıyordu.

Buna karşılık, Kıbrıs Türk toplumu da kendi varlığını korumak ve elde ettiği hukuki ve siyasi hakları kaybetmemek için, Rumlara karşı kendi direniş mekanizmalarını geliştiriyor, hem siyasi hem de örgütsel faaliyetlerle, *"enosis"* i engellemeye çalışıyordu.

İşte bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti, adada karşılıklı milliyetçilik duygularının en üst düzeye tırmandığı böyle bir ortamda kurulmuştu. Her iki toplumda birbirini rakip olarak görüyor, bu şekilde tanımlıyor ve birbirine karşı, düşmana karşı alınan pozisyonu alıyordu.

Rum siyasi eliti, yeni devleti hiçbir söylemde meşrulaştırmıyordu, çünkü onlar açısından Kıbrıs Cumhuriyeti, ortadan kaldırılacağı tarihsel fırsatı beklerken katlanılması zorunluluk olan bir geçiş sürecinden başka bir şey değildi.

Kıbrıs Cumhuriyeti, dünyada ulusal marşı olmayan tek devletti. Kıbrıs bayrağı, nötr olması için tasarlanmıştı. Bu bayrağın arkasında, ortak bir geçmiş ve

ortak bir gelecek duygusu yoktu. Kıbrıs Cumhuriyeti'nde eksik olan sadece marş ve bayrak değildi elbette. Kıbrıslılar, Hristiyan ya da Müslümandılar, Rum ya da Türk'tüler. Fakat hiçbir zaman Kıbrıs yurttaşı olamadılar. Etnik ve dini aidiyetler, her zaman yurttaşlık duygusunun önüne geçti.

Ancak adadaki Türk ve Rum toplumlarının, milliyetçi reflekslerini ve bunun üzerinden yürütülen siyaseti analiz ederken, nitelik faktörünü görmezden gelmemeliyiz. Yunan tarafı 1963'den sonra meydana gelen olaylar için "ortak sorumluluk" argümanını ileri sürmekte ve yaşanan acılarda Kıbrıslı Türklerin ve Rumların aynı şekilde sorumlu olduğunu ifade etmektedirler. Objektif olmak ve empati kurmak adına bu teze haklılık tanımaya çalışırsak, bu kez tarihe karşı haksızlık etmiş oluruz. Elbette milliyetçilik sadece Kıbrıslı Rumlara has bir özellik değildi ve Kıbrıslı Türkler de en az Rumlar kadar milliyetçi idiler. Ama Kıbrıslı Türklerin milliyetçiliği reaksiyoner bir milliyetçilikti. Yani Kıbrıs Türk milliyetçiliğinin doğum nedeni, bizzat Kıbrıs Rum milliyetçiliğiydi. Aşırı Rum milliyetçiliğinin, *"enosis"* i tek kutsal hedef olarak belirlemesi ve bu yolda giriştiği ve sadece siyasi olmaktan ibaret olmayan, hatta siyasi yönünden daha etkin ve daha aktif olarak yürüttükleri, Türklere karşı yürüttükleri şiddet hareketleri, Kıbrıs Türk toplumunda varlığını koruma refleksini doğurmuştur. Adanın Yunanistan'a doğrudan ilhakı demek olan *"enosis"* e karşı, Kıbrıslı Türkler de adanın iki toplum arasında bölüştürülerek, Türk kesiminin Türkiye ile birleşmesi anlamına gelen *"taksim"* tezine sarılmışlardı. Fizikteki etki-tepki kuralının sosyolojideki bir tür yansıması da Kıbrıs'ta yaşanmıştır.

Özellikle 1963-64 döneminde yaşanan olaylarda Türklerin ve Rumların eşit sorumluluğu bulunduğu yönündeki Rum tezi, dönemin en önemli Rum siyasetçilerinden biri olan Glafkos Klerides tarafından, yıllar sonra şu şekilde yalanlanmıştır:

> *"Ağırlıklı olarak enosis için mücadeleleri hedefine ulaşmadığından ve Zürih'teki uzlaşma ile, azınlığa, kendilerinin saygı göstermeye istekli olmadıkları aşırı haklar verdiğinden hoşnutsuz olan Kıbrıslı Rumlar tarafından ikamet edilen*

adada, dağınık ve sayıca azınlık olarak Türklerin korkmak için daha fazla sebepleri vardı" [458]

1963-64 olaylarının, aslında çok daha genel bir Rum planının parçası olduğu, 1964 sonrası yaşanan süreçte ortaya çıkmaya başlamıştı. 1964'ten sonra Kıbrıslı Rumlar, Türkleri yaşadıkları topraklardan zorla ve şiddet yoluyla çıkararak belli bölgelerde zor şartlar altında yaşamaya mecbur etmişti.

Nitekim 29 Aralık 1963'de ateşkes ilan edilmesine rağmen, Rumlar şiddet hareketlerine devam ettiler. Kadın ve çocukların öldürülmesi ve köylerin tamamen yakılmasıyla Türkler, Kıbrıs toprağının yüzde 1.5 ila yüzde 3'ünü oluşturan ceplere kapatılmışlardı.[459] Bu şekilde 6 büyük Türk cebi oluşturulmuştu ve BM'nin raporuna göre Rumlar 1964'te Kıbrıs'ın % 98'ini kontrol ediyorlardı. [460] Resmi veriler, 1963 ve 1964 yıllarında 25 binden fazla Kıbrıslı Türk'ün evlerinden ve köylerinden kovulduğunu ortaya koyuyordu.[461]

Kıbrıslı Türkler için bütün olumsuzluklar bunlardan ibaret değildi. 1964 yılı Şubat ayında, içinde Yunanlı subayların da yer aldığı Rum Ulusal Muhafız Gücü kuruldu. [462] Bu gücün görevi hem Türklerin fiziki direnişini kırmak hem de Türk nüfusu, tutuldukları ceplerde abluka altına almak ve adeta bir yarı mülteci şeklinde yaşamalarını sağlamaktı.

Askeri abluka altında hem ticari işlemler hem de nüfusun serbest dolaşımı yasaklanmıştı. Yiyecek maddeleri, petrol ürünleri, çimento, kereste gibi temel ürünler yasak kapsamındaydı. Rumlar tarafından kontrol edilen elektrik ve suyun dağıtımında sürekli kesinti ve kısıtlamalara gidiliyordu. Makarios hükümeti, Kızılay'ın yardım kamyonlarına bile sayı ve gümrük sınırlamaları

[458] Angelos Kalodukas vd., ve Masis Kürkçügil (der.), **Kıbrıs Dün ve Bugün**, Çev. Stefo Benlisoy, İstanbul, İthaki Yayınları, 2003, s.75

[459] a.g.e.

[460] a.g.e.

[461] a.g.e.

[462] a.g.e., s.77

koymuştu. [463] Türklerin yaşam koşulları gerçekten sefilceydi ve İsraillilerin, Filistinlilere dayattıkları insanlık dışı koşulları andırıyordu.[464]

Rumlar bu şekilde Türklerin yaşam koşullarını güçleştirerek ve yaşam standartlarını düşürerek, onların toplumsal direncini kırabileceklerini ve adayı kendiliklerinden terk edeceklerini hesaplıyorlardı. Glafkos Klerides bu stratejiyi gayet net bir şekilde betimliyordu:

> *"Biz Kıbrıslı Yunanlılar, bugün için hükümeti tamamen kontrol ediyoruz. Hükümette ne vetoları ile cumhurbaşkanı yardımcısı ne de üç Türk bakan vardır. Bütün bakanlar Yunanlıdır. Hükümetimiz uluslararası alanda tanınan tek hükümettir. Türkleri niye yeniden içeri alalım. Türkler bugün toprağın yüzde 3'ünü kontrol ediyorlar. Zengin kaynakları yok ve ekonomik olarak güç anlar yaşıyorlar. Sonuçta görüşlerimizi kabul etmek zorunda kalacaklar ya da gideceklerdir."*[465]

Türklere dayatılan bu insanlık dışı mülteci hayatın, Türk toplumu üzerinde yaratacağı etkiye dair en net beklentiyi, Kıbrıs Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios şu cümlelerle ifade etmekteydi:

> *"Türkler bugün çok elverişsiz koşullar altında bulunmaktadırlar. Kendi kurdukları toplama kamplarında yaşamaktadırlar. Fakat bu durum daha ne kadar sürecek? Sonsuza dek sürebilir mi? Belki geçen zaman onları rahatsız etmiyor, fakat belki de bu düzenden sıkılmış olabilirler. Bizim için hayat devam ediyor. Fakat hiçbir meslek icra etmeyip sürekli eller tetikte oturan onlar için aynı şey cereyan etmiyor. Her şey Yunanlıların elindeyken, Kıbrıs'ta nasıl bir Türk kuşağı oluşacak? Ne kadar zaman dayanacaklar? Belki dayanacaklar. Türklerin 3-5-10 ay içerisinde teslim olacaklarını, sorumlu olarak söyleyemem ama bu türden bir sonucu da dışarıda bırakmıyorum."* [466]

---

[463] a.g.e.
[464] a.g.e
[465] a.g.e., s.78

[466] a.g.e.,, s.79

Peki Rumlar tüm bu tavırlara nasıl cesaret ediyorlardı. Çünkü Türkiye'nin askeri bir müdahalede bulunamayacağına inanıyorlardı. Türkiye buna kalkışsa bile ABD'nin engel olacağını düşünüyorlardı.

Bu düşüncelerinde haksız da değillerdi. Nitekim Rumların Türklere karşı giriştikleri saldırıların arttığı 1964 yılı Mart, Nisan, Mayıs ayları boyunca Türkiye bütün diplomatik girişimlere rağmen herhangi bir somut sonuç elde edemeyince, 29 Mayıs 1964 günü İngiltere ve Yunanistan'a bir nota vererek, durumun iyice kötüleştiğini ve bu şekilde devam ederse adaya müdahale etmek zorunda kalacağını bildirdi. Türkiye'nin bu kararlı tutumu üzerine, ABD derhal harekete geçti ve Başkan Johnson 5 Haziran 1964'te, Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'ye, tarihe ünlü "Johnson Mektubu" adıyla geçen ve açıkça tehditkar bir üslupla ve diplomatik dil ve nezaketten uzak bir şekilde kaleme alınmış bir mektup göndererek, Türkiye'nin adaya askeri müdahalede bulunmasını önlemişti.

Dolayısıyla Rumlar bu sürecin yine benzer şekillerde tekrarlanarak devam edeceğini düşünüyorlar ve bu nedenle saldırgan üsluplarını kararlı bir şekilde sürdürüyorlardı. Nitekim Temmuz 1964'te Türkiye ve Yunanistan arasında arabuluculuk girişimlerinde bulunan ve sunduğu iki plana da Makarios'tan onay alamayan Dean Acheson, 1966 yılı başlarında Chicago'da yaptığı bir konuşmada şunları söylemiştir:[467]

> *"ABD, Türkiye'nin antlaşmalardan doğan müdahale hakkını önlemekle büyük bir sorumluluk yüklenmiştir. Makarios, ABD'nin Türk müdahalesini önlediğini görünce, bundan sonra da aynı önlemin alınacağını düşünmüş ve bu düşünceden aldığı cesaretle Ada'da yapmak istediği emrivakiler için teşebbüslerini rahatlıkla yürütebilmiştir. Böylelikle ABD, antlaşmalar hukuken yürürlükte iken, bir tarafın antlaşmalardan doğan hakkını önlemekle aslında sadece Türkiye aleyhinde müdahalede bulunmuş, ayrıca bu yüzden Makarios'un adada silahlanmasını ve Türk toplumu üzerinde istediğini empoze edecek hale gelmesini sağlamıştır. Dolayısıyla Amerika'nın müdahalesi sırf Türkiye'nin aleyhine sonuçlar doğuran bir nitelik taşımaktadır."*

[467] Haluk Şahin, Gece Gelen Mektup, İstanbul, Cep Kitapları, 1987, s.114

Acheson Türk ve Yunan taraflarına sunduğu planların Rumlarca kabul edilmeme gerekçelerinden birinin de Rumlara cesaret veren Johnson mektubu olduğunu kabul etmektedir.

SONUÇ

Kıbrıs sorununa ilişkin süreci ve bu süreçte yaşananları iki ayrı döneme ayırarak incelemek isabetli olur. 1950'lerin başlarından itibaren Yunanistan'ın *"enosis"* taleplerini gerek İngiltere ve Türkiye ile olan ikili ilişkilerinde gerekse BM gibi çok taraflı uluslararası platformlarda açıkça dillendirmeye başlamasıyla ivme kazanan ve askeri yönünden ziyade diplomatik yönü ağır basan ve 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması ile sonuçlanan mücadele ve müzakere dönemini birinci dönem olarak adlandırabiliriz.

Sonrasında ise Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren başlayan ve Rumların adadaki Türk toplumuna, anayasadan kaynaklanan siyasi ve yönetsel haklarını kullandırtmamak ve anayasayı değiştirerek, Kıbrıs Türk toplumunu adada siyasi bir azınlık statüsüne dönüştürmek istemesiyle, önce adadaki iki toplum arasında başlayan ve sonra Türkiye ve Yunanistan'ın da sürece aktif olarak müdahil olmalarıyla iki ülkeyi birkaç kez savaşın eşiğine getiren ve 1967 yılında Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi'nin, 1971 yılında ise kalıcı nitelikte Kıbrıs Türk Yönetiminin kurulmasıyla sonuçlanan dönemi ise ikinci dönem olarak nitelendirebiliriz.

Aslına bakarsak tarihsel süreç boyunca Kıbrıs adası hiçbir zaman Rumların egemenliğinde olmamıştır. 16. Yüzyılın ikinci yarısına kadar Venedik egemenliğinde kalan ada, 1571 yılında Lala Mustafa Paşa tarafından Venediklilerden alınarak Osmanlı egemenliğine geçmiş, üç yüz yıl Osmanlı egemenliğinde kaldıktan sonra, 1878 yılında mülkiyeti yine Osmanlı devletinde kalmak kaydıyla, egemenlik hakkı İngiltere'ye verilmiştir. 1914 yılında İngiltere tarafından tek taraflı olarak ilhak

edilen ada, 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması ile hukuken de İngiltere'ye ait olmuştur.

Adada yaşayan Rumlar bütün tarihleri boyunca sürekli olarak bir başka devletin egemenliği altında yaşamışken, ilk kez 1960 anayasasıyla, kendilerine ait bağımsız ve egemen bir devlete sahip olmuşlardır. Nüfusça çoğunlukta olmaları sayesinde, anayasa gereği her zaman Kıbrıs Devleti'nin Rum bir Cumhurbaşkanı tarafından yönetilmesi ve temsilciler meclisinde ve diğer devlet yönetim kademelerinde % 70 gibi çoğunlukla temsil edilmeleri gibi önemli avantajları elde etmişlerdir. Ama tuhaftır ki onlar bağımsız ve egemen bir devlet olmayı değil, bilakis hep Yunanistan'a ilhak olmayı istemişler ve daima bunun için mücadele etmişlerdir.

Tarihsel süreç onlara bağımsız bir devlet hediye etmiş ancak bu statü onları asla tatmin etmemiş ve bağımsızlıklarını kazandıktan sonra da, bağımsızlıklarından vazgeçip yine Yunanistan'a ilhak olmak için mücadele etmeyi sürdürmüşlerdir. Mazlum ve mağdur halk rolü oynayarak, BM'den sürekli olarak kendilerine *"self-determinasyon"* hakkının tanınmasını istemişler ancak diğer yandan bu hakkı elde ettikten sonra, bunu Yunanistan'a ilhak olmak için kullanacaklarını açıkça ilan etmekten de geri durmamışlardır. Gerçek bir bağımsızlık mücadelesi vermedikleri için, uluslararası toplumu da ikna edememişlerdir.

Kıbrıslı Türkler de 1878 yılında egemenliğin İngilizlere devrinden sonra ilk kez 1960 anayasası ile bağımsız ve egemen bir devletin, eşit haklara sahip, kurucu halkı olma statüsünü elde ettiler. Veto hakkına sahip Cumhurbaşkanı yardımcılığı, 10 kişilik Bakanlar Kurulunda 3 bakanlık, 50 üyeli Yasama organında yüzde 30'luk temsil hakkı, tüm kamu görevlerinde yüzde 30'luk pay, beş büyük şehirde müstakil belediyeler, dinsel, eğitsel, kültürel ve kişisel konularda yetkili kendi Cemaat Meclisi, davalı ve davacının Türk olduğu durumlarda, Türk yargıçlardan oluşan kendi mahkemelerine sahip olmak gibi, on sene önce hayal dahi edemeyecekleri imkanlara kavuşmanın yanı sıra, Garanti ve İttifak Antlaşmaları ile Türkiye'nin askeri güvencesine de elde etmiş oldular.

Yunanistan Ada'yı İngiliz sömürgesi olmaktan kurtarıp, Rumların çoğunluk halk olarak yönetimde büyük ölçüde egemen olduğu ve her durumda kendisi ile müttefik olarak kalacak olan, bağımsız bir devlete dönüşmesini sağlamış oldu.

Üstelik bunu da Batı ittifakı ve NATO üyeliği çerçevesinde, İngiltere ve Türkiye ile ilişkilerini bozmadan gerçekleştirmiş oldular.

Gelinen bu sonuç ile *"enosis"* yani adanın Yunanistan ile birleşmesi ideali, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası ile yasaklanmış olduğundan, Türkiye 1923 tarihli Lozan Antlaşması ile Ege adalarını Yunanistan'a bırakmak zorunda kaldıktan sonra, bir de Kıbrıs adasını Yunanistan'a kaptırarak hem batıdan hem güneyden kuşatılmış olma tehlikesini bertaraf etmiş oluyordu. Ayrıca 1878 yılından bu yana adada ikinci sınıf halk konumunda olan Türk soydaşlarını, Rum EOKA şiddetinden kurtarıp, bağımsız bir devletin kurucu ve eşit iki ortak halkından birisi haline getirmiş oluyordu.

Bu sürecin tek kaybedeni İngiltere olmuştur. Hukuken kendisine ait olan ve ekonomik, siyasi, idari ve askeri her bakımdan mutlak anlamda egemen olduğu bir toprak parçasını kaybetmiş, geriye sadece birkaç üs ile yetinmek zorunda kalmıştır. Ancak şunu da unutmamak gerekir, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra tüm dünyada sömürge ve sömürgecilik döneminin sonuna gelinmiş, pek çok sömürge, kendi mücadelesini vererek bağımsızlığını kazanmıştır. Kıbrıs İngiltere'nin kaybettiği ilk sömürgesi değildir. Bu güne kadar yaklaşık 60 civarında sömürge ülke Birleşik Krallık'tan koparak kendi bağımsızlığını elde etmiştir.

1960 sonrası ikinci on yıllık dönemde Rumlar 1960 anayasası ile elde etmiş oldukları, bağımsız, tek ve bütünleşik bir Kıbrıs Devleti'ni, çoğunluk sıfatıyla yönetme ve adanın tamamına egemen olma imkanını kendileri için yeterli bulmayıp, *"enosis"*te yani Yunanistan'a ilhak olmakta ısrar etmişler ve altında kendilerinin de imzaları bulunan antlaşmaları yok sayarak, sistemi tıkamışlar, anayasayı ve yasaları uygulamamışlar ve *"enosis"*i gerçekleştirmek için Türklere saldırarak, öldürme ve yok etme politikası ile sonuca gidebileceklerini hesap etmişlerdir.

Ancak gerek Kıbrıs Türk toplumunun örgütlü direnişi gerekse Türkiye'nin Kıbrıs davasına sahip çıkıp bu uğurda gerekirse Yunanistan'la savaşı dahi göze alarak gerçekleştirdiği kararlı tutumun sonucunda, önce 1967 yılında Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi'nin kurulması, ardından 1971 yılında yönetimin "Geçici" vasfının ortadan kaldırılarak adada "Kıbrıs Türk Yönetimi" adı altında kalıcı nitelikte fiili bir federatif düzenin kurulmasıyla, *"enosis"*i gerçekleştirmek bir yana, artık adanın

tamamına egemen olma ve adayı bütünüyle yönetme pozisyonlarını bile kaybetmişlerdir.

Tarihin bundan sonraki sürecinde de Rumlar 1960 anayasası ile elde ettikleri koşullara bir daha asla geri dönemeyecekler ve adada iki ayrı yönetim günümüze kadar devam edecektir.

Yunanistan'da birinci dönemin sonunda geldiği nokta olan, Kıbrıs'ı bir İngiliz sömürgesi olmaktan kurtarıp, Rumların çoğunluk sıfatıyla adayı etkin bir şekilde yönetip egemen olacakları ve her zaman kendisi ile dost ve müttefik olarak kalacak olan bağımsız bir devlet ile yetinmeyip, adayı ilhak ederek *"Megali İdea"* perspektifinde genişleme hayalinin peşine düşünce, elindekini de kaybedip, adayı her bakımdan Türklerle paylaşmak ve federatif Türk egemenliğine razı olmak zorunda kalmıştır.

Kıbrıslı Türkler, 1960 anayasası ile bağımsız ve egemen bir devletin eşit haklara sahip kurucu ortağı statüsüne yükselmiş iken, bu statü kendilerinden fiilen esirgendiği ve hayata geçmesi Rumlar tarafından engellendiği için, gelinen bu ikinci aşamanın sonunda kendi federatif yönetimlerine kavuşmuş oldular. Kıbrıs Türk toplumu Ada'da 1967 yılından bu yana hala kendi kendisini yönetmeye devam etmektedir.

Kıbrıs adasında bir halk ve bir toplum olarak varlıklarını kabul ettirdikleri ve kendilerini yönetebilme iradesine sahip olduklarını göstermişlerdir. Bu sonucun elde edilmesinde, Türkiye'nin savaşı dahi göze alacak derecede karalı ve tavizsiz tutumu elbette birincil rol oynamakla birlikte, Kıbrıs Türk halkının, Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) ile göstermiş olduğu örgütlü fiziksel direnişin de katkısını unutmamak gerekir.

Türkiye gerek uluslararası ilişkiler ve diplomasi alanında gösterdiği başarılı performans, gerekse askeri alanda gösterdiği kararlı ve tavizsiz tutum sayesinde, Yunanistan'a tüm isteklerini kabul ettirmiş, oldubittilere dayalı Rum-Yunan müşterek stratejisini bozarak, *"enosis"*i sonsuza dek engellemiş ve adada Türk toplumunun ayrı bir yönetime kavuşmasını sağlamıştır. Süreci biraz daha ileri götürür isek, 1974 askeri harekatı ile de, 1878 yılında kaybedilen Kıbrıs adasının, en azından Türk nüfusun yoğun olarak yaşadığı belli bir kısmını geri almıştır.

KAYNAKÇA

ACAR, Kemal. Soğuk Savaş: Süper Güçlerin Hakimiyet Kavgası. İstanbul: Ötüken Yayınları. 1991

ADAMS, Thomas and COTTRELL, J. Arvin. Cyprus Between East and West, Baltimore, John Hopkins Press, 1968,

ADAMS, Thomas W. The American Concern in Cyprus, Annals of The American Academy of Political and Social Science, Vol.401, America and the Middle East, May 1972,

AGUN, Hüseyin. Demokrat Parti İktidarının Kıbrıs Politikası (1950-1960), Ankara, Demokratlar Kulübü Yayınları, 1997

AHMAD, Feroz. Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980), Çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Hil Yayınevi, 1994

ARIK, Umut. Kıbrıs Krizi, LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 2/1, Lefke, 2011

ARMAOĞLU, Fahir. 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995. İstanbul: Alkım Yayınevi. 2005

ARMAOĞLU, Fahir. Amerikan Belgelerinde Kıbrıs Sorunu (1958-1959), Belleten Dergisi, Ankara: Türk Tarih Kurumu, Cilt LX, Sayı 229, 1997

ARMAOĞLU, Fahir. Kıbrıs Meselesi, Ankara: A.Ü.S.B.F. Yayınları, 1963

ARMAOĞLU, Fahir. Turkey and The United States: A New Alliance, The Turkish Yearbook of International Relations, Vol.6, 1965

AKALIN, Cüneyt. ABD ve Türkiye 2. Yumuşama Yılları (1961-1989), İstanbul, Hil Yayınları, 2007

AKALIN, Cüneyt. Soğuk Savaş: ABD ve Türkiye I, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2003

AKANDERE, Osman. Milli Şef Dönemi: Çok Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan İç ve Dış Tesirler (1938-1945), İstanbul, İz Yayıncılık, 2015

AKMARAL, Kemal. Akritas Planı ve Kıbrıs. İstanbul: Bilge Karınca Yayınları. 2004

ALASYA, Fikret H. KKTC Tarihi, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1987

ALLISON, Graham and ZELIKOW, Philip. Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis, New York, Addison-Wesley Longman, 1999

AN, Ahmet. Kıbrıs Nereye Gidiyor, 1.Baskı, İstanbul: Everest Yayınları, 2002

ANGELOS, Kalodukas vd. ve KÜRKÇÜGİL, Masis (Der.). Kıbrıs Dün ve Bugün. İstanbul: İthaki Yayınları. 2003

ALLISON, Graham Tillett, NIKOLAYDIS, Kalipso, Çev. TANATAR Bülent. Yunan Paradoksu. İstanbul: Doğan Kitapçılık. 1999

ATAÖV, Türkkaya. Amerika-NATO ve Türkiye, İstanbul: İleri Yayınları, 2006

ATHANASOPULOS, Haralambos. Greece, Turkey and Aegean Sea: A Case Study in International Law, USA: Mc Farland and Company Inc, 2001

ATTALIDES, A. Michael. Cyprus: Nationalism and International Politics, New York, St.Martin's Press, 1979

AVEROFF, Evangelos-Tossizza. Lost Opportunities: The Cyprus Question (1950-1963), New York, Aristide D. Caratzas Publishers,

AYDOĞDU, Ahmet. Kıbrıs Sorunu Çözüm Arayışları Annan Planı ve Referandum Süreci, Ankara: Asil Yayınevi, 2005

AYSEL, Aziz. Sovyetler'in Kıbrıs Tutumları (1965-1970), A.Ü.S.B.F. Dergisi, C. XXIV, No.4, aralık 1969

BAĞCI, Hüseyin. Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar. Ankara: ODTÜ Geliştirme Yayınları. 2001

BALL, George. The Past Has Another Pattern : Memoirs, New York: W.W. Norton & Company, 1982

BATUR, Nur. Rauf Denktaş-Tekrar Yaşasaydım, İstanbul: Doğan Yayınları, 2007

BAYAR, Celal. Başvekilim Adnan Menderes, (Der.İsmet Bozdoğan), İstanbul, Truva Yayınları, 2010

BOZDAĞ, İsmet. Bilinmeyen Yönleriyle Celal Bayar: Türk Milletine Vasiyet, İstanbul, Emre Yayınları, 2005

BOZKURT, İsmail. Kıbrıs Türk Halkının Siyaset Kurumu Üzerine Deneme, Lefkoşa, Zeytin Yayınları, 2015

BOZKURT, Enver ve DEMİREL Havva. Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kapsamında Kıbrıs Sorunu, 1. Baskı, Ankara: Nobel Yayınevi, 2004

BÖLÜKBAŞI, Süha. Barışçı Çözümsüzlük, Ankara, İmge Yayınları, 2001

BÖLÜKBAŞI, Süha. Superpowers and the Third World: Turkish-American Relations and Cyprus, New York: University Press of America, 1988

BÖLÜKBAŞI, Süha. The Cyprus Dispute and The United Nations: Peaceful Non-Settlement Between 1954 and 1966, International Journal of Middle East Studies, Vol.30, No.3, Aug.1998

BRANDS, Henry William Jr. America Enters The Cyprus Tangle 1964, Middle Eastern Studies, C.23, No.3, Washington: Taylor and Francis Ltd., 1987

CHRISTOPHOROU, Christophoros. PAVLOU, Synthia. ŞAHİN Senem., Media Narratives Politics and the Cyprus Problem, Oslo, Peace Research Institute Oslo, 2010

CHRYSOSTOMİDES, Kypros. The Republic of Cyprus, Zuidpoolsingel/Netherlands, Kluwer Law International, 2000

CİCİOĞLU, Hasan ve GÖKTÜRK, Turgay Bülent. Türkiye'nin Kıbrıs Politikasını Belirleyen Olaylar (1923-1960 Yılları Arası), 9. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi, Gazimağusa, 24.04.2014

CLOGG, Richard. Modern Yunanistan Tarihi (Çev. Dilek Şendil), İstanbul, İletişim Yayınları, 1997

COŞKUN, Yasin. Kıbrıs Sorunu Üzerindeki Türk-Yunan Diyaloğunun Başarısızlığı (1966-67) ve İngiliz Politikaları, Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi, 4/1, Çankırı, 2014

CRAWSHAW, Nancy. The Cyprus Revolt, London, George Allen Unwin, 1978

CUMALİOĞLU, Yakan. Kıbrıs Türklerinin Bağımsızlık ve Özgürlük Mücadelesi-Avrupa Birliği Kıskacında Kıbrıs Meselesi, Ed: İ.K.Ülger ve E.Efegil, Ankara: HD Yayınları, 2001

ÇAVDAR, Tevfik. Türkiye Ekonomisinin Tarihi (1900-1960), İstanbul, İmge Kitabevi, 2003

ÇAY, Abdülhaluk. Kıbrıs'ta Kanlı Noel. Ankara: Türk Kültürü ve Araştırma Enstitüsü. 1989

DENKER, Mehmet Sami. Kıbrıs Sorunu: Bir Milletin ve Devletin Yaşama Hakkı, İstanbul: Türkar Yayınevi, 2001

DENKTAŞ, Rauf Raif. Kıbrıs'ta Elli Yılın Hikayesi. İstanbul: Akdeniz Haber Ajansı Yayınları. 2008

DENKTAŞ, Raif Rauf, Rauf Denktaş'ın Hatıraları (1964-1974), Cilt: 1, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1996

DENKTAŞ, Rauf Raif. Kıbrıs Girit Olmasın, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2004

DENKTAŞ, Rauf Raif. Rauf Denktaş'ın Hatıraları, Cilt 5, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1997

DENKTAŞ, Rauf Raif. Akritas Planı ve Gençliğe Sesleniş, İstanbul: Yorum Yayıncılık, 1994

DENKTASH, Rauf R. The Cyprus Triangle, London: KçRustem & Brother, 1988

DODD, Clement H. The Cyprus Imbroglia, Huntington, The Eothen Press, 1998

DONNELLY, Jack. Realism and International Relations, Cambridge, Cambridge University Press, 2009

DRUSOTIS, Makarios. Karanlık Yön EOKA, Kıbrıs: Galeri Kültür Yayınları, 2005

EDWARDS, A.J.C. Nuclear Weapons: The Balance of Terror, The Quest for Peace, London, Macmillan Press Ltd. , 1986

EHRLICH, Thomas. International Crisis and the Role of Law: Cyprus (1958-1967), London, Oxford University Press, 1974

EHRLİCH, Thomas. Cyprus The Warlike Isle: Origins and Elements of The Current Crisis, Stanford Law Review, Vol.18, No.6, 1996

EKER, Alpaslan. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türk Dış Politikasındaki Gelişmeler ve Türkiye'nin NATO'ya Giriş Süreci (1945-1952), Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2007

ERHAN, Çağrı. Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı. Ankara: Ankara Ünv. Siyasal Bilgiler Fak. Dergisi, Sayı: 1-4, Cilt: 51. 1996

ERHAN, Çağrı. Türk Amerikan İlişkilerinin Kökenleri, 1. Baskı, Ankara, Remzi Kitabevi, 2001

ERİM, Nihat. Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs, Ankara, Ajans Türk Matbaa Sanayi, 1975

ERSOY, Eyüp. Uluslararası İlişkiler Teorileri, Der. Ramazan Gözen, 4. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2017

ERTEKÜN, Necati. The Cyprus Dispute and the Birth of the Turkish Republic of Northern Cyprus, Oxford: K.Rustem and Brother, 1984

EROĞLU, Hamza. Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekatı, Ankara: Eroğlu, 1975

EROĞLU, Cem. Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi, Ankra: Yordam Kitap, 1998

ESMER, Ahmet Şükrü. Olaylarla Türk Dış Politikası, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1996

EVRIVIADES, Marios Leonida. The Legal Dimension of the Cyprus Conflict, Texas: International Law Journal, Vol.10, No.2, 1975

FIRAT, Melek. 1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu. Ankara: Siyasal Kitabevi. 1997

FIRAT, Melek. Kıbrıs Sorununun Gölgesinde Dostluk (1955-1960), İstanbul: İletişim Yayınları, 2003

FIRAT, Melek. Yunanistan'la İlişkiler, Baskın Oran (ed.) Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular Belgeler Bulgular (1919-1980) İstanbul, İletişim Yayınaları, 2003

FOLEY, Charles. The Memories of General Grivas, London, Longmans, Green and Co. Ltd., 1964

FRANCK, Thomas M. Recourse to Force State Action Against Threats and Armed Attacks, Cambridge, Cambridge University Press, 2002

FRENCH-LINDLEY, Julian. The North Atlantic Treaty Organisation: The Enduring Alliance, New York: Routledge, 2007

GAZİOĞLU, Ahmet. İngiliz İdaresinde Kıbrıs (1878-1960), İstanbul: Ekin Basımevi, 1960

GAZİOĞLU, Ahmet. İngiliz Yönetiminde Kıbrıs: Son İki Yıl (1958-1960) Enosis Çemberinden Kıbrıs Cumhuriyeti'ne, Ankara: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, 2000

GAZİOĞLU, Ahmet. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kıbrıs Türkler, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, Cilt 19, 2002

GAZİOĞLU, Ahmet. Rum Mezalimi ve KKTC'ye Doğru, Türkler Ansiklopedisi, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002 den aktaran Yavuz Güler, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi, Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 5/1, Kırşehir, 2004

GELBER, Lionel. America in Britain's Place: The Leadership of The West and Anglo-American Unity, New York: Literary Licensing, 1961

GEVGİLİ, Ali. Yükseliş ve Düşüş, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1987

GIBBONS, Hanry Scoot. Kıbrıs'ta Soykırım, (Çev. Alpaslan Yılmaz), Ankara: Özyurt Yayınevi, 1990

GIBBONS, Hanry Scoot. The Genoside File, London: Charles Bravos Publishers, 1997

GİRGİN, Kemal. 21. Yüzyıl Perspektifinde Dünya Siyaseti, İstanbul: Okumuş Adam Yayıncılık, 2002

GİRGİN, Kemal. Diplomatik Anılarla Dış İlişkilerimiz, Son Elli Yıl 1957-2006. İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayınları. 2007

GÖNLÜBOL, Mehmet. Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1965), Ankara: A.Ü.S.B.F. Yayınları, 1969

GÖNLÜBOL, Mehmet. Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995), Ankara: A.Ü.S.B.F. Yayınları, 1996

GÖNLÜBOL, Mehmet. Avrupa'da Yeni Nükleer Çekişme…, Milliyet: 21 Aralık 1979

GÖNLÜBOL, Mehmet. Türk-Amerikan İlişkilerinde Genel Bir Değerlendirme, Foreign Policy, C.1, No.4, Aralık 1971,

GÜREL, Şükrü Sina. Tarihsel Boyutu İçinde Türk Yunan İlişkileri 1821-1993. Ankara: Ümit Yayıncılık. 1993

GÜREL, Şükrü Sina. Kıbrıs Tarihi 1878-1960, Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika. İstanbul: Kaynak Yayınları. 1985

GÜRÜN, Kamuran. Dış İlişkiler ve Türk Dış Politikası (1939'dan Günümüze Kadar), Ankara: A.Ü.S.B.F. Yayınları, 1983

GÖKTEPE, Cihan. British Foreign Policy Towards Turkey (1959-1965), London: Routledge Press, 2003

GUZZINI, Stefano. Realism in International Relations and International Political Economy, London: Routledge, 1998

GÜRÜN, Kamuran. Savaşan Dünya ve Türkiye, C.III, İstanbul: Tekin Yayınları, 2000

GÜVENÇ, Nazım. Kıbrıs Sorunu Yunanistan ve Türkiye. İstanbul: Çağdaş Politika Yayınları. 1984

HAMPSON, Fen Olser. Nurturing Peace : Why Peace Settlements Succeed or Fail ?. Washington, Institute of Peace Press, 1996

HARRIS, George S. Troubled Alliance : Turkish-American Problems in Historical Perspective (1945-1971), Washington: American Enterprise İnstitute for Public Policy Research, 1972

HARRIS, George S. Turkey Between Alliance and Alienation, Foreign Policy, Vol.8, No.3-4, 1980

HARRIS, George. Cross-Alliance Politics: Turkey and Soviet Union, The Turkish Yearbook of International Relations, Vol.12, 1972

HASGÜLER, Mehmet. Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu. İstanbul: İletişim Yayınları. 2000

HATZIVASSILIOUS, Evanthis. Greece and the Cold War Frontline State (1952-1967), New York: Routledge, 2006

HOBSBAWM, Eric J. Kısa 20. Yüzyıl (1914-1991) Aşırılıklar Çağı, Çev. Yavuz Alogan, İstanbul: Everest Yayınları, 2008

HOLLAND, Robert. Britain and the Revolt in Cyprus (1954-1959), Oxford: Clarendon Press, 1998

İNAN, Kamran. Dış Politika, İstanbul: Ötüken Yayınrvi, 1993

İNANÇ, Yüksel ve BOŞVEREN, Sertaç. The Troubled Situation of the Aegean Territorial Waters, Helenic Studies, Cilt 4, Sayı 2, 1996

İSMAİL, Sabahattin. İtiraflar. Lefkoşa: Sultan Ofset Matbaası. 1993

İSMAİL, Sabahattin. 150 Soruda Kıbrıs Sorunu, Lefkoşa: Kastaş Yayınevi, 1998

İSMAİL, Sabahattin. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu ve Çöküşü ve KKTC'nin Kuruluşu (1960-1983), İstanbul: Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, 1992

JONES, Robert. The Soviet Concept of Limited Soverignty From Lenin to Gorbachev: Brezhnev Doctrine, London, Macmillan, 1990

JOSEPH, S. Joseph. Cyprus: Ethnic Conflict and International Politics from Independence to the Threshold of the European Union, London: Macmillan Press, 1997

KEDOURIE, Elie. The Cyprus Problem and It's Solution, Middle East Studies, Vol.41, No.5, 2005

KELLING, George Horton. Countdown to Rebellion: British Policy in Cyprus (1939-1955), New York: Greenwood Press, 1990

KESER, Ulvi. Birinci Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu, Ankara: Motif Matbaacılık, 2009

KEYLOR, William R. The Twentieth Century Worlds: An International History, New York: Oxford University Press, 1992,

KISSINGER, Henry. Diplomasi, Çev. İbrahim Kurt, 10.Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011

KIZILYÜREK, Niyazi. Glafkos Klerides Tarihten Güncelliğe Bir Kıbrıs Yolculuğu, İstanbul: İletişim Yayınları. 2007

KIZILYÜREK, Niyazi. Doğmamış Bir Devletin Tarihi, Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti. İstanbul: İletişim Yayınları. 2005

KIZILYÜREK, Niyazi. Ulus Ötesi Kıbrıs. Lefkoşa: Kassulitis Yayınları. 1993

KIZILYÜREK, Niyazi vd. ve KÜRKÇÜGİL Masis (Der.). Kıbrıs Dün ve Bugün. İstanbul: İthaki Yayınları. 1993

KOÇ, Süleyman. Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005

KONGAR, Emre. Tarihimizle Yüzleşmek, 55.Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2006

KONGAR, Emre. 21. Yüzyılda Türkiye-2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1999

KUNIHOLM, Bruce R. Turkey and NATO: Past, Present and Future, ORBIS, Vol.27, No.2, Summer 1983

LANDAU, Jacob M. Johnson's 1964 Letter to İnönü and The Greek Lobying of The White House, The Turkish Yearbook of International Relations, C.14, Jerusalem, 1979

LINDSAY, James Ker. Cyprus Problem: What Everyone Needs to Know, New York: Oxford University Press, 2011

MANİZADE, Derviş. Kıbrıs Sorununun Başı ve Sonu, İstanbul: Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Bölge Yayınları, Sayı 8, 1975

MANİZADE, Derviş. Kıbrıs'ta Kara Günler. Ankara: Altınok Matbaası. 1968

MARKIDES, Kyriacos C. The Rise and Fall of Cyprus Republic, New Haven: Yale University Press, 1977

MCGHEE, George. ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu, Çev. Belkıs Çorakçı, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1992

MAVROYANNIS, Andreas D. Kıbrıs Sorununun Türk Yunan İlişkilerine Etkisi, Semih Vaner, Türk Yunan Uyuşmazlığı, İstanbul: Metis Yayınları, 1990

MCMAHON, Robert J. Soğuk Savaş. Çev: GÜL, Sinem. Ankara: Dost Kitabevi. 2013

MC DERMOTT, Rose. Risk-taking in International Politics: Prospect Theory in American Foreign Policy, Michigan: The University of Michigan Press, 1998

MANİSALI, Erol. Dünden Bugüne Kıbrıs. KKTC: Akdeniz Haber Ajansı Yayınları. 2002

MERAY, Seha L. Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler, Ankara: A.Ü.S.B.F. Yayınları, 1973, Takım II, Cilt 2

MERİH, Turgay. Soğuk Savaş ve Türkiye (1945-1960), Ankara: Ebabil Yayıncılık, 2006

MICHALOPOULAS, Dimitris. Cyprus: Unfinished Absurdity, Entelequia Revista Interdicipliner, No.5, 2007

MIKES, George. The Hungarian Revolution, London: Andre Deutsch, 1957

MÜTERCİMLER, Erol. Satılık Ada Kıbrıs, İstanbul: Alfa Yayınları, 2007

NICOLET, Claude. The Development of US Plans for The Resolution of The Cyprus Conflict in 1964: Limits of American Power, Cold War History, Vol.3, No.1, 2002

ORAN, Baskın. Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Bulgular, Yorumlar 1919-1980, Cilt 1. İstanbul: İletişim Yayınları. 2003

OBERLING, Pierre. Kıbrıs Faciası. Çev. ARMAOĞLU, Fahir. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. 1990

OBERLING, Pierre. Bella Pais'e Giden Yol, Çev. Mehmet Erdoğan, Ankara: Gn.Kur.Bşk. Yayınları, 1987

OLGUN, Aydın. Kıbrıs Gerçeği (1931-1990), Ankara: Demircioğlu Matbaacılık, 1991

OLGUN, Aydın. Kıbrıs'ın Anatomisi 4 Devir-4Lider, Ankara: Ağaç İş Matbaası, 1975

O'MALLEY, Brendan, CRAIG, Ian. Kıbrıs Komplosu. Çev. ÇEPER, Nalan. İstanbul: Kalkedon Yayınları. 2001

O'MALLEY, Brendan and CRAIG, Ian. The Cyprus Conspiracy, London: I.B. Tauris & Co. Ltd., 2001

ÖNALP, Ertuğrul. Geçmişten Günümüze Kıbrıs, Ankara: Berikan Yayınevi, 2010

ÖZMEN, Süleyman, Avrasya'nın Kırılma Noktası-Kıbrıs, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005

PAMUK, Şevket. Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2015

PAPANDREU, Andreas G. Namlunun Ucundaki Demokrasi, Çev. Semih Koray ve Mehmet Emin, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1988

POLYVIOU, Polyvios G. Cyprus Conflict and Negotiation (1960-1980), New York: Holmes & Meier, 1980

REDDAWAY, John. Burdened With Cyprus-The British Connection, London: Weidenfel & Nicolson, 1986

SALİH, Halil İbrahim. Cyprus: The Impact of Diverse Nationalism on A State, Alabama: University of Alabama Press, 1978

SARICA, Murat, TEZİÇ, Erdoğan, ESKİYURT Özer. Kıbrıs Sorunu. İstanbul: İstanbul Ünv. Yayınları. 1975

SANDER, Oral. Siyasi Tarih: 1918-1994, Ankara: İmge Kitabevi, 2014

SANDER, Oral. Türk Dış Politikası. İstanbul: İmge Kitabevi. 2013

SANDER, Oral. Türk Dış Politikasında Sürekliliğin Nedenleri, A.Ü.S.B.F. Dergisi, CXXXVII, No.3-4, Ankara, 1982

SANDER, Oral. Türk-Amerikan İlişkileri (1947-1964), Ankara: A.Ü.S.B.F. Yayınları, 1979

SATTERHWAITE, Joseph C. The Truman Doctrine: Turkey, The Annals of the American Academy of Political and Social Science, Vol.401, 1972

SEVER, Ayşegül. Yeni Bulgular Işığında 1962 Küba Krizi ve Türkiye, A.Ü.S.B.F. Dergisi, Cilt.52, Sayı.1, 1997

SEZER, Duygu. Kamuoyu ve Dış Politika. Ankara: Sevinç Matbaası. 1972

SOMUNCUOĞLU, Sadi. Kıbrıs'ta Sirtaki, Ankara: Boyut Yayıncılık, 2002

SÖNMEZOĞLU, Faruk. Türkiye Yunanistan İlişkileri, Büyük Güçler, Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar. İstanbul: Der Yayınları. 2000

SÖNMEZOĞLU, Faruk. Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası 1945-1991. İstanbul: Der Yayınları. 2016

SÖNMEZOĞLU, Faruk. ABD'nin Türkiye Politikası (1964-1980), İstanbul: Der Yayınları, 1995

SÖNMEZOĞLU, Faruk. II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası, İstanbul: Der Yayınları, 2006

SÖNMEZOĞLU, Faruk. Kıbrıs Sorunu ve Birleşmiş Milletler (1954-1975), İ.Ü. İktisat Fakültesi, Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil Anısına Armağan, 1984

SÖNMEZOĞLU, Faruk. Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu, İstanbul: Özel Baskı, 1991

SPANIER, John. HOOK, Steven W. American Foreign Policy Since World War II. New York: Praeger Publishers, 1973

STELYA, Nikoloas. İstenmeyen Bebek, Kıbrıs Cumhuriyeti. İstanbul: Kalkedon Yayınları. 2013

STEPHEN, Michael. The Cyprus Question, London: Northgate Publications, 1997

ŞAHİN, Haluk. Gece Gelen Mektup, İstanbul: Cep Kitapları, 1987

ŞENER, Bülent. 1963-1964 Kıbrıs Krizi: Türk Dış Politikası Tarihinde Askeri Siyasal ve Hukuksal Boyutlarıyla Bir Zorlayıcı Diplomasi Uygulaması, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, 205, İstanbul: 2013

TAMÇELİK, Soyalp. Kıbrıs Adasının Jeopolitik ve Stratejik Önemi, Türk Kültürü XXXIII, 1995

TAMÇELİK, Soyalp. Kıbrıs'ın Siyasi Tarihi ile İlgili Bir Belgenin Değerlendirmesi, Belleten Dergisi, Cilt LXIII, Sayı 236, 1999

TAMÇELİK, Soyalp. BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs'a Yönelik İyi Niyet Misyonu ve Bununla İlgili Bazı Kararların Değerlendirilmesi (1954-1992), Turkish Studies, 10/1, Ankara, 2015

TAMKOÇ, Metin. The Turkish Cypriot State: The Embodiment of the Right of Self Determination, London: K.Rustem Publishing, 1988

TANSU, İsmail. Aslında Hiç Kimse Uyumuyordu, Ankara, Minpa Mataacılık

TAŞHAN, Seyfi. Turkish-US Relations and Cyprus, Foreign Policy, Vol.4, No.2-3, 1974

TAYLOR, A.J.P. The Origin of the Second World War, London: Hamish Hamilton, 1961

TOLUNER, Sevin. Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1977

TUNCER, Hüner. Kıbrıs Sarmalı Nasıl Bir Çözüm, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2012

TÜLEMEN, Turgut. Hayat Boyu Kıbrıs, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1998

TÜRKMEN, İsmet. Türk Dış Politikası 1830-1989. Ankara: Berikan Yayınevi. 2018

TÜRK, Hikmet Sami. Kıbrıs Sorunu: Çözüm Zamanı. Ankara: Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı. 2003

WIENER, Sharon Anderholm. Turkish Foreign Policy Decision Making on Cyprus Issue, North Caroline: Duke University Press, 1980

UÇAROL, Rifat. Siyasi Tarih. Ankara: Hava Kuvvetleri Basın ve Neşriyat Müdürlüğü. 1979

UÇAROL, Rifat. Siyasi Tarih (1789-1999), 5.Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2000

UÇAROL, Rifat. 1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı İngiliz Antlaşması, Göz.Geç. 2. Baskı, İstanbul: Filiz Yayınevi, 1998

ULUDAĞ, Sevgül. Yeraltı Notları "Ayın Karanlık Yüzü" (Yunan Gazeteci Makarios Drusiotis ile Yapılan Röportaj), Kıbrıs: Yenidüzen Gazetesi, 28.09.2004

USLU, Nasuh. Türk-Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs, Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları, 2000

VANER, Semih. Türk-Yunan Uyuşmazlığı, İstanbul: Metis Yayınları, 1990

WANEZIS, P.N. Makarios: Pragmatism V. İdealism, London: Abelard Schuman, 1974

WEISBURD, MARK. Use of Force, The Practice of States Since World War II, Pennsylvania: Penn State University Press, 1997

WINDSOR, Philip. NATO and The Cyprus Crisis, London: The Institute For Strategic Studies, 1964

XYDIS, Stephan G. Cyprus: Reluctant Republic, Paris: Mouton & Co., 1973

YALÇIN, Durmuş. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Cilt 2, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2011

YALÇINKAYA, Alaeddin. Türk Yunan İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu. Sakarya: Sakarya Ünv. Rektörlüğü Yayınları. 1997

YAVUZALP, Ercüment. Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1993

CUMHURİYET ve MİLLİYET Gazeteleri Arşivinde Kıbrıs Sorunu

İSMET İNÖNÜ'nün TBMM'deki Konuşmaları (1920-1973), Ankara, TBMM Kültür ve Sanat Kurulu Yayınları, 1993

ANSİKLOPEDİLER:

CUMHURİYET ANSİKLOPEDİSİ (1941-1960), 2. Cilt, 3. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2002

CUMHURİYET ANSİKLOPEDİSİ (1961-1980), 3. Cilt, 3. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2002

SOSYALİZM ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, Doğu Avrupa'da İşçi Muhalefeti, Cilt.5, İstanbul, İletişim Yayınları, 1988